

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

МЕЛЬНИК ВАДИМ ІВАНОВИЧ

Прим. № _____

УДК-351.863:342,9](477)(02)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Науковий консультант –
Куліш Анатолій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Суми – 2021

АНОТАЦІЯ

Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет. – Суми, 2021.

Дисертацію присвячено аналізу адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України. У роботі запропоновано авторське бачення періодизації становлення системи економічної безпеки сучасної України. Особлива увага присвячена вивченню періоду від початку розбудови незалежної України й до сучасності та дослідженню прийнятих у цей період законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, інших стратегічних документів, які визначили характер державної політики у досліджуваній сфері.

Автором сформульовано визначення поняття «економічної безпеки України» як об'єкта адміністративно-правової охорони. Зокрема, під вказаною дефініцією пропонується розуміти такий стан національної економіки, який гарантує захищеність та забезпечує її стійкість по відношенню до можливих, а також наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, що характеризується високою мірою стабільності й міцності всіх її елементів, а також здатністю економічної системи України до збереження вже досягнутого рівня життя українців, самовідтворення та постійного сталого розвитку задля задоволення потреб власного населення й забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на рівні світової системи господарювання. В роботі доведено роль економічної безпеки України для сучасної національної економіки – як основи функціонування держави.

Дисертантом сформульовано поняття «адміністративно-правових засад функціонування економічної безпеки України». Такими доцільно вважати

сукупність чинних правових актів, які окреслюють правове положення відповідних суб'єктів (їх завдання, функції, компетенцію та ін.), щодо вжиття комплексу легальних заходів, спрямованих на всебічне забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки та сприяння її сталому розвитку. Вперше автором визначено основні ключові групи законодавчих актів, що складають правову основу функціонування системи економічної безпеки України. Так, пропонується їх поділяти на: 1) Конституція України; 2) міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори 3) базовий закон; 4) закони, норми яких прямо чи опосередковано стосуються питань економічної безпеки у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; г) державних фінансів; д) споживчого кредиту; е) інших сферах; 5) закони, що окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) кодифіковані нормативно-правові акти; 7) підзаконні нормативно-правові акти, які поділено на ті що: а) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) пов'язані з забезпечення реалізації процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України; 8) акти органів місцевого самоврядування.

Запропоновано авторське визначення дефініції «система економічної безпеки України». Наголошується, що під такою системою варто розуміти багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, спрямовану на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Визначено та охарактеризовано ключові властивості, мету, завдання, принципи та основні функції системи економічної безпеки України.

Оцінено роль структури системи економічної безпеки України як

ключового та невід'ємного її елементу. З'ясовано, що така структура включає в себе наступні елементи: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування безпеки; 3) адміністративно-правові засади із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики вказаній системі; 5) підсистеми системи економічної безпеки України.

Визначено ключових суб'єктів, уповноважених на забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки. До них пропонується відносити: 1) Верховну Раду України; 2) Президента України; 3) Раду національної безпеки і оборони України; 4) Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та деякі інші центральні органи виконавчої влади; 5) судові органи; 6) правоохоронні органи; 7) Національний банк України, банківські та небанківські фінансові установи; 8) органи місцевого самоврядування; 9) суб'єкти господарювання та фізичних осіб. Виділено основні загрози системі економічної безпеки України та запропоновані види класифікацій останніх. Наголошено, що у залежності від наслідків дії багатьох таких та інших супутніх загроз можуть виникати нові чи посилюватися існуючі ризики для аналізованої системи. Надано пропозиції щодо диференціації ризиків системи економічної безпеки України.

Сформульовано авторське визначення адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, який являє собою широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених та санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Досліджені провідні іноземні практики правового забезпечення процедур організації і функціонування систем економічної безпеки держави та здійснено

порівняльну характеристику з окремими національними аспектами. Зокрема, звернено увагу на країни – члени ЄС (Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Бельгія, Королівство Данія, Королівство Нідерландів, Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Болгарія, Румунія), а також деякі провідні держави у цьому напрямі (Великобританія, Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка та Японія).

Визначено роль Верховної Ради України, Президента України та Ради національної безпеки і оборони України як суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Встановлено та охарактеризовано ключові напрями діяльності останніх у цій сфері.

Аргументовано вагому роль окремих органів виконавчої влади в частині практичної реалізації більшості функцій держави з питань забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Оцінено значення судових органів як суб'єктів системи економічної безпеки України, виокремлено ключові з їх числа та встановлено й охарактеризовано функції останніх у цих процесах.

З'ясовано роль правоохоронних органів та охарактеризовано ключові напрями їх роботи щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Охарактеризовано Національний банк України, банківські та інші фінансові установи як суб'єктів із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Розглянуто ключові аспекти діяльності останніх щодо забезпечення функціонування аналізованої системи.

З'ясовано місце та досліджено специфіку роботи органів місцевого самоврядування як суб'єктів із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Наголошено на необхідності посилення ролі останніх у цих процесах, особливо в умовах реалізації реформи децентралізації влади.

Доведено значення ефективної господарської діяльності в аспекті забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Визначено

базові організаційно-правові форми такої діяльності і встановлено їх різновиди у відповідності до положень цивільного та господарського законодавств. Наголошено, що важливе місце серед суб'єктів системи економічної безпеки України відводиться фізичним особам, які в рамках поточного правового становища у певній мірі можуть опосередковано впливати на різні процеси в державі.

Визначені ключові напрями реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України в умовах реалізації проєвропейського вектора розвитку нашої країни. Доведено, що у разі відсутності дієвих кроків із цих питань існують реальні ризики негативних наслідків для вітчизняної економіки та в цілому національної безпеки України.

Аргументується доцільність вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України. Наголошується на потребі розробки та затвердженні документа, яким би визначались форми, регламентувався порядок взаємодії й декларувались інші базові правові аспекти щодо консолідації зусиль під час вжиття спільних заходів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Пропонується авторське бачення закріплення форм взаємодії суб'єктів аналізованої системи.

Запропоновано авторське визначення терміну координації діяльності суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, а також заходи щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення такої координації, кінцевою метою яких є посилення ролі Ради національної безпеки і оборони України, Міністерства фінансів України та Офісу Генерального прокурора.

Автором визначені основні групи показників, які впливають на рівень економічної безпеки країни, а саме: 1) смаркетингові; 2) політичні; 3) інституційні. Наголошено на необхідності комплексного удосконалення адміністративно-правового забезпечення процедур організації і функціонування системи

економічної безпеки України та запропоновано авторські шляхи підвищення рівня ефективності такої системи.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання, взаємодія, загрози, координація, об'єкти, система економічної безпеки України, суб'єкти, ризики, форми взаємодії.

SUMMARY

Melnyk V. I. Administrative and legal framework of organization and functioning of the economic security system of Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of a manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Sumy State University. – Sumy, 2021.

The dissertation is devoted to the research of administrative and legal bases of organization and functioning of the system of economic security of Ukraine. The author's vision of periodization the system of economic security of modern Ukraine formation depending on certain key historical stages of development of the Ukrainian lands is offered in the work for the first time. Particular attention is paid to the study of the period from the beginning of the development of independent Ukraine to the present times and the study of laws and regulations, as well as other strategic documents adopted during this period, that determine the nature of public policy in the studied area.

The author formulates the definition of the concept of “economic security” of Ukraine as an object of administrative and legal protection. Thus, the economic security of Ukraine as an object of administrative and legal protection should be understood as a state of the national economy that guarantees security and ensures the stability of the national economy in relation to possible and existing internal and external threats. The paper proves the role of economic security of Ukraine for the modern national economy as the basis of the state functioning.

The author formulated the concept of “administrative and legal bases of

functioning of economic security of Ukraine” for the first time. These should be considered a set of existing legal acts outlining the legal status of the relevant entities (their tasks, functions, competence, etc.) to take a set of legal measures aimed at ensuring the proper functioning of the economic component of state security and promoting its sustainable development. For the first time the author identified the main key groups of legislative acts that form the legal basis for the functioning of the economic security system of Ukraine. Thus, it is proposed to divide them into: 1) the Constitution of Ukraine; 2) international, interstate conventions, agreements and treaties; 3) the basic law; 4) laws, the norms of which directly or indirectly relate to issues of economic security in the following areas: a) credit intermediation and banking activities; b) foreign economic activity; c) business activities; d) privatization; e) public finances; e) consumer credit; f) other areas; 5) laws outlining the legal status of subjects for ensuring the economic security of Ukraine; 6) codified regulations; 7) bylaws, which are divided into those that: a) outline the legal status of entities to ensure the economic security of Ukraine; b) related to ensuring the functioning of economic security of Ukraine and promoting its development; 8) acts of local self-government bodies.

The author’s definition of the “system of economic security of Ukraine” is offered in the study. It is emphasized that such a system should be understood as a multilevel, complex, dynamic social system with an extensive network of interconnected and interdependent elements and links, aimed at ensuring security and resilience of the national economy to a wide range of internal and external threats of exogenous and endogenous origin, as well as promoting the latter’s competitiveness in the world economic system, maintaining the achieved level of progress, self-reproduction and sustainable and balanced progressive development. The key properties, purpose, tasks, principles and main functions of the economic security system of Ukraine are determined.

The role of the structure of the economic security system of Ukraine as a key and integral element of it is assessed. It was found that this structure includes the following elements: 1) security facilities; 2) entities for ensuring the organization and functioning of security; 3) legal bases for ensuring the functioning of the economic security system

of Ukraine; 4) threats and risks to the specified system; 5) subsystems of the economic security system of Ukraine.

The concept of security objects of the economic security system of Ukraine is formulated and the criteria for gradation of the latter are proposed. The key actors authorized to ensure the organization and functioning of the economic security system have been identified. It is proposed to include: 1) the Verkhovna Rada of Ukraine; 2) the President of Ukraine; 3) the National Security and Defence Council of Ukraine; 4) the Cabinet of Ministers of Ukraine and relevant ministries and some other central executive bodies; 5) judicial authorities; 6) law enforcement agencies; 7) National Bank of Ukraine, banking and non-banking financial institutions; 8) local governments; 9) business entities and individuals. The main threats to the economic security system of Ukraine are highlighted and the types of classifications of the latter are proposed. It is emphasized that depending on the consequences of many such and other concomitant threats, new or existing risks may arise for the analysed system. Proposals for risk to the economic security system of Ukraine differentiation are given in the study.

The author's definition of the administrative-legal mechanism of ensuring the organization and functioning of the economic security system of Ukraine is formulated, which should be understood as a wide range of mutually agreed administrative-legal means, developed and authorized by the relevant state institutions, which are used by competent subjects on the normatively provided bases and are realized by the regulated procedure for the purpose of achievement of a high level of protection and stability of national economy, as well as the creation and implementation of appropriate conditions to promote the competitiveness of the latter in the world economic system, maintaining the level of progress already achieved, self-reproduction and sustainable and balanced progressive development.

Leading foreign practices of legal support of procedures of organization and functioning of systems of economic security of the state are investigated and the comparative characteristic with separate national aspects is carried out. In particular, the study pays attention to the EU member states (Federal Republic of Germany, French Republic, Italian Republic, Kingdom of Spain, Kingdom of Belgium, Kingdom of

Denmark, Kingdom of the Netherlands, The Republic of Poland, the Czech Republic, the Republic of Bulgaria, Romania), as well as some leading countries in this direction (Great Britain, the United States of America, the People's Republic of China and Japan).

The role of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine and the National Security and Defence Council of Ukraine as subjects for ensuring the organization and functioning of the economic security system of Ukraine is determined. The key areas of activity of the latter in this area have been identified and characterized.

The important role of individual executive bodies in the practical implementation of most functions of the state on ensuring the organization and functioning of the economic security system of Ukraine is argued. The importance of the judiciary as subjects of the economic security system of Ukraine is assessed and the key functions of the latter in these processes are established.

The role of law enforcement agencies is clarified and the key areas of activity of the latter in ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine are described. The National Bank of Ukraine, banking and other financial institutions are described as entities to ensure the functioning of the economic security system of Ukraine. The key directions of activity of the last concerning maintenance of functioning of the analysed system are considered.

The place and specifics of the work of local governments as subjects to ensure the functioning of the economic security system of Ukraine are clarified. The need to strengthen the role of the latter in these processes is emphasized, especially in the context of the implementation of the decentralization reform.

The importance of effective economic activity in terms of ensuring the functioning of the economic security system of Ukraine is proved. The basic organizational and legal forms of such activity are determined and their varieties are established in accordance with the provisions of civil and commercial legislation.

The key directions of reforming the administrative and legal support of the organization and functioning of the economic security system of Ukraine in the conditions of realization of the pro-European vector of development of our country are

determined. It is proved that in the absence of effective steps in reforming the domestic economic security system, there are real risks of negative consequences for the domestic economy and national security of Ukraine in general.

The expediency of improving the administrative and legal support of interaction and coordination of the subjects of the economic security system of Ukraine is argued. It emphasizes the need to develop and approve a document that would define the forms, regulate the order of interaction and declare other basic legal aspects of consolidating efforts while taking joint measures to ensure the organization and functioning of Ukraine's economic security system. The author's vision of fixing the forms of interaction of the subjects of the analysed system is offered.

The author's definition of the term of coordination of activity of subjects on maintenance of the organization and functioning of system of economic safety of Ukraine. Measures to improve the administrative and legal support of such coordination, the ultimate goal of which is to strengthen the role of the National Security and Defence Council of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine in these processes are proposed.

The author identifies the main groups of indicators that affect the level of economic security of the country, namely: (1) marketing; 2) political; 3) institutional). The need for comprehensive improvement of administrative and legal support of procedures for the organization and functioning of the economic security system of Ukraine is emphasized and the author's ways to increase the level of efficiency of such a system.

Key words: administrative and legal framework, administrative and legal mechanism, administrative and legal regulation, interaction, threats, coordination, legal bases, objects, system of economic security of Ukraine, subjects, risks, forms of interaction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми. ВВП «Мрія», 2019. 342 с.
2. Harust Yu. V., Melnyk V. I. (2020). Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. 421 p.
3. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України : монографія. Суми. ВВП «Мрія», 2020. 452 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Некрасов В. А. Мельник В. І. Застосування SWOT- та PESTEL-аналізів у системі протидії злочинам у сфері економіки, а також при визначенні загроз економічній безпеці держави. *Проблеми законності*, 2017. Вип. 136. С. 193–204.
5. Мельник В. І., Іващенко С. В. Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України. *Правові горизонти*, 2018. № 12 (25). С. 35–41.
6. Мельник В. І., Кіяшко Ю. М., Бондаренко М. О. Актуальні питання щодо протидії кіберзагрозам у контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Правові горизонти*, 2019. № 16 (29). С. 55–63.
7. Мельник В. І. Поняття економічної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правової охорони: теоретико-методологічні аспекти. *Правові горизонти*, 2019. № 17 (30). С. 64–70.
8. Мельник В. І. Роль підрозділів податкової міліції ДФС України як суб'єктів забезпечення системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*,

2019. № 18 (31). С. 71–78.

9. Мельник В. І. Основні напрями діяльності державних органів як суб'єктів із забезпечення системи економічної безпеки України. *Правові горизонти*, 2019. № 19 (32). С. 55–69.

10. Мельник В. І. Розвиток вітчизняного законодавства щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України в період незалежності. *Правові горизонти*, 2020. № 20 (33). С. 69–76.

11. Мельник В. І. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта забезпечення функціонування системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*, 2020. № 21 (34). С. 60–65.

12. Мельник В. І. Загальна правова характеристика суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми держави і права*, 2020. Вип. 89. С. 141–146.

13. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*, 2020. № 65. С. 125–129.

14. Мельник В. І. Загальна характеристика структури системи економічної безпеки України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*, 2020. № 1. С. 155–159.

15. Мельник В. І. Передова іноземна практика правового забезпечення функціонування систем економічної безпеки держави. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2020. № 2 (90). С. 110–117.

16. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правових засад із забезпечення системи економічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2020. № 4 (10). С. 119–126.

17. Мельник В. І. Роль та значення фінансової безпеки держави для системи економічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія «Юридичні науки», 2020. Вип. 4. URL:

<https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5875>.

18. Мельник В. І. Структура та особливості правового забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2020. № 1. С. 105–108.

19. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 4. С. 181–184.

20. Мельник В. І. Адміністративно-правова характеристика системи економічної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*, 2020. № 1. С. 360 – 362.

21. Мельник В. І. Система правоохоронних органів із забезпечення економічної безпеки України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Вип. 1. С. 73–77.

22. Мельник В. І., Павленко Б. О., Кіяшко Ю. М., Сніжко В. В. Правовий статус органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративно-правових відносин. *Правові горизонти*, 2020. № 24 (37). С. 29–34.

23. Сухонос В. В., Гаруст Ю. В., Васильєва Т. А., Мельник В. І., Миргород-Карпова В. В. Напрямки адаптації фінансового законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням впровадження концепції нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України. *Правові горизонти*, 2020. № 25 (38). С. 97–114.

24. Гаруст Ю. В., Мельник В. І., Миргород-Карпова В. В., Павленко Б. О., Кіяшко Ю. М., Малетов Д. В. Аналіз офіційних даних щодо реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги та їх результативності в Україні з 1991 року. *Правові горизонти*, 2020. № 25 (38). С. 121–130.

25. Мельник В. І. Роль органів виконавчої влади як суб'єктів системи економічної безпеки України. *Правові горизонти*, 2021. № 26 (39). С. 77–80.

26. Мельник В. І. Загальна характеристика основних загроз та ризиків системі економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. № 2. С. 185–188.

**Статті в періодичних наукових виданнях, що
індексуються БД Scopus та WoS:**

27. Harust Yu., Melnyk V., Kiiashko Yu., Halunko V. Economic crime, innovative mechanisms of counteraction by law enforcement agencies. *Asia Life Sciences*. Supplement 21 (2). 2019. P. 247–263 (**Scopus**).

28. Harust Yu., Melnyk V., Palienko, M., Prasol, L. (2019). Economic Security of the Country: Marketing, Institutional and Political Determinants. *Marketing and Management of Innovations*. Issue 4. P. 373–382 (**WoS**).

29. Nekrasov V., Melnyk V., Kryvosheiev K., Kiiashko Yu., Yemets O. Interaction of Law Enforcement Authorities as the Basis of Effective Combating Economic Crime. *Revista Turismo: estudos & praticas*, 2020. № 3. P. 73–82 (**WoS**).

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

30. Melnyk V. Significance of the activities State Fiscal Service of Ukraine as a subject of the system the economic security of the state today. «*EUROPEAN SCIENCE*», 2019. Issue 2. P. 60–64.

31. Мельник В. І. Загальна правова характеристика національних економічних інтересів як об'єктів системи економічної безпеки України. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2020. № 3 (volume 2). P. 28–33.

32. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *European Science*, 2020. VOL 2, No 56. P. 28–31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

33. Мельник В. І. До питання протидії податковим правопорушенням як загрози системі економічної безпеки держави в світлі реформування

адміністративного законодавства. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : тези доповіді міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 11–12 жовтня 2019 р.). Одеса : ГО Причорноморська фундація права, 2019. С. 74–77.

34. Мельник В. І. Забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки держави як основоположна передумова економічного розвитку України. *Сучасний рух науки* : тези доп. на ІХ міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, 2-3 грудня 2019 р. Дніпро, 2019. Т. 2. С. 473–478.

35. Мельник В. І. Застосування системного підходу під час дослідження системи економічної безпеки України. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : тези доп. на І міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 67–68.

36. Мельник В. І. Правове забезпечення економічного захисту населення української держави до початку незалежності. *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17–18 квітня 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч. 1. С. 18–21.

37. Мельник В. І. Роль та значення контррозвідувальної діяльності служби безпеки України в аспекті захисту національної економіки. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку і права в сучасних умовах* : збірник тез доповідей на міжнародній науково-практичній конференції (Полтава, 16 квітня 2020 р.) : у 8 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 6. С. 19–22.

38. Melnik V. I. Legal aspects of providing economic protection the Ukrainian State in 1917-1990. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 1. С. 20–23.

39. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Роль інвестиційної складової в забезпеченні функціонування системи економічної безпеки України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* :

матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 52–57.

40. Мельник В. І., Таранченко А. О. Порівняльно-правова характеристика функціонування національної комісії з цінних паперів фондового ринку України та США. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 172–176.

41. Мельник В. І. Еволюція уявлень про необхідність правового забезпечення системи економічної безпеки держави: вітчизняний вимір. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (випуск 21) : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 21 (м. Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 74–75.

42. Мельник В. І. Роль економічної складової у структурі державної безпеки: теоретико-прикладний аспект. *Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя* : матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 5), 1 травня, 2020 р. Чернівці, Україна: МЦНД. С. 93–95.

43. Мельник В. І. Загальна характеристика основних напрямів діяльності провідних країн світу щодо забезпечення належного функціонування систем економічної безпеки держави. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення* : зб. наук. пр. за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 5 червня 2020 року) / редкол. С. В. Глібко, Ю. В. Георгієвський. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 98–105.

**Опубліковані праці, які додатково відображають наукові
результати дисертації:**

44. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України.
№ 8157 від 19.03.2018 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/>

webproc4_1?pf3511=63676.

45. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України. № 1184 від 29.08.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485.

46. Чернявський С. С., Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. та ін. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 164 с.

47. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Концепція протидії економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України та визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі. Київ : РВВ МВС України, 2016. 46 с.

48. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Алгоритм Intelligence Led Policing (Організація поліцейської діяльності на основі кримінального аналізу). Київ : РВВ МВС України, 2017. 55 с.

49. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Ліквідувати не можна залишити (де поставити кому). *Цензор.НЕТ*, 2017. URL: https://censor.net/ru/blogs/1105368/lkvduvati_ne_mojna_zalishiti_de_postaviti_komu.

50. Некрасов В. А., Мельник В. І. Закон про НБФБ: 15 ключових положень. *Наша Версія*, 2018. URL: <https://n-v.com.ua/zakon-pro-nbfb-15-klyuchovyh-polozhen/>.

51. Некрасов В. А., Мельник В. І. Фінансова безпека. Як подолати ворога, багатшого за транснаціональні корпорації? *Наша Версія*, 2018. URL: <https://n-v.com.ua/yak-podolaty-voroga-bagatshogo-za-korporatsiyi/>.

52. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Кожен п'ятий. Як в Україні карають за економічні злочини та що з цим роботи? *Юридичний портал. Протокол*, 2018. URL: https://protocol.ua/ua/kogen_p_yatiy_yak_v_ukraini_karayut_za_ekonomi.

53. Мельник В. І. «Наши силовики «не замечают» рейдеров и прочих врагов легального бизнеса». *Народный Корреспондент*, 2018. URL: <https://nk.org.ua/ekonomika/vadim-melnik-nashi-siloviki-ne-zamechayut-reyderov-i-prochih-vragov-legalnogo-biznesa-135628>.

54. Некрасов В., Мельник В., Користін О. Роль розвідувальної аналітики в системі правоохоронних органів. *UkrPress.info*, 2019. URL: <http://www.ukrpress.info/2019/06/02/%D1%80%D>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	39
1.1. Історичний огляд правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях.....	39
1.2. Загальна характеристика економічної безпеки України як об'єкта адміністративно-правової охорони та її роль для сучасної економіки.....	64
1.3. Адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України.....	83
Висновки до розділу 1.....	111
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	117
2.1. Поняття, ключові властивості, мета, завдання, принципи та основні функції системи економічної безпеки України.....	117
2.2. Структура та складові системи економічної безпеки України.....	147
2.2.1. Об'єкти безпеки системи економічної безпеки України.....	160
2.2.2. Суб'єкти забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	168
2.2.3. Загрози та ризики системі економічної безпеки України.....	172
2.3. Адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	181
2.4. Адміністративно-правове регулювання функціонування систем економічної безпеки держави розвинених країн світу.....	202
Висновки до розділу 2.....	223
РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	229
3.1. Верховна Рада України, Президент України та Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	229
3.2. Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки	

України.....	246
3.3. Судові органи як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	267
3.4. Правоохоронні органи як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.....	279
3.5. Національний банк України, банківські та інші фінансові установи як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.....	293
3.6. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.....	303
3.7. Роль суб'єктів господарювання та фізичних осіб щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.....	309
Висновки до розділу 3.....	317
РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	324
4.1. Головні напрями реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	324
4.2. Вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України.....	339
4.3. Удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації окремих процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України.....	363
Висновки до розділу 4.....	393
ВИСНОВКИ.....	396
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	410
ДОДАТКИ.....	474

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний складний державотворчий період в Україні, зумовлений дією сукупності політичних, економічних, правових, соціальних та інших явищ і процесів зовнішнього й внутрішнього походжень, породжує нові загрози та ризики національній економіці – матеріальній основі для систематичного та повноцінного функціонування публічних інституцій. В умовах обрання українським народом проєвропейського вектора розвитку та подальшого вжиття заходів, спрямованих на всебічну переорієнтацію державної політики у відповідність новим цінностям й ідеалам, виникає об'єктивна нагальна потреба забезпечення належної організації і функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Особливо це актуалізується в нинішній період економічної дестабілізації, а також негативних наслідків від багатьох глобалізаційних процесів (світова економічна криза, зниженням економічної активності у зв'язку з карантинними обмеженнями, втрату частин Донецької і Луганської областей України, окупації Автономної Республіки Крим і Севастополя тощо), що неминуче призводить до трансформації економічної системи, зміни геоекономічного становища країни, послаблення існуючих позицій у різних галузях цієї сфери, спаду національної економіки та зuboжіння населення. Із огляду на її дійсну значимість, у тому числі з позиції реального вагомого впливу на більшість євроінтеграційних заходів, досягнення позитивних результатів в цьому напрямі виправдане є одним із головних завдань демократичної, соціальної та правової Української держави.

Водночас доводиться констатувати, що поточне адміністративно-правове забезпечення процедур із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України не має завершеного і комплексного характеру, а існуюче коло проблем у цій сфері не є вирішеним у повному обсязі, нерідко фрагментарно і несистемно регламентуючи той чи інший напрям державного регулювання. Така ситуація невідворотно призводитиме до виникнення кризових ситуацій, посилюватиме негативні тенденції різного характеру, слугуючи

каталізатором для появи нових складних загроз і ризиків, націлених на всю національну безпеку України, адже унеможливлуватиме ефективне врегулювання широкого спектру проблемних аспектів за допомогою застосування правових інструментів середньо- та довгострокової дії.

Свідченням низького рівня організації та забезпечення функціонування національної системи економічної безпеки не лише через дію економічних факторів минулого й сьогодення, а й внаслідок недосконалості поточного адміністративно-правового забезпечення цієї сфери є позиції України у багатьох загально визнаних світових рейтингах, оцінка яких здійснюється за значною кількістю критеріїв. Причому ця тенденція має стійкий характер, адже подібна ситуація існує протягом декількох років, що ускладнює належне вирішення цих проблем. Відповідно до даних багатьох таких рейтингів за останні сім років позиції України виглядають таким чином: 1) «Індекс економічної свободи»: а) 2014 – 155; б) 2015 – 162; в) 2016 – 162; г) 2017 – 166; ґ) 2018 – 150; д) 2019 – 147; е) 2020 – 134¹; 2) «Глобальний рейтинг інновацій»: а) 2014 – 63; б) 2015 – 64; в) 2016 – 56; г) 2017 – 50; ґ) 2018 – 43; д) 2019 – 47; е) 2020 – 45²; 3) «Рейтинг глобальної конкурентоспроможності»: а) 2014 – 84; б) 2015 – 76; в) 2016 – 79; г) 2017 – 85; ґ) 2018 – 83; д) 2019 – 85; е) 2020 – 85³; 4) «Рейтинг легкості ведення бізнесу»: а) 2014 – 112; б) 2015 – 96; в) 2016 – 83; г) 2017 – 80; ґ) 2018 – 76; д) 2019 – 71; е) 2020 – 64⁴; 5) «Рейтинг інвестиційної привабливості»: а) 2014 – 109; б) 2015 – 89; в) 2016 – 130; г) 2017 – 134; ґ) 2018 – 131; д) 2019 – 71; е) 2020 – 70⁵. Вочевидь, що при належному плануванні та системній і своєчасній реалізації державної політики, в тому числі правовій регламентації більшості процедур у цій сфері, навіть попри наслідки Глобальної фінансової кризи 2008 року і стрімкої інфільтрації злочинних практик у різні галузі господарської діяльності такого

¹ The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. 2020. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-ekonomichnoi-svobody-ukrainy>.

² Global Innovation Index. (GII) 2020: Who Will Finance Innovation? 2020. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>.

³ Global competitiveness index. 2020. URL: <https://knoema.ru/atlas/ranks/Global-competitiveness-index>.

⁴ Doing Business 2020. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>.

⁵ IBI-Rating. Rating agencies. URL: <http://ibi.com.ua/UK/uslugi-ratings-of-attractiveness/#:~:text=Рейтинг%20інвестиційної%20привабливості%20є%20важливим,капіталовкладення%20або%20подальшого%20продовження%20відносин>.

становища можна було б уникнути.

За роки незалежності в Україні було прийнято та затверджено значну кількість документів, які формують правову основу для функціонування вітчизняної системи економічної безпеки, декларують напрями державної політики у цій сфері, вектори розвитку тощо. Серед основних на сучасному етапі слід виділити Конституцію України, Закон України «Про національну безпеку України», Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» та багато інших документів, які регламентують відносини кредитно-посередницької і банківської зовнішньоекономічної, підприємницької діяльності, окреслюють правове становище суб'єктів із забезпечення їх організації й функціонування, порядок вжиття заходів для досягнення відповідних цілей тощо. В Україні діє значна кількість суб'єктів публічних та приватно-правових відносин різного рівня й напрямів впливу виконання окремих завдань, реалізації функцій і провадження іншої специфічної діяльності яких позначається на питаннях належної організації й функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Необхідно також зазначити, що визначені цілі та основні напрями державної політики, загрози національній безпеці України, розробляються та поступово впроваджуються новітні методики з протидії останнім тощо.

Попри такі кроки існує й ряд деструктивних тенденцій геополітичного, політичного, економічного і правового характеру, що зумовлює необхідність переосмислення підходів відносно широкого кола питань дотичних до правового регулювання процедур організації й функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Значимість окресленої проблематики посилюється й за рахунок експоненційних темпів і значних масштабів поширення респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» та супутніх, у тому числі аналогових вірусних захворювань, внаслідок чого може посилюватися імовірний деструктивний вплив від потенційної дії з боку інших загроз цій системі. З огляду на викладене, виникає об'єктивна потреба глибокого та змістовного дослідження адміністративно-правових засад організації й функціонування системи економічної безпеки України з метою виявлення гострих

проблем сучасності і подальшої розробки пропозицій, а також рекомендацій щодо підвищення рівня ефективності функціонування останньої.

Широке коло предметних аспектів прямо чи опосередковано дотичних до питання адміністративно-правових засад організації й функціонування системи економічної безпеки України перебували в полі зору багатьох українських й іноземних науковців (передусім визнаних фахівців у галузі адміністративного права) та практиків. Серед яких, у рамках окресленого напрямку, слід виділити наступних: В. Б. Авер'янов, А. В. Антонов, О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, І. Ф. Бінько, О. І. Безпалова, О. О. Бригінець, А. О. Борко, В. О. Бурбика, Д. Д. Буркальцева, В. М. Галуцько, Ю. В. Гаруст, М. В. Грідчина, А. М. Гуменюк, Б. В. Дерев'яно, А. М. Детюк, О. С. Дніпров, О. Ю. Дрозд, Я. А. Жаліло, С. П. Завгородня, Д. В. Зеркалова, М. Kahler, Т. А. Кобзєва, В. В. Коваленко, Н. В. Коваль, А. Ю. Ковальчук, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Л. О. Корчевська, О. Є. Користін, Р. О. Костирко, В. І. Курило, О. В. Кривенко, А. В. Кулінська, А. М. Куліш, С. І. Лекар, М. І. Логвиненко, І. Є. Марочкіна, О. М. Музичук, Ю. С. Назар, В. О. Невядовський, В. А. Некрасов, І. М. Осика, Г. А. Пастернак-Таранушенко, В. В. Пахомов, І. О. Ревак, О. М. Рєзнік, Sh. R. Ronis, С. В. Россоха, В. М. Садовський, С. В. Сазонов, В. К. Сєнгачов, О. Ю. Синявська, Н. В. Сібільова, О. Ф. Скакун, Є. Ю. Соболю, М. В. Старинський, В. В. Сухонос, В. Я. Тацій, С. В. Фесик, Ю. М. Фролов, А. В. Халецький, С. Ю. Чапчіков, С. П. Черних, С. В. Чумаченко, В. В. Шамаєв, Т. О. Шкуля, І. М. Шопіна, Х. П. Ярмачі та багато інших.

З числа наукових досліджень, із якими має зв'язок тема кваліфікаційної наукової праці, варто виділити такі дисертаційні роботи: 1) О. П. Рябченко «Державне управління економікою України (адміністративно-правовий аспект)» (2000 р.); 2) В. Т. Білоус «Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект)» (2004 р.); 3) В. Р. Котковський «Державне регулювання економічної безпеки в Україні» (2007 р.); 4) Г. М. Мішина «Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій» (2007 р.); 5) А. М. Куліш «Правоохоронна система

України: адміністративно-правові засади організації та функціонування» (2009 р.); 6) С. П. Завгородня «Система державного управління у сфері економічної безпеки України: теоретичний аспект» (2016 р.); 7) М. І. Завидняк «Конституційно-правові засади забезпечення економічної безпеки України» (2016 р.); 8) І. О. Ревак «Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України» (2016 р.); 9) О. О. Бригінець «Правове забезпечення фінансової безпеки України» (2017 р.); 10) С. В. Чумаченко «Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки України» (2017 р.); 11) Т. А. Кобзева «Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України» (2018 р.); 12) А. Ю. Ковальчук «Адміністративно-правовий механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки України» (2018 р.); 13) С. Ю. Чапчіков «Концептуальні підстави національної безпеки і механізм її забезпечення: теоретико-правове дослідження» (2018 р.); 14) С. В. Фесик «Забезпечення економічної безпеки в сфері реалізації державних програм із залученням державно-приватного партнерства» (2019 р.); 15) В. В. Сазонов «Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України» (2020 р.).

Хоча, зазначені вчені й зробили вагомий внесок у визначення сутності та особливостей функціонування системи економічної безпеки України, однак, аналіз існуючих наукових праць з дослідження адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки, виявляє відсутність єдиного узгодженого розуміння сутності, значення та особливостей щодо ефективного функціонування цієї системи. Разом з тим, переважна більшість наукових розробок, лише фрагментарно торкалася питань дослідження адміністративно-правових засад забезпечення захисту економіки нашої країни, оскільки увага в основному приділялася або ж правовому статусу суб'єктів системи економічної безпеки, або ж окремим напрямкам та умовам функціонування об'єктів цієї системи.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки України, щодо попередження кризових ситуацій в економіці країни та своєчасного реагування на виникаючі їй загрози та виклики,

недосконалість законодавчого та нормативно-правового забезпечення цієї сфери, недостатність наукових розробок з цієї проблематики, обумовлюють актуальність комплексного дослідження адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає завданням, цілям та основним напрямкам Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII, Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016.

Дисертація виконана у межах науково-дослідної роботи яка виконувалась у Навчально-наукового інституті права Сумського державного університету та фінансувалась МОН України «Концепція нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України» (номер д. р. 0118U003582), та науково-дослідної роботи яка фінансувалась Національним Фондом досліджень України «Розробка «Концепції запровадження державної системи контролю за залученням та ефективним використанням міжнародної технічної допомоги в Україні на 2021-2025 рр.» (номер д. р. 2020.02/0137).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, а також чинного законодавства України та практики його застосування, визначити сутність і особливості адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі

основні задачі:

- провести історичний огляд стану правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях;
- охарактеризувати економічну безпеку України як об'єкт адміністративно-правової охорони та з'ясувати її роль для сучасної економіки;
- визначити адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України;
- визначити поняття та окреслити ключові властивості системи економічної безпеки України, встановити мету, завдання, принципи, а також функції останньої;
- окреслити структуру та виокремити складові системи економічної безпеки України;
- розглянути об'єкти безпеки системи економічної безпеки України;
- виокремити суб'єктів забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України;
- розглянути питання загроз та сформуванню перелік груп ризиків системі економічної безпеки України;
- розкрити правову природу адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України;
- узагальнити зарубіжний досвід щодо адміністративно-правового регулювання функціонування систем економічної безпеки держави в розвинених країн світу;
- дослідити механізми адміністративно-правового регулювання діяльності Верховної Рада України, Президента України та Ради національної безпеки і оборони України як суб'єктів системи економічної безпеки України та визначити їх роль в забезпеченні організації ефективного функціонування цієї системи;
- встановити роль Кабінету Міністрів України, визначити перелік центральних органів виконавчої влади які забезпечують функціонування системи

економічної безпеки України та визначити механізми їх адміністративно-правового регулювання;

- визначити роль судових органів як суб'єктів забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України;

- окреслити перелік правоохоронних органів які забезпечують функціонування системи економічної безпеки України та визначити механізми їх адміністративно-правового регулювання;

- розкрити зміст діяльності Національного банку України, банківських та інших фінансових установ як суб'єктів із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України;

- визначити механізм адміністративно-правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єкта із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України;

- визначити роль, правові засади діяльності та місце суб'єктів господарювання та фізичних осіб в системі економічної безпеки України;

- окреслити основні напрями реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України;

- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України;

- розробити шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації окремих процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Методи дослідження. Відповідно до мети і задач дослідження, в роботі

було використано сукупність методів та прийомів наукового пізнання, як загальнотеоретичних, так і спеціально-наукових. Використання історико-правового методу, дало змогу провести історичний огляд становлення та розвитку правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях (*підрозділ 1.1*). Логіко-семантичний метод, був застосований під час формулювання понять «правові засади функціонування економічної безпеки України», «система економічної безпеки України», «національні економічні інтереси», «адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України», «взаємодія суб'єктів системи економічної безпеки України», «координація суб'єктів системи економічної безпеки України» (*підрозділи 1.3, 2.1, 2.2.1, 2.3, 4.2*). За допомогою гносеологічного методу дослідження, було визначено сутність економічної безпеки України як об'єкта адміністративно-правової охорони та охарактеризовано зміст правовідносини, які виникають внаслідок безпосередньої дії адміністративно-правових норм (*підрозділи 1.2, 2.3*). Використання методу системного аналізу, дозволило охарактеризувати правові засади функціонування економічної безпеки України та систем економічної безпеки держави розвинених країн світу (*підрозділи 1.3, 2.4*). Порівняльно-правовий метод було застосовано за для узагальнення іноземного досвіду адміністративно-правового забезпечення функціонування систем економічної безпеки держави розвинених країн світу, та оцінки можливостей щодо використання окремих його положень в Україні (*підрозділ 2.4*). Системно-структурний метод було використано для визначення форм взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України (*підрозділ 4.2*). Структурно-функціональний метод надав змогу визначити суб'єктів системи економічної безпеки України (*підрозділи 2.2, 3.1.–3.7*). Метод прогнозування було використано для визначення ключових напрямів реформування системи економічної безпеки України (*підрозділ 4.1*). Метод моделювання застосовувався, як універсальний, для наукової аргументації низки висновків та висловлюванні пропозицій і рекомендації, націлених на удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо організації та функціонування системи економічної

безпеки України. Також в роботі було використано низку інших сучасних методів наукового пізнання, що дозволило комплексно підійти до розв'язання поставлених завдань.

Науково-теоретичну основу для виконання дисертаційної роботи становили наукові праці фахівців у галузі філософії, економіки, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, з питань безпеки інших галузевих наук, у тому числі іноземних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також стратегічні документи, які визначають адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України, декларують ключові напрями державної політики у цій сфері тощо. У ході дослідження дисертантом використано також документи іноземних держав, а також стандарти і рекомендовану практику ЄС та НАТО окремі положення яких можуть бути імplementовані до національної правової системи. Інформаційну та емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять узагальнення та практики діяльності суб'єктів виконавчої влади, судових та правоохоронних органів, самоврядних інституцій, Національного банку України, банківських та інших фінансових установ, довідкові видання, статистичні матеріали та інші. Використано особистий досвід роботи автора в державних органах та приватному секторі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням досягнень науки адміністративного права визначити сутність і з'ясувати особливості адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України, що, в свою чергу, дозволило запропонувати та обґрунтувати доцільність низки висновків, пропозицій, а також рекомендацій із досліджуваних питань. До переліку найбільш значущих належать такі:

уперше:

– доведено, що система економічної безпеки України може бути визначена як багаторівнева, складна, динамічна соціальна система з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, націлена на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектра внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку;

– здійснено класифікацію основних нормативно-правових актів, які формують правову основу для функціонування системи економічної безпеки України; визначено її мету, завдання та функції; здійснено класифікацію основних принципів та ключових елементів її структури; проведено класифікацію суб'єктів системи; визначено перелік правоохоронних органів які протидіють правопорушенням в економічній сфері як суб'єктів системи економічної безпеки України;

– запропоновано авторські визначення понять «економічна безпека України», «загрози системі економічної безпеки України», «адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України», «адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України», «об'єкти системи економічної безпеки», «суб'єкти системи економічної безпеки», «взаємодія суб'єктів системи економічної безпеки України», «координація суб'єктів системи економічної безпеки України»;

– обґрунтовано доцільність градації національних економічних інтересів на певні групи за декількома наступними критеріями: 1) за пріоритетністю досягнення цілей в економічній сфері: а) тактичні; б) стратегічні; 2) за строковістю дії: а) короткострокові; б) середньострокові; в) довгострокові; 3) за ступенем реалізації: а) не реалізовані; б) частково реалізовані; в) реалізовані; г) перспективні; 4) базові та додаткові національні економічні інтереси;

– запропоновано авторський підхід до диференціації ризиків системи економічної безпеки України та зроблена така градація груп останніх:

1) геополітичні; 2) політичні; 3) правові; 4) економічні; 5) технічні; 6) екологічні; 7) соціальні; 8) епідеміологічні та інші;

– здійснено класифікацію суб'єктів системи економічної безпеки України, до яких віднесено наступні: 1) Верховна Рада України; 2) Президент України; 3) Рада національної безпеки і оборони України; 4) Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та деякі інші центральні органи виконавчої влади; 5) судові органи; 6) правоохоронні органи; 7) Національний банк України, банківські та інші фінансові установи; 8) органи місцевого самоврядування; 9) суб'єкти господарювання та фізичні особи;

– виокремлено ключові загрози системі економічної безпеки України які потенційно можуть негативно впливати на рівень її стійкості та гальмувати розвиток окремих галузей економіки. Зокрема, до таких пропонується віднести наступні: 1) різке зменшення обсягів валового внутрішнього продукту країни; 2) зниження інвестиційної привабливості країни; 3) неефективне державне регулювання у сфері економіки; 4) зниження темпів розширення внутрішнього ринку; 5) критичний рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх запозичень; 6) низькі темпи відтворювальних економічних процесів; 7) нераціональна структура вітчизняного експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; 8) критичні обсяги боргової залежності держави (зовнішній та внутрішній борг); 9) стрімке зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях вітчизняної економіки; 10) несприятливе деформоване конкурентне середовище у вітчизняній економіці; 11) неефективні механізми державного регулювання природних монополій; 12) інфільтрація корупційних практик у різні сфери економічних відносин; 13) недостатнє правове забезпечення системи економічної безпеки України;

– визначено два ключових напрями реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України в умовах реалізації проєвропейського вектору розвитку – внутрішній та зовнішній, та запропоновано наступний покроковий алгоритм дій

для успішної реалізації вказаних напрямів: 1) внесення змін до ст. 17 Конституції України; 2) розробка та прийняття базового Закону України «Про економічну безпеку України»; 3) внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР; 4) прийняття КМ України «Інструкції щодо ефективного державного контролю та проведенням перевірок переможців тендерів стосовно державних закупівель, щодо витрачанням ними коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень»; 5) розробка та прийняття «Інструкції про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України»; 6) затвердження Національної Стратегії розвитку економічної безпеки України на 10 років;

– обґрунтовано необхідність оптимізації структурно-функціональної моделі діяльності органів публічної влади суб'єктів системи економічної безпеки України шляхом: 1) створення при Міністерстві економічного розвитку, торгівлі і сільського господарства України Державного агентства інвестицій; 2) створення єдиного правоохоронного органу щодо боротьби з економічними правопорушеннями; 3) створення при РНБОУ постійно діючого дорадчого органу який буде координувати діяльність державних органів виконавчої влади щодо проведення ефективних заходів направлених на покращення економічної безпеки України; 4) створення міжвідомчої координаційної ради щодо боротьби з економічними правопорушеннями під головування Генерального прокурора України.

удосконалено:

– підхід, за якого економічну безпеку України варто розглядати як системну категорію. Це обумовлено існуванням мети, завдань, принципів та функцій, якими у відповідній мірі керується група суб'єктів для забезпечення захисту національної економіки та сприяння її необхідному поступальному розвитку;

– методика визначення кількісного і видового складу елементів структури системи економічної безпеки України. Наголошено, що вона є

невід'ємним атрибутом цієї системи, зважаючи на її особливості. Основними елементами цієї структури пропонується вважати: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування безпеки; 3) адміністративно-правові засади із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики вказаній системі; 5) підсистеми системи економічної безпеки України;

– підхід до складових системи економічної безпеки, та запропоновано включити до її складових інші види безпек, а саме: фінансову, науково-технічну, виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньо-економічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну;

– розуміння що суб'єктами економічної безпеки виступають державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади (міністерства, відомства, тощо), підприємства різних форм власності, комерційні й некомерційні організації, фізичні особи-підприємці та окремі громадяни;

– підхід до визначення основних груп показників, які впливають на рівень економічної безпеки країни, до переліку таких запропоновано віднести наступні: 1) маркетингові; 2) політичні; 3) інституційні;

дістали подальший розвиток:

– історичні аспекти розвитку правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях та її періодизації, яка розглядається як підґрунтя його становлення. При цьому акцентується увага на періодах існування Київської Русі, «розквіту» Галицько-Волинського князівства, Козацької України, Української Народної Республіки, Гетьманської держави та часів незалежності.

– рекомендації щодо оцінки ролі економічної безпеки для сучасної економіки та визначення, що безпека відіграє одну з основних ролей у питаннях досягнення економічного суверенітету держави, розвитку галузей економіки, зростання конкурентоспроможності та інших позитивних для держави й суспільства аспектах. Аргументовано, що лише за умови належного функціонування аналізованої системи можливе функціонування Української держави, як суверенної політико-територіальної одиниці;

– узагальнення зарубіжного досвіду щодо правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки таких розвинутих країн світу як: Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Бельгія, Королівство Данія, Королівство Нідерландів, Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Болгарія, Румунія, Великобританія, Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка та Японія. Що дозволило встановити позитивні аспекти правового регулювання відносин у цій сфері, які доцільно та можливо імплементувати в національну систему економічної безпеки;

– форми взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України, як такі що давно стали невід'ємним атрибутом адміністративної діяльності та забезпечують взаємний зв'язок і найбільш доцільну залежність елементів, що є вкрай важливим для належної й своєчасної організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Особистий внесок здобувача в одержанні наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження здобувачем виконане самостійно з використанням останніх досягнень науки адміністративного права. Вся сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Нові наукові результати дисертації отримані дисертантом особисто.

Дисертант є співавтором проектів Закону України «Про Національне бюро фінансової безпеки України» № 8157 від 19.03.2018 р. (в якому дисертантом розроблено Розділ II «Система та структура національного бюро фінансової безпеки, функції його структурних підрозділів»), та Закону України «Про Національне бюро фінансової безпеки України» № 1184 від 29.08.2019 р. (Розділ VI «Прикінцеві положення»). У монографії «Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект» (Суми, ВВП «Мрія», 2019. 342 с.), яка підготовлена спільно з Ю. Гарустом, автором досліджено адміністративно-правовий статус правоохоронних органів України які забезпечують її економічну безпеку. При розробці «Концепції протидії

економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України та визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі» (Київ : РВВ МВС України, 2016. 46 с.) дисертантом розроблені адміністративно-правові та кримінально-процесуальні механізми протидії економічній злочинності в Україні. Питання адміністративно-правової протидії економічній злочинності, як основного напрямку діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки країни було розглянуто вченим у спільній монографії «Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect» яку опубліковано англійською мовою в Канаді. (Ottawa : Accent Graphics Communications & Publishing. 2020. 421 p.). В дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам не використовувались.

Практичне значення отриманих результатів. Дисертаційне дослідження має теоретичне та практичне значення, більшість сформульованих положень, висновків, пропозицій та рекомендацій можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як основи для подальшої розробки питання адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України (*акт впровадження Сумського державного університету від 05.04.2021 р.*);

– навчальному процесі – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять зі студентами з дисциплін «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Органи публічної влади та інститути громадянського суспільства», «Правоохоронна система України», «Спеціальне адміністративне право» (*акт впровадження Сумського державного університету від 08.04.2021 р.*);

– правозастосовній сфері з метою підвищення рівня ефективності діяльності підрозділів ДФС (*акт впровадження ДФС України від 01.04.2021 р.*);

– правотворчій діяльності – при розробці проектів законодавчих актів, які регулюють діяльність центральних органів виконавчої влади, контролюючих та правоохоронних органів, що забезпечують економічну безпеку України (*акт впровадження Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики ВР*

України від 02.04.2021 р).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (Одеса, 2019), «Сучасний рух науки» (Дніпро, 2019), «Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах» (Дніпро, 2020), «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (Львів, 2020), «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку і права в сучасних умовах» (Полтава, 2020), «Реформація правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (Суми, 2020), «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Тернопіль, 2020), «Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя» (Чернівці, 2020), «Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення» (Харків, 2020).

Публікації. Основні висновки, положення дисертаційного дослідження викладено в 54 (п'ятдесят чотирьох) публікаціях, серед яких 3 (три) монографії, 23 (двадцять три) статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України, 6 (шість) статей в іноземних виданнях, 3 (три) з яких індексуються науково-метричними базами Scopus та WoS, виконані у співавторстві (особистий внесок до кожної з них дисертанта 70 %), 11 (одинадцяти) тез, наукових повідомлень на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, а також 11 (одинадцяти) публікаціях, які додатково відображають результати дисертаційної роботи та 2 (двох) проектах законів України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на сімнадцять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 485 сторінок. Список використаних джерел включає 714 найменувань та розміщений на 63 сторінках, додатки розташовано на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Історичний огляд правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях

Досліджуючи питання становлення та розвитку правового забезпечення економічної безпеки на українських землях неможливо оминати увагою процес зародження й еволюції уявлень взагалі про саму безпеку. Загальновідомо, що безпека, в незалежності від трактування її сутнісного змісту, являє собою одну з ключових природних потреб людини. Вона генетично запрограмована у нервовій системі як безумовний рефлекс, що диктує людині поведінку залежно від ситуації, в якій вона перебуває [573, с. 196]. Тому на початкових етапах існування та життєдіяльності людства варто зробити акцент саме на безпеці, яка, вочевидь, передувала виникненню усвідомлення і визнання необхідності захисту економічних потреб та інтересів населення, а в подальшому й держави.

Уявлення про безпеку поступово розвивалося ще в часи існування перших громад, племен поселень та інших типів спільнот індивідів, яким притаманна певна організація співіснування й, відповідно, існування суспільного середовища. Потреба в безпеці вже тоді визнавалась як вихідна соціальна потреба людини, що формувалася у процесі діалектичного синтезу інстинктивного і свідомого [656, с. 16]. Результатом цього мисленнєвого процесу ставало осягнення й визначення тих умов та чинників, які саме, на думку людини, потенційно могли нести їй загрозу. Часто це було наслідком здійснення набору певних традиційно інстинктивних і не завжди логічних вчинків з метою уникнення настання наслідків від цих загроз. Більше того, прагнення до забезпечення безпеки стало однією зі спонукальних причин об'єднання давніх людей у суспільство, де інтенсивність і масштаби цієї потреби постійно зростали, а отже, безпека,

починаючи з часу зародження людської цивілізації, ставала однією із провідних ідей у свідомості окремих індивідів, а через деякий час й усього суспільства та держави [438, с. 9].

В подальшому, як засвідчив столітній досвід, із появою державності особливо важлива роль у питаннях забезпечення безпеки людства відводилась самій державі. Її значення в цьому аспекті влучно та змістовно описали А. Ф. Брокгауз й І. А. Ефрон. На переконання вказаних авторів, необхідність у безпеці викликає до функціонування держави, в цій потребі остання знаходить найголовніше роз'яснення свого існування, вона ж вказує державі основну її мету і призначення. Для досягнення цієї мети держава наділяється примусовою владою, на підставі якої вона проводить межу між дозволеним і недозволеним, вимагає у осіб утримання від відомих дій та дотримання відомих правил; свої вимоги вона висловлює в формі законів, а за недотримання цих вимог накладає покарання [92]. Зауважимо, що гарантуючи безпеку, будь-яка держава уповноважена вживати різні види заходів, спрямованих на припинення чи недопущення здійснення певних діянь, наслідки від яких потенційно можуть становити загрозу її безпековому середовищу на сучасному етапі або ж в перспективі. Не виникає сумніву, що одним із базових параметрів держави як ефективної суверенної політико-територіальної організації є реальна здатність останньої оперативно реагувати на виклики і загрози для безпекового сектора та результативно протидіяти останнім.

Водночас маємо усвідомлювати, що, зважаючи на види й специфіку деяких таких загроз та першопричини їх появи, розвитку і подальшого існування лише у названий спосіб держава не може результативно протидіяти всім із їх числа. В залежності від виду такого негативного чинника, це може пояснюватися геополітичним становищем держави, національними інтересами, нормами міжнародного права й відповідними положеннями національного законодавства, стихійними лихами, а також широким спектром інших суб'єктивних факторів й об'єктивних умов, кількість яких і ступінь складності постійно змінюється. З огляду на це, не виникає сумніву, що забезпечення безпеки представляє одну із

найскладніших теоретико-прикладних проблем, яка за своєю суттю носить глобальний та всеохоплюючий характер і є в рівній мірі актуальною для окремої людини, держави і світового співтовариства у цілому. Складно збудований характер проблеми забезпечення безпеки держави проявляється в різних за змістом понятійних категоріях, розробка яких передбачає використання різних підходів до вирішення проблем безпеки [107, с. 20]. Причому, саме вона має першочергове значення, адже безпека є передумовою існування людства, а, отже, і передумовою вирішення інших глобальних проблем [677, с. 105]. Безумовно, переважна частина суспільства буде існувати та розвиватися лише відчуваючи себе захищеним від значної кількості деструктивних чинників, які, потенційно, негативно впливатимуть на усталений порядок речей, звичний перебіг економічних і соціальних процесів. Їх дисбаланс несе певні ризики для будь-якої держави, посягаючи на політичну стабільність, правову упорядкованість та економічну стійкість, часто репрезентуючи останню як неефективного регулятора суспільних відносин, несучи дійсну загрозу її суверенітету влади, цілісності та недоторканності.

Питання ж безпеки в усі періоди всесвітньої історії перебували у центрі уваги людства [147, с. 29]. Очевидно, що у певні умовні історичні проміжки ця проблема як актуалізувалася в силу деяких чинників, так і з часом, втрачала попередню гостроту. І сьогодні, в умовах глобалізації, яка охопила економічні, політичні, соціогуманітарні відносини, зростає роль безпеки людини, суспільства, держави у подоланні стихійності в розвитку цивілізації та забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей [147, с. 29]. Вона виправдано відноситься до числа найбільш актуальних і в той же час дискусійних тем сучасної юридичної науки [308, с. 3]. При цьому її складність обумовлюється й тим, що, як слушно зазначає І. Є. Якуб, для цієї проблеми потрібні нові підходи, які відповідають умовам і загрозам сучасного світу [710, с. 14]. Адже цілком логічно, що як домінанта життєдіяльності суспільства безпека не може залишатися незмінною в різних умовах його трансформації, тому її сутність і зміст потребує постійного вивчення [678, с. 26]. Не є винятком і сучасний етап державотворення, коли

належне функціонування всіх складових національного безпекового сектора – одна з пріоритетних цілей діяльності владних інституцій Української держави.

Що ж стосується її економічного аспекту, то, як наголошує В. Т. Білоус, остання передбачає надійну захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє їй забезпечити відповідні умови життя та розвитку особистості, соціально-економічну й військово-політичну стабільність держави [75, с. 72-73]. Зважаючи на відчутну залежність країн від власних економік, забезпечення економічної складової прямо впливатиме на весь державний безпековий сектор. Також, попри панування точки зору, що у системі безпеки всі структурні елементи мають певну специфічну своєрідність, вирізняючись один з-поміж одного, разом із тим усі вони перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності [15, с. 8].

З іншого боку, стан економічної безпеки суттєво залежатиме від сприятливого політико-правового становища в державі, що досягається внаслідок забезпечення безпеки взагалі. Вочевидь, що за будь-яких умов від однієї прямо залежатиме нормальне функціонування іншої і навпаки, що обумовлює необхідність, особливо на початкових етапах існування держав і функціонування публічних інституцій, вивчати та досліджувати цю проблему комплексно.

Різні аспекти дискусійних положень, пов'язаних із питанням становлення та розвитку законодавства із забезпечення безпеки, в тому числі й її економічної складової, були висвітлені та проаналізовані у наукових доробках В. О. Антонова [42], О. О. Бригінця [91], І. Й. Бойка [82; 313], А. Ф. Брокгауза та І. А. Ефрона [92; 93], А. І. Васильєва [107], О. М. Гоголевої [138], С. Є. Горбатюк [147], П. П. Захарченка [216], С. А. Корф [284], Л. О. Корчевської [285], А. А. Куковського [308], О. А. Купчинського [315], Ю. М. Походзіло [497], М. Б. Свердловова [586], В. Ш. Уразгалієва [656], І. М. Чабан [677], С. Ю. Чапчікова [678], Р. В. Четвертакова [688], Л. С. Шевченка [696], І. В. Шевчук [697], І. К. Якуб [710] та ін. Водночас відсутність комплексних досліджень, присвячених питанням становлення та розвитку правового забезпечення економічної безпеки на українських землях обумовлює необхідність

вивчення та дослідження останньої.

Як вже зазначалось вище, генезис безпеки як соціально-економічного феномену бере свій початок у біологічній природі існування людини, яка виступає всезагальною основою будь-якої життєдіяльності. Вихідним пунктом її розвитку слугує один із фундаментальних біологічних інстинктів – самозбереження. І саме останній дає поштовх основним потребам, спрямованим на збереження життя. На етапі зародження соціальної організації саме життя є головним параметром охорони та основою оцінки стану безпеки [696, с. 8]. Відповідно й уявлення тогочасної людини про безпеку зводилося до необхідності збереження власного життя. Вказана мета зазвичай досягалася шляхом рефлекторного здійснення певної сукупності дій у залежності від конкретних життєвих обставин.

Зосереджуючи увагу на питаннях зародження, становлення та розвитку уявлень про необхідність у безпеці, в тому числі її економічному прояві, то ні в періоди стародавньої, а також княжої доби, якісь суттєві «зрушення» в цьому аспекті виокремити надзвичайно складно. Як слушно відзначає В. О. Антонов, «... вести мову крізь призму того часу стосовно інституту національної безпеки в сучасному контексті його сприйняття є вельми проблематичним і складним, оскільки він з об'єктивних причин не мав на той період свого концептуально правового вираження, проте слід сказати, що це були перші здобутки східних слов'ян на шляху його становлення та розвитку» [42, с. 63]. Аналогічну за змістом точку зору доцільно висловити й відносно більш пізніх історичних періодів. Це, на наше переконання обумовлено і тим, що поява та поступове утвердження думки, що саме держава має забезпечувати загальний добробут і безпеку виникло тільки в XVII-XVIII ст. При цьому варто також зазначити, що на той історичний період така позиція поступово фундаментально утверджувалась лише у деяких європейських країнах.

Це ж саме стосується й її економічної складової, адже, як відомо, деякі концепції того часу присвячувались і питанням забезпечення економічних інтересів держави. Як зазначає В. Ш. Уразгалієв, конкретні пропозиції щодо

економічного захисту держави мали місце у концепції меркантилізму – першої специфічної економічної школи в рамках теорії політичної економії. У постулатах раннього навчання меркантилізму – монетаризму (У. Стаффорд, Г. Малейнс, Б. Даванзатті, Г. Скарuffі та інші) – значаться такі заходи щодо забезпечення економічної безпеки держави (в першу чергу грошового обігу), як: заборона на вивезення грошей, обмеження імпорту, встановлення високих мит на ввезення товарів, зниження позичкового відсотка і т. п., представники зрілого меркантилізму (Т. Ман, Л. Робертс, У. Поттер, А. Серра й інші) у рамках сформульованої ними доктрини торгового балансу переносять дослідження зі сфери грошового обігу в сферу торгового обміну і розглядають в якості головного джерела національного багатства прибуток від обігу капіталу у зовнішній торгівлі [656, с. 20].

Водночас варто звернути увагу на висловлювання О. О. Панової, яка переконує, що в період княжої доби відбувається зародження ідеалів публічної безпеки, які зачіпають інтереси общинної, родової й станової влади та закріплюють суспільні зусилля як офіційної (княжої) влади, так і суспільної влади в цілому [455, с. 36]. Цілком логічно, що навіть розуміння необхідності захисту власної території від загарбників, а також вжиття ряду заходів для досягнення наміченої мети слід розцінювати як потребу в безпеці, це ж саме виправдано може стосуватися періоду стародавньої доби, зважаючи на біологічні особливості самої людини.

Більше того, вже в часи княжої доби прослідковується тенденція до існування заходів, спрямованих на захист економічного аспекту безпеки. Перш за все мова йде про потребу окремих категорій населення сплачувати данину [708]. Примітно, що подібна практика на українських землях існувала й до початку княжої доби. Так, за свідченням Повісті минулих літ, ще до утворення Київської Русі сплачували данину сильнішим сусідам – хазарам і норманам. Поляни, які займалися землеробством і скотарством, мали повинність у вигляді поземельної податі, яку вони сплачували хазарам від рала (плуга) [331, с. 32]. Однак розцінювати її сплату саме у вказаний історичний період як міру, спрямовану на забезпечення безпеки держави, на наш погляд є не виправданим. Це, по-перше,

пояснюється відсутністю утворень, на тривалій основі хоча б із базовими ознаками держави; по-друге, безсистемністю сплати самої данини; по-третє, відсутністю правового закріплення; по-четверте, зазвичай такі дії були спрямовані більше на особисту безпеку особи чи групи осіб. Також слід звернути увагу на висловлювання Л. О. Корчевської, яка стверджує, що «... економічний аспект безпеки тісно пов'язаний із торгівельними відносинами, які простежуються впродовж усієї історії людства» [285, с. 38]. Є. М. Зіменкова та В. М. Ячменева, зазначають, що історія виникнення економічної безпеки бере свій початок з часів простого товарного виробництва, коли безпеку громади забезпечувала народна дружина [218, с. 21], яку існувала в Давньоруській державі. Тому, якщо брати до уваги її розвиток правової еволюції забезпечення економічної безпеки на українських землях, то, очевидно, що доцільно починати відлік саме з періоду існування Київської Русі.

Система сплати данини (*пізніше податків – автор.*) Давньоруської держави генетично сходить до інститутів як зовнішнього, так і внутрішнього походження, конкретніше – до добровільних приношень або дарів членів племінної спільноти вождю, який виконував суспільно значущі функції, і данини, що виплачується підкореним плем'ям сильнішого сусіда в якості гарантії від нападу [586, с. 57]. Причому сплата данини, на думку С. А. Корф, проходить три стадії власного розвитку: данина у вигляді простої контрибуції з населення, яку брав князь за свій військовий ризик; данина, яку брав князь, який вже твердо тримав владу в окремо взятому князівстві; данина, яка мала характер державної повинності [284, с. 85]. Отже, данина сплачувалася, в тому числі для забезпечення функціонування державного апарату. Також це сприяло виконанню ряду завдань та широкого кола функцій, спрямованих у тому числі на протидію тогочасним загрозам безпеці.

Однією з перших згадок про данину та мита є русько-візантійський договір 907 р. За його умовами припускається ідея виплати данини з боку греків як неодмінної умови подальших мирних відносин [497, с. 69]. Також вказаним договором було визнано право руських купців торгувати з греками без сплати мита [497, с. 69]. Відповідно, розвиваються й економічні відносини, що позитивно

відображається на безпековій складовій, адже зростає сама данина, виникають торгові зв'язки й, відповідно, посилюється вплив Давньоруської держави.

Серед відомих актів, окремі положення яких хоча б опосередковано присвячувались економічному аспекту безпеки, варто згадати Руську правду Ярослава Мудрого [582]. На думку Л. О. Корчевської, «наріжним каменем» цього документа є особиста та майнова безпека, а саме збереження внутрішнього порядку в країні та захист власності заможних людей» [285, с. 38]. Деякі норми вказаного зводу законів регламентували відносини, що виникали під час оподаткування. Положеннями Руської Правди було визначено об'єкти оподаткування, ставки податку, встановлений період, протягом якого мав бути сплачений податок тощо [582]. Отже, необхідність сплати данини санкціонувалася державою і була обов'язком кожного, на кого поширював свою дію загаданий звід законів.

Загалом же, на переконання Р. В. Четвертакова, безпека у тогочасному слов'янському суспільстві була пов'язана з двома аспектами: розвитком торгівлі (економічний аспект безпеки) і розширенням географічних територій (військово-політичний аспект безпеки) [688]. Тому не виникає сумнівів, що перші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки через її економічну складову, можливо навіть без самого усвідомлення, мали місце й активно застосовувались у часи існування Давньоруської держави.

У подальшому, в період занепаду та феодалної роздробленості Київської Русі, який супроводжувався частою появою інших князівств і, відповідно, поступовою втратою політичної єдності складно виокремити дієві нові правові заходи, спрямовані на економічний захист держави. Хоча й торгівельні відносини продовжували мати місце, проте важливу роль у існуванні більшості з них відіграли взаємовідносини, які виникли та склалися ще за часів «розквіту» Давньоруської держави.

Серед тогочасних відокремлених територіальних утворень слід виділити Галицько-Волинське князівство, яке на певний період стало політичним та економічним центром на українських землях. Тамтешня правова система

грунтувалася переважно на джерелах права Київської Русі: звичаєве право, коротка редакція Руської Правди, судова практика [82, с. 22]. Відповідні норми вказаних джерел неодноразово застосовувались під час розгляду й вирішення цивільних та кримінальних спорів [313, с. 232-233]. В подальшому суттєвий вплив мало німецьке (магдебурзьке) право, яке сформувалося в 1188 р. у місті Магдебург і в XIII ст. поширилося на інші німецькі землі, на міста Польщі, Литви, Чехії, Галицько-Волинської держави, Угорщини [82, с. 22].

Також від імені того чи іншого князя було видано ряд документів та укладено договори, що стосувалися й економічної діяльності князівства. До прикладу можна виділити «Уставну грамоту Волинського князя Мстислава Даниловича 1289 р.», якою було регламентовано норми та розміри повинностей міського населення на користь князя [216].

Окрім традиційних документів, які присвячувались питанням сплати мита та податків, слід виділити акти, що засвідчують зовнішньоекономічні відносини Галицько-Волинського князівства. О. А. Купчинський із цього приводу, наголошує, що вони засвідчують насамперед контакти з Римською Курією, Литовським князівством та ін. [315, с. 26]. Отже, після «занепаду» Київської Русі важливе значення у питанні правового забезпечення економічного захисту держави, порівняно з іншими державними утвореннями на українських землях, відіграло саме Галицько-Волинське князівство.

В подальшому територія сучасної України чи її частини, зважаючи на власне геополітичне становище, неодноразово ставала завойованою іншими державними утвореннями. Очевидно, що це передбачало підпорядкування принципам правового регулювання домінуючих суб'єктів та зазвичай виключало реальну можливість існування інституцій раціонального законотворення з метою розробки й визнання власних правових основ регулювання суспільних відносин, які були б орієнтовані винятково на власні безпекові інтереси.

У хронологічному порядку наступним значимим етапом, в контексті обраної тематики наукового дослідження, доцільно виокремити період Козацької України. В 1648 р. відбулись кардинальні зміни у всіх сферах діяльності

українського соціуму. Поступово була зруйнована річпосполитська система та почали виникати й набирати обертів нові державотворчі процеси. У свою чергу, це зумовлювало потреби розбудови власної господарської структури – матеріальної основи державності, яка, до того ж, повинна відповідати запитам тогочасної української спільноти [28, с. 411]. Реалізація намічених цілей у рамках обраного курсу передбачала прийняття ряду документів щодо нової організації населення Січі та захисту її інтересів, у тому числі й економічних.

Зважаючи на те, що в частині економічного захисту першочергова роль відводилась питанням запобігання послабленню позицій міст, у тому числі внаслідок зниження рівня виробництва та торгівлі, було вжито ряд заходів, спрямованих і на захист економічних відносин [382]. Насамперед мова йде про видачу козацьких універсалів – ключових тогочасних правових документів, які виражали волю владного суб'єкта, маючи адміністративно-політичний характер.

Із числа вказаних документів варто згадати наступні: 1) «Універсал Богдана Хмельницького ніжинському купцеві Гнатові Івановичу на вільну безмитну торгівлю» (1649 р.) [655, с. 92]; 2) «Універсал Богдана Хмельницького з дозволом київським міщанам вести торгівлю з Старим Биховом, який піддався під владу Запорозького війська» (1657 р.) [655, с. 219]; 3) «Універсал Богдана Хмельницького купцям-грекам Павлові і Степанові Юрієвичам на безмитну торгівлю» (1657 р.) [655, с. 226] та інші документи. Ключовою метою цих та інших подібних за змістом документів стала необхідність стимулювання розвитку економічних відносин, що мало б досягатися внаслідок існування гарантій правового захисту їх учасників із боку держави.

Очевидно, що важливе значення для економічного захисту держави мали й ряд інших козацьких універсалів. Не виникає сумніву, що для розвитку економіки важливим є політична стабільність, яка обумовлюється відсутністю багатьох, нерідко внутрішніх потенційно дестабілізуючих чинників, своєрідним запобіжником від дії деяких із них якраз і були вказані документи, «підкріплені» авторитетом та можливостями суверена.

В хронологічному порядку серед наступних знакових у цьому аспекті

правових документів, безумовно, необхідно визначити Конституцію Пилипа Орлика («Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького») (1710 р.). Аналізуючи положення названого акта, можемо прийти до закономірного висновку, що документ не містив прямих вказівок стосовно обов'язку держави забезпечувати власний економічний захист. Проте, беручи до уваги умови, за яких було укладено договір, а також враховуючи положення про необхідність держави забезпечувати передумови для існування й підтримки Війська Запорозького, захищати права та вольності народу малоросійського [178] доцільно припустити визнання останньої своєї значимої монопольної ролі щодо захисту економічної безпекової складової.

Однак, як відомо, із моменту підписання вказаного договору гетьманат, порівняно з попередніми своїми етапами, поступово втрачав власні позиції і вже незабаром припинив існування. Безумовно, це мало наслідком настання чергової непослідовності, безсистемності та ірраціональності у розбудові української державності, нівелювало можливості посилення її впливу та позиціонування останньої як авторитетного учасника міждержавних відносин.

У подальшому розвиток економіки на українських землях сприяв появі нових інструментів її ресурсного забезпечення. Так, у 1729 р. був запроваджений вексельний обіг, проте подальшими указами селянам заборонялося користуватися векселями без згоди органів державної влади та поміщиків. Наприкінці XVIII ст., одночасно із зменшенням податкового навантаження, державне регулювання підприємницької діяльності обмежувалося переважно засобами непрямой дії. У Статуті 1781 р. передбачався нагляд поліції за створенням компаній. Статутом про цехи 1799 р. регламентувався правий стан артілі. У 1784 р. почав функціонувати позиковий банк.

Проте, водночас більшість українських земель перебували в складі Російської імперії, що спричинило припинення перебігу багатьох державотворчих процесів й, відповідно, знецінення їх ролі, з точки зору дотримання та виконання існуючих владних актів. А введення в дію «Зводу законів Російської імперії» мало закономірним юридичним наслідком унеможливлення застосування попередніх

правових норм, що також призвело до відсутності змоги подальшого розвитку правових засад у забезпеченні безпекових складових. Тому й суспільні відносини врегульовувались із орієнтацією не на власні інтереси української держави.

Варто зазначити, що в часи перебування у складі Російської імперії в юридичних документах почали використовувати термін «безпека». Під згаданою дефініцією було прийнято розуміти діяльність, спрямовану на боротьбу з державними злочинами. Вказане питання з часом неодноразово актуалізувалося в указах російських царів Василя III, Петра I, а також у реформах С. Вітте і П. Столипіна [48].

Наступним значимим періодом, на нашу думку, слід вважати події, що починаються у 1917 р. Після Лютневої Революції відбулось зародження та піднесення національного визвольного руху, що в подальшому стало наслідком активізації процесу правотворчості на користь інтересів української держави. Безумовно, знаковими серед таких документів вважаються Універсали Української Центральної Ради (далі – УЦР), в яких були визначені кроки по створенню та розбудові Української держави від статусу автономії до самостійного суб'єкта [11, с. 21].

Аналізуючи вказані документи, на особливу увагу в контексті дослідження заслуговує IV Універсал УЦР [654], який, порівняно з попередніми актами, присвячувався саме питанням визнання статусу самостійної держави. В аспекті економічного захисту української держави були окреслені та задекларовані наступні завдання: 1) переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, до вироблення продуктів; 2) монополізація контролю Української держави над торгівлею товарами, які ввозяться чи вивозяться за межі кордону; 3) монополізація виробництва заліза, вугілля, шкури, тютюну й інших продуктів і товарів; 4) встановлення державно-народного контролю над банками; 4) інші заходи [654]. Їх особливість полягала в тому, що вони були спрямовані не скільки на економічний захист держави, а більше на бажання послабити існуючий тиск, якого зазнавало суспільство. Вбачається, що це мало досягатися завдяки стимулюванню трудового населення шляхом їх наділення земельними ділянками,

протидією спекулюванню цінами, виробництвом товарів пріоритетно на користь останніх, мінімізації адміністративного тиску тощо.

Також IV Універсалом [654] передбачалась необхідність скорого прийняття Основного Закону незалежної держави, що відбулося 29 квітня 1918 р. Положеннями Конституції УНР [271] було закладено правові підвалини відродження Української держави. Ст. 1 вказаного акта визначалось, що відновивши своє державне право як Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян проголосила себе і нині є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною [271]. Проте, варто зазначити, що Конституція УНР не містила положень, присвячених державній політиці в сфері безпеки, у тому числі й стосовно захисту від загроз економічного характеру.

У період існування вже Гетьманської держави відбуваються певні зміни у державному регулюванні економічної складової. Поступово відновилися фінансово-кредитна система, сформований державний бюджет, проведена земельна реформа. Законами про тимчасовий державний устрій України від 09.18.1918 р. було визначено національну грошову одиницю – карбованець [211]. Були прийняті закони щодо введення та зміцнення національної валюти, функціонування Державної скарбниці, відновлення державної горілчаної монополії, заснування Українського Державного банку, налагодження митної та податкової служб тощо [211; 30, с. 193].

З приводу Директорії УНР, то остання за незначний часовий проміжок свого існування була сконцентрована на війні з радянською Росією. Внаслідок чого правотворча діяльність не була розвинена і спрямована на вузьке коло проблемних питань. Тому суттєвих правових заходів, спрямованих на економічний захист держави, на наш погляд, було недостатньо і виокремити їх складно.

У часи перебування України в складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) відбулася чергова зміна підходів щодо формування та

підтримки існування сприятливих умов для нормального функціонування безпекового середовища. Зважаючи на специфіку союзних міждержавних відносин, політика тогочасної Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) за всіма напрямками здійснювалась у відповідності до цілей і завдань Російської РФСР, відповідно й питання правового забезпечення захисту економічної складової слід теж розглядати з позиції ідеології та результатів правотворчості останньої.

Слід відзначити, що на відміну від більшості європейських країн, у Радянському Союзі думка про перевагу інтересів держави над інтересами суспільства почала розвиватися та поступово утверджуватися лише в 20-ті рр. минулого століття. Вважалося, що державні інтереси повинні бути пріоритетними перед інтересами особи, адже новоутворена держава краще знає як захистити кожного конкретного громадянина, тобто, захищаючи інтереси держави, тим самим всебічно охороняє права та інтереси власних громадян. Як наслідок – посягання на інтереси держави каралося набагато жорсткіше, ніж протиправні дії щодо конкретної особи [91, с. 27]. Відповідно державою визнавалось верховенство державної безпеки над безпекою суспільною, що в подальшому повністю позначилося на правовій ідеології Української РСР.

У 1934 р. у СРСР на державному рівні було запроваджене поняття «державна безпека» та в складі НКВС утворене Головне управління державної безпеки. Та, що важливіше, в 1936 р. вказаний термін було включено до Конституції СРСР і, відповідно, цю дефініцію почали активно використовувати в актах державних органів, а також досліджувати у науковій літературі [30]. Водночас слід констатувати, що незважаючи на це, у СРСР тривалий час питанню економічного аспекту безпеки приділялося дуже мало уваги. Це ж саме стосувалося й Української РСР. Так, досліджуючи результати правотворчості владних суб'єктів того часу, ми дійшли висновку, що в перші десятиліття її державна політика здебільшого була орієнтована на вирішення інших проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням державної безпеки в цілому. Безумовно, важливою передумовою існування окресленого становища була Друга світова

війна та післявоєнний період, що об'єктивно зумовлювало необхідність оперативної й результативно вирішувати ряд завдань іншого характеру.

Новою суттєвою обставиною, що зумовила потребу актуалізації наукових досліджень та відповідного законодавчого реагування на тогочасні виклики, в тому числі й для економічної складової, стало глобальне геополітичне, військове, економічне та ідеологічне протистояння з 1946 р. до кінця 1980-х, так звана «холодна війна» [371, с. 74]. Це обумовило необхідність першочергової концентрації не тільки на військовому, ідеологічному і політичному, а й на економічному векторах державної політики. Внаслідок чого в СРСР переважало розуміння економічної безпеки як однієї з характеристик глобального військового протистояння соціалістичної і капіталістичної систем [138, с. 27].

Це помітно негативно позначилося на економічному та політичному становищі СРСР й фактично заклало підвалини для його розколу. Об'єктивно виникала потреба майбутньої України формувати свою правову систему, в тому числі й щодо захисту економічної складової безпеки, орієнтовану винятково на власні інтереси та адаптовану до тогочасних складних реалій. Ураховуючи те, що почали здійснюватися перші вагомі правотворчі кроки, спрямовані на побудову власної правової системи, вбачається за доцільне і виправдане особливу увагу приділити саме цим та хронологічно послідуєчим подіям, пов'язаним із розвитком вказаної сфери.

Початок 1990-х рр. ознаменувався поживаленням інтересу з боку науковців і суспільних діячів до проблеми економічної безпеки. У практичному плані було досягнуто певних успіхів, зокрема, поняття «економічна безпека» ввійшло до нормативно-правової лексики законодавчих документів та зайняло позицію в дискусіях з економічних питань [309, с. 69]. Водночас на перший план стали висуватися такі види безпеки, як економічна, фінансова, екологічна, інформаційна та інші [459, с. 48]. Зважаючи на неефективність командно-адміністративної системи управління економікою, появи передумов для гіперінфляції і скорочення ВВП виникала нагальна потреба розробки та впровадження дієвого механізму з організації управління економічною складовою.

Одним із перших кроків для реалізації наміченого стало ухвалення Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ [167], у відповідності до якої проголошувався державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повнота й неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [167]. Названим документом передбачалося, що весь економічний і науково-технічний потенціал, створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету республіки і використовується з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян [167].

Важливим актом у цьому напрямі слід визнати і Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990 р. № 142-ХІІ [516]. Саме ним було задекларовано основи економічної самостійності України як незалежної суверенної держави [516]. Також, як наголошує І. В. Шевчук, у зазначеному нормативно-правовому акті передбачався механізм переходу до ринкової економіки, формування бюджетної, грошово-кредитної та фінансової систем. Відповідно до Закону фінансові ресурси Української РСР склалися з таких елементів: кошти з республіканського бюджету, бюджетів Рад народних депутатів, коштів органів місцевого самоврядування, позабюджетних та інших коштів. Ефективний розподіл і баланс коштів, що надходили з республіканського та місцевого бюджетів, забезпечувався виваженою податковою політикою держави. Щодо банківської системи, то єдиною акредитованою емісійною установою Української РСР був Національний банк України, до повноважень якого було віднесено формування та реалізацію єдиної грошово-кредитної та валютної політики. Національний банк України був підзвітний Верховній Раді УРСР [697, с. 315-316]. Досліджуючи цей період, ми дійшли закономірного висновку, що на початку дев'яностих років двадцятого століття одночасно із проголошенням незалежності України закладалися підвалини системи економічної безпеки молодій державі. Підкреслимо, що це відбулося вперше за весь час існування українських земель та української нації. З початку здобуття

незалежності Україною, зважаючи на поточне економічне становище, усвідомлення реальної нагальної потреби розбудови вітчизняної економіки із меншою кількістю, у порівнянні з радянським періодом, ресурсів та різким погіршенням криміногенної обстановки, перед вітчизняною економікою виникає необхідність створення нових адміністративно-правових механізмів для її дієвого захисту. І першочерговим на цьому етапі була розробка та подальше прийняття (затвердження) відповідних актів з метою формування правового підґрунтя для успішної реалізації наміченого цілей. А найголовніше – закладення правових основ створення системи економічної безпеки країни у Конституцію України.

Для цього керівництвом нашої держави поступово вживається ряд правових заходів, спрямованих на легальне забезпечення захисту економічної складової національної безпеки. Результатом такої копіткої роботи, варто зазначити, стало внесення норм відповідного змісту в Конституцію України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Зокрема, ст. 17 Основного Закону [270] визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [270]. Отже, законодавець вже тоді усвідомлював безспірну значимість належного функціонування економіки для української держави та, відповідно, на відміну від багатьох інших складових безпекового сектора, визнав необхідність її захисту на конституційному рівні [383, с. 72].

Концептуальним актом, положеннями якого були встановлені перші базові засади державної політики в сфері економічної безпеки, на нашу думку, слід вважати Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України від 16.01.1997 р. N 3/97-ВР. Вказаним документом передбачалось, що державна безпекова політика в економічній сфері реалізувалася за декількома напрямками. У рамках цих напрямів розроблялися і впроваджувалися правові заходи, спрямовані на досягнення таких цілей: 1) недопущення протиправного використання державних ресурсів та бюджетних коштів; 2) мінімізація обсягів стимулювання економіки; 3) контроль за експортно-імпортною діяльністю з превалюванням захисту вітчизняного виробника; 4) боротьба з незаконною економічною діяльністю [272].

Примітно, що економічна безпека у відповідності до аналізованого документа, визнавалася складовою національної безпеки, яка вже тоді включала у себе широке коло інших елементів. Тобто відбувалося формування системи національної безпеки й на теоретичному рівні обґрунтовувалась потреба забезпечення всіх її складових, зважаючи на їх явну взаємозалежність.

Аналогічний підхід був застосований і в послідуєчому законодавчому акті, прийняття якого спричинило втрату чинності попередньо розглянутого та проаналізованого документа. Мова йде про ЗУ «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV [542], нормами якого визначались основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [542].

Відповідно до цього законодавчого акта основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України, які потребували удосконалення правового регулювання, в економічній сфері визнавались наступні: 1) забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; 2) прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв; 3) вдосконалення антимонопольної політики; 4) створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій; 5) подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси; 6) забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку; 7) здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; 8) інші напрями [542]. Дослідивши цей закон, ми можемо стверджувати, що він суттєвого розширив спектр пріоритетів державної політики, реалізація яких мала б забезпечити

існування умов для належного функціонування економічної складової національної безпеки. Тим не менш, в умовах поступового посилення деструктивного впливу на вітчизняне економічне середовище, зростання кількості латентних загроз для національної економіки, об'єктивно назривала необхідність вкотре звернути увагу на цей компонент безпеки.

У «Стратегії національної безпеки України» від 12.02.2007 р. № 105 наголошувалось, що стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів та загроз [631]. Визнання існування проблеми неефективного забезпечення економічної складової потребувало відповідного реагування на неї компетентних державних інституцій та наукової спільноти, пошуку шляхів удосконалення поточного правового забезпечення аналізованої сфери.

Одним із значимих кроків стало затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України від 02.04.2007 р. № 60 [397]. Вказаний документ вперше містив визначення поняття «економічна безпека», визначав перелік її складових, включаючи характеристику останніх. Також цим актом встановлювалися індикатори і порогові значення індикаторів стану економічної безпеки та її складових, розрахунок інтегрального індексу економічної складової тощо. Проте, у 2013 р. згаданий акт втратив чинність внаслідок затвердження нових Методичних рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277 [398]. Цими рекомендаціями змінювалися деякі показники індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Слід зазначити, що у порівнянні з попереднім документом цей носить інформаційний, рекомендаційний, роз'яснювальний характер та не є обов'язковим [398].

Серед важливих документів того періоду варто виділити Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 р. № 569-р [274], у якій наголошувалось, що світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. мала негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України. Криза засвідчила вразливість вітчизняної фінансової системи, її залежність від

зовнішнього впливу. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набуває особливої ваги. Стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави [274]. Концепція містить ряд заходів із стабілізації тодішньої ситуації, орієнтованих на такі сфери: 1) бюджетну; 2) управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектора; 3) податкову; 4) фінансів реального сектора економіки; 5) банківську; 6) функціонування валютного ринку; 7) функціонування фондового ринку; 8) небанківського фінансового сектора [274]. Припускалось, що державне втручання в перелічені сфери мало сприяти зниженню ризику негативного впливу на ту чи іншу складову, внаслідок попереднього імовірного її виявлення та своєчасної комплексної їм протидії.

Вагома роль у питаннях сприяння правового забезпечення економічної безпеки держави відводилась офіційним актам стратегічного призначення. Окрім вже згаданого та розглянутого цього виду документів важливе місце відводиться й Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затвердженій Указом Президента України від 08.06.2012 р. № 389/2012 [631]. У відповідності з цим документом забезпечення економічної безпеки мало реалізовуватися шляхом: 1) дієвого захисту права власності, оптимізації податкового навантаження на бізнес, удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства, обмеження монополізму і сприяння конкуренції, підвищення ефективності регулювання фінансових і товарних ринків; 2) створення на цій основі сприятливих умов для підприємництва та інвестування, скорочення матеріальних витрат в економіці та обмеження тіньової господарської діяльності; 3) підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого державного контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорості використання ними фінансових ресурсів, ефективності цінової і тарифної політики; 4) забезпечення сталості фінансової системи,

гнучкості валютного курсу гривні, розширення кредитної підтримки економіки, зміцнення довіри до фінансових установ; 5) інші шляхи [631].

Наступний етап розвитку правового забезпечення економічної безпеки держави пов'язаний із ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію України з ЄС) від 27.06.2014 р. [651]. Обрання проєвропейського подальшого розвитку обумовило появу ряду нових викликів перед Україною, в тому числі й щодо удосконалення правового забезпечення економічної безпеки держави.

На реалізацію цього напрямку була спрямована Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [632], якою було визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [632]. Першочерговим визнавалося проведення реформ і програм, які мають пряме відношення до економічної безпеки держави: 1) реформа системи національної безпеки та оборони; 2) оновлення влади та антикорупційна реформа; 3) судова реформа; 4) реформа правоохоронної системи; 5) дерегуляція та розвиток підприємництва; 6) податкова реформа; 7) програма енергонезалежності [632].

Важливу роль у формуванні проєвропейського безпекового законодавства відіграла й Стратегія національної безпеки України від 26.05.2015 р. № 287/2015 [629]. У відповідності до вказаного документа ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки. Вказане має досягатися шляхом: 1) деолігархізації, демонополізації і дерегуляції економіки, захисту економічної конкуренції, спрощення й оптимізації системи оподаткування, формування сприятливого бізнес-клімату та умов для прискореного інноваційного розвитку; 2) ефективного застосування механізму спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), унеможливлення контролю стратегічних галузей капіталом держави-агресора; 3) створення найкращих у Центральній і Східній Європі умов для інвесторів,

залучення іноземних інвестицій у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний і транспортний сектори як інструмента забезпечення національної безпеки; 4) забезпечення готовності економіки до відбиття Україною збройної агресії; 5) розвитку оборонно-промислового комплексу як потужного високотехнологічного сектора економіки, здатного відігравати ключову роль у її прискореній інноваційній модернізації; 6) юридичного захисту в міжнародних інституціях майнових інтересів фізичних і юридичних осіб України та Української держави, порушених Росією; 7) підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів, диверсифікації зовнішніх ринків, торговельних та фінансових потоків; 8) забезпечення цілісності та захисту інфраструктури в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, та особливого періоду; 9) ефективного використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвого контролю за станом державного боргу; 10) стабілізації банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів; 11) системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [629].

Одним із результатів окреслених вагомих завдань стало прийняття нового акта – ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539]. Цей нормативно-правовий документ визначає основи та принципи національної безпеки, мету та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [539]. Вказаними актом встановлюються та розмежовуються повноваження державних органів у сфері національної безпеки, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки, сил безпеки, визначається система командування, контролю

та координації операцій сил безпеки, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки [539].

На відповідність визначеним цілям розглянутого законодавчого акта Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 було затверджено Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [630], яка замінила попередній аналоговий стратегічний акт. Вказаний документ є орієнтиром для провадження сучасної безпекової політики, в тому числі й щодо забезпечення організації та функціонування економічної безпеки України. Зважаючи на його значимість та, що не менш важливо, актуальність, ключові положення пов'язані чи дотичні до економічної складової державної безпеки будуть розглянуті та проаналізовані дисертантом у наступних підрозділах дослідження.

Узагальнюючи викладене, пропонується авторська періодизація правового забезпечення економічної безпеки на українських землях. Враховуючи ключові для української державності розглянуті історичні етапи й усвідомлюючи їх особливості та значення, вбачається за доцільне наступна градація таких періодів:

№	Назва етапу	Хронологічні рамки	Основні документи
1.	Київської Русі	IX-XIII ст.	1) Руська правда Ярослава Мудрого; 2) Русько-візантійський договір 907 р.,
2.	Галицько-Волинського князівства	IX-XIII ст.	1) коротка редакція Руської правди; 2) норми «Магдебурзького права»; 3) Уставна грамота Волинського князя Мстислава Даниловича 1289 р., 4) акти, що засвідчують зовнішньоекономічні відносини Галицько-Волинського князівства;
3.	Козацької України	XV-XVIII ст.	1) Універсал Богдана Хмельницького ніжинському купцеві Гнатові Івановичу на вільну безмитну торгівлю; 2) Універсал Богдана Хмельницького з дозволом київським міщанам вести торгівлю з Старим Биховом, який піддався під владу Запорозького війська; 3) Універсал Богдана Хмельницького купцям-грекам Павлові і Степанові Юрієвичам на безмитну торгівлю; 4) Конституція Пилипа Орлика;

			5) Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького;
4.	Російської імперії	XVIII-XIX ст.	1) Статут 1781 р.; 2) Статут про цехи 1799 р.; 3) Звід законів Російської імперії; 4) Укази російських царів Василя III, Петра I; 5) нормативні акти щодо реформ С. Вітте і П. Столипіна;
5.	Української народної Республіки (період керівництва Центральної Ради УНР)	1917 р.	1) I Універсал Української Центральної Ради; 2) II Універсал Української Центральної Ради; 3) III Універсал Української Центральної Ради; 4) IV Універсал Української Центральної Ради; 5) Конституція Української Народної Республіки;
6.	Гетьманської держави	1918 р.	1) Закон про тимчасовий державний устрій України; 2) Закон щодо введення та зміцнення національної валюти; 3) Закон про функціонування Державної скарбниці; 4) Закон про відновлення державної горілчаної монополії; 5) Закон про заснування Українського Державного банку; 6) Закон про наладження митної та податкової служб;
7.	Української Радянської Соціалістичної Республіки	1919-1990 рр.	1) Конституція СРСР (1936 р.); 2) Конституція СРСР (1977 р.); 3) Конституція УСРР (1919 р.); 4) Конституція УСРР (1929 р.); 5) Конституція УРСР (1937 р.); 6) Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки (1978 р.); 7) Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР»; 8) Закони, Укази Президії Верховної Ради, Постанови і Розпорядження Уряду Української РСР;
8.	Створення незалежної України	1990-2003 рр.	1) Декларація про державний суверенітет України; 2) Конституція України; 3) закони України, Укази Президента України, Постанови та Розпорядження КМУ щодо забезпечення захисту економіки; 4) Концепція (основи державної політики)

			національної безпеки України;
9.	Розвиток безпекового законодавства України	2003-2014 рр.	1) ЗУ «Про основи національної безпеки України»; 2) Стратегія національної безпеки України; 3) Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері; 4) Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»; 5) закони України, укази Президента України, рішення РНБОУ, постанови та розпорядження КМУ щодо забезпечення захисту національної безпеки та економіки;
10.	Реалізація євроінтеграційного курсу України	2014 р. – наші часи	1) Угода про асоціацію України з ЄС; 2) Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»; 3) Стратегія національної безпеки України; 4) ЗУ «Про національну безпеку України»; 5) Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»; 6) закони України, укази Президента України, Рішення РНБОУ, постанови та розпорядження КМУ щодо забезпечення захисту національної економіки в контексті євроінтеграції.

Сформовано автором

Досліджуючи історичний появи системи економічної безпеки на українських землях, ми дійшли висновку, що її розвиток був тісно пов'язаний із виникненням та функціонуванням в цілому системи забезпечення безпеки держави й суспільства, які існували в певні періоди на територіях нинішньої України. Економічна безпека розвивалась паралельно з державністю та стала однією з головних складових національної безпеки нашої країни. Тому цілком логічно та виправдано буде проводити подальші дослідження системи економічної безпеки України через призму захисту національних економічних інтересів у цілому й як сегмента національної безпеки України.

1.2. Загальна характеристика економічної безпеки України як об'єкта адміністративно-правової охорони та її роль для сучасної економіки

Здійснюючи загальну характеристику економічної безпеки України як об'єкта адміністративно-правової охорони та з'ясовуючи її роль для національної економіки перш за все, на нашу думку, доцільно зупинитися на визначенні понятійного апарату. Будь-яке дослідження ґрунтується насамперед на з'ясуванні термінології та її місця в науці, співставленні з іноземними дослідженнями та визначенні, яке місце для неї відведено у суспільному житті [683, с. 12]. Існування загальновизнаних дефініцій свідчить про певний рівень наукового прогресу у тій чи іншій науковій галузі на сучасному етапі розвитку. А з'ясування значення певної термінологічної одиниці та визначення її сутності дає можливість уникнути нечіткості й неоднозначності під час характеристики останньої, а також умовно відмежувати її від інших, зокрема й подібних за змістом. Очевидно, це буде сприяти несуперечливості, логічній впорядкованості й єдності термінології, адже аналогічні випадки неузгодженостей неодноразово ставали підставами для активних дискусій серед представників наукової, експертної та фахової спільнот.

Всебічне змістовне дослідження терміну «економічна безпека України», безумовно, потребує розкриття сутності вихідної дефініції – «безпека». Також додатково слід сфокусувати увагу й на співставленні понять «національна безпека» та «державна безпека», кожна з яких у різній мірі стосується економічної складової.

Аналізуючи існуючі теоретичні напрацювання, присвячені терміну «безпека», слід звернути увагу на думку Н. І. Ціцуашвілі, який зазначає, що вказане поняття перебуває в постійній динаміці, у безперервному науковому переосмисленні. Викликано це, в першу чергу, урізноманітненням кількості загроз безпеці держави, суспільства та громадянина у сучасному світі [674, с. 101]. Також слід погодитися й з висловлюванням В. А. Спірідонової, яка з цього приводу наголошує, що досі не вироблено чіткого визначення цього

поняття і, що більш важливо, відсутня цілісна концепція його розуміння [618, с. 208]. Як зазначає К. С. Павлюк, дефініція «безпека» має неоднозначне, широке та диференційоване значення, що потребує чіткого обґрунтування та систематизації уявлень про безпеку, визначення її видів та елементів [452, с. 6]. Це також пов'язано з розвитком наукової думки щодо проблем безпеки, появою нових поглядів стосовно її значимості для держави, пошуку дієвих шляхів з удосконалення існуючого адміністративно-правового механізму для виявлення й протидії загрозам останній, що позначається на вже відомих широкому загалу конфігураціях.

Безумовно, існування такого стану речей слід вважати закономірним і виправданим. Мотивується зазначене й тим, що, як наголошує С. В. Онишко, практично неможливо віднайти жодну класичну теорію, яка б з плином часу тільки утверджувалася, не втрачаючи своєї цілісності, що забезпечується через тісний взаємозв'язок її окремих параметрів. Світова практика однозначно переконує, що при переході від однієї до іншої історичної субстанції, навіть при збереженні форми, соціально-економічні процеси діалектично змінюють свою суть. Стає проблематичним жорстке виконання всіх постулатів, що становлять сутність класичної теорії [434, с. 26]. Це, безперечно, стосується й такої багатогранної та важливої для вітчизняної адміністративно-правової науки категорії, як «безпека», уявлення про сутність і значення якої постійно еволюціонують. Вказана теза підтверджується згадуваннями про безпеку та, нерідко, тлумаченнями її значення, які в різні історичні періоди суттєво різнилися за змістовним наповненням.

Вважається, що одним із першоджерел, в якому містилося визначення поняття «безпека», залишається Книга пророка Єзекіїля, яка є частиною Старого Завіту Біблії. На той час термін «безпека» означав «володіти ситуацією» [319]. Вочевидь, що в подальшому поняття «безпека» набувало іншого значення. Наголошувалося, що мова повинна йти про стан, ситуацію спокою, яка виникає у результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також наявність матеріальних, економічних, політичних умов, відповідних органів та

організацій, що сприяють створенню такої ситуації [429, с. 10]. Існує точка зору, що в її основі закладена ідея про припинення міжусобних воєн, вирішення виникаючих конфліктів і суперечок без застосування сили, встановлення й збереження миру [94, с. 38].

Особливу увагу в цьому аспекті варто звернути на період XVII-XVIII ст., коли у європейських країнах поступово утверджується думка, що держава має на меті забезпечення загального добробуту і безпеки. До епохи буржуазних революцій людина вважала себе причетною не до національної держави, а до племені або клану, місту, державі чи церкві [427, с. 6]. Визнанням того, що саме державі відводиться провідна роль, була присвячена низка філософських концепцій. Зокрема, різним аспектам цього питання присвячувались дослідження Т. Гоббса, Н. Деламаара, Й. Зонненфельса, У. Ліппмана, Д. Локка, Н. Макіавеллі, Дж. Медісона, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози та багатьох інших відомих мислителів [480, с. 42]. Т. Гоббс вже тоді стверджував, що «безпека народу – заняття держави» [137, с. 200]. Як зазначає С. Ю. Чапчіков, у загальному вигляді поняття безпеки зводилося до стану спокою, що з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної) [678, с. 27].

З другої половини XIX ст. безпеку особистості, держави і суспільства вже не розглядають окремо, вони взаємопов'язані і взаємозалежні. Будь-які об'єктивні і суб'єктивні фактори, які представляють загрозу державній безпеці, становлять загрозу і приватній особі як громадянину конкретної країни [350, с. 27]. Вже на сучасному етапі державотворення, на переконання І. В. Каріха, «... уявлення про безпеку та шляхи її забезпечення є невіддільним від загальної життєвої стратегії суб'єкта та є необхідною складовою будь-якої національної стратегії» [234, с. 43]. Відповідно, й забезпечення всіх елементів безпекового сектора залишається одним із пріоритетних стратегічних завдань будь-якої держави. Особливо вказане є актуальним у нинішній складній, нестабільній і мінливій геополітичній обстановці.

Узагальнюючи викладене, приходимо до закономірного висновку, що трансформація парадигми безпеки здійснювалася за різними напрямками. Погоджуємося з точкою зору А. Е. Омарова, який до числа основних відносить

наступні: 1) набуття більш широкого та холістичного значення; якщо в недалекому минулому аналітики з питань безпеки обмежувалися відносно вузьким колом проблем, здебільшого військово-силовим балансом між різними державами та блоками, а також здатністю цих утворень захистити свій суверенітет, то зараз серед головних джерел нестабільності та загроз миру й безпеці в економічній, соціальній, гуманітарній та екологічній сферах дедалі частіше розглядаються проблеми невоєнного характеру, а гуманітарні й етичні питання, які раніше відігравали досить обмежену роль у світовій дискусії про безпеку, зараз посідають у ній центральне місце; інакше кажучи, поняття безпеки за останні роки суттєво розширилося й набуло більш гуманістичного, спрямованого на інтереси людини характеру, а в новій парадигмі безпеки людини на перший план виходять такі два основних аспекти, як захист від «хронічних», тобто традиційних загроз (наприклад, голод, епідемії та репресії) та захист від різноманітних раптових і небезпечних катаклізмів; 2) останніми роками уже не лише науковці, а й політики з громадськими діячами почали масово визнавати нерозривність зв'язку між безпекою держави та добробутом її громадян і те, що на перший погляд могутні з військово-стратегічної точки зору держави не обов'язково є міцними та стабільними; інакше кажучи, стався зсув в уявленнях про ці реалії; 3) сучасна еволюція поняття безпеки виражається в посиленні акценту на міжнародному співробітництві, на відміну від більш традиційної опори на суперництво та конфлікти. Уже визнано, що основні фактори, які загрожують міжнародній, державній та особистій безпеці, за своїм походженням є транснаціональними й не можуть бути ефективно ліквідовані за допомогою односторонніх дій [432, с. 51].

Отже, уявлення про саму парадигму безпеки постійно еволюціонують, що першочергово зумовлено частою зміною складу загроз, а також ступеня існуючого та потенційного деструктивного впливу на безпекове середовище. З таких обставин закономірним і прогнозованим наслідком, безумовно, є виникнення нових, адаптованих до умов і викликів сьогодення, тлумачень досліджуваного поняття. Тому за доцільне при визначенні понятійно-

категоріального апарату доцільно звертати увагу на наукові напрацювання, датовані від кінця другої половини ХХ ст. і до сьогодення.

Вказана теза мотивується й тим, що лише наприкінці цього століття була розпочата активна та широкомасштабна робота над розкриттям поняття «безпека» (в тому числі її економічної складової – автор.) різноманітними науковими інститутами провідних держав світу. Навіть за тлумачним словником української мови 1970 р., безпека визначається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [73]. Об'єктивно пропонувані трактування не дають зайвих підстав позиціонувати безпеку як статус категорії, яка має відношення до економічної, екологічної, інформаційної та багатьох інших її складових у сучасному розумінні.

Існує думка, що одна з перших характеристик терміну «безпека» саме як комплексної категорії була запропонована С. З. Павленком. Вчений у своєму дисертаційному дослідженні звів наявні визначення у кілька груп. Зокрема, мова йде про такі: 1) безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави; 2) безпека як відсутність небезпеки, збереження, надійність; 3) безпека як властивість (атрибут) системи; безпека як специфічна діяльність; 4) безпека як стан між різними незалежними суб'єктами соціуму; 5) стан, що сприяє найбільш повному задоволенню потреб соціальної системи; 6) як сукупність факторів, що забезпечують розвиток держави і безпеку як культурно-історичний феномен, як система, в якій безперервно взаємодіють інтереси особистості, суспільства й держави з одного боку, і загрози цим інтересам – з іншого [450, с. 94]. Слід також звернути увагу на підхід В. І. Булавіна, який роком пізніше охарактеризував безпеку як стан суспільних відносин, при якому розвиваються здібності і реалізуються соціально значущі потреби людини й громадянина (особистості), надійно захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз його права й свободи; забезпечується збереження і розвиток матеріальних і духовних цінностей суспільства, територіальна цілісність та суверенітет, функціонування і розвиток конституційного ладу правової держави [95, с. 16].

Звертаючи увагу на сучасні наукові дослідження проблем безпеки, також

можна виокремити ряд позицій науковців. Так, варто виділити спільну думку А. В. Петрянкіна та О. А. Петрянкіної, які зазначають, що безпеку слід визначати як забезпечений арсеналом легітимних сил, засобів і інструментів стан суспільних відносин, при якому реалізуються соціально значущі потреби людини і громадянина (особистості), надійно захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз його особисті права і свободи, забезпечується розвиток матеріальних і духовних цінностей суспільства, гарантується територіальна цілісність і суверенітет, а також функціонування і розвиток конституційного ладу правової держави [470, с. 176]. В свою чергу, С. П. Пономарьов переконує, загальне поняття безпеки полягає у відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу, в реалізації комплексу заходів; у використанні людських і матеріальних ресурсів, призначених для запобігання такій шкоді; у захищеності населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки при надзвичайних ситуаціях; у безпечній експлуатації обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання [495, с. 69-70; 494, с. 16-17].

Загалом же нині зустрічаються різні трактування дефініції «безпека». Наприклад, у літературі, присвяченій дослідженням в області психології, зазвичай вказується, що у цьому контексті мова йде про відчуття, сприйняття і переживання необхідності в захисті життєвих інтересів людей; у філософсько-соціологічній – як стан тенденцій розвитку і умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів та установок, за яких забезпечується зберігання їх якісної визначеності, оптимальне співвідношення свободи й необхідності; в юридичній – як система встановлення законів, правових гарантій захищеності особистості та суспільства, забезпечення їх нормальної життєдіяльності, прав і свобод [238, с. 85-86]. Тобто вкотре знаходить своє підтвердження думка, що мова йде про загальну для багатьох галузей наук категорію, яка в усіх варіаціях обов'язково з одного боку передбачає існування стану захищеності від однієї чи

декількох загроз, а з іншого – наявність можливостей для дієвої протидії таким негативним факторам. У залежності від галузі тієї чи іншої науки, об'єкта дослідження, поглядів учених на розуміння сутності та проблематики безпеки формуються, а також обґрунтовуються підходи до її сутності.

В результаті це призводить до частішої появи різних точок зору щодо усвідомлення поняття «безпека», її значення для особистості, суспільства, держави, світу, видів безпеки та параметрів останньої. До прикладу, у теорії та на практиці розрізняють різні типи безпеки: 1) за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна, державна); 2) за масштабами (міжнародна, регіональна, локальна); 3) за суспільними сферами (політична, військова, економічна, екологічна, радіаційна); 4) залежно від характеру і спрямування певних видів суспільної діяльності (безпека праці, безпека життєдіяльності, безпека дорожнього руху, безпека авіаційна, безпека мореплавства, інформаційна безпека) тощо [495, с. 70; 494, с. 17]. В. С. Чорний пропонує розрізняти три основні елементи сектора безпеки: 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо – забезпечують правоохоронні органи; 2) державна безпека – забезпечують спецслужби; 3) військова безпека – забезпечує військова організація України [691, с. 88].

Очевидно, що безпекове питання неодноразово перебувало в полі зору законодавця, враховуючи безспірну значимість останньої й усвідомлюючи роль самої держави як авторитетного регулятора суспільних відносин, а також базисної структури, зобов'язаної протидіяти багатьом наявним і латентним деструктивним факторам. Практична реалізація будь-яких безпекових заходів передбачає їх попередню розробку та подальше державне визнання з метою легалізації останніх. Вказане здійснюється з метою розбудови та підтримки сприятливого правового середовища, адаптованого до більшості викликів сьогодення й, відповідно, здатного сприяти реальному забезпеченню стану безпечності.

В рамках реалізації державної політики з питань формування вказаного середовища одним із ключових пріоритетних напрямів, безумовно, було, є і залишатиметься вироблення та закріплення хоча б базової термінології,

присвяченої питанню безпеки країни. У практиці законотворчості нормативно-правова дефініція використовується для закріплення за відповідним терміном конкретного, чітко визначеного значення, що забезпечує стабільність і однозначність у розумінні права [436, с. 11]. Їх необхідно розглядати не як норму права, а як особливий державно-владний припис, який, на відміну від наукових та повсякденних визначень, є загальнообов'язковим при тлумаченні і застосуванні положень нормативно-правового акта [479, с. 6]. Потреба визначення актуального понятійного апарату також зумовлена й стрімким зростанням кількості загроз сучасній державі, внаслідок чого виникає необхідність відмежування у першу чергу одних від подібних інших і, що важливіше, побудови відповідних, орієнтованих на певну групу, загроз та ризиків адміністративно-правових механізмів із дієвої систематичної протидії останнім.

Аналізуючи чинне національне законодавство, можемо зазначити, що у вітчизняній правовій площині відсутнє визначення дефініції «безпека». Натомість, у профільному ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539], виділено такі її різновиди, як воєнна, державна та ін. Вивчаючи та аналізуючи змістовне наповнення кожної з них, приходимо до висновку, що критерієм розмежування між такими видами законодавець вважає види реальних і потенційних загроз. Так, у випадку з військовою безпекою мова йде про воєнні загрози; для державної безпеки типовими є загрози невоєнного характеру; для громадської – деструктивні чинники, що можуть впливати на громадський порядок.

У контексті дослідження економічної безпеки України особливий інтерес становить саме державна безпека, до структури якої включається й економічна складова. Це наочно підтверджується законодавчо визначеною компетенцією суб'єктів її забезпечення. До прикладу, ознайомлюючись із ч. 1 ст. 19 і ст. 1 законів України «Про національну безпеку України», від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539] та «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII [551] відповідно, можна зазначити, що Служба безпеки України забезпечує державну безпеку.

Розглядаючи ж державну безпеку, звернемо увагу на думку І. Коз'якова, який стверджує, що для доктринального визначення «державної безпеки» є те, що вона є компонентом (видом) категорії «національна безпека» та співвідноситься з нею як окреме й загальне [251, с. 161]. Прихильниками подібної за смыслом точки зору є Д. Л. Драч та І. В. Стаднік, які зазначають, що достатньо обґрунтованим є визнання національної безпеки як родової категорії, яка змістовно охоплює захищеність суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу держави, прав і свобод людини та громадянина від внутрішніх і зовнішніх реальних і потенційних загроз, а також протидія цим загрозам у сферах воєнної, громадської, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки та інших видів безпек. Водночас державна безпека виступає в якості видової категорії і являє собою складову частину національної безпеки [183, с. 25].

До такого висновку можна прийти, аналізуючи норми вітчизняного нормативно-правового забезпечення. Зокрема, у відповідності до положень чинного законодавства національною безпекою України визнається захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [539]. Вона, на думку А. В. Рубана, являє собою такий якісний і кількісний стан українського суспільства, держави, який характеризується: 1) закріпленою на законодавчому рівні узгодженістю її інтересів з громадськими інтересами; 2) захищеністю від існуючих або очікуваних загроз внутрішнього та зовнішнього походження; 3) можливістю прогресивного і сталого розвитку та дотриманням конституційного ладу, конституційних прав і свобод громадян [578, с. 82]. Натомість державною безпекою вважається захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [539]. При цьому державна безпека, на переконання І. Ф. Корж, передбачає збалансований стан функціонування держави як політичного інституту влади, який досягається шляхом прогнозування,

попередження, виявлення та мінімізації негативного впливу існуючих й імовірних загроз основним ознакам держави (насамперед, інститутам державної влади, територіальній цілісності, суверенітету, грошово-кредитній та податковій системам), дозволяє державі ефективно реалізовувати своє соціальне призначення щодо забезпечення подальшого розвитку особи (громадянина), суспільства та держави [277, с. 74]. Тобто державна безпека є складовою безпеки національної і має місце, коли мова йде про загрози невоєнного характеру. В свою чергу, зважаючи на особливість усіх загроз економічній безпеці України та враховуючи існуючу специфіку правового регулювання відносин у безпековій сфері, остання вважається складовою державної безпеки [384, с. 94].

Акцентуючи увагу на безпосередньо економічній безпеці України, відзначимо, що остання неодноразово була предметом інтересу з боку вчених, науковців та фахівців. Серед них доцільно виділити відповідні дослідження Л. М. Гейко та Н. В. Сментиної [132], Г. С. Вєчканова та Г. Р. Вєчканової [109; 110], О. А. Сидорова [594], Л. В. Герасименко [279; 664] та С. В. Марчевського [134], Р. В. Зайцева [206], Є. І. Крихтіна [296], О. А. Мікульчиної та К. В. Чімітової [689], С. І. Пирожкова [474], І. Ф. Бінька та В. Т. Шлемка [703], О. Ф. Новікової [424], Г. А. Пастернак-Таранушенка [459; 460; 461], Я. А. Жаліла [198; 199; 200], М. М. Єрмошенка [196; 197], О. О. Мамулая [347], О. Ю. Шайдарова [695], А. Степаненка та М. Герасимової [625], Л. В. Пушкарьової [566], Б. В. Губського [160], О. А. Груніна [159], Х. Маховські [10], О. В. Скорука [604], О. О. Єгорової [164], Л. С. Шевченко [696], А. В. Кулінської [309] та інших.

Зосереджуючись на спробі визначити поняття та з'ясувати сутність економічної безпеки України як об'єкта адміністративно-правової охорони, варто звернути увагу й на те, що воно складається з двох слів «економічна» та «безпека». Попередньо проаналізувавши основні підходи до визначення терміну «безпека» розглянемо й іншу її, не менш значиму, складову.

Поширена думка, що прикметник «економічний» на державному рівні може означати «пов'язаний із суспільно-виробничими відносинами або ж зі станом

господарства певної країни (станом національної економіки)» [645]. Тобто вочевидь мова йде про стан національної економіки, який у контексті питання безпеки має сприяти збереженню стійкості до внутрішніх і зовнішніх екзогенних та ендегенних деструктивних чинників.

Ключовою метою існування такого становища є сприяння формуванню й підтримці передумов для економічного зростання. Таке зростання, на думку Л. М. Гейко та Н. В. Сментиної, передбачає розширення масштабів виробництва, зростання випуску продукції, збільшення національного доходу або валового національного продукту, тобто економічне зростання характеризується зміною обсягів товарів та послуг, що виробляють у країні [132, с. 64]. Економічне зростання – це довготривалий, стійкий розвиток економіки, тобто процес ефективного використання виробничих, трудових, інноваційних та фінансових факторів у довгостроковому періоді без порушення стану рівноваги в короткостроковому проміжку з поступальним зростанням валового національного продукту [325, с. 401]. Основними показниками такого зростання прийнято вважати: 1) темпи зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу; 2) темпи зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу на душу населення; 3) галузеву структуру економіки; 4) темпи зростання обсягів виробництва в основних галузях економіки; 5) темпи зростання обсягів виробництва основних видів продукції на душу населення [132, с. 66]. Г. С. Вечканов та Г. Р. Вечканова переконують, що економічне зростання знаходить відображення у збільшенні потенційного ВВП і виступає головним джерелом довгострокового підвищення рівня життя людей [110, с. 271]. Вбачається, що це також має позитивно позначатися на таких макроекономічних показниках, як рівень інфляції, безробіття, стан платіжного балансу тощо.

Не виникає сумніву, що досягнення бажаного ефекту економічного зростання неможливе без існування становища захищеності вітчизняного сектора економіки. Вказана теза частково дає відповідь на питання про сутність, призначення та необхідність правового закріплення економічної безпеки України, її ролі і місця серед інших безпекових складових.

Як зазначає О. А. Сидоров, спроби поєднати семантичні смисли понять «економіка» та «безпека» робили досить багато науковців. Незважаючи на пильну увагу до вивчення сутності поняття «економічної безпеки», підходи до її розуміння, запропоновані науковцями, далеко не завжди охоплюють всю його багатогранність [594, с. 37]. Таку закономірність можна помітити, аналізуючи існуючі визначення дефініцій «економічної безпеки держави». Однак слід враховувати ту суттєву обставину, що не кожен науковець ставив за мету власне висвітлення такого поняття як багатогранної категорії й завбачливо охоплював ним вужче коло проблемних питань.

Цим же вченим запропоновано широкий перелік характеристик, які використовуються науковцями в ході визначення сутності аналізованої дефініції. До числа таких він пропонує включати наступні: 1) забезпечення стійкого зростання; 2) виживання системи; 3) задоволення потреб; 4) захист інтересів; 5) ефективне управління; 6) зміцнення потенціалу; 7) подолання загроз і забезпечення стійкості до них; 8) стабільне функціонування; 9) збереження існуючого статусу; 10) максимізація віддачі; 11) спроможність до самовідтворення; 12) протистояння впливу чинників; 13) забезпечення конкурентоспроможності [594, с. 37].

При цьому, як підкреслюють Л. В. Герасименко та С. В. Марчевський, лише в юридичній літературі зустрічаються щонайменше п'ять підходів до розуміння терміну «економічна безпека держави». Мова йде про наступні: 1) визначення через «інтереси» (національні, державні, суспільні тощо); 2) через «стабільність», «стійкість», «надійність» (національної економіки, економічного розвитку, соціально-економічної системи тощо); 3) через «розвиток», «відтворення»; 4) через «незалежність» (зовнішньоекономічної діяльності, економіки); 5) як умови припинення нелегальних видів економічної діяльності [134]. Перспективною також вбачається позиція В. В. Кузьменко, яка наголошує, що економічна безпека під впливом зовнішнього середовища в умовах ринкової економіки має рухливий і нестабільний характер [306, с. 11]. На думку цієї ж вченої, такий підхід є прогресивнішим, але і він має недоліки: сприйняття

економічної безпеки як «стану захищеності» зводить реалізацію економічно безпечного розвитку до здатності економіки адаптуватися до мінливого середовища і не вимагає прогнозування [306, с. 11].

Слід погодитися з думкою Р. Падалко, який переконує, що більшість таких підходів доповнюють одне одного, акцентуючи в кожному конкретному випадку увагу на певних властивостях безпечного існування особистості, суспільства, держави, цивілізації у цілому [454, с. 288-289]. Безумовно, це пояснюється складністю та багатогранністю вказаної категорії, що зумовлює виникнення різних поглядів на вказаний термін.

Загалом же, більшість вітчизняних науковців сходяться на думці, що поняття «економічна безпека держави» обов'язково має характеризуватися здатністю долати загрози, а також сприяти стійкості до таких ризиків. Відповідні думки можна знайти, аналізуючи деякі наукові доробки Р. В. Зайцева [206, с. 6], Є. І. Крихтіна [296, с. 136], О. А. Мікульчиної та К. В. Чімітової [689, с. 121], С. І. Пирожкова [474, с. 14] і багатьох інших.

Також зустрічаються точки зору, що економічна безпека має сприяти захисту тих чи інших інтересів (І. Ф. Білько та В. Т. Шлемко [703, с. 31], О. Ф. Новікова [424, с. 267]). Деякі науковці акцентують увагу на стійкому економічному зростанні в якості характеристики економічної безпеки (Г. А. Пастернак-Таранушенко [459, с. 23]), інші – на задоволенні власних потреб (Я. А. Жаліло [200, с. 87-88]), ще одні – на спроможності держави самостійно виробляти та здійснювати свою економічну політику (М. М. Єрмошенко [197, с. 26]). Окрема група науковців є прихильниками підходу, за якого вказане поняття розкривається через становище національної економіки та її інститутів (О. О. Мамулай [347, с. 174], О. Ю. Шайдаров [695, с. 397]), інші акцентують увагу на такій ключовій характеристиці, як передумова для економічної незалежності (А. Степаненко та М. Герасимов [625, с. 39]).

Ознайомлюючись із відповідними науковими дослідженнями, приходимо до висновку, що решта визначених О. А. Сидоровим [594, с. 37], Л. В. Герасименко і С. В. Марчевським [134] характеристик, підходів зустрічаються рідше. Отже,

однією із найпоширеніших характеристик аналізованого поняття є здатність долати загрози, а також забезпечення стійкості до цих ризиків.

Наразі поширена практика одночасного використання декількох характеристик при трактуванні вказаної дефініції. До прикладу, на думку Л. В. Пушкарьової, економічна безпека – це такий стан економіки, при якому забезпечується її стійке зростання, оптимальне задоволення суспільних потреб, висока якість управління, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях [566, с. 9]. Г. С. Вєчканов розглядає таку дефініцію, як стан економіки, що забезпечує її постійне зростання, задоволення потреб соціуму, ефективне управління і захист економічних інтересів на державному та міжнародному рівнях [109, с. 257].

Фокусує увагу на аналізі існуючих визначень поняття «економічна безпека України», зазначимо, що в наукових джерелах існує значна кількість напрацювань із цього питання. Таке становище, а також термінологічна невизначеність і відсутність напрацювань комплексного аналізу згаданої категорії, очікувано та виправдано вже давно призвело до появи різних точок зору стосовно його визначення. Зважаючи на широке коло думок із приводу тлумачення поняття «економічна безпека України», звернемо увагу на найпоширеніші з їх числа в межах окреслених підходів.

Зауважимо, що після здобуття Україною незалежності одним із перших, хто звернув увагу на окремі аспекти економічної безпеки держави, став Г. А. Пастернак-Таранушенко. Вчений запропонував розглядати її як стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку економіки в майбутньому та зростання добробуту мешканців [459, с. 23; 460, с. 29]. Б. В. Губський вважає, що вона являє собою спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [160, с. 13]. В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько стверджують, що економічна безпека – це

такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [703, с. 8]. Подібну точку зору висловлює й О. А. Грунін, який наголошує, що економічною безпекою держави слід вважати здатність задовольнити економічні потреби суспільства, забезпечити свою незалежність, стійкий розвиток, прогрес і захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і непередбачених факторів [159, с. 11].

Натомість Я. А. Жаліло стверджує, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [200, с. 87-88; 199, с. 143]. Німецький дослідник Х. Маховскі, вивчаючи явище економічної безпеки держави, дійшов висновку, що її сутність полягає у забезпеченні досить високої міри незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, будуть неприйнятні з комерційної точки зору [10, с. 42]. Як бачимо, питання економічної безпеки держави перебувало в полі зору науковців майже з самої незалежності України та активно досліджувалось із розвитку вітчизняної адміністративно-правової науки. Слід підкреслити, що вже на той час виокремлювалось широке коло підходів до розуміння аналізованої дефініції.

Ознайомлюючись із сучасними точками зору, варто виокремити думку О. В. Скорук, яка наголошує, що економічна безпека держави – це стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [604, с. 42]. Л. С. Шевченко зазначає, що вона втілює в собі певну сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, які забезпечують здійснення

економічного суверенітету, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявності системи міжнародної економічної взаємозалежності [696, с. 13]. О. О. Єгорова вважає, що економічна безпека держави – це сукупність умов і чинників, що гарантують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та вдосконалення [164, с. 20]. А. В. Кулінська наголошує, що це такий стан національної економіки та її складових, який здатний забезпечити соціально-економічний розвиток країни, нейтралізувати внутрішні або зовнішні загрози її зміцненню, задовольнити необхідні економічні інтереси суспільства і врахувати особливості національної економіки України до розширеного відтворення або саморозвитку [309, с. 103].

Необхідно відзначити, що попри свою безспірну значимість для національної економіки вказаної безпекової складової, саме її визначення станом на сьогодні не знайшло власного відображення в національних законодавчих актах. Вважається, що термін «економічна безпека» на офіційному рівні вперше вжив Ф. Рузвельт, він розглядав економічну безпеку як гідне житло, добра освіта, соціальний захист, розумний дохід в обмін на продукцію і достатній рівень зайнятості населення [580]. У міжнародний обіг вказане поняття було введено у 80-ті рр., а загально визнаним стало після прийняття 40-ою сесією ГА ООН резолюції «Міжнародна економічна безпека» (1985 р.) та подальшого затвердження «Концепції міжнародної економічної безпеки». Однак вказані події, за великим рахунком, не позначилися на правовій площині Української РСР та пізніше на ранніх етапах незалежності визначення вказаної дефініції не зустрічалося в нормативно-правових актах України вищої юридичної сили.

У цьому аспекті слід згадати Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України від 12.11.2008 р. [273], відповідно до якої економічною безпекою визнавався стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних господарських інтересів та цілей статутної діяльності [273].

Досліджуючи поняття «економічна безпека держави», більшість науковців

традиційно акцентують увагу на існуванні Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277 [398], згідно з якими економічною безпекою визнається такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [398]. Однак попри конституційне визнання її значимості та зважаючи на підзаконний рівень і враховуючи рекомендаційний характер документа, об'єктивно вбачається за доцільне й виправдане закріпити таке поняття саме на законодавчому рівні.

Однією з помітних спроб закріпити на законодавчому рівні вказаний термін стала подача у 2014 р. законопроекту «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 08.08.2014 р. N 4449а [541]. У ст. 1 документа економічною безпекою пропонувалось визнавати стан економіки, при якому забезпечується стійке економічне зростання, ефективне задоволення економічних потреб, контроль держави за рухом і використанням національних ресурсів, захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях [541]. Проте, як відомо, це намагання не отримало його ініціаторами бажаного логічного завершення.

Узагальнюючи, слід зазначити, що в наукових колах існує багато точок зору стосовно розуміння того, що саме являє собою вказана дефініція та, відповідно, характеристика цього поняття. На наш погляд, під економічною безпекою України як об'єктом адміністративно-правової охорони, варто розуміти такий стан національної економіки, який гарантує захищеність та забезпечує її стійкість по відношенню до можливих, а також наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, що характеризується високою мірою стабільності й міцності всіх її елементів, а також здатністю економічної системи України до збереження вже досягнутого рівня життя українців, самовідтворення та постійного сталого розвитку задля задоволення потреб власного населення й забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на рівні світової системи господарювання [379, с. 69]. Вважаємо, що саме запропоноване трактування сформує уявлення про аналізовану дефініцію як складне, багатогранне та різнопланове явище, яке

охоплює надзвичайно широке коло правовідносин. Також, на нашу думку, таке визначення зможе наштовхнути науковців та зацікавлених осіб на думку про реальну її значимість, порівняно з іншими складовими вітчизняного безпекового сектора та, відповідно, посприяти усвідомленню потреби ефективного всебічного забезпечення останньої.

Зважаючи на останні тези, вважаємо за доцільне зупинитися на такому аспекті, як з'ясування значимості економічної безпеки для національної економіки. Особливо це є актуальним для умов сьогодення, коли нового змісту набула характеристика економічної безпеки держави Україна з початком проти неї гібридної агресії з боку Російської Федерації, коли суто військове протистояння доповнюється (а іноді замінюється) економічними методами, з використанням існуючих прогалин у законодавстві країни, надмірної залежності її економіки від економіки інших країн в силу історичних причин [698, с. 71]. В умовах політичної та військової нестабільності надважливим є й дієвий захист національної економіки – матеріальної основи для належного функціонування державних інституцій і приватного сектора та однієї з базових передумов для реального розвитку держави. Вочевидь, що за таких обставин це ймовірне посилення впливу негативних факторів на національну економіку. Потенційно це може слугувати каталізатором для зародження і стрімкого розвитку нових та суттєвого посилення перебігу існуючих внутрішніх антидержавних процесів, що негативно позначиться на становищі країни [371, с. 476-477]. Безумовно, такий стан речей негативно позначиться й на самій державі, ставлячи під загрозу реальну змогу її відповідних суб'єктів забезпечувати суверенітет, цілісність та незалежність, тим самим дискредитуючи останню як дієвого регулятора суспільних відносин, орієнтованого на захист національних інтересів.

Не виникає сумніву, що у нинішніх складних умовах забезпечення економічної безпеки є одним із важливих завдань в аспекті ефективного захисту національної економіки. Погоджуємося з думкою М. М. Пендюри, який зазначає, що економічна безпека держави є не лише однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних

інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і їх реалізації [465, с. 13]. Не можемо не врахувати висловлювання І. С. Чорнодід, який приходить до висновку, що вона «... є основною визначальною характеристикою економічної могутності держави, умовою прогресивної трансформації і розвитку економічної системи, яка визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію суспільних потреб та національних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, спрямовану на покращення загального добробуту населення» [692, с. 10]. Вона, як вважає С. П. Завгородня, є найважливішою характеристикою економіки [204, с. 20]. Від рівня ефективності її функціонування та, що важливіше, систематичного дієвого забезпечення, значною мірою залежить необхідний економічний розвиток держави. Також її цінність та важливість пояснюється й тим, що будь-які інші види безпеки, які так чи інакше мають відношення до підтримки належного перебігу економічних процесів, у повній мірі можуть реалізовувати вказану функцію винятково за умови матеріального забезпечення.

Слушною вбачається й точка зору О. Левчук, який переконує, що економічна безпека держави відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності [322, с. 191]. Такий стан, на переконання Л. С. Шевченко, передбачає: 1) здійснення державного контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва та якості продукції, що забезпечить її конкурентоспроможність і дозволить нарівні брати участь у світовій торгівлі, кооперативних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями; 2) стабілізації й усталеності національної економіки, що зумовлює захист власності в усіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, утримання чинників, що дестабілізують ситуацію; 3) саморозвитку та прогресу, що є особливо важливим у сучасному динамічному світі; 4) створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійної модернізації виробництва, підвищення професійного, освітнього та

загальнокультурного рівня робітників, тобто всього, що є необхідними і обов'язковими умовами усталеності та самозбереження національної економіки [696, с. 191].

Досліджуючи роль економічної безпеки країни для сучасної економіки, ми дійшли висновку, що забезпечення ефективного та дієвого механізму економічної безпеки дасть змогу попередити можливе розбалансування економіки України, підвищить її стійкість перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, допоможе створити необхідні умови для забезпечення зростання рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Але забезпечення національних економічних інтересів, перш за все, вимагає формування та поступову реалізацію виваженої й спланованої державної політики, спрямованої на сталий розвиток вітчизняної економіки, а також на поступове зміцнення показників економічної стійкості.

Об'єктивно сприяння існування такого стану для національної економіки суттєво ускладнюється без належного забезпечення економічної безпеки держави. Враховуючи сучасний складний економічний період в історії України, всіяке легальне забезпечення економічної безпеки є одним із головних завдань публічних інституцій та окремих суб'єктів приватно-правових відносин.

1.3. Адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України

Вивчаючи та досліджуючи спектр питань, пов'язаних із економічною складовою державної безпеки неможливо оминати увагою такий аспект, як адміністративно-правові засади з забезпечення функціонування останньої. Процес реалізації державної політики як загалом, так і в окремих сферах, – це не хаотична, безсистемна процедура, а злагоджений механізм, який має свою внутрішню структуру та функціонує в певному порядку. Реалізація державної політики як загалом, так і в окремих її напрямках має відбуватися на відповідних правових засадах, що є неодмінною вимогою для кожної держави, яка позиціонує себе як правову. Адже в основі ідеї правової держави, окрім іншого, лежить теза

про необхідність повного підкорення влади праву [409 с. 154]. Безумовно, це стосується й сучасної української держави, яка, у відповідності до конституційних положень, визнається правовою та впроваджує і вдосконалює певні механізми на відповідність наміченим цілям.

При цьому на будь-яку сучасну формацію політичної влади покладається обов'язок по вжиттю широкого спектру легальних заходів із метою ефективного забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, всебічного захисту самої держави, тим самим всіляко сприяючи практичній реалізації встановлених ціннісних орієнтирів. Усвідомлюючи призначення будь-якої держави, а також враховуючи думки з цього приводу деяких вітчизняних вчених [473, с. 43; 694, с. 377; 615, с. 15; 593, с. 86], можемо прийти до закономірного висновку, що саме їй відводиться особлива та провідна роль, порівняно з усіма іншими учасниками правовідносин. Вказане, на переконання Т. О. Чепульченко, проявляється в тому, що як правова – вона забезпечує організацію соціального і державного життя на принципах права, гарантує правопорядок, сприяє досягненню особистістю самостійності і відповідальності за свої дії, раціональної обґрунтованості юридичних рішень, стабільності правової системи [680 с. 113]. Вочевидь, це досягається винятково за рахунок існування санкціонованої перспективи та, відповідно, за безпосереднього впливу з боку компетентних державних інституцій на поведінку учасників тих чи інших правовідносин або ж на поточний перебіг окремих процесів. При цьому реальна ефективність від такої легітимної діяльності напряду залежить від того, чи наявне відповідне якісне правове забезпечення, адаптоване до викликів сьогодення. Безумовно, існування будь-яких недоліків у чинному законодавстві, об'єктивно суттєво ускладнює бажану результативну роботу тих чи інших суб'єктів. У свою чергу це негативно позначається на ступені регулювання суспільних відносин, не сприяє їх розвитку, підриває авторитет влади та може призвести до появи інших негативних наслідків для суспільства. Очевидно, що для з'ясування проблемних аспектів існуючого правового забезпечення та, відповідно, пошуку оптимальних шляхів для їх вирішення слід взагалі дослідити питання правових засад, які формують основу

для діяльності певних суб'єктів чи перебігу тих або інших процесів.

Вочевидь, що це стосується й такого складного та широкоаспектного явища, як економічна безпека держави різні групи суспільних відносин, у межах якої є об'єктом правової охорони з боку держави. Тому, безумовно, для повноти та всебічності дослідження широкого спектру проблемних аспектів, пов'язаних із економічною безпекою України, варто розглянути питання правових засад для забезпечення функціонування останньої.

Для всебічного дослідження та, насамперед, характеристики правових засад із функціонування економічної безпеки України, перш за все слід з'ясувати значення поняття «адміністративно-правові засади» та визначити його зміст. Варто зауважити, що вказана дефініція складається з двох рівнозначних термінів «засади» та «правові», тому вбачається виправданим і доцільним попередньо звернути увагу на існуючі поширені точки зору щодо розуміння значення останніх.

Ознайомлюючись та аналізуючи найуживаніші точки зору, що містяться в тлумачних словниках із приводу поняття «засади», у контексті обраної тематики дослідження слід виділити наступні їх варіації: 1) вихідні положення, основний закон якої-небудь науки, теорії, наукової системи, напряму та інші; 2) особливість, правило або спосіб, покладені в основу створення, здійснення або діяльності чого-небудь; 3) переконання, норма, правило, яким хто-небудь керується в житті, поведінці; 4) основа чогось; 5) те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 6) вихідне, головне положення, принцип; 7) основа світогляду, правило поведінки [32; 172; 437; 403 с. 891]. Вказані трактування носять узагальнюючий характер і хоча повинні бути адаптованими до різних галузей наук, однак для деяких все ж таки типовим є існування певних особливостей. До прикладу, в логіці, на думку Н. П. Кондакова, під цим терміном прийнято вважати, першооснову, основне положення, вихідний пункт, передумову якої-небудь теорії, концепції [267, с. 477]. Однак, вказане у повній мірі не відповідає тим цілям і завданням, які ставить перед собою правова наука при дослідженні цієї дефініції. Так, на думку І. Л. Беспалько, з позиції права

засади – це вихідні положення, що юридично фіксують об'єктивні закономірності суспільного розвитку [67, с. 242]. Тобто ключовою особливістю засад із позиції правової науки є те, що більшість з них міститься в правових нормах, які зазвичай закріплені у актах різної юридичної сили.

Аналізуючи вказане питання, Н. П. Асланян вважає, що засади слід досліджувати у залежності від методологічних орієнтирів, а також як об'єктивні чинники правостворення, і як керівні ідеї, що знайшли закріплення в позитивному праві, тобто є принципами законодавства [45, с. 6]. Як бачимо, науковець пропонує ототожнювати поняття «засади» та «принципи». Вказана точка зору неодноразово отримувала підтримку з боку багатьох представників наукової спільноти.

З цього приводу варто виділити думку М. С. Булкат, яка стверджує, що початкові мовленнєві значення понять засади і принципу є фактично тотожними й відрізняються по-суті лише певними стилістичними характеристиками. Так, поняття «засади» здебільшого можна використовувати під час характеристики найбільш загальних положень щодо функціонування наукового предмета будь-якої природи – нормативні засади, історичні засади, ті, що ґрунтуються на політичних або наукових підходах тощо. Тоді як слово «принцип» повною мірою відображає зміст юридичного терміну як державно-правового поняття в доктрині судової влади, може ефективно застосовуватися як щодо загальних, так і спеціальних принципів функціонування судової влади [96, с. 242]. Також доцільно виокремити висловлювання В. Б. Божко [81], який, аналізуючи судову практику, приходять до висновку, що поняття «засада» є ширшим, ніж «принцип» [81]. Він також наводить Рішення КСУ від 10.06.2010 р. № 15-рп/201 [574], серед тез якого виділяє наступну: «однією із засад правової системи України є визнання і дія принципу верховенства права» [574]. Ми цілком погоджуємося із прибічниками другого підходу, адже дійсно на перший погляд вказані дефініції мають подібне смислове наповнення. Проте, на нашу думку, термін «засади» доцільно застосовувати у випадках, коли мова йде про загальні положення відносно певного напрямку діяльності, перебігу тих чи інших процесів тощо і якими охоплюється вся група суспільних відносини у межах якогось питання. Цей

підхід знаходить своє непоодинокое відображення в законотворчій роботі (закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [520]; «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 р. № 5207-VI [521]; «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» 05.04.2007 р. № 877-V [543] та інші) та у багатьох наукових дослідженнях, які прямо чи опосередковано стосуються вказаної проблематики. Стосовно ж принципів, то доцільно вважати, що останні орієнтовані на вужче коло відносин у рамках того чи іншого питання і закладають фундаментальні начала для якоїсь діяльності тощо. До прикладу, відповідно до ст. 10 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [540], присвяченого принципу політичної нейтральності, поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань [540].

У рамках цього питання іншим значимим аспектом, на який варто звернути увагу, є існування невизначеності щодо доцільності ототожнення поняття «засади» з такими термінами, як «основи», «основні засади» та іншими подібними за співзвучністю. Вивчаючи деякі відповідні наукові напрацювання, можемо зробити логічний висновок, що здебільшого такі дефініції як «засади» та «основи» пропонується вважати синонімічними [32; 172; 437; 403 с. 891; 286, с. 45]. Із приводу синонімізації з наступною, рідше вживаною дефініцією «основні засади», то варто також звернути увагу на погляди вчених. Так, на думку О. Г. Комісарової, вказане поняття передбачає, що мова йде про основоположні правові ідеї як джерело, фундамент того, з урахуванням чого відбувається правове регулювання майнових і особистих немайнових відносин [265, с. 3]. Усвідомлюючи сутність поняття «засади», можемо відмітити, що й ці дефініції доцільно розглядати як тотожні.

Отже, у загальному вигляді засадами доцільно вважати першооснову з урахуванням того, у межах якої діє певний суб'єкт, здійснюється перебіг якогось процесу тощо. Можемо припустити, що їхнє існування покликане сформувати певні межі здійснення якоїсь діяльності з метою забезпечення її унормування,

ефективності, правомірності, подальшого можливого удосконалення поточних умов, а також імовірного вироблення механізмів для дієвого контролю та нагляду за такими процесами.

З приводу наступної складової – «правові», то, вочевидь, мова йде про такі, які стосуються права [99, с. 1101]. При цьому вже давно багато науковців (С. С. Алексєєв [35, с. 104], В. К. Бабаєв [49, с. 196], А. В. Маркін [351, с. 24], М. Самбор [585, с. 63], О. В. Ракул [569, с. 5-6], О. Ф. Скакун [598, с. 26], Г. Ф. Шершневич [699] та ін.) сходяться на тому, що воно являє собою складне, різнопланове та багатоаспектне явище. Наприклад, згаданий А. В. Маркін розглядає його як стан рівноваги і як регулятор суспільних відносин, при цьому обидва вони залишаються різними одиницями змісту єдиного феномена [351, с. 24]. Вчений вважає, що право як стан рівноваги являє собою власну сутність, цінність, а право як регулятор суспільних відносин – засіб досягнення правової цінності, правової сутності. Одне без іншого – фікція. Природність без позитивності – безглузда для суспільства, позитивність без природності – немислима, оскільки нелогічна. Право як стан рівноваги громадського відношення – це те, що ми називаємо природним правом, мірою справедливості, її духом, право як регулятор суспільних відносини – те, що ми називаємо позитивним законом. Регулятивність відноситься до дієвості, до прояву права, є однією з її конкретних форм. Сутністю закону є право, справедливість. Закон, що не досягає справедливості – існування без суті, форма, що суперечить своєму утриманню, порожня форма, що не несе права. Це є порушення діалектичного зв'язку сутності та існування, форми й змісту, можливості і дійсності [351, с. 24]. У сукупності таких елементів воно, на думку білоруського вченого С. А. Калініна, являє собою систему загальнообов'язкових норм, що регулює найбільш значущі зовнішні соціальні відносини на основі принципів формальної справедливості, яка витікає з базових світоглядних цінностей конкретної держави (соціуму), взятих в історичній перспективі; формується за певною процедурою, поширюється на всіх суб'єктів держави і соціуму, а також володіє примусовою силою [225, с. 95]. Безумовно, право є явищем динамічним, що обумовлено низкою, у тому числі

нових, суб'єктивних факторів та об'єктивних умов. Його трансформація обумовлена потребою ефективного систематичного захисту громадян та держави у відповідності до актуальних викликів, а також непорушення умов соціального компромісу. Як відомо, сутність права полягає у формальній рівності, що може бути усвідомлена крізь єдність трьох складових: 1) суспільних відносин; 2) свободи; 3) справедливості [569, с. 5-6]. Водночас його цілий ряд базових ціннісних орієнтирів залишаються майже незмінними, що, насамперед, обумовлено ідеалістичним уявленням про право, в тому числі й усвідомленням ролі останнього для суспільства.

Безперечно, саме право відіграє ключову та унікальну роль із питань авторитетного регулювання правопорядку в державі. З огляду на це, переконані, що «правовими» доцільно вважати таку, сукупність норм, які санкціоновані компетентними суб'єктами та закріплені у відповідних актах і в межах системи координат яких повинен діяти той чи інший суб'єкт. Слід зауважити, що зазвичай, у разі недотримання вимог таких норм до суб'єкта, в залежності від ступеня суспільної небезпеки, застосовуються відповідні негативні заходи.

Зважаючи на викладене, виправданою є думка, що «правовими засадами» визнається система правових настанов (юридичних норм), які містяться в актах різної юридичної сили і визначають параметри належної поведінки суб'єктів цієї діяльності [307, с. 73]. Висловлюючись інакше, такі засади, перш за все, являють собою: 1) волю законодавця [228, с. 140]; 2) нормативно-правове регулювання відносин, у тому числі й діяльності [676, с. 68]; 3) основу, на якій вибудовуються різні види діяльності [565, с. 46]; 4) закріплюють юридичну необхідність і створюють умови для досягнення тих чи інших завдань [252, с. 35-36]; 5) об'єктивні чинники правостворення [45, с. 18] тощо.

На основі розглянутих і проаналізованих точок зору та враховуючи власні переконання, запропонуємо своє визначення поняття «адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України». На нашу думку, такими слід вважати сукупність чинних правових актів, які окреслюють правове положення відповідних суб'єктів (їх завдання, функції, компетенцію та ін.), щодо вжиття

комплексу легальних заходів, спрямованих на всіляке забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки та сприяння її сталого розвитку [381, с. 124].

Однією з ключових особливостей адміністративно-правових засад, безумовно, є те, що вони закріплюються в документах різної юридичної сили, визначаючи допустимі межі належної поведінки відповідних суб'єктів. В аспекті правового забезпечення функціонування економічної безпеки України всі такі засади знаходять власне вираження у різних актах держави, які, залишаючись продуктом свідомого нормотворчого процесу, формують підґрунтя для діяльності учасників, задіяних у цьому процесі.

Безпосередньо звертаючи увагу на такі ключові нормовизначаючі акти, слід зазначити, що положеннями останніх регламентовано питання забезпечення функціонування економічної безпеки України, а також багатьма з їх числа окреслено правове становище суб'єктів її забезпечення. Зокрема, мова йде про завдання, функції, компетенцію, взаємодію, координацію та інші суттєві аспекти, які мають відношення до питання забезпечення економічної складової державної безпеки. Для повноти й всебічності наукового дослідження слід звернути увагу на основні з їх числа, зважаючи на багатогранність економічної складової, зробивши акцент на ключові положення цих документів.

Очевидно, що до числа найбільш значущих варто віднести Конституцію України, ряд законів України, серед яких особливе місце відводиться ЗУ «Про національну безпеку України», інші безпекові, податкові та валютні законодавства, законодавчі акти, які регулюють відносини у сферах зовнішньоекономічної діяльності, банкрутства, приватизації й інших дотичних до економічної складової, а також тих, що окреслюють загальні риси суб'єктів її забезпечення. Окрема значима роль також відводиться й кодифікованим нормативно-правовим актам (Бюджетний, Господарський, Митний, Податковий, Кримінальний, Цивільний, з процедур банкрутства та відповідні процесуальні кодекси). Варто також згадати про норми і принципи міжнародного права, міжнародні, міждержавні договори, конвенції та угоди за участю української сторони, інші види документів із забезпечення економічної безпеки держави.

Важливе значення мають підзаконні нормативно-правові акти, що деталізують відповідні положення вітчизняних законів, зокрема вагоме місце займають і деякі концепції, стратегії, повністю чи частково орієнтовані на сприяння розвитку національної економіки.

Однак перед тим, як безпосередньо визначити ключові акти та аналізувати їх положення щодо економічної безпекової складової, слід мотивувати доцільність виділення одних з-поміж багатьох аналогічних. Вивчаючи наукові джерела, можемо відзначити, що загалом існує незначна кількість змістовних напрацювань, присвячених такому питанню. До прикладу, можна звернути увагу на нещодавнє дослідження К. О. Утенкової, яка пропонує виділити шість рівнів правового регулювання економічної безпеки [658, с. 133-134]. Така градація, на її переконання, має виглядати наступним чином: 1) Конституція України; 2) кодифіковані збірники нормативно-правових актів; 3) базовий закон; 4) закони із питань безпеки чи з діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки; 5) підзаконні нормативні документи; 6) нормативні акти органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання тощо [658, с. 133-134]. Проте, на наш погляд, за такого підходу не буде охоплено широке коло законодавчих актів із питань забезпечення функціонування економічної складової (зовнішньоекономічна діяльність, банкрутство, приватизація та ін.). Також відсутні згадки про міжнародні й міждержавні акти, учасником яких є українська сторона, адже їх положення мають вагоме значення під час реалізації державної безпекової політики. Дискусійним є питання стосовно ролі актів суб'єктів господарювання з позиції їх дійсної значимості та можливого впливу на процес правового забезпечення функціонування економічної безпеки України.

Вважаємо, що для виокремлення і подальшого аналізу таких ключових документів слід урахувати положення Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294], нормами якого охороняється широке коло відносин в економічній сфері. У першу чергу, мова йде про відносини, що охороняються законом про кримінальну відповідальність стосовно так званих «економічних злочинів», під якими варто розуміти передбачені чинним кримінальним

законодавством суспільно небезпечні винні діяння, внаслідок здійснення яких знижується або виникає ризик зниження рівня ефективності функціонування національної економіки та, відповідно, втрачається її здатність до сталого та збалансованого зростання [130, с. 178]. З-поміж інших такі діяння характеризуються тим, що спрямовані на порушення відносин власності [633, с. 113]; посягають на встановлений чинним законодавством порядок функціонування економічної системи України [600, с. 233], в тому числі й на порядок здійснення економічного управління [599]; мають особливий суб'єктний склад учасників такого діяння та посягають на широке коло відносин у економічній сфері [302, с. 121; 203, с. 93; 113, с. 79-80]. Як бачимо, законодавчі акти, які врегульовують відносини у цих сферах, потребують особливої уваги.

Водночас зважаючи на ту суттєво обставину, що до групи так званих «економічних злочинів» у наукових колах прийнято відносити широкий перелік протиправних діянь (А. Л. Дудніков [187], В. В. Коваленко [244, с. 29-30], В. І. Франчук [664, с. 123-124], С. С. Чернявський [686, с. 87] та ін.), варто зупинитися на окремих із їх числа, ймовірні наслідки від скоєння яких потенційно негативно впливатимуть на вітчизняну економіку. Серед цих протиправних діянь, усвідомлюючи їх значимість та оцінюючи потенційні ризики для національної економіки, доцільно окремо виділити групу відносин, що охороняються Розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294]. З числа таких відносин, на переконання Ю. В. Гаруста й І. В. Скорохода, варто виокремити ті, що виникають та існують у сферах: 1) кредитно-посередницької і банківської діяльності; 2) зовнішньоекономічної діяльності; 3) підприємницької діяльності; 4) приватизації; 5) державних фінансів; 6) споживчого кредиту [126, с. 12; 125, с. 13]. Відповідно, ключові нормативно-правові акти, положеннями яких регулюються відносини у таких сферах, є вагомою групою джерел, що мають визнаватися правовими засадами для функціонування економічної безпеки України.

Враховуючи зазначене, пропонується виділити такі основні групи

нормативно-правових актів із забезпечення функціонування економічної безпеки України: 1) Конституція України; 2) міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори; 3) базовий закон; 4) інші закони, норми яких прямо чи опосередковано стосуються питань економічної безпеки у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; д) державних фінансів; є) споживчого кредиту; ж) інших сферах; 5) закони, що окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) кодифіковані нормативно-правові акти; 7) підзаконні нормативно-правові акти, які варто поділити на дві групи: а) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) пов'язані з забезпеченням функціонування економічної безпеки України та сприяють її розвитку; 8) акти органів місцевого самоврядування [389, с. 107]. Сфокусуємо власну увагу на деяких нормах, дія яких, порівняно з іншими, має помітне відношення до забезпечення функціонування економічної безпеки України.

Найперше, варто акцентувати увагу на окремих положеннях Основного Закону України. Конституційні норми володіють найвищою юридичною силою і слугують верхнім рівнем ієрархії досліджуваної системи законодавства. В Конституції України чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу (ст. 17). Керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, який забезпечує державну незалежність та національну безпеку. Статтею 107 Конституції передбачено створення спеціального органу Ради національної безпеки і оборони України, функціями якого є координація і контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення національної, зокрема економічної безпеки держави. Конституційне закріплення терміну «економічна безпека» створило необхідну передумову для визначення та утворення системи економічної безпеки, розробки відповідної законодавчої бази, визначення засад правового статусу органів

державної влади як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Згідно зі ст. 17 Конституції України обов'язок щодо захисту економічної безпеки держави покладається на всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, на усіх громадян України та їх об'єднання. Забезпечення національної (у тому числі й економічної) безпеки віднесено до обов'язків Президента України (ст. 106). Ст. 107 Конституції України передбачено також створення спеціального органу – Ради національної безпеки і оборони України, одним із важливих напрямків діяльності якого є координація і контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення національної, зокрема економічної безпеки держави [270; 326, с. 71-72]. Вказаним документом закладено основи для подальшої нормотворчої роботи з питань формування та впровадження актів, що слугують правовою основою задля функціонування економічної складової державної безпеки. Слід зазначити, що всі такі документи, як відомо, не повинні суперечити положенням Основного Закону, тобто саме цей акт визначає пріоритетні ціннісні орієнтири та встановлює базові умови для діяльності держави в економічній сфері.

З приводу наступного рівня, то до теперішнього часу не існує загальноприйнятого міжнародного закону у сфері безпеки, в тому числі економічної, хоча міжнародними організаціями прийнято понад 100 різних документів. Такі міжнародні організації, як ВООЗ, МВФ, СОТ, Інтерпол та інші мають багато рекомендацій та заборон, але проблему безпеки в глобальному масштабі вони не вирішують. Покищо чинні міжнародні акти за своїми видами та призначенням нерідко протилежні і суперечливі. Тому сфера міжнародної безпеки законодавчо, із сучасних позицій, не врегульована [616, с. 129]. Серед таких документів виділяється Заключний акт Наради з безпеки і співпраці в Європі від 01.08.1975 р. [209], відповідно до якого однією з ключових основоположних засад визнається не перешкоджання економічному розвитку держав.

Також названим документом передбачається й існування зобов'язання утримуватися від будь-якого акта економічного примусу, спрямованого на підпорядкування своїм інтересам здійснення іншою державою-учасником прав,

властивих її суверенітету, і забезпечення себе таким чином переваг будь-якого роду [209]. Все це має на меті всіляко сприяти розвитку економік країн, у тому числі й завдяки побудові ефективних систем економічної безпеки всіх держав.

Іншим вагомим аспектом у контексті саме міжнародно-правового регулювання, безумовно, визнається необхідність існування та доцільність розвитку співробітництва всіх держав. У відповідності до підпункту, присвяченого питанням співпраці в галузі економіки, науки і техніки та навколишнього середовища декларується, що держави-учасники: 1) сприяють зміцненню миру і безпеки в Європі й в усьому світі; 2) визнають, що співробітництво в цих галузях сприяло б економічному, соціальному прогресові і поліпшенню умов життя; 3) усвідомлюють відмінності в їх економічних і соціальних системах; 4) підтверджують свою готовність інтенсифікувати таке співробітництво один з одним незалежно від їх систем; 5) визнають, що така співпраця з урахуванням відмінностей в рівнях економічного розвитку може розвиватися на основі рівності й обопільного задоволення партнерів і взаємності, що дозволяє в цілому справедливий розподіл вигод і зобов'язань порівнянного обсягу, при дотриманні двосторонніх і багатосторонніх угод; 6) тощо [63]. На виконання окреслених цілей держави-учасники постановили утверджувати та розвивати співробітництво у сферах: 1) торгівлі (ділові контакти та можливості, економічна і комерційна інформація, маркетинг); 2) промислового співробітництва та проєктів, які становлять спільний інтерес; 3) положень, що стосуються торгівлі і промислового співробітництва (гармонізації стандартів і технічних умов, арбітражу, спеціальних двосторонніх угод); 4) інших аспектів, які мають менш вагоме значення для економічної складової [209]. Тобто вказаним документом визнано потребу та закладено основи міжнародно-правового й міждержавного забезпечення економічної безпеки. Зазначене повинно досягатися завдяки поглибленню економічного співробітництва за різними напрямками діяльності, а також вжиттю спільних заходів із протидії загрозам економіці держав.

Визнання цього документа започаткувало процес розвитку міжнародно-

правового регулювання з питань забезпечення економічної безпеки, а також дещо із часом – розбудови цілої системи в межах міжнародного рівня, що супроводжувався поглибленням міждержавної та міжвідомчої співпраці. За існування низки політичних факторів цей процес відчутно не охоплював Україну, обмежуючись лише документами загального значення. Проте, поступово, вже в умовах незалежності, остання стала учасником багатьох визнаних різновидів документів, прямо чи побічно дотичних саме до цієї сфери.

До числа найпоширеніших груп актів, доцільно віднести такі, як багатосторонні договори з іншими державами (Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957 р. [192] та інші), двосторонні договори України з іншими державами у сфері надання взаємної допомоги (Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах від 23.09.1996 р. [177] та ін.), міжвідомчі угоди (Про правову допомогу і співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Литовської Республіки від 08.12.1992 р. [652], Про технічне співробітництво між Державною податковою службою України та Службою державних доходів Латвійської Республіки від 11.10.2012 р. [653] та інші) тощо. Ці та інші акти, будучи органічною частиною національного законодавства, покликані розширити можливості відповідних суб'єктів по вжиттю заходів, спрямованих на мінімізацію вірогідності появи та ймовірного подальшого негативного впливу різних факторів і процесів на вітчизняну економіку.

Також у межах цієї групи джерел окремо слід виділити Угоду про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651], якою закладаються та визнаються нові вектори розвитку української держави. Ряд положень цього документа присвячені й економічному компоненту («Юстиція, свобода та безпека», «Торгівля й питання, пов'язані з торгівлею», «Економічне і галузеве співробітництво» та інші). Вочевидь, процес адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів буде супроводжуватися й змінами в актах, що слугують правовою основою для функціонування економічної безпеки України. Вказаним документом передбачено зобов'язання України по оновленню вітчизняного

правового простору, надавши визначеності та нового емпіричного виміру категоріального апарату всієї системи забезпечення безпеки в Україні. Угода про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651] має певні ознаки, закріплені правом європейського співтовариства: 1) взаємні права та обов'язки; 2) спільні дії та спеціальні процедури; 3) особливі відносини між ЄС та третьою країною; 4) участь третьої країни у системі ЄС. Статті про взаємні права та обов'язки і можливість набуття повноправного членства в ЄС роблять такі двосторонні договірні відносини особливо вигідними для третьої країни. Угода про асоціацію між ЄС і Україною не має аналогів серед уже наявних угод про асоціацію, укладених між ЄС та іншими країнами. Вона оновлює систему спільних інститутів, поглиблює двосторонні відносини в усіх сферах співпраці, посилює політичну асоціацію та економічну інтеграцію, закріплюючи взаємні права і обов'язки. Угода про асоціацію між ЄС і Україною займає місце, відмінне від зовнішніх угод ЄС, і є прототипом нової групи зовнішніх угод ЄС з державами-учасницями ЄПС – угод про асоціацію між ЄС та сусідніми країнами [468, с. 100].

Особливе значення в існуючій системі джерел правового забезпечення функціонування економічної безпеки України має базовий законодавчий акт. Головною метою відносно нещодавно прийнятого ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539], було розмежування повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки, що стосувалося й її економічної складової. Вказаним актом визначено основи та принципи національної безпеки, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Також законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки, сил безпеки, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектора

безпеки [539]. Проте, на нашу думку, у цьому законодавчому акті не приділено достатньо уваги саме питанню економічної безпеки України, забезпечення якої, нарівні з інформаційною та іншими, залишається одним із пріоритетних завдань. Зокрема, обмежений перелік суб'єктів її забезпечення, зважаючи на багатогранність та широкоаспектність цієї складової, не вирішується нагальна проблема дублювання повноважень деяких суб'єктів правоохоронної діяльності у цьому напрямі, відсутній широкий комплекс прав, необхідних для успішного виконання завдань, у тому числі і локального характеру, тощо. Це суттєво ускладнює процес ефективної злагодженої протидії загрозам, що в нинішніх умовах носить певний ризик для стабільного функціонування національної економіки та уповільнює її розвиток.

Наступною важливою групою є законодавчі акти, норми яких стосуються питань економічної безпеки України. Мова йде про правову регламентацію наступних відносин у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; д) державних фінансів; є) споживчого кредиту; ж) інших сферах. Виділимо та розглянемо основні з їх числа відносно кожного напрямку.

1. Кредитно-посередницька і банківська діяльність. Слід виділити ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [505], яким врегульовано ряд аспектів, пов'язаних із правовим забезпеченням стабільного розвитку і діяльності банків в Україні і створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника [505]. Варто згадати й ЗУ «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР [514], що визначає правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів та державного контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні [514]. ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV [561] регулює відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на

фондовому ринку, з метою забезпечення відкритості та ефективності функціонування фондового ринку [561]. Закон України «Про депозитарну систему України» від 06.07.2012 р. № 5178-VI [512] визначає правові засади функціонування депозитарної системи країни, встановлює порядок реєстрації та підтвердження права на емісійні цінні папери та права за ними у системі депозитарного обліку цінних паперів, а також порядок проведення розрахунків за правочинами щодо емісійних цінних паперів [512]. А осб закон «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III [544] встановлює загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, передбачає відповідальність суб'єктів переказу, а також визначає загальний порядок здійснення нагляду (оверсайта) за платіжними системами [544].

2. Зовнішньоекономічна діяльність. Із метою забезпечення всебічного розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі та задля правового врегулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг був прийнятий ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII [525]. Положення ЗУ «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 р. № 1039-XIV [556] спрямовані на створення сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції [556].

3. Підприємницька діяльність. Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV [520] визначені правові та організаційні засади реалізації державної

регуляторної політики у сфері господарської діяльності [520]. ЗУ «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII [517] закладає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначає права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [517]. ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [558] декларує загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Метою вказаного акта є створення правових основ для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб – підприємців, які надають фінансові послуги, правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України [558]. ЗУ «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III [524] визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин [524]. ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР [523] спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин [523]. ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 06.09.2005 р. № 2806-IV [530] регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [530]. ЗУ «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV [531] встановлює порядок урегулювання приватноправових відносин, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими,

ніж український правопорядок [531].

4. Відносини у сфері приватизації. ЗУ «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18.01.2018 р. № 2269-VIII [545] регулює правові, економічні та організаційні основи приватизації державного і комунального майна та майна, що належить Автономній Республіці Крим [545]. ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V [557] визначає правові основи управління об'єктами державної власності [557]. ЗУ «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 р. № 978-IV [559] встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади та особливості випуску, розміщення та обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю [559].

5. Відносини у сфері державних фінансів. ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI [550] встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладками, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків. Метою вказаного акта є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків [550]. Важлива роль відводиться й щорічним законодавчим документам про державний бюджет. Цими актами визначаються і встановлюються базові фінансові показники та інші аспекти, що мають значення для діяльності суб'єктів економічних відносин.

6. Відносини, що стосуються споживчого кредитування. ЗУ «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р. № 1734-VIII [552] визначає загальні

правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері [552].

7. Інші сфери. ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [518] визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [518]. ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. № 1702-VII [519] спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та в інших сферах [519]. ЗУ «Про іпотечні облігації» від 22.12.2005 р. № 3273-IV [526] визначає правові засади емісії та обігу іпотечних облігацій, вимоги до їх іпотечного покриття, а також особливості державного регулювання і нагляду у цій сфері [522].

Усвідомлюючи специфіку економічної складової, неможливо не погодитися, що й остання група названих актів має вагоме значення в аспекті існування правового підґрунтя для роботи суб'єктів із її забезпечення. Це можна наочно продемонструвати, звернувши увагу на погляди багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Наприклад, на думку Є. М. Білоусова, який вивчав питання залежності національної економіки від корупційних чинників, корупція як явище соціально-економічне виходить за межі системи державно-управлінських відносин, як явище правове – взагалі може охоплювати будь-які суспільні сфери, у яких дієвими особами є посадовці державних органів влади, місцевого самоврядування або публічних чи корпоративних структур. Але так чи інакше вплив корупції на економічну сферу, і зокрема на систему економічної безпеки, є визначальним. Вона не лише має негативні наслідки – вона сама по собі руйнує будь-які державні інститути, оскільки відбувається «тінізація» публічних функцій службовців, що призводить до появи фактично паралельної у відношенні до

офіційної, напівлегальної, квазісамостійної системи управління, базисом якої є корупційні зв'язки [76, с. 81]. Серед ключових загроз для національної економіки, що можуть виникати й існувати внаслідок скоєння низки корупційних правопорушень, цей же вчений виділяє наступні: 1) розширення тіньової економіки; 2) порушення конкурентних механізмів ринку; 3) поява неефективних приватних власників; 4) неефективність перерозподілу та використання бюджетних коштів; 5) погіршення інвестиційного клімату; 6) підвищення ціни за соціальні послуги [76, с. 81].

Наступною групою є закони, що регламентують діяльність суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України. Положеннями таких нормативно-правових актів визначено завдання, функції, окреслено права та обов'язки, а також визначено інші складові правового статусу відповідної структури саме як суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави. До числа цих документів слід віднести закони України: «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI [549], «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII [527], «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV [538], «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII [535], «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [540], «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII [513], «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII [551], «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII [546] та ін.

Деякі аспекти, дотичні до питання правових засад щодо забезпечення економічної безпеки України, висвітлені у кодифікованих нормативно-правових актах. Наприклад, ст. 19 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV [156] присвячена загальним засадам державного контролю та нагляду за господарською діяльністю [156]. Відповідно до ст. 167 Цивільного кодексу України 16.01.2003 р. № 435-IV [673], держава може створювати юридичні особи публічного та приватного права у випадках, передбачених законодавством [673]. Безумовно, існування значної частини таких суб'єктів має вагомий значення для безпеки національної економіки (АТ «Укрзалізниця», ДП «Адміністрація

морських портів України», ДП НАЕК «Енергоатом», ДП «Енергоринок», Одеський припортовий завод, ПрАТ «Укргідроенерго» та ін.). Нормами Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [102] врегульовано відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контроль за дотриманням бюджетного законодавства, питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу [102]. Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [478] регламентуються відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Також положеннями вказаного нормативно-правового акта визначено функції та закладено правові основи діяльності контролюючих органів та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізацію державної фінансової політики [478]. Відносини, що виникають при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, регулюються Митним кодексом України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [399].

Кодексом України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [106] та Кримінальним кодексом України від 05.04.2001 р. № 2341-III [250] визначено перелік правопорушень, скоєння яких потенційно може негативно позначитися на національній економіці. Всіма процесуальними кодексами регламентовано порядок і способи вчинення відповідних дій, а також врегульовані інші значимі аспекти, пов'язані з діяльністю багатьох окремих державних органів, зокрема і як суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України. До прикладу, ст. 216 Кримінально-процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [295] врегульовано питання підслідності правоохоронних органів, у тому числі й відносно злочинів, наслідки від вчинення яких потенційно

деструктивно вплинуть на економічний сектор.

З приводу підзаконних нормативно-правових актів, то, безперечно, цій групі джерел також відводиться своє вагоме місце. На переконання Л. М. Горбунової, мова йде про постанови Верховної Ради України нормативного характеру, відповідні офіційні документи Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, що містять правила загальнообов'язкової поведінки, дія яких не обмежується одноразовим застосуванням [149, с. 60]. Ширший перелік таких актів пропонує Л. М. Андрусів, стверджуючи, що їх слід диференціювати на такі різновиди: 1) постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту; 2) укази Президента України; 3) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; 4) накази міністерств; 5) накази центральних органів виконавчої влади й інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які торкаються прав та обов'язків людини і громадянина; 6) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту; 7) рішеннях місцевих референдумів нормативно-правового змісту; 8) рішення місцевих рад і їхніх виконавчих органів нормативно-правового змісту; 9) розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту; 10) локальні нормативно-правові акти [40, с. 130-131]. Багаторічна практика свідчить, що існування таких актів обумовлене об'єктивною необхідністю оперативного врегулювання низки ситуативних проблемних питань, тим самим часто заповнюючи деякі прогалини національного законодавства. Їх цінність також полягає і в спрощеній та швидшій, з точки зору організаційного аспекту, процедурі набрання юридичної сили, що в умовах частої появи нових викликів для вітчизняної економіки є цілком виправданим.

Такі акти, на думку Є. Гетьмана, виконують, перш за все, регулятивну функцію, яка, у свою чергу, розділяється на функцію первинного та вторинного регулювання; управлінську функцію: роз'яснювальну, конкретизуючу, правоустановчу та правореалізаційну [136, с. 97-98]. В. В. Ковальська стверджує,

що вони забезпечують деталізацію застосування закону, регламентують порядок введення його в дію, конкретизують механізм цієї дії, який вже визначений в законі, встановлюють кількісні показники, норми, квоти, які швидко змінюються, містять рішення деяких конкретних питань, у тому числі процедурного і правоохоронного порядку [247, с. 238].

На думку В. Л. Ортинського, ці акти в сфері економічної безпеки мають певні особливості, серед яких слід назвати наступні: 1) деталізують і конкретизують багато принципів положень законів, забезпечуючи цим максимальну реалізацію законних інтересів у сфері економіки особи, юридичних осіб і суспільства загалом; 2) у випадках відсутності законодавчого регулювання підзаконні акти в сфері економічної безпеки регулюють суспільні відносини, закріплені у віданні органу, який видає такий вид актів замість закону; 3) підзаконні акти у сфері економічної безпеки відрізняються різноманітністю та неоднорідністю, однак через відсутність юридичного закріплення системи нормативних актів нерідко доволі важко визначити їхню ієрархію і юридичну силу відповідних документів; 4) підзаконні акти в сфері економічної безпеки мають державний характер, оскільки реалізація ухвалених нормативних правових актів, зокрема і примусовий вплив на осіб, які ухиляються від їх виконання, є обов'язком державних органів; 5) зазначені акти приймають відповідно до встановленої іншими нормативними актами процедури і з урахуванням вимог до змісту та форми [442, с. 7]. Підзаконні нормативно-правові акти юридично доповнюють національну правову систему, осучаснюючи її, роблячи гнучкішою та пристосованою до складних і мінливих реалій сьогодення. В свою чергу, це формує додаткові передумови для ефективної протидії явним та, що не менш важливо, латентним загрозам національній економіці.

Виокремлюючи ключові з їх числа відповідно до пропонованої класифікації, виділимо підгрупи, які: 1) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України. До переліку таких слід віднести: а) Положення про Державну митну службу України та Державну податкову службу України, затверджені спільною постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 227

[485; 486]; б) Про державну аудиторську службу України від 03.02.2016 р. № 43 [483]; в) Положення про Міністерство фінансів України від 20.08.2014 р. № 375 [492]; г) Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2014 р. № 459 [491]; г) Положення про Державну фіскальну службу України [489]; д) Положення про Державну службу фінансового моніторингу України від від 29.07.2015 р. № 537 [488]; е) інші підзаконні нормативно-правові акти відповідного спрямування; 2) пов'язані з забезпеченням функціонування економічної безпеки України та сприяють її розвитку: а) Указ ПУ від 12.01.2015 р. № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [632]; б) Розпорядження КМУ від 15.08.2012 р. № 569-р «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» [274]; в) Указ ПУ від 14.09.2020 р. № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [630]; г) Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [398]; г) Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки, затверджена постановою КМУ від 05.06.2019 р. № 473 [592]; д) Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р [190]; е) Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 [170]; є) Державна програма стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на 2020-2022 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 534 [169]; ж) інші акти.

В аспекті обраного напрямку наукового дослідження у хронологічному порядку проаналізуємо ті, які мають особливе значення для забезпечення економічної безпеки України та сприяння розвитку останньої. Так, зокрема,

метою Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 р. № 569-р [274] є визначення основних засад та напрямів державної політики щодо забезпечення національної безпеки держави у фінансовій сфері. Визначення концептуальних засад формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками у фінансовій сфері, спрямованого на запобігання кризовим явищам та мінімізацію їх наслідків, забезпечить ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави [274]. У рамках документа пропонуються шляхи і способи розв'язання ряду проблем у фінансово-економічній сфері. Звернуто увагу на проблеми забезпечення безпеки у бюджетній сфері, в управлінні державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектора, податковій, фінансів реального сектора економіки, банківській, функціонування валютного ринку, функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектора.

Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [632] визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [632]. Акцентовано увагу на таких загальних аспектах, як мета реалізації Стратегії та вектори руху, дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації документа, стратегічні індикатори реалізації акта, засоби її реалізації (суспільний договір) та ін.

Відносно нещодавно затвердженої Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» від 14.09.2020 р. № 392/2020 [630], то документ ґрунтується на таких основних засадах: 1) стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; 2) стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; 3) взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне

співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [630]. Не виникає сумніву, що на всіх цих засадах має базуватися національна правова політика щодо забезпечення економічної безпеки України.

Також слід згадати й про Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277 [398]. Рекомендаціями пропонується визначення поняття «економічна безпека» та виділено її складові (виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека (банківська, небанківського фінансового сектора, боргова, бюджетна, валютна та грошово-кредитна). Цим документом передбачені й показники індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, запропонований алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Стосовно актів органів місцевого самоврядування, то, безперечно, й вони займають чільне місце в поточній ієрархії. Попри свій локальний характер, останні також відіграють вагомую роль у цьому процесі, адже є вираженням волі відповідних інституцій регіональних та місцевих рівнів, у тому числі націлених на сприяння реалізації державної безпекової політики в економічній сфері.

З числа умовних груп таких документів традиційно виділяють нормативні правові акти та акти індивідуальної дії. Усвідомлюючи специфіку кожного із видів таких документів у контексті тематики дисертаційного дослідження слід звернути увагу на акти першої групи, а саме на рішення органів місцевого самоврядування. Вони, на переконання О. Ф. Скакун, являють собою акти-документи, що видаються в межах компетенції органу місцевого самоврядування, які містять норми права, обов'язкові для населення самоврядних територій, а також для організацій та установ, які діють у межах цих територій. Це правовий акт громадянського суспільства з такими ознаками: 1) письмовий документ, який має особливу форму вираження інформації, що міститься в ньому; 2) офіційний правовий документ, що приймається в межах повноважень та в порядку, встановленому законом і регламентом цього органу; 3) має цільову орієнтацію – у

концентрованому вигляді відображає місцеві інтереси; 4) регулює суспільні відносини за допомогою правових норм і приписів; 5) забезпечується силою державного примусу [596, с. 96-97]. Вочевидь, що на регіональному та місцевому рівнях такі документи, усвідомлюючи компетенцію органів місцевого самоврядування в економічній сфері, мають вагоме значення для сприяння належному функціонуванню економічної безпеки України.

Загалом у сучасному вітчизняному законодавстві є безліч нормативно-правових актів, які напряду чи опосередовано регулюють відносини в цьому безпековому сегменті. З метою більш функціонального їх використання ми спробували у своїй роботі визначити основні ключові групи законодавчих актів що складають правову основу функціонування системи економічної безпеки України. Так, пропонується їх поділяти на наступні: 1) Конституція України; 2) міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори 3) базовий закон; 4) закони, норми яких прямо чи опосередковано стосуються питань економічної безпеки у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; г) державних фінансів; д) споживчого кредиту; е) інших сферах; 5) закони, що окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) кодифіковані нормативно-правові акти; 7) підзаконні нормативно-правові акти, які поділено на ті, що: а) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) пов'язані із забезпеченням функціонування економічної безпеки України та сприяють її розвитку; 8) акти органів місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 1

1. Досліджуючи історичний аспект зародження та виникнення системи економічної безпеки на українських землях, ми дійшли висновку, що її розвиток був тісно пов'язаний із виникненням та функціонуванням в цілому системи забезпечення безпеки держави й суспільства, які існували в певний період часу на територіях нинішньої України. Економічна безпека розвивалась паралельно з державністю та стала однією з головних складових національної безпеки нашої країни. Поява перших значимих для історії України документів, положення яких опосередковано присвячувались економічному аспекту безпеки, відбулася в часи існування Київської Русі («Руська правда»). Особливим періодом, з точки зору регламентації таких та аналогічних відносин, стали часи «розквіту» Галицько-Волинського князівства. Орієнтиром у цьому аспекті тривалий час залишалась «Руська правда», власні відповідні документи («Уставна грамота Волинського князя Мстислава Даниловича 1289 р.» та інші), судова практика вирішення спорів, у подальшому – деякі норми «Магдебурзького права».

У період існування Козацької України в цьому аспекті слід виділити такі документи: 1) «Універсал Богдана Хмельницького ніжинському купцеві Гнатові Івановичу на вільну безмитну торгівлю» (1649 р.); 2) «Універсал Богдана Хмельницького з дозволом київським міщанам вести торгівлю з Старим Биховом, який піддався під владу Запорозького війська»; 3) «Універсал Богдана Хмельницького купцям-грекам Павлові і Степанові Юрієвичам на безмитну торгівлю» (1657 р.). Особливе місце серед подібних документів, зважаючи на статусність та сукупність охоронюваних державою груп суспільних відносин, слід визнати Конституцію Пилипа Орлика («Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького») (1710 р.).

В часи Української Народної Республіки у цьому аспекті слід виділити IV Універсал УЦР (1917 р.), ряд положень якого присвячувалось економічному аспекту державної безпеки. Стосовно Гетьманської держави, то варто згадати Закони про тимчасовий державний устрій України (1918 р.), яким було

регламентовано широке, як на той час, коло питань, дотичних до економічної сфери.

З початку розбудови незалежної України і до сучасного етапу державотворення та правотворчості в аспекті розбудови національної системи економічної безпеки у хронологічному порядку слід виділити ряд знакових документів. До числа ключових, якими в різні періоди закладались підвалини та існувала правова основа для функціонування вітчизняної системи економічної безпеки, слід віднести: 1) Декларацію про державний суверенітет України від (1990 р.); 2) Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» (1990 р.); 3) Конституцію України (1996 р.); 4) Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України (1997 р.); 5) ЗУ «Про основи національної безпеки України» (2003 р.); 6) Стратегію національної безпеки України (2007 р.); 7) Методику розрахунку рівня економічної безпеки України від (2007 р.); 8) Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2013 р.); 9) Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері (2012 р.); 10) Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» (2012 р.); 11) Угоду про асоціацію України з ЄС (2014 р.); 12) Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.); 13) Стратегію національної безпеки України (2015 р.); 14) ЗУ «Про національну безпеку України» (2018 р.); 15) Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (2020 р.).

2. Аналізуючи поняття «національна безпека України» та «державна безпека» доведено, що остання є складовим компонентом національної безпеки України. Такий висновок базується на аналізі норм вітчизняного законодавства. Зокрема, у відповідності до положень чинного законодавства національною безпекою України визнається захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національна безпека включає в себе захищеність суверенітету країни, її територіальну цілісність, забезпечення демократичного конституційного ладу, захист прав та свобод громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також протидію таким

загрозам у воєнній, громадській, державній, економічній, інформаційній, екологічній сферах забезпечення безпеки та інших видів безпек. Відповідно, державна безпека є складовою безпеки національної і має місце, коли мова йде про загрози невоєнного характеру. В свою чергу, доведено, що, зважаючи на особливість усіх загроз економічній безпеці України та враховуючи існуючу специфіку правового регулювання відносин у безпековій сфері, остання є складовою саме державної безпеки.

3. Досліджуючи роль економічної безпеки країни для сучасної економіки, ми дійшли висновку, що забезпечення ефективного та дієвого механізму економічної безпеки дасть змогу упередити можливе розбалансування економіки України, підвищить її стійкість перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, допоможе створити необхідні умови для забезпечення збільшення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Але забезпечення національних економічних інтересів перш за все вимагає формування та поступову реалізацію виваженої й спланованої державної політики, спрямованої на сталий розвиток вітчизняної економіки та на поступове зміцнення показників економічної стійкості.

Перспектива існування такого стану для національної економіки суттєво ускладнюється за відсутності дієвих механізмів щодо належного забезпечення економічної безпеки держави. Тому, враховуючи сучасний складний економічний період в історії України, всіляке легальне забезпечення економічної безпеки є одним із головних завдань публічних інституцій та окремих суб'єктів приватно-правових відносин.

4. У ході проведеного дослідження доведено, що в умовах політичної та військової нестабільності надважливим завданням для України є дієвий захист національної економіки – матеріальної основи для належного функціонування державних інституцій і приватного сектора та однієї з базових передумов для реального розвитку держави. Вочевидь, що у такому становищі ймовірність посилення впливу негативних факторів на національну економіку є досить великою. Потенційно, це може слугувати каталізатором для зародження і

стрімкого розвитку нових та суттєвого посилення перебігу існуючих внутрішніх антидержавних процесів, що негативно позначиться на становищі країни. Безумовно, такий стан речей негативно позначиться й на самій державі, ставлячи під загрозу реальну змогу її відповідних суб'єктів забезпечувати суверенітет, цілісність та незалежність, і тим самим, дискредитуючи останню як дієвого регулятора суспільних відносин, орієнтованого на захист національних інтересів. Тому не виникає сумніву, що в нинішніх складних умовах забезпечення економічної безпеки України є одним із найважливіших завдань в аспекті ефективного захисту національної економіки.

5. За результатами аналізу вітчизняного законодавства, наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених запропоновано авторське визначення поняття «економічна безпека України». Так, під «економічною безпекою України як об'єкта адміністративно-правової охорони» слід розуміти такий стан національної економіки, який гарантує захищеність та забезпечує її стійкість по відношенню до можливих, а також наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, що характеризується високою мірою стабільності й міцності всіх її елементів, а також здатністю економічної системи України до збереження вже досягнутого рівня життя українців, самовідтворення та постійного сталого розвитку задля задоволення потреб власного населення й забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на рівні світової системи господарства.

6. Зважаючи на складність і багатогранність поняття «економічної безпеки України», сучасна наука, враховуючи позицію держави, включає до її складових інші види безпек, а саме: фінансову, науково-технічну, виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну. Основним об'єктом економічної безпеки виступає сама економічна система країни, а також різноманітні інститути нашого суспільства, організації, підприємства та інші суб'єкти господарської діяльності, а також сам індивід – громадянин України. Суб'єктами економічної безпеки виступають держава і суспільство з усіма його інституціями, а саме

державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади (міністерства, відомства, тощо), комерційні й некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни.

7. На основі розглянутих і проаналізованих точок зору та враховуючи власні переконання, сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України». На нашу думку, такими засадами доцільно вважати сукупність чинних правових актів, які окреслюють правове положення відповідних суб'єктів (їх завдання, функції, компетенцію та ін.) щодо вжиття комплексу легальних заходів, спрямованих на всіяке забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки та сприяння її сталому розвитку.

Однією з ключових особливостей правових засад, безумовно, є те, що вони закріплюються в актах різної юридичної сили, визначаючи допустимі межі належної поведінки відповідних суб'єктів. В аспекті правового забезпечення функціонування економічної безпеки України такі засади знаходять власне вираження у різних актах держави, які, залишаючись продуктом свідомого нормотворчого процесу, формують підґрунтя для діяльності учасників, задіяних у цьому процесі.

8. Безпосередньо звертаючи увагу на такі ключові акти, слід зазначити, що положеннями останніх регламентовано питання забезпечення функціонування економічної безпеки України, а також багатьма з їх числа окреслено правове становище суб'єктів її забезпечення. Зокрема, мова йде про завдання, функції, компетенцію, взаємодію, координацію та інші суттєві аспекти, які мають відношення до питання забезпечення економічної складової державної безпеки. Для повноти й всебічності наукового дослідження слід звернути увагу на основні з їх числа, зважаючи на багатогранність економічної складової, здійснивши акцент на ключові положення в рамках цих документів.

Досліджуючи адміністративно-правові засади функціонування економічної безпеки України, ми дійшли висновку, що в сучасному вітчизняному законодавстві є безліч нормативно-правових актів, які напряду чи опосередковано

регулюють відносини в цьому безпековому сегменті. З метою більш функціонального їх використання ми у своїй роботі визначили основні ключові групи законодавчих актів, що складають правову основу функціонування системи економічної безпеки України. Це зокрема: 1) Конституція України; 2) міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори; 3) базовий закон; 4) закони, норми яких прямо чи опосередковано стосуються питань економічної безпеки у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; г) державних фінансів; д) споживчого кредиту; е) інших сферах; 5) закони, що окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) кодифіковані нормативно-правові акти; 7) підзаконні нормативно-правові акти, які поділено на ті, що: а) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) пов'язані з забезпеченням реалізації процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України та сприяють її розвитку; 8) акти органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

2.1. Поняття, ключові властивості, мета, завдання, принципи та основні функції системи економічної безпеки України

Розглянувши такий вагомий аспект, як сучасне значення економічної безпекової складової для національної економіки та з'ясувавши її унікальну роль, особливо в нинішніх умовах для Української держави, об'єктивно виникає потреба більш детального дослідження останньої. Враховуючи ту суттєву обставину, що національна економіка давно охопила чи побічно дотична до широкого кола відносин на всіх рівнях і систематично справляє помітний вплив на поточну чи перспективну поведінку їх учасників, її постійне ефективне забезпечення організації та функціонування є однією з традиційно законодавчо задекларованих прерогатив більшості держав. Економічна безпека, закономірно, залишається ключовою якісною характеристикою національної економіки, за показниками якої демонструється реальна здатність та визначаються межі останньої в питаннях підтримки належних умов для життєдіяльності населення, функціонування державних та приватних суб'єктів, підтримки, а також фінансового сприяння розвитку різних сфер, репрезентується спроможність залучення інвестицій, стійкість до широкого кола загроз, демонструється реальна здатність відновлення тощо. В сучасних, без перебільшення складних, подекуди реально загрозливих і доволі часто непередбачуваних змінних умовах, ефективний постійний захист економіки вже давно став одним із ключових завдань держав, нарівні з забезпеченням обороноздатності, територіальної цілісності та недоторканості тощо.

Зважаючи на складність і багатогранність економічної безпеки України,

враховуючи позицію держави, яка включає до її складових інші види безпек (виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну, а також фінансову) та усвідомлюючи особливості, зумовлені існуванням широкого кола суб'єктів її забезпечення організації та функціонування, об'єктів впливу, правовідносин, загроз й інших груп параметрів вбачається за доцільне і виправдане розглядати й досліджувати її як системну категорію. Особливо ця позиція вбачається актуальною і виправданою в сучасних умовах перебігу та неминучого зростання ролі ряду глобалізаційних процесів, ринкових трансформацій, інтенсивної діджиталізації й очевидного посилення негативного впливу на економіку, в середньо- та довгострокових перспективах, що вкотре сфокусує увагу на питанні особливостей аналізованої складової, саме як системної.

Вказана точка зору є слушною за наслідками десятиріччями назрілої й давно визнаної як на державному рівні, так і в наукових та фахових колах потреби підвищення рівня захисту національного сектора економіки. Як слушно зауважує С. П. Завгородня, необхідність підвищення ефективності державного управління у сфері економічної безпеки потребує застосування системного підходу при дослідженні економічної безпеки та розгляду дефініції «система економічної безпеки», яка сьогодні є досить вживаною у науковій літературі [204, с. 21]. На наше переконання, саме системний підхід в дослідженні економічної безпеки є виправданим і доречним, що пояснюється багатьма особливостями економічної безпеки України [376, с. 68]. Також його застосування, безсумнівно, матиме вагоме значення й в аспекті оцінки доцільності вжиття тих чи інших різноманітних легальних заходів, спрямованих на забезпечення її належної організації, функціонування та сприяння розвитку.

Як відзначає О. В. Кустовська, методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних елементів. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає

змогу виявити сутність цілісності системи [316, с. 5]. Погоджуємося з думкою О. Ю. Єгорової, яка до переваг вказаного підходу відносить те, що за його допомогою розглядаються проблеми, рішення і сам процес вирішення проблеми [164, с. 1547]. Це насамперед проявляється в наступному: 1) розглядається проблема цілісно, встановлюються межі проблемної ситуації через розуміння системних зв'язків; 2) виробляється, ґрунтуючись на системних принципах; 3) використовується розуміння, судження і різні моделі як при аналізі проблемної ситуації, так і при виробленні рішення, розуміючи при цьому обмеженість таких поглядів і моделей [164, с. 1547].

Саме в аспекті дослідження економічної безпеки держави перевагами такого методу, на думку І. О. Ревак, визнаються об'єктивна закономірність процесу її створення та функціонування охоплює декілька послідовних аспектів. По-перше, необхідно дослідити природу системи, з'ясувати її внутрішню сутність та тип. По-друге, визначити мету та основні завдання, розкрити функції, охарактеризувати порядок її функціонування та розвитку. По-третє, з'ясувати структурні компоненти системи, встановити відносини та взаємозв'язки між ними, визначити ієрархію рівнів тощо. По-четверте, охарактеризувати основні якості та властивості системи, зосередити увагу на таких її можливих формах прояву, як цілісність, сумісність, адаптація, еволюція, здатність до самоорганізації чи вдосконалення та інші [570, с. 58]. На наше переконання, використання саме такого підходу сприятиме результативному вирішенню ряду дискусійних положень відносно всіх складових економічної безпеки, зважаючи на вказані його можливості. Також вважаємо, що цей підхід закладає потенціал для подальших наукових досліджень кола питань у контексті обраної тематики дисертаційної роботи, пов'язаних із забезпеченням функціонування та розвитку економічної безпеки Української держави.

Застосування системного підходу під час вивчення економічної безпеки як соціально-економічного феномену зумовлене розумінням того, що в основі її забезпечення лежить складна людинорозмірна система, яка має здатність до самоорганізації та саморозвитку [626]. На думку В. О. Лукіна, така система

піддається впливам зовнішнього середовища і реагує на них [336, с. 174]. Відповідно, слід ознайомитися й проаналізувати існуючі часто згадувані та визнані підходи до розуміння значення і сутності цієї категорії, а також доцільно здійснити характеристику останньої.

Слід погодитися з висловлюванням А. М. Гуменюка, який вважає, що системний підхід передбачає аналіз економічної безпеки на основі базових вимог до неї як системи. По-перше, будь-який системний об'єкт є елементом системи більш складного порядку. По-друге, система – це сукупність підсистем, які утворюють об'єкт як цілісне явище або процес. Економічна безпека містить у собі певні підсистеми, які відрізняються між собою за рівнем і якістю, але зв'язані і структурно організовані. По-третє, будь-який об'єкт з точки зору системної організації має підпорядкованість рівнів. Домінуюче місце в системі економічної безпеки займає людина, яка взаємопов'язана з іншими суб'єктами економічної діяльності та безпеки. По-четверте, система економічної безпеки має бути адаптована до зовнішнього середовища, що дасть можливість розробити економічну політику з метою усунення або зменшення загроз економічній стабільності суспільства. По-п'яте, базисом системи економічної безпеки має бути діяльність її суб'єктів [162, с. 55-56].

Попередньо з'ясувавши визначення поняття «економічна безпека України» (підрозділ 1.2) та підтвердивши тезу В. К. Сенгачова, що вказане поняття має складну, багат шарову структуру і означає, по-перше, здатність економіки підтримувати суверенітет країни і геополітичне становище в світі, самостійно визначати її економічну політику і адаптуватися до нових умов розвитку; по-друге, системну оцінку стану економіки з позиції захисту національних інтересів країни; по-третє, готовність інститутів влади протидіяти загрозам і викликам постіндустріального розвитку шляхом підвищення ефективності та результативності управління; створення економічних і правових умов, що виключають криміналізацію [588, с. 31] для повноти та всебічності дослідження доцільно звернути увагу на термін «система».

Слід вказати, що питання, пов'язані з визначенням дефініції «система»,

встановлення його властивостей та з'ясування сутності перебували в полі зору багатьох вчених і науковців. До числа таких слід віднести А. В. Антонова [41], О. Г. Аполова [43], В. Г. Афанасьєва [47], В. Т. Гаврилюка [120], Л. І. Заморську [213; 214], С. П. Завгородню [204], І. І. Коваленка [245], А. М. Куліша [310; 311; 312], О. В. Кустовську [316], В. О. Лукіна [336], О. В. Манойленко [348], Н. І. Матузову [360], Н. Ю. Мельничук [393], П. М. Пархоменка [458], В. М. Садовського [583] та інших.

Поняття «система» походить від давньогрецького σῦστημα – «сполучення» і означає «ціле», «складене з частин» тощо. Вважалося, що воно використовувалося у тих випадках, коли було необхідно охарактеризувати об'єкт, який досліджується або проектується як дещо ціле, складне, і про який неможливо одразу одержати просте уявлення [316, с. 130]. У процесі еволюції, як і більшість понять, змістовне наповнення дефініції поступово доповнювалося, дещо трансформувалося, проте, як показала ретроспектива, не змінювалася її сутність. Зі стрімким розвитком думки та активним науковим попитом на дослідження «системи» як категорії, закономірно виникає ряд нерідко діаметрально протилежних поглядів стосовно розуміння деяких властивостей останньої. Водночас мали місце непоодинокі випадки поєднання деяких складових характеристик гносеологічного й онтологічного підходів для спроб визначення та характеристики аналізованої дефініції, а також намагань методологічного узагальнення таких позицій.

У вітчизняних тлумачних словниках міститься низка підходів до розуміння терміну «система». З огляду на тематику здійснюваного наукового дослідження доцільно виокремити наступні варіанти: 1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; 2) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ та ін.); 3) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 4) сукупність принципів, які є основою певного вчення; 5) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [609; 174; 413].

Серед досліджень вітчизняних й іноземних науковців також доволі часто

зустрічаються думки з приводу розуміння останніми терміну «система». При цьому науковці пропонують як спрощені, загальні розуміння аналізованої дефініції, орієнтовані на декілька галузей наук: (1) все, що складається з пов'язаних один з одним частин, варто називати системою (С. Бір) [70, с. 35]; 2) сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою, для виконання заданих цільових функцій (І. І. Коваленко) [245, с. 11]; 3) безліч складових єдності елементів, їх зв'язки і взаємодію між собою і між ними і та зовнішнім середовищем, утворюють притаманну даній системі цілісність, якісну визначеність і спрямованість (А. С. Малін, В. І. Мухін) [344 с. 13] та ін.), так і ускладнені, що мають вужчу сферу застосування: (1) система управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування являє собою комплекс взаємопов'язаних елементів, методів, застосовуючи які, суб'єкти управління взаємодіють з метою забезпечення ефективності і цілісності процесу формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування (Н. Ю. Мельничук) [393, с. 109]; 2) упорядкована сукупність матеріальних об'єктів (елементів), об'єднаних будь-якими зв'язками (механічними, інформаційними), призначених для досягнення певної мети і досягають її найкращим (по можливості) чином (Ю. І. Дегтярьов) [166]; 3) у філософському аспекті «система» часто трактується як сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою та утворюють деяку єдність цілей (І. Т. Фролова) [667, с. 444]; 4) є сукупністю соціальних відносин, утворених у результаті спільної діяльності, і разом з економічною визначає мету матеріального й духовного виробництва, суспільної політики, формує принципи та методи їх організації (Г. Щьокін) [706]; 5) багаторівнева соціальна система, яку складають правові засоби, методи та гарантії, що забезпечують охорону суспільних відносин від протиправних посягань, та державні органи, які виконують правоохоронні функції (А. М. Куліш) [311, с. 21; 310; 312]; 6) система як об'єкт пізнання у найбільш загальному тлумаченні теорії систем, характеризується такими атрибутивними ознаками, як ієрархія складових системи та ієрархія взаємозв'язків системи. Множина елементів системи та структура системи є

ключовими логіко-методологічними категоріями системного підходу в аналізі (С. В. Онишко) [433, с. 64]. Хоча окремі тлумачення досліджуваного поняття другої групи можна розцінювати як такі, що орієнтовані й на широкий спектр сфер застосування, однак враховуючи переконання авторів, віднесемо їх саме до пропонованого різновиду. Враховуючи такі думки, можна зробити закономірний висновок, що мова йде про універсальну категорію, яка, за певної сукупності характеристик, активно застосовується у багатьох галузях наук (біологічних, історичних, економічних, технічних, філософських, юридичних та інших).

Розглядаючи й аналізуючи думки щодо розуміння поняття «система» та звертаючи увагу на окремі аспекти його еволюції, бачимо, що будь-яка система має певні іманентні властивості, такі як синергічність, мультиплікативність, емерджентність, а також цілеспрямованість [467, с. 310]. О. Г. Аполов виокремлює чотири основні її властивості, а саме: 1) система є, перш за все, сукупністю елементів, які за певних умов можуть розглядатися як системи; 2) наявність істотних зв'язків між елементами і (або) їх властивостями, що перевершують за потужністю (силою) зв'язку цих елементів з елементами, що не входять в цю систему [43, с. 24]; 3) наявність певної організації, що проявляється в системі ентропії (системі невизначеності, хаосу), системи порівняно із ентропією системоутворюючих чинників, що визначають можливість створення системи, число істотних зв'язків, якими може володіти елемент, число квантів простору і часу; 4) існування інтеграційних властивостей, тобто властивих системі в цілому, але не властивих жодному з її елементів окремо [43, с. 24-25]. Фахівці з безпекознавства звертають увагу на такі її властивості: 1) стабільність; 2) стійкість; 3) живучість; 4) відносна самостійність; 5) цілісність [714]. Ці вимоги до системи орієнтують системний підхід не тільки на аналіз єдності елементів, але і на розгляд включеності системи в середовище взаємодії з нею. Сама система подана як елемент більш широкої системи, що охоплює дану. Таким чином система – не тільки деяке ціле, складене з певних взаємодіючих елементів, це сукупність елементів, що володіє певною поведінкою в складі іншої, більш складної системи – навколишнього середовища [583].

Деякі вчені окремо акцентують увагу на такій її ознаці як «цілісність». До прикладу, В. Г. Афанасьєв переконує, що цілісна система – це така система, в якій внутрішні зв'язки частин між собою є переважаючими по відношенню до руху цих частин і до зовнішнього впливу на них [47, с. 26]. На наш погляд, вбачається не виправданим позиціонування системи як цілісної. Вважаємо, що це пояснюється такими факторами: 1) кількість сфер відносин, яких стосується певна система (чим їх більше, тим складніше системі виконувати всі свої функції в кожній із них); 2) змінність складових, посилення чи послаблення їх ролі у самій системі; 3) об'єктивна неможливість оперативного реагування на широкий діапазон складних викликів сьогодення, в результаті чого за поточної конфігурації системи у повному обсязі вже неможливо отримати нещодавно можливий результат; 4) закономірна ймовірність відсутності системоутворюючого чинника; 5) під дією суб'єктивних чинників та об'єктивних умов окрема група складових у межах однієї системи може формувати іншу, однак, зважаючи на пропоноване та взяте за основу В. Г. Афанасьєвим визначення цілісності, в усіх випадках її складно буде вважати такою. Тобто очевидно, що будь-яку систему не виправдано розглядати й досліджувати як цілісну.

Узагальнюючи вищевикладене, слід зазначити, що поняття «система» має загальний характер і давно активно застосовується в різних галузях сучасних наук (біологічних, історичних, економічних, технічних, фізико-математичних, філософських, юридичних та ін.). За тривалий період розвитку наукової думки воно нерідко доповнювалося та дещо трансформувалося, адаптуючись до різних напрямів досліджень. У результаті чого виправдано з'явилося багато точок зору (вузький та широкий погляди) та узагальнених підходів (гносеологічний й онтологічний підходи, дескриптивний і конструктивний та інші групи) з приводу розуміння її сутності, а також сукупності властивостей. На наше переконання, з позиції юридичної науки її варто розглядати як багаторівневу соціальну систему, яку формують відповідна сукупність правових засобів, методів та гарантій, покликаних забезпечувати охорону тих чи інших суспільних відносин від протиправних посягань.

Безперечно, будь якій системі притаманна певна сукупність іманентних основних властивостей. До числа таких, враховуючи проаналізовані точки зору [467, с. 310; 706, с. 24-25; 47, с. 26; 120, с. 208], слід віднести наступний спектр: 1) синергічність; 2) мультиплікативність; 3) емерджентність; 4) цілеспрямованість; 5) сукупність елементів; 6) істотні зв'язки між елементами; 7) наявність певної організації; 8) існування інтеграційних властивостей; 9) інші. Деякі системи доцільно позиціонувати як цілісні, тоді як для інших систем вказана властивість не завжди є типовою в силу існування певних об'єктивних факторів. Також для всіх систем притаманною є наявність своєї структури, фундаментально якісною властивістю якої виправдано визнається її стійкість.

Безпосередньо фокусуючи увагу вже на економічній безпеці країни, зважаючи на попередньо нами розглянуті та досліджені особливості, можемо стверджувати, що їй притаманна системність. Аналогічні точки зору можна зустріти в дослідженнях таких науковців, як В. В. Барабін [54; 55], Г. М. Бистрик [71], Д. Д. Буркальцева [98], З. С. Варналій [104; 105], В. В. Ворожихін [117], Д. В. Гордієнко [150], А. М. Гуменюк [162], Т. Крушельницька [301], Н. П. Купрещенко [314], І. Г. Мішина [402], Е. А. Олейніков [428; 429], І. О. Ревак [571; 572; 573], К. О. Утенкова [658; 659], О. Ю. Чубукова [693], О. С. Шнипко [704] та багато інших.

Вивчаючи та досліджуючи систему економічної безпеки України, в першу чергу слід виокремити та проаналізувати думки науковців із приводу розуміння її значення й усвідомлення сутності. Це забезпечить всебічність наукового дослідження, сприятиме її змістовній характеристиці та сформує підґрунтя для репрезентування власного розуміння її особливостей, а також висловлення авторської позиції з приводу дефініції «система економічної безпеки України».

Загальне розуміння терміну «систему економічної безпеки» пропонують Т. Є. Воронкова та О. Ю. Чубукова, вважаючи, що мова йде про складну цілісність і одночасно роздільність різних взаємопов'язаних підсистем й елементів, що взаємодіє з середовищем як єдине ціле і відокремлена від нього [693]. Вони розглядають економічну складову в її узагальненому вигляді,

формулювання значення якої умовно можна накласти як на термін «економічна безпека держави», так і на нерідко вживаний і часто досліджуваний «економічна безпека підприємства» та інші.

Визначення, орієнтоване саме на масштаб та ступінь впливу й унікальні можливості держави, пропонує Е. А. Олейніков, який стверджує, що в цьому контексті мова йде про систему заходів, здатних попередити втрати життєво важливих цінностей, забезпечити стан захищеності та розвиток особистості, суспільства і держави [429]. О. С. Шнипко вважає, що система економічної безпеки – це система, що взаємодіє з навколишнім оточенням і має сукупність властивостей, які забезпечують здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої загрози [704, с. 22]. Н. П. Купрещенко розглядає її як таку, що відображатиме в своїй структурі основні умови, які забезпечують поступальний розвиток народного господарства країни [314, с. 16].

Т. Крушельницька під аналізованим поняттям розуміє відкриту, складну систему з розгалуженою мережею взаємин, яка функціонує в тісному взаємозв'язку внутрішніх елементів і зовнішнього середовища та визначає розвиток держави як мегасистеми в цілому [301]. Л. Є. Гаджиєва вважає, що на рівні держави система економічної безпеки – це такий стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [121, с. 14]. О. І. Ревак відзначає, що систему економічної безпеки варто розглядати: 1) як підсистему, що функціонує в межах системи національної безпеки (або входить до складу системи національної безпеки) та разом з іншими видами безпеки утворює певний порядок; 2) як сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, які завдяки узгодженим діям здатні протидіяти загрозам та гарантувати безпечний розвиток національної економіки [570, с. 61]. Існує точка зору, що її можна визначити як систему економічних відносин, яка ґрунтується на механізмі узгодження економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, який дає

можливість вирішувати економічні конфлікти з найменшими втратами та забезпечує незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищем [32, с. 54]. О. С. Власюк вважає, що економічна безпека – вертикально-інтегрована трирівнева система з розвинутими горизонтальними зв'язками, яка характеризується самодостатністю системи, забезпечує стійкість економіки від негативних зовнішніх і внутрішніх дій й сприяє її поступальному розвитку [105, с. 36]. М. М. Єрмошенко вважає, що це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий та ефективний розвиток вітчизняної економіки й соціальної сфери [197, с. 26]. А. М. Гуменюк стверджує, що економічна безпека як система являє собою сукупність елементів, їхніх властивостей, взаємозв'язків і взаємовідносин, що утворюють єдиний комплекс і функціонують відповідно до певних об'єктивних закономірностей, що проявляються в конкретних історичних умовах [162, с. 49]. В. В. Барабін, із точки зору системної методології, економічно безпечною визнає систему, якщо вона заснована на безконфліктному механізмі узгодження різноманітних інтересів господарюючих суб'єктів, які забезпечують стійкість, адаптивність, самоорганізацію та розвиток національної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування [54, с. 104; 55, с. 44].

Заслуговує на увагу підхід В. В. Ворожихіна, який у залежності від конкретних обставин пропонує цілу низку варіацій вказаної дефініції. Мова йде про наступні: 1) система підтримки стану захищеності національних інтересів в умовах безперервного зростання ризиків в ході поглиблення процесів глобалізації, яка досягається за рахунок превентивної стратегічної координації діяльності економічних агентів з урахуванням їх інтересів; 2) система досягнення глобально конкурентоспроможних позицій техно-соціо-економіко-екологічного комплексу країни шляхом гармонізації діяльності національних господарюючих суб'єктів з урахуванням їх економічних інтересів; 3) система забезпечення

можливостей розвитку для економічних агентів, що перевищують зростання ризиків і загроз у процесі глобалізації; 4) система використання можливостей і захищеність від негативних впливів на економічний розвиток, що виникають у процесі глобалізації, системи господарюючих суб'єктів країни; 5) система досягнення стратегічної захищеності інтересів будь-яких локальних економічних агентів від сукупності глобальних загроз і ризиків; 6) система досягнення незалежності управління і можливості сталого розвитку будь-яких локальних економічних агентів в умовах поглиблення процесів глобалізації; 7) інші розуміння [117, с. 4-5].

Цікавою є думка В. В. Сазонова, який у кримінологічному аспекті розглядає її як таку, що включає дві зони формування, моніторингу загроз і їх нейтралізації: зовнішню та внутрішню. Зовнішня зона фіксує експансіоністсько-підривної діяльність зовнішніх агентів впливу, яка, як правило, розгортається у руслі та механізмах гібридних війн, часто не може бути зафіксована в елементах юридичних складів злочинів за національним законодавством [584, с. 187]. Як бачимо, в наукових джерелах зустрічається значна кількість поглядів із приводу розуміння означення та усвідомлення сутності вказаного поняття. Проте, слід відзначити, що, як відносно більшості дефініцій, для вказаного терміну нетиповим є існування діаметрально протилежних його тлумачень. Думається, що це, насамперед, зумовлено сталістю поглядів відносно основних властивостей поняття «система», яке за довготривалий період еволюції та вжитку практично не змінило власну сутність.

Зважаючи на розглянуті погляди визнаних вітчизняних й іноземних науковців, враховуючи результати досліджень вчених-адміністративістів та інших визнаних експертів в аналізованій сфері, а також беручи до уваги власні напрацювання, запропонуємо своє бачення означення саме поняття «система економічної безпеки України». Акцент на потребі висловлення авторської позиції зумовлений тим, що наука, зважаючи на її сутність, роль та призначення ставить жорсткі вимоги до формулювання понятійно-категоріального апарату задля визначеності чіткості й однозначності останніх. Будь-яке поняття являє собою

сукупність взаємодоповнюючих характеристик предметів, процесів, явищ, які в такому складі надають змогу відрізнити один термін від іншого, у тому числі йї подібних.

Не є винятком поняття й «система» та «система економічної безпеки України». Як було нами встановлено в ході дослідження, у наукових джерелах мали місце непоодинокі спроби дати чітке визначення цим поняттям, але вони часто породжували наукові дискусії. Законодавчого визначення поняття «система економічної безпеки України» до цього часу немає, тому пропонуємо власне визначення цієї дефініції. Так, під «системою економічної безпеки України» слід розуміти багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, спрямовану на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Відповідно, для такої системи характерним буде існування сукупності властивостей, які формують уявлення про її особливості, а також дають змогу відмежувати її від інших, у тому числі подібних. Доцільно відзначити, що в наукових джерелах питання стосовно властивостей системи економічної безпеки держави та відповідно їх характеристики недостатньо розроблено і це, в свою чергу, не сприяло розвитку наукової думки в окресленому напрямі. Зазвичай у таких випадках виходили із загального уявлення про систему та її властивості, однак в той же час зустрічаються дослідження, присвячені цьому аспекту економічної безпекової складової.

До прикладу, І. Г. Мішина називає та розкриває сутність слідуючих властивостей системи економічної безпеки держави: 1) незалежність; 2) стійкість національної економіки; 3) спроможність до саморозвитку; 4) ймовірнісний характер; 5) цілеспрямованість; 6) суперечливість; 7) керованість [402, с. 16]. Згаданий А. М. Гуменюк вказує, що ця система характеризується відносною

відособленістю, особливою структурою і зв'язками з навколишнім середовищем, специфічним механізмом відтворення [162, с. 49].

В. В. Ворожихін переконує, що така система характеризується: 1) стійкістю; 2) адаптивністю; 3) інерційністю; 3) кумулятивністю; 4) незалежністю; 5) здатністю до саморозвитку; 6) цілеспрямованістю; 7) суперечливістю; 8) керованістю; 9) стохастичністю [117, с. 3]. І. Р. Ревак вважає, що вказана система є цілісною, сумісною з іншими системами, наприклад, системою національної безпеки, адаптованою до навколишнього середовища, яке постійно «кидає» виклики її стійкості. Водночас система економічної безпеки є змінною щодо часу, бо згодом може набувати нових рис та ознак, змінювати пріоритети, цілі та завдання, виконувати функції, що будуть актуальними в конкретний проміжок часу [570, с. 60; 572, с. 263]. Як бачимо, в наукових джерелах, попри відсутність активного масового наукового попиту на цей аспект, під багатьма кутами та за різними принципами виділяють і розглядають властивості системи економічної безпеки України. Також деякі дослідники (О. С. Власюк [111], З. С. Варналій [105]) сходяться на тому, що в Україні відсутня завершена, а також збалансована ефективна системи економічної безпеки держави, як б оперативно реагувала та результативно протидіяла більшості викликам сьогодення. Таку позицію слід взяти до уваги, зважаючи на складність, широкоаспектність та динамічність аналізованої системи, а також стрімке, часто непередбачуване зростання кількості суттєвих загроз останній. Очевидно, дається взнаки й недостатня наукова розробленість ряду принципово важливих питань, дотичних до економічної безпеки України саме як системної категорії. Тож, зважаючи на тенденцію щодо посилення інтересу до економічної безпекової складової саме як системного явища, можна виправдано припустити, що наукова розробка вказаних положень не залишатиметься поза увагою.

Зважаючи на обрану тематику дисертаційної роботи вбачається за доцільне запропонувати власне бачення сукупності властивостей системи економічної безпеки України. Вважаємо, що цій системі притаманний наступний спектр властивостей:

1) багаторівневість зумовлена існуванням широкого переліку відносин в економічній сфері та значною кількістю суб'єктів, уповноважених забезпечувати економічну безпеку держави. При цьому сфери впливу таких структур, у залежності від законодавчо окреслених меж, можуть обмежуватися місцевим, регіональним, міжрегіональним і національним рівнями чи (або) стосуватися міжнародного та міждержавного співробітництва. Це ж стосується й охоронюваних тими чи іншими актами відносин у економічній сфері, неправомірне посягання на які потенційно може нести реальні ризики для економіки;

2) складість системи, що, знову ж таки, зумовлюється існуванням значної кількості суб'єктів, які мають забезпечувати економічну безпеку держави та вживають для цього відповідні легальні заходи. Все це призводить до появи й нерідко до стійкого існування значної кількості внутрішніх та зовнішніх зв'язків, які, в свою чергу, можуть бути каталізаторами для виникнення, розвитку інших процесів. У певній мірі вони впливають на економіку відчутно суттєвіше в середині країни, у меншій – за її межами. Також вона включає в себе ряд безпекових підсистем, або систем нижчого рівня (виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну та фінансову, які включають інші підсистеми (наприклад, система фінансової безпеки включає в себе банківську, небанківського фінансового сектора, боргову, бюджетну, валютну, грошово-кредитну безпеки) та сама є складовою державної безпеки, яка, в свою чергу, входить до безпеки національної;

3) взаємозалежність з іншими безпековими системами. Попри те, що більшість систем залежить від економічної складової, адже тільки за рахунок останньої формується матеріальна основа для багатьох видів діяльності в рамках тієї чи іншої системи, для неї також вагоме значення має їхнє належне систематичне функціонування. Так, економічна складова також тісно пов'язана з екологічною безпекою. З одного боку, високий рівень розвитку економіки (наприклад, високий рівень ВВП на душу населення) дозволяє державі виділяти

значні грошові кошти на вирішення екологічних проблем (на створення очисних споруд, екологічних лабораторій, розробку і впровадження технологій замкнутого циклу і т. д.). З іншою боку, високий рівень екологічного захисту позитивно впливає на показники економічної безпеки. Чим нижче рівень забруднення навколишнього середовища, тим краще показники здоров'я і тривалості життя населення, в тому числі працездатного, вища продуктивність праці, менша потреба в послугах охорони здоров'я [396, с. 29]. Від нормального, з точки зору очікуваного результату, функціонування воєнної безпеки залежить національна економіка. Це, зокрема, може проявлятися в тому, що у разі неефективної протидії загрозам по цьому напрямку виникає ризик посилення деструктивного впливу на ту чи іншу економічну галузь (додаткове позапланове залучення фінансових ресурсів для забезпечення воєнної безпеки, з багатьох причин перешкоджання діяльності суб'єктам господарювання, пошкодження транспортних сполучень, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, пошкодження важливих для національної економіки транспортних систем тощо);

4) динамічність. Зважаючи на значну кількість об'єктів системи економічної безпеки України, а також, доволі часто, виправдану непередбачуваність і неминучість у питанні появи та посилення негативного тиску на вітчизняний економічний сектор, виникає потреба максимально можливого оперативного реагування на такі виклики сьогодення. Наслідком чого, зазвичай, є вжиття комплексу заходів, націлених на адаптацію системи економічної безпеки держави до тих чи інших поточних складних умов;

5) розгалужена мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків. Вказана характеристика є закономірним наслідком таких названих і розглянутих властивостей, як багаторівневність та складність досліджуваної системи. В результаті перебігу цих процесів з'являється розгалужена мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які мають спільні цілі та зв'язки, що виникають й існують під час безпосередньої діяльності щодо її реалізації. Взаємозалежність проявляється в тому, що від тієї чи іншої дії різних факторів залежить допустима модель поведінки інших суб'єктів системи економічної

безпеки держави з виявлення й протидії загрозам аналізованої складової, вжиття профілактичних та інших заходів;

б) взаємозалежність системи і середовища. Неможливо оминати увагою й таку властивість, адже, як було встановлено, компетентні інституції зобов'язані реагувати на потенційно негативні, в тому числі невідворотні зміни для економічного середовища (експоненційне поширення респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» в національному та світовому масштабах, Глобальна фінансова криза 2008 року тощо), вимушено адаптуючись до нових реалій, тим самим нерідко будучи залежними від нових обставин. З іншого боку, будь-яке середовище, у певній мірі, залежить від стану економічної безпеки держави, зважаючи на те, що остання є матеріальною основою для функціонування інших складових національної безпеки, слугує підґрунтям для їх розвитку;

7) націленість на забезпечення захищеності, стійкості національної економіки та сприяння її розвитку. Вказана властивість логічно зумовлена усвідомленням потреби вжиття всіляких легальних заходів, спрямованих на комплексне забезпечення економічної безпеки України та всебічне сприяння її необхідному поступальному розвитку, визнана на конституційному рівні (ст. 17), а також підкріплена низкою законодавчих й інших нормативно-правових актів;

8) емерджентність. Н. В. Геселева стверджує, що необхідно розуміти таку характеристику системи, яка втілює уявлення про те, що єдине ціле має властивості, які не можуть бути виведені як наслідок із властивостей окремих частин [135, с. 96]. Вона є наслідком прояву як мінімум трьох факторів: 1) різкого нелінійного посилення раніше малопомітної властивості; 2) наслідком непередбачуваної біфуркації якої-небудь підсистеми; 3) наслідком рекомбінації зв'язків між елементами [157, с. 131]. Що, безумовно, не може не бути типовим для аналізованої системи, зважаючи на її складність, багатогранність, широкий спектр цілей та кола завдань і функцій.

9) наявністю структури, що типово для сучасних систем будь-якої конфігурації та принципів дії. Безумовно, в контексті системи економічної

безпеки України вона доволі часто буде видозмінюватися, зважаючи на складність та широкоаспектність останньої, а також потребу оперативно трансформуватися задля результативної протидії зовнішнім і внутрішнім, насамперед новим загрозам, проте існуватиме завжди в тому чи іншому вигляді. Така структура обов'язково має забезпечувати стійкість національної економіки до широкого діапазону внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендегенного походжень;

10) функціональність передбачає, що всі суб'єкти діють винятково за своїм призначенням, не реалізуючи при цьому невластиві їм функції під час вжиття заходів із забезпечення функціонування економічної безпеки. Вказане є типовим для України, зважаючи на базові конституційні принципи функціонування суб'єктів системи економічної безпеки держави;

11) імовірнісність. Така властивість виправдано є характерною для системи економічної безпеки будь-якої держави, що зумовлюється активними перебігом глобалізаційних економічних процесів, зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій, транснаціоналізації економічної злочинності тощо, що значно підвищує вірогідність появи непередбачуваного та, можливо, неминучого реального ризику для національної економіки (кібернетична атака, внаслідок дії так званого вірусу «Petya», який згодом еволюціонував у «NotPetya», близько 80 % українських підприємств зазнали збитків [19], атака на банківські системи різних держав, у тому числі й України, від організованого злочинного угруповання «Carbanak» у 2014 р., що призвело до помітних фінансових збитків (сукупна втрата фінансових активів становила близько 1,2 млрд дол) [140]), скоєння економічних злочинів, у тому числі й транснаціонального характеру, непередбачуване «падіння» фондових індексів на світових ринках та його наслідки тощо). Це все у коротко-, середньо- чи довгостроковій перспективі може призвести до негативних економічних наслідків. Більше того, вказані фактори часто неможливо передбачити, що потребує оперативного вжиття заходів, спрямованих на захист економіки шляхом ефективною реалізації оновленої безпекової політики. Також неможливо передбачити всі ризики та розробити

відповідні комплексні, з точки зору правового забезпечення для їх протидії, стратегічні документи, посиляючись на досвід минулого, зважаючи на стрімку зміну способів, методів існуючих загроз та динамічну появу нових;

12) ієрархічність – вказана властивість передбачає, що аналізована система може позиціонуватися як елемент вищої системи, а також те, що її елементи можуть бути складовими системи нижчих рівнів. Як відомо, економічна складова є елементом державної безпеки України, а її елементи є складовими систем нижчих рівнів (виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової безпеки).

Відповідно до традиційних, десятиріччями сформованих уявлень про систему, її існування та функціонування зумовлюється певною метою. У контексті дослідження систем слід погодитися з висловлюванням, що мета – це «бажаний» стан її виходів, тобто деяке значення або підмножина значень функцій системи. Мета може бути заданою ззовні або поставлена системою самій собі, в цьому випадку мета буде відображати внутрішні потреби системи» [151]. Безумовно, без мети зникає сенс існування самої системи, вжиття заходів щодо удосконалення різних її аспектів за потреби і в різні періоди. Це такий можливий стан певних речей у перспективі, до якого прагне суспільство та, відповідно, держава. Певні досягнення заданої однієї чи декількох цілей сприятимуть запуску чи посиленню значення інших конструктивних процесів, задоволенню відповідних інтересів держави та соціуму, паралельно суттєво послаблюючи ряд можливих негативних тенденції всередині країни та за її межами, позитивно позначаючись на забезпеченні всієї національної безпеки та сприянні розвитку багатьох галузей.

Це ж саме стосується й економічної сфери, зважаючи на її особливу роль та призначення для держави. Відповідно, метою існування та функціонування системи економічної безпеки України слід визнати перелік заданих чи визнаних державою орієнтирів щодо досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізацію належних умов для

сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Неможливо оминати увагою й завдання системи економічної безпеки України. В аспекті досліджуваного питання мова йде про наперед визначену та безпосередньо заплановану установку по вжиттю заходів, внаслідок реалізації якої має забезпечитися досягнення мети. Тому під завданнями системи економічної безпеки України варто розуміти сукупність попередньо санкціонованих державою установок, безпосередня реалізація відповідних заходів компетентними суб'єктами по яких має забезпечити досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення та успішної реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку [363, с. 362].

Причому, самі такі заходи можуть проявлятися і в таких діях, які, на перший погляд, не мають прямого відношення до забезпечення функціонування економічної складової. Як декілька з багаточисленних прикладів можна навести: захист прав, законних інтересів суб'єкта економічних правовідносин, здійснення превентивних заходів, політики раціонального використання ресурсів тощо – на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень; розвиток партнерських взаємовідносин на різних рівнях, постійне підвищення рівня й якості науки, освіти, створення ефективних систем правової охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності – сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, а також підтримка сталого й збалансованого поступального розвитку; зважена боргова, інвестиційна, митна та податкова правова політика та інші заходи – збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення.

Будь-яка система функціонує, базуючись на певній сукупності принципів, у

залежності від мети, середовища та сфери впливу. В словниках під терміном «принцип» зазвичай прийнято розуміти: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [174; 564; 644]. Деякі з науковців називає декілька варіацій його розуміння з позиції адміністративно-правової науки. Зокрема, мова йде про такі: 1) принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення; 2) принцип як загальне правило або стандарт; 3) принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; 4) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; 5) принцип як основа або необхідний якісний складник або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки [158, с. 74]. Попередньо встановивши їх особливості, зокрема й відмінності від іншого, нерідко в науковій літературі ототожнюваного з терміном «засади» (підрозділ 1.3), звернемо увагу на деякі позиції дослідників із приводу бачення принципів системи економічної безпеки держави.

Так, О. Є. Користін виділяє наступні основні принципи саме забезпечення економічної безпеки. До їх числа науковець відносить: 1) верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки; 2) дотримання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства й держави; 3) взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки; 4) своєчасність та адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; 5) пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; 6) інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою [279]. Варто особливої уваги звернути на думку І. О. Рєвак, яка наголошує, що до основних домінант функціонування такої системи слід включити принципи: законності, системності, комплексності, гласності, повноти, взаємодії, безперервності, економічності, гнучкості, своєчасності [570, с. 62].

На законодавчому рівні визначено три групи основних принципів, що

визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки. Мова йде про такі: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектора безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектора безпеки і оборони як основного інструмента реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [539]. Проте, вказані принципи орієнтовані на всі складові національної безпеки України, не враховуючи ряд унікальних властивостей саме економічного компонента.

Аналізуючи це питання, К. О. Утенкова приходять до висновку, що в наукових джерелах найчастіше зустрічаються сорок три принципи (у різних варіаціях) системи економічної безпеки [659, с. 81]. Вчена умовно диференціює їх на три групи принципів: 1) визначальні (базові) (законність, економічна доцільність/ефективність, безперервність, координація/взаємодія, компетентність/спеціалізація, комплексність, плановість, поєднання гласності й конфіденційності); 2) ситуативні (розвиток, поєднання превентивних і реактивних заходів безпеки, диференційованість, підконтрольність керівництву об'єкта/централізація управління, гнучкість, адаптивність, оперативність, обґрунтованість, активність, удосконалення, своєчасність, пріоритет заходів попередження, системність, контроль/ефективність контролю, самостійність і відповідальність); 3) специфічні (варіативність, стимулювання, цілеспрямованість, інтегрованість, об'єктивність, емерджентність, сумісність, цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, множинність опису кожної системи, захист інтересів суб'єктів безпеки, свобода у забезпеченні безпеки, інтеграція з міжнародними системами безпеки, передове оснащення, надійність, достатність, комплексне використання сил і коштів, оптимальність) [659, с. 83]. Водночас повинні усвідомлювати, що деякі з їх числа стосуватимуться іншого, доволі часто вживаного й досліджуваного поняття

«економічна безпека підприємства». Інші складно позиціонувати саме як принципи системи економічної безпеки України, хоча б зважаючи на динамічне, часто реально непередбачуване економічне середовище.

Зважаючи на встановлений спектр властивостей системи економічної безпеки України й усвідомлюючи об'єктивні закономірності функціонування вказаного компоненту державної безпеки, вбачається за доцільне і виправдане виділити наступні ключові принципи: 1) адаптивність; 2) адекватність заходів, націлених на забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 3) безперервність; 4) вибіркова варіативність використання засобів щодо забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 5) взаємозв'язок з іноземними та міжнародними безпековими системами; 6) законність; 7) захист економічних інтересів держави; 8) інтеграція з іншими іноземними та міжнародними безпековими системами; 9) оперативність та своєчасність; 10) удосконалення. Розглянемо й проаналізуємо кожен із пропонованого переліку.

1. Адаптивність. У сучасних динамічних умовах наявність такого принципу є об'єктивною закономірністю, зважаючи на широкий спектр нових наявних і латентних різноступеневих загроз, а також складних викликів для національної економіки. З метою результативної протидії останнім, а також враховуючи появу неминучих змін у сфері економічних відносин, система має трансформуватися задля її модернізації щодо повноцінного і своєчасного виконання всіх покладених на неї завдань. Також модернізація за потреби передбачає появу нових завдань для результативного досягнення намічених цілей.

2. Адекватність заходів, націлених на забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України. Вказаний принцип передбачає вжиття відповідними суб'єктами заходів, співмірних тій чи іншій внутрішній чи зовнішній загрозі. Основною метою цього є раціональна концентрація ресурсів, які мають вагоме значення для реальної протидії таким загрозам. Це, в свою чергу, сприятиме мінімізації ризику порушення прав учасників економічних правовідносин, обґрунтованому зменшенню фінансування

під час реалізації певних заходів, а також матиме вагоме значення по забезпеченню стійкості цієї системи до багатьох інших актуальних і перспективних реальних загроз.

3. Безперервність. Система економічної безпеки України має функціонувати на безперервній основі, що в першу чергу зумовлено широким спектром внутрішніх і зовнішніх явних та латентних загроз для національної економіки і реальних суттєвих ризиків для останньої. Імовірність виникнення, а також посилення деструктивного впливу з боку того чи іншого чинника не обмежена часовими рамками й може мати місце в будь-який період. Особливо це стосується більшості так званих «економічних злочинів», у тому числі й транснаціонального характеру, наслідки від успішного скоєння деяких несуть ряд вагомих ризиків для різних секторів вітчизняної економіки.

4. Вибіркова варіативність використання засобів щодо забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України. Передбачає можливість, у законодавчо окреслених межах, використання різних засобів щодо забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України. Вказане зумовлено пріоритетністю, ступенем, сферою, тривалістю поширення й іншими якісними характеристиками загроз(-и) національній економіці, недосконалістю правового регулювання і залежить від таких факторів, як кадровий потенціал, конкретні умови, ресурсне забезпечення тощо.

5. Взаємозв'язок з іншими системами. Це зумовлюється складністю та багатогранністю системи економічної безпеки України. Так чи інакше, вона була, є й залишатиметься пов'язаною з більшістю інших систем, які також є взаємозалежними і в комплексі забезпечують національну безпеку України. Від належного функціонування вказаної системи залежатиме стан інших систем і навпаки, що зумовлюється об'єктивними закономірностями перебігу більшості процесів на всіх рівнях та за різними напрямками, дотичними і залежними від держави.

6. Законність. Названий принцип виправдано можна вважати одним із

фундаментальних для будь-яких систем за участю держави. Це пояснюється тим, що за умови його дотримання всіма учасниками того чи іншого складу правовідносин налагоджується й існує система збалансованого та необхідного адміністративного впливу на суспільство, а також виникають умови для формування розгалуженої мережі зв'язків між такими суб'єктами. Від рівня дотримання принципу законності залежить її становище та оцінюються перспективи подальшого розвитку держави саме як правової.

На безумовній важливості цього принципу для держави наголошували, а також його змістовним вивченням займалися Г. М. Бистрик [71, с. 85], А. Т. Боннер [88, с. 8], А. Ф. Єфремова [191, с. 78], С. П. Желтобрюхов [202, с. 11], С. Л. Лисенков [327, с. 242-243], Л. В. Мелех [361, с. 1] та багато інших. Слушною є думка В. В. Копейчикова, який визначає його як здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадського суспільства, громадян на основі й у відповідності з нормами права, природними правами та обов'язками людини [329, с. 135]. Наочну значимість цього принципу можна висвітлити за допомогою його особливостей. До числа таких, на думку Г. М. Бистрика, слід віднести: 1) принцип законності належить до групи фундаментальних принципів організації і діяльності механізму держави, що знаходить своє відображення на конституційному рівні у законодавстві переважної більшості сучасних держав. Його зміст пронизує діяльність усього механізму держави (усіх без винятку його елементів), оскільки на основі цього принципу механізм держави не лише функціонує і розвивається, а й утворюється; 2) з погляду визначення свого змісту, принцип законності в організації і діяльності механізму держави означає, що закон постає ключовою умовою легалізації та подальшої легітимації органів державної влади. Тобто зазначені елементи механізму держави можуть формуватись та діяти лише на основі закону, який визначає порядок та способи їх утворення, їх компетенцію та повноваження, а також відповідальність за порушення норм чинного законодавства; 3) принцип законності у функціонуванні механізму держави має цілісний характер і пов'язаний з усією системою національного законодавства, у тому числі із таким

її основоположним рівнем, як Конституція [71, с. 89]. Безперечно, він має вагоме значення й для суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Це зумовлюється тим, що організація та безпосередня реалізація будь-яких заходів, націлених на захист економічної складової, а також сприяння розвитку останньої відбувається винятково в рамках чинного законодавства.

7. Захист економічних інтересів держави. Вказане обумовлене тим широким переліком визначених завдань, що стоять перед сучасною системою економічної безпеки України. При цьому, такими інтересами, на переконання З. С. Варналія, необхідно вважати сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які проявляються в єдності різних економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку [104, с. 98]. Вочевидь, що й для задоволення цих інтересів існує та функціонує вітчизняна система економічної безпеки України. Маємо також усвідомлювати, що реальне задоволення такої категорії інтересів є можливим тільки за умови належного функціонування досліджуваної складової державної безпеки.

8. Інтеграція з іноземними та міжнародними безпековими системами. Як уже неодноразово відмічалось, вказане зумовлене складністю та багатогранністю аналізованої системи. Також це пояснюється специфікою самих загроз, які нерідко поширюються за межі однієї держави, об'єктивно несучи ризики міждержавного масштабу й потенційно може призвести до більш значимих негативних економічних наслідків.

9. Оперативність та своєчасність. Зважаючи на можливі негативні наслідки для всієї національної безпеки України, суб'єкти досліджуваної системи мають оперативно реагувати на виклики сьогодення, що, зазвичай, передбачено відповідними нормативно-правовими актами. Не менш значимим є своєчасне формування сприятливого організаційного та правового середовища для результативного забезпечення вітчизняного сектора економіки внаслідок

законодавчих новацій.

Водночас, зважаючи на стрімку динаміку виникнення та посилення впливу деяких загроз, а також виправдну неможливість законодавця своєчасно реагувати на виклики сьогодення, вказаний принцип не завжди реалізується в повній мірі. З іншого боку, відсутність реакції від компетентних інституцій у частині правотворчості взагалі може суттєво послабити вітчизняну економіку, що зумовлює доцільність максимально можливого оперативного реагування в цьому напрямі.

10. Удосконалення. Існування вказаного принципу зумовлене реальною потребою, в найпершу чергу, вдосконалення форм, методів та засобів для діяльності відповідних суб'єктів із забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України в будь-який період. Зважаючи на вже згадану точку зору про стрімку динаміку появи та посилення деструктивного, в тому числі перспективного впливу нових загроз, питання щодо удосконалення цієї системи не втрачатиме свої актуальності.

Не менш значимим аспектом системи економічної безпеки України є її функції. Взагалі функції є давно визнаним, невід'ємним атрибутом будь-якої системи минулого та сучасності. Як слушно зазначають Л. І. Заморська, В. М. Зінченко та А. С. Оцяця, функція для більшості наук – це напрям дії якої-небудь системи [215, с. 4; 219, с. 45; 449, с. 58]. Також останній із перелічених науковців зазначає, що для характеристики соціальних процесів у суспільстві застосовується наступне визначення: «роль, яку певний соціальний інститут виконує щодо потреб соціальної системи» [449, с. 58]. Можемо доповнити, що функції окреслюють спрямовані напрями впливу певної системи на те чи інше середовище. Вони відображають основні властивості, ознаки санкціонованого та необхідного державного впливу в контексті нашого дослідження задля всіякого сприяння належному перебігу економічних процесів у державі. За допомогою таких функцій виконуються всі завдання та має досягатися встановлена мета вітчизняної системи економічної безпеки на будь-якому етапі її існування.

Акцентуючи увагу саме на безпековому аспекті функцій, С. А. Лисенко

стверджує, що система безпеки, будучи одним з ефективних засобів реалізації інтересів об'єкта, виконує певні функції, головними з яких є: 1) статусна; 2) захисна; 3) стратегічна [339 с. 109]. Щодо механізму зміцнення її економічної складової І. О. Ревак пропонує відносити такі: 1) нормативно-методичну; 2) контрольну; 3) практичну; 4) регулюючу [570, с. 83; 571, с. 245]. Натомість, Д. Д. Буркальцева пропонує таку сукупність функцій аналізованої системи: 1) захисна; 2) регулятивна; 3) попереджувальна (превентивна); 4) соціальна [98 с. 31].

Враховуючи з'ясовані властивості системи економічної безпеки України, вбачається за доцільне виділити такі основні функції: 1) захисна; 2) стратегічна; 3) регулятивна; 4) попереджувальна (превентивна); 5) охоронна. Звернемо увагу на кожен з них як напрямів впливу на систему економічної безпеки України.

1. Захисна. Існування такої функції є цілком закономірним станом речей, зважаючи на те, що одним із завдань аналізованої системи є забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень. Вказане об'єктивно передбачає необхідність вжиття комплексу санкціонованих заходів, покликаних забезпечити захист національної економіки від тих чи інших загроз. З одного боку, це передбачає безпосередню діяльність відповідних суб'єктів по лінії протидії таким чинникам (проведення слідчих дій відносно злочинних діянь в економічній сфері, ефективний судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави як учасників економічних відносин тощо), а з іншого – вжиття широкого спектру різних заходів, спрямованих на побудову дієвої системи економічної безпеки України (активна відповідна науково-дослідницька робота, прийняття (затвердження) необхідних нормативно-правових актів у безпековій сфері, забезпечення сучасним технічним устаткуванням, в тому числі модернізація існуючого, підготовка кваліфікованих кадрів та ін.).

2. Стратегічна суттєво пов'язана з захисною функцією і має за базову мету прогнозування тенденцій розвитку, ймовірного посилення деструктивного

впливу на вітчизняне економічне середовище, оцінки ризиків від дії таких чинників, а також встановлення існуючих можливостей вказаної системи для їх протидії. Також вказана функція має місце під час розробки та впровадження (легалізації) комплексу нових заходів для протидії вказаній групі загроз із точки зору усвідомлення їх ефективності та реальної можливості повноцінного застосування певними суб'єктами за різних умов. Вона знаходить своє відображення й під час виконання таких завдань, як сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку, адже дає змогу попередньо оцінити доцільність вжиття тих чи інших заходів для результативного досягнення відповідних цілей.

3. Попереджувальна (превентивна). Вказана функція пов'язана зі стратегічною, адже в разі прогнозування настання негативних економічних наслідків від дії певного чинника в перспективі, держава може вживати превентивні заходи, націлені на мінімізацію такого тиску на економічну сферу. Типовим прикладом реалізації вказаної функції є розробка та прийняття (затвердження) актів різної юридичної сили, які формують адаптоване правове підґрунтя для результативної діяльності з забезпечення економічної безпеки України.

4. Регулятивна. Стосовно її значення та місця серед інших функцій для вказаної складової, можемо погодитися з точкою зору Д. Д. Буркальцевої, яка стверджує, що вона передбачає усунення загроз і забезпечення економічної безпеки за допомогою державного і ринкового механізмів, кожен з яких має свої функції, об'єкти і суб'єкти, методи і інструменти. Ринкове регулювання – об'єктивна основа нейтралізації виникаючих загроз. За допомогою цін і конкуренції економіка повертається в рівноважний стан. Цей механізм є носієм індивідуальних і групових інтересів, тоді як держава, яка представляє національні економічні інтереси, покликана координувати дії суб'єктів з урахуванням балансу їх інтересів на всіх рівнях. Характер державного регулювання може коливатися

від доповнення та посилення ринкового механізму до компенсації його обмежених можливостей. Однією з його цілей є оптимізація рівня економічної безпеки національної економіки, що, в свою чергу, забезпечує рівновагу між заощадженнями й інвестиціями, макроекономічну стабільність, підтримує стійке економічне зростання, створює економічні та правові умови для функціонування економічних суб'єктів і забезпечує їх економічну безпеку [98 с. 31].

5. Охоронна. Така функція передбачає відповідну діяльність окремих державних інституцій, спрямовану на забезпечення охорони суспільних відносин у економічній сфері, тобто формування умов, гарантій, за яких певний суб'єкт може розраховувати на захист власних порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів, всіяке сприяння виконанню норм законодавства щодо захисту економічної складової, позитивно впливати на її розвиток тощо. І. А. Кузнецов вказує на те, що у охоронній функції існує три відносно стійкі, самостійні сторони в реалізації: 1) охорона державного (конституційного ладу), створення необхідних умов для забезпечення повної і ефективної реалізації правових приписів усіма суб'єктами; 2) запобігання порушенню законодавства; 3) виявлення припинення вчинених правопорушень, покарання осіб, винних у порушенні законодавства [304, с. 58-59]. Так чи інакше, мова йде про створення сприятливого середовища для демонстрації можливості забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Проводячи дослідження, ми надали змістовну характеристику системі економічної безпеки України. Так, пропонується розглядати її як багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, спрямовану на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного

походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Також було виокремлено ключові властивості, мету, завдання, принципи та основні функції аналізованої системи.

2.2. Структура та складові системи економічної безпеки України

Визначивши поняття та з'ясувавши особливості системи економічної безпеки України, встановивши її мету, завдання, основні принципи й функції не менш важливим аспектом виправдано залишається дослідження її структури. Попередньо встановивши, що структура за будь-якої конфігурації в різні періоди залишається невід'ємним атрибутом всіх систем, виникає очевидна необхідність для повноти й всебічності здійснюваного наукового дослідження сфокусувати власну увагу на таку властивість, у контексті саме аналізу системи економічної безпеки України.

Питання дослідження структури економічної безпеки держави неодноразово було об'єктом наукового інтересу серед багатьох вітчизняних та іноземних науковців, вчених, фахівців із безпекових питань й ін. До таких, найчастіше згадуваних у сучасній літературі, слід віднести напрацювання Л. І. Абалкіна [22], Д. Д. Буркальцевої [98], В. Т. Гаврилюка [120], Д. В. Гордієнка [150], О. П. Дзьобаня [172], Л. І. Заморської [214], О. М. Костенко [287], Є. В. Прудіуса [563], Т. Д. Ромащенко [576], В. К. Сєнгачова [588; 589], С. І. Урби [657], П. Штомпки [705] та інших.

Вивчаючи це питання, слід попередньо звернути увагу на сам термін «структура» та його особливості з позиції системної приналежності. Не виникає сумніву, що – структура – давно позиціонується як невід'ємний атрибут будь-якої системи – від біологічної до економічної. Її феномен залишається тривалий час предметом вивчення фахівців різних наук – соціологів, статистиків, економістів, психологів, філософів, політологів, інженерів. Дійсно, складно уявити собі

абсолютно не структурований об'єкт, наприклад, у суспільстві або в економіці. Так, розрізняють статеву, вікову, національну структуру населення, галузеву і територіальну структуру економіки; підприємства поділяються на дрібніші об'єкти – відділи, цехи і т. д. [467, с. 311]. Закономірно, що структуру, зважаючи на змінність складу, видів, чисельності елементів переважаної кількості систем складно позиціонувати статичним явищем. У залежності від більшості таких змін, вона деформується та трансформується, адаптуючи систему до нових вимог і умов.

Традиційно в наукових джерелах існує декілька узагальнених позицій із приводу розуміння поняття «структура». Так, Л. І. Заморська вказує, що структура системи – це сукупність взаємозв'язків між її функціональними компонентами [214, с. 48]. Вказану дефініцію, на переконання вченої, доцільно застосовувати, коли мова йде про вираження взаємозв'язку частини і цілого, кількісних та якісних змін, змісту й форми об'єкта дослідження [214, с. 48]. В. М. Волкова та А. А. Денисов вважають, що це сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін; основна характеристика системи, її інваріантний аспект [114]. Автори вважають, що вона відображає певні взаємозв'язки, взаєморозташування складових частин системи, її будову, характеризує організованість системи, стійку впорядкованість елементів і зв'язків [114].

Існує точка зору, що структура системи – це склад, порядок і принципи взаємодії елементів системи, що визначають основні властивості системи [180, с. 6]. Подібне бачення зустрічається у спільних дослідженнях деяких вчених. Так, поширена позиція, що це множина частин або форм (елементів), які перебувають у взаємодії й специфічному порядку, необхідному для реалізації функцій. Функція первинна відносно структури [591; 118]. Вбачається, що остання означає організованість системи, упорядкованість її елементів і зв'язків; вона відтворює взаємозв'язки складових частин системи. У холистичному розумінні структура прирівнюється до системи, яка розуміється як елементи плюс зв'язки між ними [591; 118]. О. М. Костено, досліджуючи це питання, виділяє

чотири найчастіше вживані трактування вказаного поняття. Мова йде про такі: 1) стійка впорядкованість елементів та зв'язків системи, форма представлення системного об'єкта у вигляді складових частин; 2) множина можливих взаємовідносин між підсистемами та елементами всередині системи; 3) сукупність елементів і зв'язків між ними, які визначаються розподілом системних функцій та цілей; 4) те, що залишається незмінним у системі при зміні її стану або реалізації різних форм поведінки чи здійсненні системних операцій [287, с. 13]. Як бачимо, питання структури системи є достатньо розроблене в наукових джерелах і часто перебуває у полі зору представників різних галузей наук.

Безумовно, в зарубіжній літературі вказаний аспект також є об'єктом наукового інтересу. Так, польський науковець П. Штомпка пропонує виділяти чотири стрижневі ідеї, що утворюють цю дефініцію: 1) ідея відносин, залежності, зв'язку між елементами; 2) ідея регулярності, стійкості; 3) ідея глибинного, фундаментального виміру; 4) ідея детермінуючого, визначального впливу щодо емпіричних явищ [705]. Особливе розуміння структури зустрічаємо в знаменитій німецькій теорії «Гештальтів» («Gestalt Theorie»), тобто теорії форми. На відміну від простої комбінації елементів, структура є єдине ціле, утворене з солідарних між собою феноменів, так що кожен з них залежить від інших і може бути тим, чим він є, лише у своєму ставленні і за допомогою відносини з цими іншими [467, с. 312]. З огляду на це, доводиться теза про те, що кожній системі властива певна структура, для якої характерна динаміка, обумовлена результатами змін у цій системі. Вказані зміни є логічним наслідком трансформацій, що відбуваються навколо цієї системи під дією певних суб'єктивних факторів, а також зустрічаються випадки цих переінакшень внаслідок існування об'єктивних, часто невідворотних умов.

Слід відзначити, що в науковій літературі зустрічаються визначення саме структури системи безпеки. До прикладу, О. П. Дзьобань висловлює своє бачення поняття «структури системи національної безпеки». На його переконання, мова йде про сукупність закономірних системотворчих зв'язків-відносин, здатних до

перетворення і саморегуляції [172]. Вбачається, що під структурою системи економічної безпеки України варто розуміти упорядковану багаторівневу й складну сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вказаної системи та зв'язків, що виникають й існують між ними. Виправдано вважати, що елементний склад цієї системи формується з таких міркувань, щоб ефективно виконувати всі завдання останньої та реалізувати функції.

Будь-якій структурі й, відповідно, системі притаманна така якість, як її стійкість [120, с. 208; 258, с. 8; 41, с. 40]. Як вказує В. Т. Гаврилюк, стійкість визначає здатність структури протистояти зовнішнім діям, тобто є характеристикою життєздатності системи [120, с. 208]. О. В. Манойленко та О. В. Сиром'ятникова наголошують, що мова йде про здатність системи компенсувати коливання (флуктуації) зовнішнього та внутрішнього середовищ, зберігаючи свою структурно-функціональну цілісність, забезпечувати можливість змінювати свої властивості (свій стан) у результаті само- або вимушеного розвитку й переходити у новий цільовий рівноважний стан [348, с. 11]. Отже, за допомогою цієї характеристики визначається здатність забезпечувати стійкість системи до обширного спектру негативних зовнішніх та внутрішніх чинників у різні періоди. Можемо припустити, що вона має визначальну роль у змозі й оцінці можливостей системи для якнайшвидшого відновлення від різнотривалого та різноступеневого деструктивного впливу з боку багаточисленних чинників. Слід також зауважити, що трансформація певної системи часто може мати очевидним наслідком зміни кількісного та якісного складу факторів, за допомогою яких можна визначити рівень стійкості систем.

Зважаючи на багаточисленну кількість та сукупність особливостей усіх систем, для всіх їх, у частині оцінки стійкості, буде типовим існування індивідуальної сукупності цих факторів. Гадаємо, що винятком можуть бути схожі та (або) взаємопов'язані системи, які зазвичай переслідують однакові чи подібні цілі. Існує закономірна вірогідність, що для таких систем кількісний та якісний склад цих факторів буде схожим.

Із приводу системи економічної безпеки України, то, безумовно, вказана

якісна характеристика структури, як однієї з властивостей аналізованої системи, є невід’ємним атрибутом та виправдано займає своє особливе місце. Таке становище зумовлено спектром цілей вказаної системи серед яких, зокрема, доцільно виділити досягнення високого рівня стійкості національної економіки. Зазначена мета, вочевидь, є однією з фундаментальних, зважаючи на помітну залежність як всієї системи національної безпеки України, так і її підсистем, а тому забезпечення її стійкості є принциповим завданням у будь-який період.

Іншим значимим аспектом цього питання, безумовно, є визначення, а також подальша характеристика елементного складу системи економічної безпеки України. Як було встановлено раніше, існування структури обов’язково передбачає наявність певних елементів системи та, нерідко, критеріїв їх відмежування один від одного, принципів роботи тощо. Як приклад, можна навести точку зору А. М. Куліша, який, досліджуючи правоохоронну систему, вказує, що її структура як стала єдність її елементів, їх зв’язків, цілісності, зв’язків елементів із цілим містить у собі три основні підсистеми: 1) нормативну (регулятивну) – правові норми і принципи, що регулюють відносини між суб’єктами правоохорони, які знаходять свій вияв у правових актах, що регулюють правоохоронну діяльність; 2) інституціональну, яку складають правоохоронні органи, для яких правоохоронна діяльність є основним завданням, а також об’єкти правоохоронного впливу; 3) функціональну, яка включає правоохоронну діяльність [311, с. 10, 21; 310; 312]. За іншим критерієм Ю. В. Гаруст визначив структуру фінансової системи, взявши за основу рівні економічної системи, виділивши при цьому відповідні види фінансових відносин. Так, на рівні світового господарства – міжнародні фінанси; на макрорівні виділено окремо державні та окремо регіональні фінансові відносини; на мікрорівні – фінанси суб’єктів господарювання (підприємств та організацій); на субмікроекономічному рівні – фінансові відносини фізичних осіб (домогосподарств) [127, с. 34]. Т. А. Кобзева, звертаючи увагу на структуру фінансової системи, підкреслює, що під такою варто розуміти внутрішньо упорядковану єдність органів, інституцій та окремих суспільних відносин із

приводу акумулювання, розподілу та використання грошових фондів. Умовно до її складу віднесено два ключові елементи: національні фінанси та міжнародні фінанси [242 с. 72]. Тобто існують й активно застосовуються різні підходи до з'ясування особливостей структур тієї чи іншої системи. Це, вочевидь, притаманне й інших багатьом видам систем і зумовлюється їх метою, завданнями, сферами впливу та іншими параметрами.

Що ж стосується структури економічної безпеки України, то варто погодитися з точкою зору Т. Д. Ромащенко, який стверджує, що економічна безпека постає як багатоярусна система, концептуалізована з різних позицій: 1) як потреба всіх економічних суб'єктів; 2) як властивість економічної системи, що пронизує всі виробничі відносини і детермінована родовою ознакою «матрицею безпеки»; 3) як функція держави щодо забезпечення необхідного і достатнього рівня безпеки [576, с. 67]. Для висловлення власної позиції щодо кількісного складу елементів системи економічної безпеки України попередньо сфокусуємо увагу на поглядах вчених із цього питання. При цьому слід зазначити, що питання визначення елементів економічної безпеки держави саме як системної категорії не часто зустрічається в спеціалізованій літературі. Серед нечисленних таких думок слід виокремити напрацювання Л. І. Абалкіна [22], Д. Д. Буркальцевої [98], Д. Гордієнка [150], Є. В. Прудіуса [563], І. О. Рєвак [570], В. К. Сєнгачова [588; 589], С. І. Урби [657] та ін. Предметно зосередимо власну увагу на деяких, найчастіше згадуваних, із їх числа.

Слід вказати, що в юридичній науковій літературі часто зустрічаються позиції О. Баженова [52, с. 54], Г. Пастернак-Таранушенко [461, с. 28], О. В. Скорук [604, с. 41], О. Ю. Чубукова та Т. Є. Воронкова [693, с. 11] й інших, коли до елементного складу системи економічної безпеки держави відносять, імовірно беручи за основу відповідне нормативно-правове забезпечення, лише такі однотипні безпекові елементи, як виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна тощо. Серед цих напрацювань зустрічаються дослідження, в яких нерідко пропонується виділяти фінансову (Д. А. Артеменко [44], О. О. Бригінець [91, с. 232-233]), що є

доволі поширеним твердженням, чи інтелектуальну (В. С. Пірумов [475], І. Р. Дубровін та Є. Р. Дубровін [185]) безпеки як домінуючу та фундаментальну серед багатьох інших. Л. О. Кошембар [289, с. 16], В. В. Третяк [648, с. 6] стверджують, що існує не одна ключова, виділяючи сировинно-ресурсну (продовольча та енергетична), фінансову, соціальну інформаційну, зовнішньоекономічну та митну безпеки держави. Також поширена практика градації аналізованих складових на дві великі групи (Р. М. Дацків [165, с. 23], М. М. Єрмошенко [196, с. 30] та інші), у подальшому часто поділяючи їх у межах цих груп. Однак, на наше переконання, вказані точки зору у запропонованому обсязі не формують уявлення про систему економічної безпеки України з позицій системного підходу, обмежуючись лише загальним баченням вказаного виду безпекового компонента. До того ж ці складові, зважаючи на наявність у них хоч і близьких до системи економічної безпеки України, а все ж унікальних мети, завдань, принципів, функцій та інших параметрів, і це дає підстави розглядати їх саме як окремі системи.

Безумовно, серед вітчизняних науковців зустрічаються й інші погляди з цього приводу. Так, на думку Д. Д. Буркальцевої, система економічної безпеки включає в себе наступні елементи: 1) мета; 2) пріоритети; 3) принципи; 4) функції; 5) механізм; 6) підсистема забезпечення [98 с. 30]. І. О. Ревак до таких складових відносить: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти безпеки; 3) механізм зміцнення безпеки [570 с. 60]. Д. Гордієнко називає таку сукупність елементів: 1) матеріальне забезпечення виробництва; 2) стан робочої сили; 3) розміри і прогресивність основного виробничого капіталу (фондів); 4) розвиток сфери дослідження, розробок і технологічних нововведень; 5) можливості збуту продукції на зовнішньому і внутрішньому ринках [150 с. 7]. С. І. Урба вважає, що система економічної безпеки держави включає такі види підсистем: 1) підсистема цілей, що поєднує цілі функціонування системи економічної безпеки держави та її структурних елементів, завдань забезпечення економічної безпеки; 2) об'єкти системи економічної безпеки держави – економічні ресурси і фактори виробництва, готова продукція, доходи в усіх формах тощо; 3) суб'єкти системи

економічної безпеки держави – учасники економічних відносин (фізичні й юридичні особи), державні органи управління; 4) підсистема забезпечення економічної безпеки держави: дії та заходи, що проявляються у ході побудови і реалізації системи державного регулювання [657 с. 24].

Л. І. Абалкін пропонує такий елементний склад: 1) економічну незалежність [22 с. 5]; 2) стабільність і стійкість національної економіки [22 с. 5]; 3) здатність до саморозвитку і прогресу [22 с. 5]. Цікавою є позиція Є. В. Прудіуса, який, досліджуючи це питання, виділяє декілька рівнів системи економічної безпеки держави. До верхнього рівня вчений пропонує відносити комплекс заходів по її забезпеченню з іншими суб'єктами з метою колективної і спільної економічної безпеки [563 с. 63].

Обширний їх перелік, порівняно з іншими, запропонувала І. Г. Напалкова. Зокрема, вчена виділяє такі головні елементи економічної складової: 1) прогнозування і оцінка дійсних і можливих загроз економічній безпеці суб'єкта; 2) розробка основних напрямків діяльності в цій сфері; 3) зовнішнє і внутрішнє правове регулювання; 4) будівництво, підготовка і підтримка в необхідній готовності сил і засобів; 5) адекватна система планування застосування сил і засобів у разі безпосереднього впливу деструктивного фактора (загрози); 6) формування і вдосконалення органів і методів управління як системою економічної безпеки суб'єкта, так і іншими його органами, частинами і підрозділами, технічними системами; 7) діяльність суб'єкта економічної безпеки в умовах безпосереднього впливу деструктивного фактора (загрози); 8) «мобілізаційна» (особиста) підготовка кадрового складу суб'єкта економічної безпеки до можливого переходу до дій в умовах впливу деструктивного фактора; 9) інші [414 с. 57-59]. Деякі вчені серед інших складових пропонують виділяти інтелектуальну [475; 185]. В. К. Сенгачов стверджує, що така система має включати: 1) концепцію і стратегію національної безпеки; 2) національні інтереси в сфері економіки; 3) загрози в сфері економіки; 4) індикатори економічної безпеки; 5) порогові значення індикаторів; 6) організаційну структуру; 7) правове забезпечення економічної безпеки [589 с. 8; 588 с. 32]. Як бачимо, знаходить своє

підтвердження думка про існування широкого кола підходів щодо складових системи економічної безпеки держави. Потрібно усвідомлювати, що це також зумовлено часовим чинником, адже уявлення про економічну безпеку постійно змінюються у відповідності до часто складно прогнозованих реалій сьогодення та очевидних викликів для економіки в майбутньому.

Дослідивши ряд значимих параметрів аналізованої системи, а також попередньо з'ясувавши її роль для національної економіки, запропонуємо своє, авторське бачення її складових. На наше переконання, з позиції адміністративно-правової науки варто виділити такі основні елементи системи економічної безпеки України: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування безпеки; 3) адміністративно-правові засади із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики вказаній системі; 5) підсистеми системи економічної безпеки України [375, с. 158].

Існування об'єктів безпеки є виправданою закономірністю і обов'язковим елементом будь-якої безпекової системи. На думку А. Г. Атаманова, однією з основоположних передумов існування безпеки є якраз об'єкти, які, вочевидь, потребують захисту [46]. На переконання автора, лише ретельне вивчення об'єкта безпеки, його структурних частин відносно прийнятого рівня їх безпеки дозволить зберегти функціональність та структурну цілісність об'єкта як єдиного цілого, є необхідною (але не достатньою) умовою забезпечення безпеки [46].

Суб'єктами забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України визнаються ті установи, підприємства, від окремих напрямів діяльності яких суттєво залежить чи буде залежатиме та чи інша економічна галузь. Негативні наслідки у певній галузі помітно позначатимуться на національній економіці, відчутно послаблюючи рівень захищеності, стійкості, конкурентоспроможності, можливості самовідтворення, сталого, а також збалансованого поступального розвитку.

Вочевидь, що для такої системи невід'ємним елементом є її загрози та ризики. Такими загрозами вважаються явища, тенденції і чинники, що

унеможливлують чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України в економічній сфері. Ризики ж дають можливість сформулювати уявлення про ступінь та складність певних загроз, часто спрогнозувати оцінку їх імовірного, інколи невідворотного, деструктивного впливу на різні галузі економічного сектора та в цілому на економіку.

Розглянемо кожен з пропонованих складових системи економічної безпеки України. При цьому слід зазначити, що питання правових засад із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України вивчалось та досліджувалось у попередньому розділі (підрозділ 1.3) й, відповідно, у цьому питанні до уваги братися не буде.

Стосовно підсистем, як елементів системи економічної безпеки України, то, зважаючи на державну політику, а також враховуючи точки зору багатьох вчених (Д. А. Артеменка [44], О. Баженової [52, с. 54], О. О. Бригінця [91, с. 232-233], Т. Є. Воронкової [118, с. 11], Л. О. Кошембар [289, с. 16], Г. Пастернак-Таранушенка [461, с. 28], О. В. Скорука [604, с. 41], В. В. Третяк [648, с. 6] та інших), можемо погодитися, що вони відіграють власну значиму роль. Питання щодо доведення їх реальної значимості та визначення місця серед інших складових неодноразово висвітлювалось у наукових джерелах, що, відповідно, не потребує додаткового обґрунтування по кожній із їх числа.

Тому для наочного підтвердження вказаної позиції звернемо увагу на зв'язок із деякими з них та спробуємо оцінити роль інвестиційно-інноваційної та фінансової безпеки. Обрання саме цих підсистем обумовлюється їх вагомою роллю для національної економіки в нинішній складній для держави період, зумовлений у тому числі необхідністю існування фінансової стійкості та сприяння інвестиційної привабливості України.

1. Інвестиційно-інноваційна безпека. Акцентуючи увагу на цю підсистему, варто вичленити з неї інвестиційний компонент як пріоритетний за нинішніх умов. Відповідно зупинимось саме на інвестиційній складовій з позиції оцінки її значимості та встановлення взаємозв'язку для економічної складової

державної безпеки.

Не можна не погодитись із думкою В. І. Любімова та А. І. Сухорукова, які вважають, що забезпечення інвестиційної безпеки призведе до відтворення науково-технічного та інтелектуального потенціалу нації, а також розширеного відтворення основного капіталу, підтримки конкурентоспроможності національної економіки, гарантування зростання ВВП, створення стратегічних резервів, подолання депресивних явищ у регіонах, відновлювання природних ресурсів та утримання на безпечному рівні екологічних параметрів [340; 112, с. 269]. Вказане є виправданим і необхідним саме для сучасної України, зважаючи на її складне економічне становище. Цілком логічно припустити, що за умови провадження систематичної ефективної державної політики, інвестування в Україну дасть відчутний поштовх для розвитку та суттєво сприятиме належному функціонуванню багатьох галузей вітчизняної економіки [131, с. 55]. Також це на певному етапі позитивно позначиться на її розвитку та слугуватиме додатковим значимим імпульсом для інших потенційних інвесторів. Збільшення кількості інвесторів та зростання розмірів інвестування на пряму залежатиме від раціонального використання першочергово залучених коштів.

Відповідно, можна виділити й іншу значиму властивість інвестиційної складової для системи економічної безпеки України – стимулювання залучення активів. Так, М. М. Недашківський і К. Ю. Подгорна переконують, що інвестиційною безпекою слід вважати й «... здатність економіки залучати та найбільш ефективно використовувати фінансові ресурси, що формуються в процесі інвестування з метою забезпечення стабільного розвитку та за необхідності структурної перебудови системи, залежно від умов сучасності» [416, с. 8]. Аналогічні за змістом точки зору можна зустріти й у дослідженнях Д. О. Остапчука [446, с. 8], В. В. Томаревої [647, с. 8] та багатьох ін. Це, безперечно, вкотре доводить значимість аналізованого елемента для національної економіки, особливо в умовах сьогодення, зважаючи на явні ризики для безпекового сектора.

Слід також усвідомлювати, що досягнення цієї мети можливе винятково за

рахунок зваженої державної політики, яка передбачає вжиття відповідного комплексу специфічних заходів. Як слушно зазначає С. В. Євтушенко, «для ефективного забезпечення інвестиційної безпеки галузі фахівці мають знаходитися в стані постійного очікування сигналів з боку факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на предмет появи загроз, отримувати своєчасно достовірні оцінки інвестиційної безпеки та запускати у дію управлінські рішення, адекватні ситуації. В оцінці інвестиційної безпеки необхідно враховувати минулий, сучасний та майбутній стан, тому неможливо спиратися тільки на систематизовану інформацію» [193, с. 36].

На наше переконання, викладене дає підстави вважати, що інвестиційна складова має вагомим значення для економічної безпеки держави та тісно з нею пов'язана. Вказане також мотивується спектром усіх тих її властивостей, які, при раціональній державній політиці, позитивно впливатимуть на вітчизняну економіку. Станом на сьогодні одним із надважливих завдань Уряду та інших інституцій є якраз активне залучення інвестицій у вітчизняну економіку.

2. Відносно підсистеми фінансової безпеки України, то загалом мова йде про складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, націлену на вжиття заходів щодо сприяння стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечення її стійкості до фінансових шоків та дисбалансів, а також формування передумов для збереження цілісності та єдності фінансової системи Української держави [387]. Порівняно з іншими підсистемами, вона має найтісніший зв'язок із економічною складовою, зважаючи на її дійсно вагомий роль [419].

Як слушного з цього приводу вказує А. І. Бондаренко, «найважливіший елемент економічної безпеки країни в сучасних умовах – фінансова безпека, оскільки вплив світових фінансових систем на окремо взятую державу переходить на якісно новий рівень. З урахуванням панівного становища, яке займає фінансова складова в сучасній економіці, ми маємо право характеризувати останню як економіку, керовану через фінансові механізми за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів і в фінансових цілях [86, с. 6-7]. Варто додати, що саме від

фінансової безпеки, її оптимального стану багато в чому залежить рівень можливостей економічної безпеки в питанні захисту національної економіки.

На думку Ю. В. Трунцевського, «поняття фінансової безпеки є найважливішим елементом більш широкого поняття – економічна безпека. Так, однією зі значних сторін забезпечення економічної безпеки держави є стан її фінансової системи (державного бюджету та інших інститутів), здатність цієї системи забезпечувати державу фінансовими засобами, достатніми для виконання внутрішніх і зовнішніх функцій» [649, с. 11]. Така діяльність, безперечно, займає одну з важливих ролей серед векторів державної політики й покликана як сприяти розвитку економіки, так і мінімізувати ризики появи нових деструктивних для неї факторів, а також не допустити посилення руйнівного впливу існуючих [390]. Неможливо провадити виважену політику щодо дієвого захисту національних економічних інтересів, не маючи при цьому стабільно функціонуючої фінансової системи й, відповідно, належної матеріальної основи.

На підставі цього можемо припустити, що ця підсистема прямо суттєво впливає на економічну складову. Це, насамперед, пояснюється тим, що вона формує підґрунтя для необхідної стабільності та конкурентоздатності економіки. Від її оптимального стану залежить рівень можливостей досліджуваної складової державної безпеки з питань реальної здатності матеріального забезпечення захисту національної економіки [387].

Таким чином, в ході проведеного дослідження нам вдалось вибудувати ефективну структуру системи економічної безпеки України. З позиції адміністративно-правової науки варто виділити такі основні елементи системи економічної безпеки України: 1) об'єкти економічної безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування економічної безпеки України; 3) адміністративно-правові засади щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики, які можуть виникати під час функціонування системи економічної безпеки України; 5) підсистеми системи економічної безпеки України.

2.2.1. Об'єкти безпеки системи економічної безпеки України

Для всебічного та повного дослідження структурного елемента системи економічної безпеки України – об'єкту системи економічної безпеки України, перш за все слід звернути увагу на етимологію та зміст власне поняття «об'єкт». Ураховуючи тематику наукового дослідження, виділимо наступні варіації трактування цього поняття в тлумачних словниках. Так, зокрема, під цим терміном авторами вказаних видань пропонується розуміти: 1) явище, предмет, особу, на які спрямована певна діяльність, увага та ін.; 2) предмет наукового та ін. дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції; 3) певну одиницю (споруду, підприємство, ділянку місцевості та ін.) господарського або оборонного значення; 4) предмет, що розглядається з метою його використання за призначенням, вивчення [73; 174; 644]. Вочевидь, із позиції державної безпеки мова йде про по таку сукупність об'єктів, які потребують, у силу дії (поточної чи потенційної) певних чинників, належного захисту в будь-який легальний спосіб. Така необхідність викликана самим призначенням держави і в разі відсутності належної оперативної реакції з боку інституцій останньої, об'єктивно призведе до появи реальних ризиків, негативно позначиться на різних внутрішніх та зовнішніх процесах.

Із точки зору безпеки слід також взяти до уваги думку А. Г. Атаманова, що лише ретельне вивчення об'єкта безпеки, його структурних частин відносно прийняттого рівня їх безпеки, дозволить зберегти функціональність та структурну цілісність об'єкта як єдиного цілого, і є необхідною (але не достатньою) умовою забезпечення безпеки [46]. Безпечним, на його ж переконання, може сприйматися такий стан об'єкта, при якому: 1) загрози на його адресу не реалізуються; 2) реалізовані загрози не досягають своєї мети; 3) загрози успішно блокуються системою захисту об'єкта; 4) за умови подолання захисту, завдана шкода незначна та не призводить до дисфункції об'єкта [46]. Досягненням по кожному з багаточисленних об'єктів безпеки такого стану, об'єктивно потребує оперативного реагування на всі виклики та загрози з метою уникнення потенційно

негативних наслідків. Не виникає сумніву, що досягнення такої мети, зважаючи на змінність кількісного складу, а також їх наслідків у певний період для цих об'єктів, є складним завданням.

Виходячи з такого розуміння об'єкта безпеки А. Г. Атамановим [46], Є. І. Овчаренко робить висновок, що саму безпеку слід сприймати як існування об'єкта у межах встановлених параметрів захисту, які у змозі попереджувати деструкцію та своєчасно ліквідувати наслідки загрози, якої не вдалось уникнути. Це зумовлює формулювання двох основних завдань, які складають сутність процесу забезпечення безпеки певного об'єкта: допомагати об'єкту здійснювати свої основні функції та не допускати структурних змін, що ставлять під загрозу можливість виконання основних функцій [426 с. 230-231]. На думку цього ж вченого, безпека об'єкта залежить не від його потенційних можливостей зберігати свою сутність та параметри функціонування при шкідливих впливах з боку джерел небезпеки, а від цільової орієнтації суб'єкта, що впливає на об'єкт, та наслідків цього впливу на можливість об'єкта досягати цілей власного існування. Джерелом небезпеки може виступати лише суб'єкт або зовнішнє оточення (як сукупність суб'єктів), а не наміри чи спрямування. Джерелом небезпеки не може бути окрема властивість суб'єкта або його внутрішній процес, це лише зумовлює ступінь небезпеки для певного об'єкта [426, с. 231]. На наше переконання, дискусійною є точка зору, що безпека об'єкта залежить винятково від цільової орієнтації суб'єкта, що впливає на певний об'єкт та наслідки цього впливу, залишаючи поза увагою такий аспект, як можливість збереження стійкості. Припускаємо, що у певній мірі можливість збереження стійкості слід розцінювати як забезпечення сектора безпеки. Прикладом цього може слугувати інвестиційний компонент інвестиційно-інноваційної безпеки, яку розглядають в якості стану економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створення продукції з високою часткою доданої вартості [398].

Ключовим фактором її належного функціонування, безумовно, залишається залучення різнострокового інвестування. Цілком логічно припустити, що за умови провадження систематичної ефективної державної політики, інвестування суттєво сприятиме належному функціонуванню багатьох галузей економіки. На певному етапі це також позитивно позначиться на її розвитку та слугуватиме додатковим значним імпульсом для інших потенційних інвесторів [131]. Не виникає сумніву, що однією з базових передумов, на яку звертатимуть увагу під час визначення доцільності інвестування в ту чи іншу вітчизняну економічну галузь, стане попередня оцінка рівня збереження стійкості об'єктів останньої. Відповідно, недоотримання прогнозованих обсягів і видів інвестицій може нести певні ризики цього виду безпеки, формуючи додатковий негативний тиск на той чи інший об'єкт.

Водночас погоджуємося з висловлюваннями, що джерелом небезпеки не може бути окрема властивість суб'єкта або ж його внутрішній процес. Дійсно, вони лише позначаються на ступені негативного впливу (поточному чи перспективному) на певний об'єкт.

Враховуючи різноманіття наукових поглядів, особливо фахівців економічної науки, щодо виокремлення об'єктів системи економічної безпеки України, зазначимо, що відсутній єдиний перелік об'єктів, які відносяться до досліджуваної системи. Так, до об'єктів системи економічної безпеки України відносяться сама держава Україна, її економіка, природні багатства, окремі території, державні інституції та установи, підприємства та організації усіх форм власності, суб'єкти господарювання, кожна окрема особа чи громадянин України. Відповідно, у вітчизняному безпековому законодавстві такими об'єктами визнаються національні інтереси, в тому числі й у економічній сфері (національні економічні інтереси). Таку ж думку висловлює й О. А. Делінський, зазначаючи, що об'єктом забезпечення безпеки є інтереси безпеки [168, с. 9].

Із позиції етимології саме поняття «інтерес» (від лат. слова «interest» перекладається як «має значення», «важливо») являє собою: 1) об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (людини, окремих груп, суспільства),

спрямованої на задоволення певних потреб; 2) риса особистості, яка виявляється в скерованості людини на надбання певних знань чи на виконання певної діяльності; 3) зацікавленість; 4) те, що найбільше цікавить кого-небудь, становить зміст чийхось думок і турбот; 5) прагнення, потреби [701, с. 186; 602, с. 310]. Також його розглядають наступним чином: 1) вага, значення; спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність; 2) те, що йде на користь кому- або чому-небудь, відповідає прагненням, потребам [184, с. 366]. І. В. Венедіктова наголошує, що інтерес – дуже складна категорія для наукового пізнання. З одного боку, він не є одноплановими суспільними відносинами людей, цілком доступними для емпіричного дослідження, а з іншого, – складність полягає в тому, що існує стійке (побутове) розуміння інтересу [108, с. 129].

У вітчизняній правовій площині при дослідженні питань, які прямо чи побічно стосуються системи національної та всіх її інших складових безпек, активно використовується термін «національні інтереси». Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539], такими визнаються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [539]. У контексті тематики дисертаційного дослідження закономірно сфокусуємо власну увагу саме на національних економічних інтересах.

Слід також вказати, що зазначені інтереси вивчались та досліджувались вченими і науковцями. Із числа яких доцільно виділити наступних: В. Д. Андріанов [39], З. С. Варналій [104; 105], Є. А. Ісраїлова [222], М. М. Єрмошенко [196; 197], А. І. Кондратов [268], К. А. Ларіонова [321], А. О. Олефір [430], А. О. Світіч [587], П. А. Царьов [672], Я. В. Чернятевич [683], В. Д. Щетинін [707] та багато інших.

Так, В. Д. Андріанов і Л. С. Шевченко стверджують, що національні економічні інтереси у структурі національних інтересів – це економічна компонента, представлена цілим спектром інтересів таких суб'єктів господарювання, як національні компанії у всьому різноманітті їх взаємозв'язків;

удосконаленням її структури, спрямованої переважно на реалізацію інтересів головних центрів політичного та економічного впливу [39, с. 24; 696, с. 17]. Я. В. Чернятевич під таким поняттям розуміє визначальні потреби суспільства та держави в економічній сфері, реалізація яких гарантує економічну незалежність та стійкий розвиток економічної системи держави [583, с. 162]. На наш погляд, більш містке та орієнтоване на економічну складову державної безпеки визначення пропонує З. С. Варналій, вказуючи, що мова йде про сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які виявляються в єдності різних економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку [104, с. 98]. Вочевидь, це така сукупність інтересів, задоволення яких має за кінцеву мету досягнення всіх цілей функціонування системи економічної безпеки України. Причому, можемо припустити, що, зважаючи на явну взаємозалежність економічної з іншими складовими державної безпеки, такі інтереси можуть мати суттєве значення не тільки для аналізованої складової.

Між національними економічними інтересами та економічною безпекою держави існує тісний взаємозв'язок, сутність якого полягає в пріоритетності національних економічних інтересів у процесі створення системи економічної безпеки [595, с. 81; 636, с. 363]. Це вкотре доводить попередньо висловлену точку зору про взаємозалежність національних безпекових систем. Вона має як вертикальний (економічна безпека є складовою державної, яка, у свою чергу, входить до національної безпеки України, включає в себе підсистеми виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової безпеки), так і горизонтальний (економічна безпека, пов'язана з інформаційною, кібернетичною та іншими) характер.

На думку А. О. Світіча, вказані інтереси носять загальний характер, охоплюючи різні сфери економіки й рівні суспільної структури. Кожен економічний інтерес реалізується за допомогою зв'язку з іншими інтересами,

тобто в сукупності економічні інтереси являють собою органічну цілісність [587, с. 13]. В. Д. Щетинін наголошує, що в загальному вигляді вони включають здатність держави вирішувати такі завдання: 1) розвивати та модернізувати національну економіку, зміцнювати життєздатні національні виробництва для зміцнення конкурентних позицій у світовому господарстві, а разом з тим і міжнародного статусу держави; 2) використовувати участь у міжнародно-кооперованих виробництвах (в тому числі транснаціонального типу) для вдосконалення внутрішньої структури та підвищення ефективності національної економіки; 3) передбачати можливість відмови від окремих неефективно працюючих національних виробництв, в тому числі шляхом сприяння переведення їх за кордон; 4) інші [707, с. 84-85]. При цьому не виключено, що захист конкретних таких інтересів матиме вагоме значення й для декількох держав, виходячи за межі країни та актуалізуючи питання забезпечення ефективного співробітництва. В умовах економічної глобалізації питання дієвого всебічного захисту цих інтересів є особливо важливим, зважаючи на потенційні ризики для економік країн.

Ураховуючи такі встановлені властивості системи економічної безпеки України, як динамічність, імовірнісність та деякі інші можемо погодитися з думкою Є. А. Ісраїлової, яка у власному дисертаційному дослідженні вказує, що національні економічні інтереси є складною і динамічною системою, елементами якої виступають інтереси всіх господарюючих суб'єктів. Як для будь-якої системи, для національних економічних інтересів властива ієрархічність будови, коли кожен її елемент в свою чергу є системою [222, с. 50]. Аналізуючи відповідну наукову літературу, відзначимо, що найчастіше зустрічаються дві групи підходів до класифікації вказаних інтересів – довгострокові (стратегічні) і поточні (тактичні), а також загальні, особливі та специфічні.

З приводу перших, то такі застосовуються у деяких дослідженнях М. М. Єрмошенка [196], А. І. Кондратова [268, с. 42], П. А. Царьова [672, с. 284]. Відповідно, стратегічні національні економічні інтереси відображають цілі економічної політики держави на перспективу [196]. Вони, маючи характер

довготривалих, є системоутворюючими в економіці. Такі інтереси спрямовані на збереження цілісності національної економіки і забезпечення ефективності її функціонування [672, с. 284]. Щодо тактичних, то під ними пропонується розуміти широкий спектр конкретизації стратегічних потреб у даній економічній ситуації. Вони полягають у формах реалізації економічної діяльності з метою досягнення стратегічних економічних інтересів країни в конкретний історичний проміжок розвитку міжнародних відносин [196; 268, с. 42].

Відносно другої групи виділеного підходу, то слід акцентувати увагу на відповідних напрацюваннях К. А. Ларіонової [321, с. 13]. Так, вчена зазначає, що національні економічні інтереси властиві будь-якій країні, незалежно від часу і простору; особливі національні економічні інтереси характерні певному типу історичного розвитку, якісному стану економіки; зміст специфічних національних інтересів обумовлюється історичними, національно-культурними характеристиками держави [321, с. 13]. Вочевидь, за допомогою пропонованої варіації критеріїв градації економічних інтересів можна більш змістовно структурувати останніх. Однак закономірно допускається вірогідність, що, наприклад, особливими можуть виступати стратегічні, і тактичні економічні інтереси, враховуючи широкий спектр нагальних та перспективних цілей державної політики в економічній сфері. З огляду на це, на нашу думку, відносно вказаних інтересів доцільно застосовувати як одну, так й іншу розглянуті класифікації.

До речі, в сучасній науковій літературі зустрічаються й так звані «всеохоплюючі» класифікації. Наприклад, можна виділити думку А. О. Олефір, яка пропонує градацію за наступними критеріями: 1) ступінь важливості (базові, тактичні та стратегічні); 2) місце дії (внутрішні, регіональні та зовнішні); 3) тривалість дії (коротко-, середньо- та довгострокові); 4) характер зіткнення (паралельні, конфронтаційні, розбіжні, спільні); 5) ступінь реалізації (не реалізовані, частково реалізовані, реалізовані, перспективні); 6) сфери прояву (виробничі, фінансові, експортно-імпортні, технологічні, інституційні, військово-економічні, соціально-економічні, еколого-економічні й інші) [430]. Вказана

класифікація орієнтована на широке коло різнопланових характеристик економічних інтересів. Водночас, до її недоліків слід віднести те, що вказана «розпорошеність» обмежує в їхній детальній характеристиці.

Відтак, на наше переконання, економічні інтереси як об'єкти системи економічної безпеки України варто класифікувати дещо інакше. За основу слід взяти такі базові критерії, як пріоритетність досягнення цілей в економічній сфері, строковість дії, ступінь реалізації, а також диференціювати їх на базові й додаткові [372, с. 31-32]. Розглянемо, а також проаналізуємо кожен із названих нами критеріїв градації національних економічних інтересів як об'єктів вітчизняної системи економічної безпеки.

1. Пріоритетність досягнення цілей в економічній сфері. Не виникає сумніву, що, зважаючи на специфіку економічної складової, стрімку динаміку появи часто невідворотних змін у цій сфері та необхідність систематичного результативного її забезпечення, враховуючи наявні ресурси, оперативне досягнення ряду цілей є об'єктивно неможливим. З іншого боку, враховуючи особливості національної економіки та усвідомлюючи значимість останньої для держави, деякі значимі цілі можуть бути досягнуті тільки в перспективі. Відповідно, з цього випливає, що слід виділяти тактичні та стратегічні національні економічні інтереси.

2. Строковість дії. Вказана класифікація пов'язана з попередньою та, відповідно, залежить від того, чи йде мова про тактичні або стратегічні національні економічні інтереси. Внаслідок чого доцільно виділяти коротко-, середньо- та довгострокові вказані інтереси.

3. Ступінь реалізації національних економічних інтересів. Вочевидь, що нерідко об'єктивна неможливість, зумовлена політичними, правовими, економічними чи іншими чинниками ускладнює досягнення навіть деяких попередньо запланованих цілей в економічній сфері. Це може стосуватися як коротко- чи середньострокових, так і довгострокових цілей. З огляду на це, такі інтереси у цьому сенсі доцільно поділяти на: 1) не реалізовані; 2) частково реалізовані; 3) реалізовані; 4) перспективні.

4. Базові та додаткові національні економічні інтереси. Пропозиція такої градації вказаних інтересів мотивується тим, що існують такі, захист яких необхідно забезпечувати на систематичній основі, а також ті, що в силу історичних, політичних, економічних та інших значимих умов його постійно не потребують. Причому, знову ж таки – в силу певних факторів необхідність у систематичному державному реагуванні може виникнути з часом під дією відповідної сукупності чинників.

Отже, за результатами проведеного наукового дослідження можна відзначити, що об'єктами аналізованої системи є національні економічні інтереси. Зважаючи на особливості вказаної системи, такі об'єкти доцільно диференціювати на декілька груп за певними критеріями.

2.2.2. Суб'єкти забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

Обов'язковими та ключовими елементами вказаної системи, безумовно, залишаються її суб'єкти. Як слушно зазначає М. М. Алексєєв, суб'єктові належить роль «найбільш глибокого елемента правової структури» [33, с. 76]. Можемо припустити, що для будь-якої правової системи характерним є наявність одного чи декількох таких суб'єктів.

На їх закономірній наявності то обґрунтуванні доцільності присутності акцентується увага з боку вітчизняних науковців [311, с. 10, 21; 310; 19; 312, с. 72]. Це стосується й вчених, окремі дослідження яких присвячуються питанням елементного складу систем економічної безпеки держави [570 с. 60; 657 с. 24; 563 с. 63]. На наше переконання, це пояснюється тим, що існування певного об'єкта(-ів) в обов'язковому порядку передбачає наявність відповідних суб'єктів, уповноважених здійснювати вплив, реалізуючи управлінські, охоронні, захисні та інші функції, адже тільки відповідні уповноважені їх особи можуть ініціювати певні заходи, направляти, координувати та контролювати хід певної діяльності. Відповідно, саме вони, зважаючи на те чи інше функціональне

призначення, впливають на процеси в системі, тим самим демонструючи реальну здатність останньої виконувати всі свої завдання.

Щодо етимологічного та смислового означень дефініції «суб'єкт», то під цим терміном із сучасної тлумачної літератури, враховуючи тематику наукового дослідження, слід виділити наступні варіанти його трактування: 1) особа, група осіб, організація та ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; 2) особа або організація як носій певних прав і обов'язків; 3) той, хто впливає на поведінку інших [73; 609]. Тобто такий суб'єкт є активним елементом певної системи і, відповідно, він здійснює певну діяльність із метою досягнення однієї чи кількох цілей відповідної системи. Вказана діяльність може бути спрямована й на досягнення проміжної мети, без якої у подальшому стане неможливим одержання очікуваних основних результатів.

Ураховуючи їх законодавчо визначену роль у цьому процесі, складно применшувати значення таких суб'єктів у питаннях забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. При цьому, серед числа існуючих суб'єктів необхідно виділити ті, від діяльності яких суттєво залежить питання організації та належного функціонування вказаної системи.

Варто наголосити, що в наукових джерелах зустрічаються спроби назвати таких суб'єктів та інколи обґрунтовується доцільність тієї чи іншої варіації. До прикладу, Н. О. Слободянюк та В. А. Янковський пропонують узагальнений перелік таких суб'єктів, включаючи до нього фізичних і юридичних осіб, державні та місцеві органи влади, міністерства, податкові й митні суб'єкти, їх структурні підрозділи, науково-дослідні центри тощо [607, с. 10]. П. Й. Бернацький пропонує такий склад державних органів, які покликані забезпечувати економічну безпеку в Україні: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, Служба безпеки Україна, Державна прикордонна служба України; а до недержавних – окремі громадяни,

об'єднання громадян [66, с. 25]. О. С. Власюк наголошує, що в цьому аспекті мова йде про державу та її інститути (функціональні і галузеві міністерства, відомства, податкові та митні служби, біржі, фонди і страхові компанії); органи місцевого самоврядування; підприємства, установи та інші господарські організації як державного, так і приватного сектора економіки; виробники, продавці продукції та вітчизняні споживачі [111, с. 8-9]. В. Р. Котковський пропонує виділяти стратегічний (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України), оперативно-стратегічний (міністерства і відомства) та оперативний (державні адміністрації) ієрархічні рівні регулювання [288, с. 7] і, відповідно, суб'єктний склад.

У попередньому ключовому безпековому Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV [542] до таких суб'єктів відносили Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; Раду національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратуру України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки України, Державну прикордонну службу України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України, громадян України та їх об'єднання [542]. Тобто мова йшла про загальний перелік суб'єктів національної безпеки України, частина з яких були уповноважені забезпечувати економічну безпеку держави.

Із набранням чинності нового законодавчого акта «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539], однією з ключових передумов прийняття якого стала необхідність чіткого виокремлення суб'єктів безпеки та оборони, а також формування сприятливого правового підґрунтя для розмежування компетенції останніх. Відповідно до ч. 2 ст. 12 вказаного документа склад сектора безпеки і оборони включає: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державну спеціальну службу транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національну гвардію України,

Національну поліцію України, Державну прикордонну службу України, Державну міграційну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, Службу безпеки України, Управління державної охорони України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [539]. Також наголошено, що інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектора безпеки і оборони [539].

Вказаний законодавчий акт не містить переліку суб'єктів із забезпечення організації та функціонування саме системи економічної безпеки України, будучи орієнтованим лише на узагальнене розуміння щодо вказаного процесу. З іншого боку, дискусійним є те, що закон не містить переліку всіх тих суб'єктів, різні напрями діяльності яких мають вагомe значення для забезпечення організації й функціонування аналізованої системи.

З огляду на це гадаємо, що доцільною буде спроба репрезентувати власне бачення кількісного складу основних суб'єктів, діяльність яких має дійсне вагомe значення для організації та функціонування системи економічної безпеки України. Насамперед, згрупуємо їх та в подальшому конкретизуємо всі такі елементи, з'ясувавши їх роль у цих процесах (розділ 3). На нашу думку, основними суб'єктами із забезпечення організації та функціонування досліджуваної системи є: 1) Верховна Рада України; 2) Президент України; 3) Рада національної безпеки і оборони України; 4) Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та деякі інші органи виконавчої влади; 5) судові органи; 6) правоохоронні органи; 7) Національний банк України, банківські та інші фінансові установи; 8) органи місцевого самоврядування; 9) суб'єкти господарювання та фізичні особи [373, с. 143-144]. Іншими словами, суб'єктами системи економічної безпеки України є держава і суспільство зі всіма інституціями.

2.2.3. Загрози та ризики системі економічної безпеки України

Серед складових системи економічної безпеки України вбачається за доцільне зупинитися на її загрозах та ризиках, що потребують особливої уваги в світлі затвердження нової Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» від 14.09.2020 р. № 392/2020 [630]. Внаслідок їх існування, а також нинішнього усвідомлення реальної й нагальної потреби ефективного результативного захисту економіки зумовлюється доцільність функціонування системи економічної безпеки України. Також, враховуючи часту змінність їх кількісного складу та нерідко непрогнозованого посилення деструктивного впливу на економічне середовище, виникає об'єктивна потреба постійного пошуку та впровадження дієвих форм, методів та засобів із реальної всебічної протидії останнім. Вказане, на наш погляд, актуалізує та виправдовує доцільність вивчення і змістовного дослідження загроз та ризиків системі економічної безпеки України.

Загалом же щодо поняття «загроза», то існує думка, що її варто розглядати як форму небезпеки [154, с. 66; 464, с. 23]. Водночас, дискусійною є думка про те, що будь-яка небезпека породжує реальну загрозу. Існує поширена точка зору, що загроза – найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів [428, с. 10; 359, с. 62]. Також слід виділити позицію, що загрози – це потенційні або реальні умови, чинники чи дії фізичних та юридичних осіб, що порушують нормальний фінансово-економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності і здатні заподіяти великої шкоди аж до припинення його діяльності [227, с. 41; 343, с. 52;]. Причому, таке трактування може бути застосоване не тільки відносно суб'єктів господарювання, а й інших учасників економічних правовідносин.

Стосовно загроз безпеці, то В. П. Горбулін та А. Б. Качинський розглядають загрозу як родову ознаку безпеки (можливість чи неминучість виникнення соціальних, природних або техногенних явищ із прогнозованими, але неконтрольованими небажаними подіями, що можуть статись у певний момент

часу в межах певної території, спричинити смерть людей чи завдати шкоди їхньому здоров'ю, призвести до матеріальних і фінансових збитків тощо) [148, с. 14, 27-28]. З огляду на це, загрозами системі економічної безпеки України слід визнавати існуючі чи перспективні середньо- чи довгострокові прогнозовані або непрогнозовані умови, що з'являються чи можуть виникнути в результаті перебігу певних процесів або дій відповідних суб'єктів і мають змогу негативно впливати на нормальний перебіг тих чи інших процесів в економічній сфері, негативно позначатися на діяльності суб'єктів цієї системи, у тому числі внаслідок відсутності в останніх адаптованого до викликів сьогодення забезпечення. Фактично це негативні зміни, які відбуваються в зовнішньому або внутрішньому середовищі, та, відповідно, призводять до небажаних, із точки зору належного функціонування аналізованої системи, наслідків. Виходячи з цього, пропонується наступний спектр ключових нагальних загроз останній. Зокрема, до таких пропонується віднести наступні: 1) різке зменшення обсягів валового внутрішнього продукту країни; 2) зниження інвестиційної привабливості країни; 3) неефективне державне регулювання у сфері економіки; 4) зниження темпів розширення внутрішнього ринку; 5) критичний рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх запозичень; 6) низькі темпи відтворювальних економічних процесів; 7) нераціональна структура вітчизняного експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; 8) критичні обсяги боргової залежності держави (зовнішній та внутрішній борг); 9) стрімке зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях вітчизняної економіки; 10) несприятливе деформоване конкурентне середовище у вітчизняній економіці; 11) неефективні механізми державного регулювання природних монополій; 12) інфільтрація корупційних практик у різні сфери економічних відносин; 13) недостатнє правове забезпечення системи економічної безпеки України.

Виходячи з реальної ситуації в українській економіці та процесу її реформування, В. П. Приходько пропонує виділити такі ключові економічні загрози для нашої країни: 1) посилення структурної деформації економіки;

2) зниження інвестиційної й інноваційної активності та розпад науково-технічного потенціалу; 3) тенденція до перетворення України на паливно-сировинну периферію розвинутих країн; 4) посилення залежності від імпорту; 5) вплив з країни валютних ресурсів; 6) поглиблення майнового розшарування суспільства; 7) високий рівень зовнішнього та внутрішнього боргу; 8) надмірна відкритість економіки; 9) криміналізація економічних відносин [502, с. 13].

В. В. Мартиненко вказує на існування такої сукупності: 1) надмірна залежність України від зовнішньоекономічної кон'юнктури; 2) недостатній розвиток внутрішнього ринку та постійне погіршення стану зовнішньоторговельного балансу; 3) велика енергетична залежність від імпорту нафти і газу; 4) соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення; 5) погіршення стану фізичного здоров'я людей; 6) депопуляція; 7) низька якість вітчизняної аграрної продукції як наслідок неналежних умов зберігання; 8) цінова недоступність певних продовольчих товарів для окремих верств населення [354, с. 42-43].

Необхідно відзначити, що цьому питанню присвячувалась увага не тільки в наукових колах, але й на офіційному рівні. Так, Стратегією національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» від 14.09.2020 р. № 392/2020 [630] визначений перелік поточних і прогнозованих загроз національній безпеці та національним інтересам України. Серед таких, прямо орієнтованих на економічну складову, доцільно виділити наступні: 1) зростання нерівності, збереження інших фундаментальних дисбалансів світового розвитку; 2) докорінна трансформація економіки внаслідок стрімких технологічних змін; 3) поширення міжнародної злочинності, зокрема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 4) невизначеність і непередбачуваність розвитку ситуації у світі; 5) посилення міжнародної конкуренції із застосуванням усіх інструментів національної сили – політико-дипломатичних, воєнних, економічних, інформаційно-психологічних, кіберзасобів; 6) зростання викликів трансатлантичній та європейській єдності; 7) продовження гібридної війни з боку Російської Федерації із застосуванням політичних, економічних, інформаційно-психологічних, кібер- і воєнних засобів; 8) недостатня ефективність державних

органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики; 9) непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище; 10) недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектора в економіці, недосконалість та фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій; 11) недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян; 12) відсутність прогнозованих обсягів інвестування [630]. Безумовно, такі загрози несуть реальні як явні, так і, в залежності від конкретних обставин, латентні ризики для вітчизняного економічного сектора. Більшість із них певною мірою одночасно поширюються на декілька різних галузей економіки, в майбутньому негативно позначаючись на всій економічній системі.

Слід також усвідомлювати, що поточне чи перспективне нормальне становище національної економіки, зважаючи на її встановлені властивості, може зазнавати деструктивних змін внаслідок дії загроз для інших безпек. До прикладу, якщо акцентувати увагу на національній, то мова йтиме про недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів у секторі безпеки, в енергетичній (спотворення ринкових механізмів в енергетичному секторі, недостатній рівень диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та технологій), в інформаційній (ведення інформаційної війни проти України), кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів (уразливість об'єктів критичній інфраструктурі, державних інформаційних ресурсів до кібератак), критичної інфраструктури (неефективне управління безпекою критичної інфраструктури і систем життєзабезпечення), екологічній (надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України, негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи) та ін.

Зважаючи на тісний зв'язок та залежність економічної складової від ряду корупційних діянь, а також значимості ефективного державного регулювання в економічній сфері, варто розцінювати й більшість вагомих наслідків від відповідних складів злочинів як загрози аналізованій системі. Вочевидь, відповідні неправомірні дії позначаються на стійкості національної економіки, посилюючи її уразливість перед іншими загрозами, а то й нерідко слугуючи сприятливим підґрунтям для появи нових реальних ризиків. Як свідчить іноземна й вітчизняна практика, наслідки від цих діянь суттєво гальмують розвиток економіки та погіршують її конкурентні позиції у світовому середовищі.

З приводу класифікації таких загроз, то, враховуючи та високо оцінюючи наукові напрацювання з цього питання, вважаємо, що всі їх слід диференціювати на такі блоки із двох загальних груп: 1) зовнішнього та внутрішнього походження; 2) явні та латентні. Вагається, що будь-які інші варіації є похідними від цих груп і обов'язково будуть зовнішнього або внутрішнього походження, а також явними чи латентними. Також поза увагою були залишені такі часто вживані критерії для градації, як ступінь деструктивного впливу, економічні наслідки та інші. Вказаний підхід, перш за все, мотивується стрімкими змінами в економічній, у тому числі безпековій сферах, в результаті чого існують наступні вірогідності: 1) зміна спектра реальних актуальних загроз системі економічної безпеки України; 2) посилення, інколи непрогнозоване, деструктивного впливу з боку одних, у порівнянні з іншими; 3) адаптації законодавства до поточних і нерідко перспективних викликів в економічній сфері; 4) інших чинників.

Вочевидь, що за цих умов такі класифікації матимуть змінний характер, не сприятимуть формуванню чіткого уявлення про ключові види загроз системі економічної безпеки України. Натомість, пропоновані градації мають, порівняно з багатьма іншими, сталий вираз, адже більшість загроз матимуть єдине походження і будуть латентними або явними. Доцільністю їх виділення слід вважати й те, що протидія кожній групі загроз вимагає свого комплексу правових і організаційних заходів, технічного та іншого забезпечення тощо. До прикладу, протидія загрозам зовнішнього походження зазвичай передбачає спільну

узгоджену діяльність із відповідними суб'єктами іноземних держав, що є нетиповим для загроз внутрішніх.

Не менш важливим аспектом у питанні визначення та характеристики складових системи економічної безпеки України слід визнати ризики для останньої. З огляду на явні загрози економічній складовій, посилення впливу деяких із їх числа часто може призводити до виникнення певних ризиків для національної економіки, що, відповідно, зумовлює доцільність аналізу вказаної проблематики. Погоджуємося з думкою Т. В. Наумової, що економічна сфера схильна до безлічі ризиків, пов'язаних з невизначеністю розвитку виробничих систем і відносин. Економіка включає в себе ризики як стимулюючий фактор розвитку суспільства [415, с. 69]. Вочевидь, що така схильність впливає на її безпековий компонент, що й вимагає особливої уваги до питання визначення та дослідження цих ризиків.

Це також обумовлюється й тією обставиною, що відсутність належного оперативного реагування з боку відповідних суб'єктів системи економічної безпеки України може призвести до появи вже нових ризиків для цієї ж складової державної безпеки. Таке становище об'єктивно може суттєво ускладнити перебіг багатьох значимих процесів у економічній сфері, негативно позначившись на її розвитку.

Під «ризиками» в аналізованій сфері зазвичай розуміють: 1) вірогідність збитків чи втрат; 2) ймовірність невдачі чи втрат, що пов'язано з конкретним напрямком дій; 3) ймовірність небажаної події [335]. Як відзначає С. В. Фесік, в економічній науці розуміння ризику зазнавало змін у залежності від етапу розвитку економічної теорії в цілому [661, с. 71]. У залежності від незапланованих витрат, недоотриманих прибутків, зменшення очікуваного розміру капіталу та інших подібних за змістом наслідків виникає чи посилюється вплив певних ризиків. Зважаючи на широкоаспектність системи економічної безпеки України та взаємозв'язок об'єктів останньої, можемо припустити, що більшість відхилень від очікуваних результатів несуть певні ризики для різних галузей.

Водночас, багато таких ризиків нерідко носять комплексний характер,

охоплюючи декілька безпекових систем. Із іншого боку, цілком виправдано, що деякі вказані ризики не завжди стосуються всіх підсистем економічної безпеки України. Наприклад, Т. М. Матаєв виділяє наступні ризики: 1) класичні і спеціальні; 2) проєктні, політичні та регулятивні ризики; 3) об'єктивні і суб'єктивні ризики [358, с. 7]. М. Ю. Соколов та С. В. Маслова за галузевим критерієм виокремлюють наступні ризики: 1) будівельні, технічні ризики; 2) комерційні ризики; 3) фінансові ризики; 4) правові ризики; 5) політичні ризики; 6) екологічні та соціальні ризики [612, с. 105].

Особливу увагу питанням ризиків звернуто у дисертаційному дослідженні С. В. Фесік [661]. Зокрема, авторка пропонує власну градацію ризиків, які можуть виникати під час забезпечення економічної безпеки в сфері реалізації державних програм із залученням державно-приватного партнерства: 1) втрата контролю суб'єктом у процесі реалізації програми [681, с. 43]; 2) зростання бюджетних витрат [681, с. 43]; 3) неможливість коригування умов угоди, контракту; 4) політичні ризики [681, с. 43]; 5) недосягнення результату, падіння ефективності і якості послуг [105, с. 43]; 6) недостатня конкуренція [681, с. 43]; 7) неспроможності приватного партнера [681, с. 43]; 8) форс-мажорні ризики [681, с. 44]; 9) зміна проєктів державно-приватного партнерства, не передбачених в угоді про державно-приватне партнерство, які можуть призвести до розбіжності сторін і дострокового припинення відносин [661, с. 80-81]. Ю. П. Дудка називає такі глобальні ризики економічної безпеки України: 1) невідповідність більшості фактичних значень показників безпеки пороговим; 2) обмеженість доступу до джерел іноземного інвестування; 3) зростання кількості безробітного населення в світі; 4) вплив цінових коливань світових енергетичних ринків на внутрішній ринок; 5) зростання частки іноземного фінансування наукових та науково-дослідних робіт; 6) посилення демографічної кризи, зменшення природного приросту населення в одних регіонах світу і неконтрольоване його зростання в інших; 7) значний відтік працездатного населення; 8) неспівпадання цілей іноземного капіталу з інтересами економічного розвитку України; 9) залежність процесу реформування економіки України від надання іноземних кредитів та

іншої іноземної допомоги [186, с. 26]. Вочевидь, у наукових колах зустрічаються й інші позиції відносно кількісного та видового складу ризиків системи економічної безпеки України.

На наше переконання, усвідомлюючи існування дійсно широкого їх спектру, всі такі ризики варто диференціювати на кілька груп. Із огляду на специфіку ризиків й сферу впливу їх доцільно розмежовувати за галузевим критерієм. Вбачається виправданим виділити такі ключові серед їх числа: 1) геополітичні; 2) політичні; 3) правові; 4) економічні; 5) технічні; 6) екологічні; 7) соціальні; 8) епідеміологічні та інші. Розглянемо кожен з таких пропонованих груп.

1. Геополітичні. Поява цих ризиків в економічній сфері обумовлена зміною геополітичної обстановки, у результаті чого існуюча конфігурація не відповідає актуальним реаліям, будучи обмеженою в питаннях реальної здатності повністю чи частково задовольнити або захистити економічні інтереси держави. За цих умов часто виникає необхідність комплексної, радикальної перебудови окремих державних механізмів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, з урахуванням об'єктивних світових тенденцій і закономірностей.

2. Політичні. Вбачається, що одним зі змістовних прикладів ризиків політичного характеру слід вважати новації, пов'язані зі зміною державної політики в економічній сфері. У результаті чого можуть виникати ризики для економічної складової з огляду на недосконалість нових заходів, їх недовірливість, прорахунки в реалізації останніх, неготовність інституцій та суспільства тощо.

3. Правові. Виникнення цієї групи ризиків, вочевидь, зумовлено уразливістю вітчизняної правової системи з точки зору відсутності чи обмеженості, по ряду напрямків, ефективного юридичного інструментарію для протидії загрозам системі економічної безпеки України. За цих умов існуючі адміністративно-правові та інші механізми у повній мірі не здатні забезпечити ефективну реалізацію державної політики в економічній безпековій сфері.

4. Економічні. Такі ризики можуть виникати у разі невідповідностей

очікуваним результатам щодо функціонування економічних систем, посилення чи послаблення дії певних процесів на вказану складову тощо. Загалом, мова йде про явища та процеси економічного характеру, поява, зникнення чи зміни в яких може негативно позначитися на функціонуванні системи економічної безпеки України.

5. Технічні. Гадаємо, що у цих випадках мова йде про дію наслідків (аварії і нещасні випадки на виробництвах, несвоєчасна або неналежна модернізація технічного устаткування, збої в роботі технічних систем тощо) від різних видів чинників на економічну складову державної безпеки. Безумовно, такі наслідки призводитимуть до появи відповідних значимих технічних ризиків для економіки, які потребуватимуть належного й своєчасного реагування.

6. Екологічні. Стосовно вказаної групи ризиків, то, вочевидь, що мова йде про наслідки від подій екологічного характеру на національну економіку. Як приклади, можна виділити техногенні катастрофи, обмеження щодо провадження певних видів господарської діяльності на окремих територіях та інші чинники, які зазвичай несуть ризики для однієї чи декількох економічних галузей.

7. Соціальні. У цьому випадку, на переконання дисертанта, мова йде про вплив факторів соціального походження на досліджувану систему. Зважаючи на їх кількість, а також усвідомлюючи існування широкого спектру форм, методів та способів об'єктивізації останніх, можемо, виправдано, припустити, що від дії тих чи інших виникатимуть реальні ризики для аналізованої системи.

8. Епідеміологічні та інші. Слід також відзначити, що аналізована система, зважаючи на її багатогранність та складність, може бути об'єктом негативного впливу з багатьох груп різновекторних чинників, що, в свою чергу, сприятиме появі відповідних ризиків для останньої. Одним із таких актуальних прикладів, безумовно, є експоненційні темпи та глобальні масштаби поширення респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» та аналогових видів вірусних захворювань. Як відомо, наслідки від цих чинників призвели до появи багатьох ризиків, у тому числі й для економічної складової державної безпеки, приналежних до різних аналізованих груп.

Відповідно, саме на зниження дії потенційних наслідків від цих ризиків має

бути спрямована робота суб'єктів системи економічної безпеки України. Для цього, на нашу думку, вона має забезпечуватись саме ефективністю вітчизняної економіки паралельно з проведенням спеціальних безпекових заходів, здійснюваних державою. Однак економічна безпека країни в жодному разі не має бути прерогативою одного державного органу чи служби, тому що вона повинна забезпечуватись всіма суб'єктами, які мають відношення до цих процесів. При цьому кожний такий суб'єкт у цій системі має відповідати за виконання конкретних завдань та мати певну відповідальність за стан вітчизняної економіки у відповідних сферах.

2.3. Адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

Встановивши й охарактеризувавши складові системи економічної безпеки України, вбачається за доцільне та виправдане звернути увагу на механізм, завдяки якому така система функціонуватиме. Як слушно зазначає О. І. Іляш, найперше виокремлюють структуру системи та механізм її функціонування [224, с. 28]. Таку думку можна дискусійно піддавати сумніву, адже насправді наявність певної сукупності взаємопов'язаних та взаємозалежних складових системи, передбачає її існування винятково в статичному стані, унеможлиблюючи будь-яку діяльність, націлену на досягнення проміжної або кінцевої мети її функціонування. Наявна лише певна сукупність чинників та умов для досягнення бажаного стану, однак без механізму відсутня дійсна санкціонована можливість для одержання відповідних результатів, незалежно від впливу будь-яких зовнішніх чи внутрішніх факторів. З огляду на це, для повноти й всебічності дослідження системи економічної безпеки України неможливо оминати увагою питання особливостей, у тому числі й складових, механізму її функціонування, оцінивши його реальну значимість саме у цих процесах. Зважаючи на ту суттєву обставину, що мова йде про різні форми державного регулювання в економічній сфері, гадаємо, що варто звернути увагу саме на питання специфіки

адміністративно-правового механізму забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України, виокремлення і характеристики її структурних елементів. Аналізуючи наукову літературу, а також усвідомлюючи специфіку державного управління, можна погодитися із загальновизнаною точкою зору багатьох вчених, що такі механізми лежать в основі цієї діяльності за будь-якими її напрямками [345, с. 12; 23, с. 15]. При цьому, враховуючи домінуючу роль принципу законності під час провадження управлінської діяльності, вказаний механізм якраз виправдано репрезентувати та досліджувати саме як адміністративно-правовий.

Перш ніж предметно фокусувати увагу саме на питанні адміністративно-правового механізму забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України, вважаємо за доцільне з'ясувати понятійно-категоріальний апарат. Зважаючи на окреслене коло проблемних питань, варто зупинитися на таких дефініціях, як «механізм», «механізм держави», «механізм правового регулювання», «державно-правовий механізм» та «адміністративно-правовий механізм». Також слід розглянути і проаналізувати позиції деяких вчених та науковців відносно їх оцінки значимості механізму для тієї чи іншої системи.

Широке коло аспектів, пов'язаних із цими питаннями, були об'єктами наукового інтересу таких дослідників, як В. Б. Авер'янов [23; 24; 25], С. С. Алексєєв [34; 35], О. І. Безпалова [60], О. І. Іляш [224], М. О. Колесник [253], В. Ф. Мартюшова [355], Н. Р. Нижник [421], О. Ф. Скакун [596], А. Є. Скачков [601], Н. П. Харченко [669] та багато інших. Водночас, зважаючи на широкий діапазон досліджень із цього приводу та, традиційно, існування різних точок зору з вказаних питань, а також беручи до уваги тематику дисертаційної роботи, слід звернути увагу на цей аспект.

Аналізуючи вітчизняну літературу різного наукового профілю, можемо прийти до висновку, що термін «механізм» користується активним попитом серед представників багатьох галузей не тільки соціальних, а й інших наук. Варто також відзначити, що вказане поняття має давнє історичне походження, причому, знову

ж таки, воно застосовувалося в різних сферах наукових досліджень.

Так, до прикладу для технічних наук вказане поняття (з гр. *mechanē* – «машина») часто репрезентується як сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух [469, с. 380]. Із технічної точки зору варто виділити й таке трактування, як сукупність тіл, що обмежують свободу руху один одного взаємним опором настільки, що всі точки такої системи здатні описувати тільки цілком певні криві і при даній швидкості однієї з точок, швидкості й прискорення всіх інших точок системи є цілком визначеними; механізми слугують для передачі і перетворення руху [93, с. 212].

Із точки зору системології варто згадати думку Н. Р. Нижник, яка вказує, що це сукупність органів, засобів і способів (методів, прийомів, технологій) взаємодії між двома підсистемами організації: керуючої та керованої [421, с. 82]. В економічному сенсі мова йде про склад організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі у конкретних умовах економічні закони; сукупність заходів, чинників, які функціонують у взаємозв'язку з метою підвищення ефективності, задоволення потреб суспільства, збільшення грошових потоків до бюджету тощо [608; 342, 148]. У соціології, в цьому контексті, мова йде про взаємодію соціальних структур, норм, інститутів, зразків поведінки і т. д., за допомогою яких забезпечується функціонування соціальної системи [617, с. 181]. З правової позиції виділимо думку, під якою «механізмом поведінки, що відхиляється від норми, ми розуміємо взаємодію всіх тих внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають виникнення цілей, мотивів і рішучості зробити протиправний вчинок...» [611, с. 187]. На думку О. І. Безпалової, в юридичному аспекті «механізм» являє собою сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно призвести до отримання бажаного результату [60, с. 37]. Як бачимо, для різних галузей притаманні певні індивідуальні властивості такого механізму, які власне зумовлюються об'єктивними закономірностями тієї чи іншої науки. При цьому

відмічаємо, що основна сутність терміну «механізм» незмінна, проте має свої особливості для відповідних наукових напрямів.

Наукові джерела містять також універсальні визначення, що орієнтовані й можуть застосовуватись в декількох галузях. Наприклад, Н. П. Харченко вказує, що мова йде про сукупність взаємозалежних і взаємодіючих частин або елементів за наявності, з одного боку, внутрішньої впорядкованості й узгодженості між ними, а з іншого – диференціації та відносної автономності [669, с. 290]. В. Б. Авер'янов вважає, що під таким механізмом слід розуміти певний набір взаємоузгоджених відносин, методів і засобів, які забезпечують належне функціонування системи або складне системне утворення, що органічно поєднує в собі різні складові елементи [24, с. 36]. М. О. Колесник переконує, що поняття «механізм» має два значення: по-перше, внутрішня будова механізму, приладу, апарата, яка приводить їх у дію; по-друге, система, що визначає порядок якогось виду діяльності [253, с. 205]. Тобто вчений сам механізм пропонує розглядати як окрему систему зі своєю метою, завданнями, структурою, принципами роботи, функціями тощо.

У різних тлумачних словниках пропонуються наступні варіації аналізованого терміну: 1) пристрій для передачі і перетворення рухів, що представляє собою систему тіл (ланок), в якій рух одного або декількох тіл (ведучих) викликає цілком певні рухи інших тіл системи; 2) внутрішня будова, система чого-небудь; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [12; 13, с. 377; 14, с. 523]. Вочевидь, що в аспекті системи мова йде про сукупність взаємозалежних і взаємодіючих різних за змістом і набором властивостей елементів, які функціонують у певному порядку, при відповідних умовах й на певних підставах. Завдяки чому система, окрім статичного стану, при потребі може переходити у динамічний задля досягнення своїх цілей.

Зважаючи на досліджувану нами систему, цей механізм виправдано слід позиціонувати як соціальний. Потреба в існуванні таких механізмів буде завжди, враховуючи їх специфіку та усвідомлюючи роль у сучасній державі, зважаючи на

призначення останньої. Вказані механізми, з огляду на особливості системи економічної безпеки України, мають фундаментальне значення й безпосередньо для національної економіки. Це також мотивується тим, що більшість систем, дотичних до процесів сприяння належному функціонуванню вітчизняного економічного сектора, розглядаються як соціальні.

В аспекті теоретико-правового аналізу діяльності державних органів як визначених суб'єктів системи економічної безпеки України, варто також звернути увагу на часто вживаний термін «механізм держави». Виділяють три поширені визначення вказаної дефініції: 1) система державних органів; 2) механізм держави - це сукупність не тільки органів державної влади (законодавчих, виконавчих, судових), але й державних організацій, підприємств, установ (навчальних, наукових, лікувальних і інших), а також так званих «матеріальних додатків» (армії, правоохоронних органів, виправно-трудових установ й інших); 3) механізм держави – це функціонування, дія органів держави, їх динаміка тощо [669, с. 289]. В літературі поняття «механізм держави» часто ототожнюється з іншим – «механізм державного управління». Під таким трактуванням зазвичай розуміють сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють [299, с. 111]; практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [241]; інші, подібні за змістовним наповненням, варіації трактувань.

Як бачимо, невід'ємною рисою вказаного механізму є те, що всі заходи в рамках цього механізму практично реалізуються відповідними державними органами. Так чи інакше, при дослідженні цього механізму увага буде акцентуватися на тих чи інших державних органах, їх суб'єктному складі, правовому становищі тощо. Вочевидь, що такі суб'єкти мають вивчатися та досліджуватися не самі по собі, а як ті, що уповноважені на реалізацію конкретних функцій держави.

З приводу інших характеристик цього ж механізму, то погоджуємося з думкою О. Ф. Скакун, яка наголошує, що мова повинна йти про наступне: 1) структурована система – її структура складається з елементів, тісно пов'язаних між собою; 2) це ієрархічна система, яка побудована на засадах субординації і координації; 3) цілісна система, яка побудована на єдиних принципах, має єдині завдання і цілі діяльності; 4) функціонуюча (реально працююча) система, яка перебуває в динаміці, розвитку завдяки використанню набору засобів, способів для управління суспільством, виконання функцій держави; 5) має організаційну основу; 6) легітимна і легалізована система, визнана народом і діє на основі та у межах права; 7) ефективність дії визначається людським фактором – професіоналізмом державних службовців, їх спеціальним статусом, гарантіями зайнятості і соціального захисту [598, с. 137; 597, с. 128-129]. На наш погляд, така характеристика цілком змістовно репрезентує державний механізм, демонструючи його специфіку, а також формуючи уявлення про його реальні можливості з питань досягнення тієї чи іншої цілі.

Щодо механізму правового регулювання, то на думку С. С. Алексєєва, мова йде про взяті в єдності систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини [34, с. 30]. А. Є. Скачков під механізмом правового регулювання розуміє створення норм права, різноманітних нормативно-правових актів, але без включення в нього стадії реалізації права [601, с. 41]. У контексті визначення поняття механізму правового регулювання відносин неспроможності, його також позиціонують як такий, що являє собою систему засобів правового регулювання, за допомогою яких здійснюється ефективний правовий вплив на суспільні відносини і досягнення соціально значущих цілей [38; 36. с. 10-11]. Вочевидь, такий механізм варто позиціонувати як сукупність взаємодіючих, різних за змістом і набором властивостей елементів, що функціонують у регламентованому правовими нормами порядку. Досягнення цілей такого механізму відбувається винятково шляхом застосування правових засобів [231, с. 209-210; 232, с. 334].

Співставляючи дефініції «механізм держави» та «механізм правового

регулювання», можемо висловити позицію, що держава, відповідно до власного призначення в особі уповноважених інституцій, за потреби вживає заходи, націлені на виконання того чи іншого завдання. Вказана діяльність здійснюється за допомогою певного, попередньо розробленого та впровадженого механізму, що, зокрема, забезпечує реальне досягнення цих цілей та здебільшого така можливість носить систематичний характер.

Водночас, враховуючи домінуючу роль права у більшості сучасних розвинених та орієнтованих на утвердження демократичних цінностей держав, вказана діяльність здійснюється в установлених правових рамках та може взагалі реалізовуватися за підстав, передбачених такими нормами. У цьому випадку вбачається за доцільне використовувати термін «державно-правовий механізм», зважаючи на явні особливості такої діяльності.

З цього приводу слушною також є думка М. О. Капустіної, яка стверджує, що державно-правове регулювання інтегровано в правовий вплив, який чиниться іншими явищами. Специфіка державного впливу полягає в його організованому професійному ціленаправленому і цілеспрямованому характері [229, с. 133-134]. Із такою точкою зору відносно розуміння значення та сутності такого механізму в різних сферах діяльності погоджуються багато вітчизняних науковців. До прикладу, М. Ю. Бездольний державно-правовий механізм протидії корупції пропонує розглядати як сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють його структуру та спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – уповільнення темпів зростання корупції, зменшення обсягів, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [59, с. 42-43]. Б. А. Кормич переконує, що державно-правовий механізм інформаційної безпеки – це сукупність державних інституцій, задіяних у процесі формування та впровадження політики інформаційної безпеки, їх ролі і відносин, що підпорядковані чіткій ієрархії правових норм та принципів [282, с. 148-149].

Відносно терміну «адміністративно-правовий механізм», то погоджуємося з думкою С. І. Лекаря, який стверджує, що адміністративно-правовий механізм

можна розглядати як структурний елемент державно-правового механізму в частині реалізації управлінської функції держави [324, с. 17]. З таким висловлюванням складно не погодитись, зважаючи на сутність адміністративно-правової науки та враховуючи спектр завдань останнього. Вказаним правом, на переконання О. М. Бандурки, визнається сукупність юридичних норм, призначених для врегулювання суспільних відносин між суб'єктами й об'єктами державного управління, які окреслюються предметом і методом адміністративно-правового регулювання [53, с. 63].

Виходячи з цього, можемо зазначити, що функціонування такого механізму прямо пов'язується з впорядкуванням суспільних відносин, які виникають у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів [27, с. 891]. Причому, вказана діяльність регламентується відповідною сукупністю адміністративно-правових норм. Такими нормами регулюються всі процедурні аспекти, пов'язані з державно-владним впливом на поведінку учасників тих чи інших правовідносин.

Вивчаючи та досліджуючи названий термін, необхідно окремо по чергово зосередити увагу на кожній самостійній складовій цієї дефініції. Сформулювавши поняття «механізм», встановивши його особливості та з'ясувавши значення для соціальних систем, а також виділивши відмінності такого механізму від державно-правового, звернемо увагу на поняття «правовий».

У цьому аспекті потребує оцінки значимості права саме для досліджуваного механізму. Слід вказати, що з приводу «правових», тобто тих, що стосуються права [73], вказане питання було розкрито у підрозділі 1.3. Можна лише додати, погодившись із точкою зору, що основна соціальна значимість права проявляється в його дії, у русі, в процесі реалізації його можливостей [141, с. 491; 64, с. 3-4]. Тому одразу зосередимо увагу на аналізі позиції науковців щодо терміну «адміністративно-правовий механізм».

Варто зазначити, що питання функціонування адміністративно-правового механізму, його специфіку, структуру та інші аспекти вивчало та досліджували багато вітчизняних та іноземних вчених-адміністративістів. До числа таких слід віднести: Л. Р. Білу [239], Є. В. Валькову [103], В. В. Галунька [122],

Ю. В. Гаруста [123; 124], І. П. Голосніченка [143], С. Т. Гончарука [145], С. В. Ківалова [239], Т. А. Кобзєву [242; 243], В. К. Колпакова [259-262], В. В. Пахомова [462; 463], В. В. Плиску [477], А. Й. Присяжнюка [501], Ю. В. Слабунову [605; 606], І. В. Фролова [665; 666], Х. П. Ярмакі [712] та багатьох інших.

Щодо його визначення, то О. В. Кузьменко і В. К. Колпаков наголошують, що йдеться про загальне функціонування правової системи, яка забезпечує комплекс державно-правових механізмів, а в умовах сьогодення детермінована та діє ціла низка правових механізмів: механізм правового регулювання; механізм дії права; механізм правотворчості; механізм соціального управління; механізм правового впливу; механізм державного управління; механізм забезпечення правових режимів [262, с. 152; 259, с. 66]. А. В. Павлюк зазначає, що механізм адміністративно-правового регулювання в сфері державного управління являє собою самостійну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин, що дозволяє досягти необхідного результату – забезпечення правопорядку в справі функціонування публічної адміністрації [451, с. 56]. І. П. Голосніченко під цим механізмом розуміє сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади [143, с. 14].

Ю. В. Гаруст, досліджуючи комплекс питань, що стосуються забезпечення прав громадян у податковій сфері, пропонує під таким механізмом розуміти систему адміністративно-правових засобів, що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади, з метою створення необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами своїх, передбачених нормами податкового, фінансового, адміністративного та інших галузей права, можливостей у процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення в разі порушення [124, с. 19; 123]. В. В. Пахомов наголошує,

що мова йде про цілісну систему, елементами якої є мета і завдання, принципи, функції, методи і інструменти, які в тісному взаємозв'язку забезпечують комплексний вплив на фактори, і від стану яких залежить результат діяльності суб'єктів правовідносин у даній сфері [463, с. 97; 462, с. 203]. Т. А. Кобзева стверджує, що адміністративно-правовий механізм управління фінансовою системою України являє собою засновану на нормах адміністративного права динамічну систему, в межах якої у встановлених законодавством формах і за допомогою визначених методів діяльності суб'єкти управління фінансовою системою України реалізують функції, спрямовані на врегулювання суспільних відносин у даній сфері [242, с. 195; 243, с. 376]. І. В. Фролов переконує, що адміністративно-правовий механізм державного управління в сфері фінансового оздоровлення, неспроможності (банкрутства) – це система правових засобів, переважно адміністративно-правового характеру, за допомогою яких здійснюється результативне правове регулювання управлінських відносин, що впливають із нездатності боржника в повній мірі задовольнити грошові вимоги кредиторів або інших уповноважених на такі вимоги суб'єктів [665, с. 125; 666, с. 8-9]. А. Ю. Ковальчук такий механізм репрезентує як комплексну діяльність державних і недержавних суб'єктів, що спрямована на збереження економічних цінностей, реалізацію економічних інтересів, а також на нейтралізацію негативних факторів, що перешкоджають стійкому економічному розвитку [249, с. 138; 248, с. 386]. Як бачимо, в наукових колах вказане питання неодноразово було предметом наукового інтересу. Його вивчали та досліджували в аспекті різних напрямів державної діяльності, спрямованої на задоволення відповідних інтересів суспільства.

Безумовно, деякі дослідження стосувалися й безпекової, в тому числі економічної, сфери. Так, на думку А. Й. Присяжнюка, під адміністративно-правовим механізмом забезпечення економічної безпеки держави доцільно розуміти взаємопов'язану систему правових засобів здійснення державного управління економічною сферою держави, які спрямовані на врегулювання (упорядкування) суспільних відносин, що виникають з приводу забезпечення

економічної безпеки держави, здійснення яких покладено на уповноважені державні органи [501, с. 810]. С. І. Лекарь зазначає, що системно-структурний зв'язок адміністративно-правових норм та засобів державного регулювання соціально-економічних відносин у суспільстві з метою формування стійкої до криз та здатної до розвитку економіки породжує адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави [324, с. 17]. А. В. Сюсюкін підкреслює, що в цьому аспекті мова йде про взяті в єдності систему правових та інших засобів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований державно-правовий вплив на суспільні відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних і духовних благ [639]. Як бачимо, вказаний механізм досліджувався в контексті забезпечення економічної безпеки держави. В цілому, можемо констатувати, що розглянуті бачення не суттєво відрізняються від інших, частіше вживаних та орієнтованих на інші області державного реагування, за винятком сфери впливу такого механізму.

З урахуванням розглянутих і проаналізованих думок та усвідомлюючи роль механізму для досліджуваної нами системи, запропонуємо власне бачення щодо його розуміння. На нашу думку, під поняттям «адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України» варто розуміти широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених та санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку [381, с. 127].

Такий механізм є специфічним, що, зокрема, виражається в наступному:
1) включає дві взаємопов'язані підсистеми (підсистема елементів – засобів

впорядкування суспільних відносин, а також підсистема його структури), які в своїй сукупності і утворюють вказаний механізм; 2) він сприяє реалізації функцій держави в сфері забезпечення функціонування системи економічної безпеки України і постає у вигляді цілісного системно-організованого засобу впливу на економічну сферу, де об'єктом впливу з боку цього механізму слід визнати правовідносин в сфері економіки в частині забезпечення її безпеки; 3) на визначення змісту та особливостей цього механізму впливають об'єкт забезпечення, яким виступають правовідносини в сфері економіки, а також характер та специфіка здійснення економічної функції держави [501, с. 812]. Дійсно, вказане твердження вбачається доцільним і виправданим, зважаючи на специфіку діяльності суб'єктів із забезпечення економічної безпеки держави, об'єктів державного впливу, загроз вказаній складовій, тенденції до їх розвитку та посилення їх деструктивної ролі тощо. Важливо у цьому аспекті також виділити наявні засоби, зважаючи на їх широкий діапазон та специфіку реалізації, впливу на поведінку учасників правовідносин в економічній сфері.

Слід погодитися з думкою А. Т. Комзюка, який стверджує, що такі засоби є багатоманітними, при цьому вони є взаємопов'язаними й взаємозалежними, становлять цілісну систему, перетинаються із кримінально-правовими, фінансово-правовими, економічними заходами, різноманітними методами організаційно-масової діяльності [264, с. 44]. Складно піддавати сумніву вказану точку зору, зважаючи на широкий діапазон навіть основних суб'єктів системи економічної безпеки України, специфіку їхньої діяльності за різними напрямками в економічній сфері. Усвідомлюючи правове становище кожного з них як суб'єктів цієї системи, можемо обґрунтовано припустити думку про існування обширного переліку заходів, які можуть, а також повинні вживатися останніми задля забезпечення організації та функціонування вказаної складової державної безпеки.

Безумовно, адміністративно-правовий механізм, у порівнянні з державними, державно-правовими та іншими подібними механізмами має власні особливості. Доводиться констатувати, що будучи в діалектичній єдності з механізмом державно-правового регулювання, у змістовному аспекті йому все ж таки

притаманна певна специфіка.

Наприклад, на думку І. В. Фролова, до специфічних особливостей механізму адміністративно-правового регулювання державного управління суспільними відносинами слід віднести те, що це й механізм: 1) за своїм характером є державним, що в принципі відноситься і до загальних закономірностей механізму правового регулювання; 2) ґрунтується на можливості застосування юридичних санкцій від імені держави; 3) має встановлені законом межі впливу механізму управління суспільними відносинами; 4) спрямований на впорядкування і нормативне закріплення позитивних суспільних відносин; 5) легалізує порядок розвитку і механізм регулювання нових соціально корисних суспільних відносин і (або) вводить заборони на суспільно шкідливі відносини; 6) за допомогою системи правових засобів, способів і методів правового регулювання, в тому числі таких як дозволи, заборони, зобов'язання, досягає публічно-корисної мети і розвитку суспільства в цілому [665, с. 125]. І. В. Яромій називає такі особливості механізму адміністративно-правового регулювання за напрямками здійснення державної митної справи, а саме: 1) функціональне, організаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності митних органів; 2) організація здійснення митних процедур, митного оформлення та декларування; 3) застосування механізмів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 4) митний аудит (контроль), справляння митних платежів; 5) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, ведення митної статистики, обмін митною інформацією; 6) організація боротьби з порушеннями митних правил та застосування відповідальності за невиконання митних правил; 7) сертифікація, стандартизація, визначення митної вартості [713, с. 57]. В залежності від сфери застосування державного впливу виокремлюються певні особливості. Водночас, урахувавши наведені точки зору та вивчаючи відповідну літературу, можемо прийти до висновку, що загалом більшість особливостей цієї групи механізмів є аналогічними, а частина деяких інших – подібними.

Окремо виділимо кілька позицій з приводу бачення вченими особливостей адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави.

Так, А. Й. Присяжнюк вказує на існування наступних: 1) походження від держави та обумовленість необхідністю реалізації її функцій по державному управлінню, зокрема, економічною сферою; 2) характеристика як засобу реалізації державної влади, що визначає управлінську спрямованість самого механізму; 3) реалізація завдяки діяльності уповноважених державних органів; 4) існування у вигляді взаємопов'язаної системи засобів, які мають правову форму опосередкування; 5) спрямованість на упорядкування суспільних відносин в економічній сфері; 6) наявність об'єкта забезпечення (управління), яким виступає економічна безпека як окреме явище буття суспільства та існування держави [501, с. 810]. Вважаємо, що особливостями адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України є наступні: 1) за своєю сутністю аналогічний базовим загальним об'єктивним закономірностям механізму державно-правового регулювання; 2) його існування обумовлене потребою держави забезпечення практичної реалізації окремих відповідних її функцій; 3) націленість на економічну сферу; 4) нормативно-правова урегульованість процедур вжиття заходів, спрямованих на забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки; 5) має певні законодавчі обмеження щодо здійснення управлінського впливу; 6) наявність відповідних суб'єктів на різних рівнях, уповноважених реалізувати певні заходи у рамках цього механізму; 7) існування об'єктів управлінського впливу в економічній сфері; 8) існування відповідного спектра засобів для досягнення всіх цілей системи економічної безпеки України [381, с. 127].

Враховуючи уявлення про вказаний адміністративно-правовий механізм та усвідомлюючи його особливості, важливим аспектом цього питання, безумовно, є також визначення структури та характеристика складових останнього. У наукових колах традиційно існує значна кількість поглядів відносно структури адміністративно-правового механізму. В. В. Галуцько до такого механізму включає: 1) адміністративно-правові норми; 2) адміністративно-правові відносини: а) суб'єктів публічного управління; б) юридичні факти (правомірні і протиправні дії та події); в) об'єкти охоронного впливу; 3) індивідуальні акти;

4) форми; 5) засоби діяльності суб'єктів управління, які використовуються з метою публічної охорони власників майна та всіх осіб, які з шкідливим майном пов'язанні [122, с. 19]. Т. С. Гончарук, Х. П. Ярмакі, С. В. Ківалов пропонують таку сукупність складових вказаного механізму: 1) адміністративно-правові норми; 2) акти тлумачення адміністративно-правових норм; 3) акти реалізації адміністративно-правових норм; 4) адміністративно-правові відносини [145, с. 23; 712, с. 49; 239, с. 14]. В. В. Плиска та Є. В. Валькова наголошують на такій варіації складових: 1) норми права; 2) акти реалізації норм права; 3) правовідносини [477, с. 145; 103, с. 87].

Ш. І. Ібатулін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль до структури механізму адміністративно-правового регулювання земельних відносин відносять наступні групи інструментів: 1) інструменти нормативно-правового регулювання; 2) інституційні інструменти; 3) адміністративно-контрольні інструменти; 4) дозвільні інструменти [223, с. 16-18]. Ю. М. Старілов вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання включає такі специфічні засоби: 1) розпорядження; 2) одностороннє волевиявлення одного учасника правовідносин, оскільки волевиявлення є юридично-владним, і саме тому воно має вирішальне значення; 3) підпорядкованість суб'єктів права розпорядженням, що надходять від держаних службовців, які вони приймають відповідно до своєї компетенції; 4) використання у відповідних випадках встановлених нормативно-правовими актами дозволів [623, с. 669]. Ю. В. Слабунова, аналізуючи питання структури адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян органами прокуратури, наполягає на існуванні таких цільових блоків: 1) нормативно-правовий (сукупність норм права та нормативно-правових актів, юридичні факти); 2) інституційно-організаційний (система органів прокуратури в сфері забезпечення прав громадян); 3) процедурно-функціональний (принципи та інструменти, методи регулювання, а також процедури і алгоритми реалізації діяльності прокуратури по забезпеченню прав і свобод громадян, включаючи техніки і технології управління); 4) забезпечувальний (кадрове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення); 5) інформаційно-аналітичний (аналіз

стану розвитку та існування об'єкта забезпечення) [606, с. 511; 605].

Щодо таких механізмів, в аспекті безпосереднього впливу на економічну безпекову складову, то Т. А. Кобзева стверджує, що структура адміністративно-правового механізму управління фінансовою системою України має виглядати наступним чином: 1) суб'єктний склад; 2) норми адміністративного права, відповідно до яких здійснюється управління фінансовою системою; 3) функції управління фінансовою системою; 4) форми управління фінансовою системою; 5) методи управління фінансовою системою [242, с. 195; 243, с. 376].

О. Є. Користін вважає, що функціональний механізм забезпечення аналізованої складової державної безпеки налічує наступні елементи: 1) державний апарат; 2) система місцевого самоврядування; 3) органи влади Автономної Республіки Крим. На переконання деяких дослідників, провідну роль у цьому механізмі відіграють: 1) глава держави; 2) парламент; 3) уряд; 4) Рада національної безпеки і оборони України; 5) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; 6) судові органи, зокрема Конституційний суд України та суди загальної юрисдикції; 7) правоохоронні органи; 8) органи місцевої державної влади, місцевого самоврядування; 9) суб'єкти господарювання; 10) громадяни та їх об'єднання [278]. І. В. Фролов наголошує, що структура адміністративно-правового механізму державного управління в сфері фінансового оздоровлення, неспроможності (банкрутства) включає такі складові: 1) групу правовідносин, що впливають із «зовнішнього» управління боржником; 2) комплекс правил управління окремими процедурами банкрутства, що встановлюють параметри регулятивної діяльності; 3) класифікацію рівнів управління і адміністративно-правові статуси призначаються арбітражним судом суб'єктів управління неспроможним боржником, що використовують правові засоби як публічного, так і приватно-правового характеру; 4) систему індивідуально-владних приписів, що визначають критерії правомірності поведінки боржника [665, с. 126; 666, с. 9-10].

С. І. Лекарь до вказаної структури відносить такі складові: 1) систему державних органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати державне регулювання економіки; 2) методи та важелі державного регулювання економіки;

3) нормативно-правове забезпечення суспільних відносин в економічній сфері [324, с. 18]. А. Й. Присяжнюк наголошує на таких складових, застосовуючи формулювання «блок»: 1) нормативно-правовий як сукупність норм права, нормативно-правових актів, юридичних фактів; 2) система органів управління в сфері забезпечення економічної безпеки; 3) процедурно-функціональний як принципи, інструменти, методи регулювання, відповідні процедури та алгоритми реалізації діяльності щодо забезпечення економічної безпеки держави; 4) забезпечувальний, який охоплює питання кадрового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення; 5) інформаційно-аналітичний – аналіз стану розвитку та існування об'єкта забезпечення [501, с. 811-812]. А. Ю. Ковальчук висловлює таке бачення вказаної структури: 1) державні та недержавні суб'єкти, громадяни; 2) об'єкти, на яких спрямована діяльність суб'єктів; 3) правові норми, які встановлюють повноваження, функції суб'єктів, тобто забезпечують змістовність впливу і взаємозв'язку; 4) методи, засоби діяльності, спрямовані на забезпечення стабільного розвитку економіки держави; 5) види, форми дій (активні, пасивні); 6) взаємозв'язок та взаємодія елементів як обов'язкова умова функціонування механізму [249, с. 138; 248, с. 386].

Аналізуючи ці та інші наукові точки зору, можемо зробити висновок, що найчастіше пропонується такий склад адміністративно-правового механізму: 1) норми права; 2) акти реалізації правових норм; 3) правовідносини (Т. С. Гончарук, Х. П. Ярмакі, С. В. Ківалов, В. В. Плишка та Є. В. Валькова, Ю. В. Слабунова та інші [145, с. 23; 712, с. 49; 239, с. 14; 328, с. 136; 103, с. 87; 606, с. 511; 605]). Рідше зустрічаються суб'єкти, що реалізують відповідні функції та об'єкти державного впливу (Т. А. Кобзева, А. Й. Присяжнюк, А. Ю. Ковальчук та інші [242, с. 195; 243, с. 376; 501, с. 811-812; 249, с. 138; 248, с. 386]). Інші складові не такі поширені і часто знаходять власне відображення лише в поодиноких дослідженнях у рамках певного питання.

Із огляду на специфіку національної економіки та попередньо встановлені особливості адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України вбачається за доцільне

запропонувати своє бачення його структури. Вважаємо, що всі наявні адміністративно-правові засоби в рамках цього механізму, враховуючи їх роль у питанні перспективної та поточної значимості для національної економіки, варто диференціювати на дві групи: 1) основні; 2) допоміжні. При цьому, кожна з таких груп виправдано включає в себе сукупність різних елементів.

До першої групи вбачається за доцільне віднести: 1) адміністративно-правові норми; 2) акти безпосередньої реалізації адміністративно-правових норм; 3) правовідносини, які виникають та існують внаслідок безпосередньої дії адміністративно-правових норм. Стосовно допоміжних, то до їх числа слід віднести всі інші адміністративно-правові заходи, внаслідок реалізації яких може відбуватися вплив на вітчизняну економічну складову, її поточний чи перспективний стан (акти тлумачення адміністративно-правових норм, організація спільних дій суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, стратегічні документи щодо економічної сфери держави та багато інших).

Зважаючи на помітно домінуючу роль у цьому процесі основних складових адміністративно-правових засобів, звернено увагу на кожен з їх числа. Зокрема, здійснено спробу надати їм загальну характеристику та оцінити їх роль із питань забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

1. Адміністративно-правові норми. На наше переконання, наявність вказаних норм є базовою передумовою для існування й функціонування адміністративно-правового механізму системи економічної безпеки України. Вони визначають правове становище суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, регламентуючи порядок діяльності останніх в цьому напрямі, визначаючи її межі тощо.

Такі норми, на переконання В. Т. Батичко та А. Н. Головастікової, слід позиціонувати як встановлені державою правила поведінки, що регулюють відносини в сфері державного управління, а також відносини управлінського характеру, що виникають в процесі здійснення державної влади [57; 142, с. 21].

Адміністративно-правові норми відносяться до числа динамічних і постійно мінливих. Одночасно за своєю суттю вони стабільні і традиційно несуть у собі можливості щодо забезпечення перетворень, характерних для всієї правової системи. Багато положень адміністративного права за своїм характером і співвідношенням з іншими галузями найбільш мобільні і з часом вимагають більш-менш значних змін, трансформації. В іншому випадку ці норми не будуть виконувати свого цивільного і соціального призначення. Йдеться перш за все про адміністративні режими, правове регулювання функцій, форм і методів управління в сфері економіки і соціально-культурному будівництві. Адміністративне законодавство є одним з найважливіших елементів повсякденного регулювання економіки в самих різних щодо державного устрою країнах [116, с. 91] Вочевидь, вони формують основу для функціонування таких механізмів задля можливості реалізації всіх функцій держави.

Адміністративно-правові норми, як і взагалі правові норми, є потужним засобом мобілізації народу, всіх верств суспільства на вирішення поставлених в сучасний період перед країною завдань, оскільки в правових нормах у визначеній мірі виражається досвід повсякденної, безперервної і безпосередньої організації суспільних відносин, осмислення теорією і практикою соціальних реалій. Адміністративно-правові норми у чомусь відображають загальнодержавні інтереси, соціальні, національні, виробничо-технологічні особливості окремих регіонів, галузей, сфер, підприємств при виробленні та реалізації економічної стратегії і тактики, сприяють соціально-економічним перетворенням, всього суспільного життя країни. Одночасно слід підкреслити, що способи, методи і особливості державного управління, які базуються на адміністративно-правових нормах, передбачають постійне їх вдосконалення з урахуванням специфіки об'єктів і зростаючих масштабів впливу держави на діяльність усіх суб'єктів адміністративного права в народному господарстві, інших сферах [116, с. 88]. Вони мають за мету забезпечити належну упорядкованість організації та функціонування як всієї системи виконавчої влади, так і її окремих ланок, раціональної їх взаємодії; визначають той чи інший варіант належної, тобто

відповідної інтересам правової держави, поведінки усіх осіб та організацій; призначені для ефективної реалізації конституційного механізму виконавчої влади; служать інтересам встановлення і забезпечення міцного режиму законності і державної дисципліни в суспільних відносинах, які виникають у процесі державно-управлінської діяльності [57]. Вказане підтверджує фундаментальну важливість всіх цих норм для будь-якого адміністративно-правового механізму. Такі норми сприяють реалізації всіх функцій держави в аспекті забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України.

2. Акти безпосередньої реалізації адміністративно-правових норм. Не виникає сумніву, що адміністративно-правові норми закріплюються у відповідних актах. Будучи абстрактними юридичними формулами та конструкціями, вони визначають межі, а також встановлюють специфіку функціонування того чи іншого адміністративно-правового механізму. Водночас, для того, щоб такі норми набули широкого поширення, носили сталий характер, не суперечили багатьом іншим приписам необхідна їх об'єктивізація, тобто їх закріплення у відповідних актах різної юридичної сили.

Такі акти, на думку В. В. Лучкова, виступають офіційним підсумком і виразом правозастосовної діяльності, будучи самостійним елементом у механізмі правового регулювання. Застосування права – одна з його форм реалізації, що являє собою діяльність уповноважених суб'єктів, що здійснюється в особливих процесуальних формах і спрямована на реалізацію правових норм [337, с. 150]. Вочевидь, без існування цих актів неможливе й повноцінне застосування адміністративно-правових норм. У свою чергу, це унеможливить роботу адміністративно-правового механізму з забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України.

3. Правовідносини, які виникають та існують внаслідок безпосередньої дії адміністративно-правових норм. Наявність таких відносин є об'єктивною закономірністю в результаті адміністративно-правового впливу на поведінку тих чи інших учасників. Як слушно зауважує С. В. Лапіна, мова йде про врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких є носіями суб'єктивних прав

та юридичних обов'язків, охоронюваних і гарантованих державою [320, с. 98]. Ці відносини здійснюються в сферах, областях і галузях державного управління [116, с. 92]. При цьому, вельми важливо враховувати те, що дії адміністрації по відношенню до громадянина у багатьох сферах характеризуються державно-владними повноваженнями, а місцевого самоврядування – юридично-владними. Існує і зворотний зв'язок – залежність органів державного управління від громадян, коли збільшуються обов'язки саме органів виконавчої влади щодо реалізації прав громадян. Адміністративне право є в кінцевому рахунку нерозділене сукупністю прерогатив і обов'язків, які нерозривно пов'язані між собою. Адміністративно-правові відносини класифікуються за конкретним змістом, юридичним характером, по співвідношенню прав і обов'язків учасників (за цією ознакою вони поділяються на вертикальні і горизонтальні) [116, с. 92]. Місце, роль прав громадян визначаються на підставі регулювання управлінської діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, введення регламентації демократичних взаємин між цими органами і громадянами, тобто відносин, які повинні забезпечити кожній людині реальне дотримання і охорону в сфері правового управління і належать до її прав, а також вимагають ефективного захисту цих прав у разі їх порушення. Права громадян в адміністративно-правовому механізмі управління реалізуються через конкретні правовідносини [87, с. 24]. Вочевидь, що ці відносини виникатимуть та існуватимуть під час практичної реалізації заходів, спрямованих на забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України. З огляду на це, обґрунтовується доцільність віднесення таких правовідносин до числа основних адміністративно-правових заходів аналізованого механізму.

Безумовно, дієвість адміністративно-правового механізму системи економічної безпеки держави напряду пов'язана з ефективністю правового забезпечення вказаної сфери. Саме тому правові засоби здійснення державного управління в цій сфері мають бути спрямовані на улаштування суспільних відносин, що виникають з приводу виявлення, ліквідації загроз та ризиків економічній безпеці країни, таких як постійна зміна і нестабільність у питаннях

правового регулювання суспільних відносин у економічній сфері, незрозуміла та непродумана фіскальна політика держав, відсутність ефективних механізмів на рівні держави щодо запобігання економічним та фінансовим світовим кризам, а також багато інших.

2.4. Адміністративно-правове регулювання функціонування систем економічної безпеки держави розвинених країн світу

Вивчення та змістовне всебічне наукове дослідження адміністративно-правових засад із організації та функціонування системи економічної безпеки України кінцевою метою передбачає виявлення законодавчих невідповідностей вимогам сьогодення, прогалинам такого забезпечення, неефективності державної діяльності в цьому аспекті, а також інших суб'єктних факторів та об'єктивних умов, які негативно позначаються на цій сфері, гальмуючи пріоритетно важливий поступальний розвиток економічного сектора. Виявлені нагальні проблемні аспекти в окреслених напрямках сприятимуть науковій розробці та обґрунтуванню концепцій, підходів по удосконаленню поточного адміністративно-правового забезпечення щодо організації та функціонування системи економічної безпеки Української держави. Результати вказаних напрацювань будуть покладені в основу запропонованих головних концептуальних напрямів щодо реформування аналізованої системи, шляхів оптимізації та підвищення рівня ефективності регулювання діяльності відповідних суб'єктів, а також спектру заходів, націлених на вдосконалення функціонування системи економічної безпеки України.

З огляду на обрання українських народом та подальшого декларування державою проєвропейського вектора розвитку, зміною багатьох існуючих підходів та ціннісних орієнтирів в управлінні економічною складовою, активного перебігу глобалізаційних процесів, у тому числі дотичних до аналізованої сфери, виникає об'єктивна потреба ознайомлення з провідним іноземним досвідом адміністративно-правового забезпечення із організації та функціонування систем економічних безпек держав. Стрімке, зазвичай непрогнозоване зростання

кількості як явних, так і латентних загроз, у тому числі іноземного походження з непередбачуваними наслідками, а також відчутне посилення деструктивного впливу з боку деяких вже існуючих таких факторів, виправдано зумовлює потребу та мотивує доцільність ознайомлення з передовим іноземним досвідом правового забезпечення систем економічної безпеки держав. Ключовою метою такого вивчення, безумовно, залишається оцінка доцільності впровадження передових визнаних ефективних методик із забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки у вітчизняну правову площину, в нинішніх складно прогнозованих політичних та соціально-економічних реаліях. Іншим важливим завданням у цьому аспекті є те, що національна правова система не готова до кардинальних масштабних змін у такому напрямі, що, відповідно, актуалізує проблему перспективного планування з урахуванням приблизних різних варіантів розвитку подій на національному та міжнародному рівнях.

Після ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651] перед Українською державою були окреслені ключові напрями подальшого розвитку, у тому числі і в економічній сфері, що, очікувано, призвело до низки комплексних змін у національному законодавстві. Водночас, ряд актуальних деструктивних чинників призвели до появи нових викликів для національної економіки, що зумовлює доцільність вивчення провідного іноземного досвіду в цьому напрямі. Погоджуємося з точкою зору В. Ю. Єдинак, який вважає, що увесь період становлення економічної системи будь-якої країни супроводжується зростанням залежностей у світовій економіці, які були зумовлені процесами інтернаціоналізації виробництва та глобалізації, що викликає появу нових загроз функціонування економіки такої країни [194]. Це, безперечно, не може не стосуватися України, безпековий сектор якої характеризується постійними змінами, що позначається на результатах діяльності її суб'єктів.

Маючи розуміння поняття, а також усвідомлюючи сутність дефініції «економічна безпеки держави» (підрозділ 1.2) та аналізуючи іноземні джерела й окремі відповідні правові документи, можна прийти до висновку, що незалежно від сфери використання терміну, його, загалом, прийнято позиціонувати як

складову національної безпеки. Як правило, використовується ієрархія різних видів безпеки, в основі якої знаходиться поняття національної безпеки. Поняття національної безпеки включає в себе широкий спектр різних видів безпеки, що захищають національні інтереси в усіх галузях життєдіяльності країни [341, с. 62].

Водночас, існує думка, що в багатьох країнах визначення терміну «економічна безпека держави», векторів її реалізації та розвитку ускладнене протиріччями, які базисно присутні в капіталістичній системі. Називаються такі перешкоджаючі чинники: 1) циклічність (чергування економічного зростання й ослаблення кон'юнктури) ринкової економіки, яка вже сама по собі має на увазі нестабільність економічної системи; 2) спроби запровадити те, що може відповідати економічній безпеці в короткостроковій перспективі, можуть привести до негативного впливу в довгостроковій перспективі; 3) вимушене обмеження вжитку для економії ресурсів може привести до посилення застою в економіці, тим самим підриваючи відповідну безпеку країни; 4) спроби підвищення рівня самозабезпечення будь-яким із видів сировини, товарів і послуг можуть закінчитися невдачею через вже існуючі глибокі інтегровані зовнішньоторговельні зв'язки з економіками своїх сусідів по регіону [323, с. 379-380; 404, с. 32]. В іноземних джерелах зустрічаються різні способи до визначення цього підходу. Проте, у багатьох спостерігаються спільні характеристики відносно спрямованості цієї складової. Домінуючими з їх числа визнаються такі: 1) забезпечення стійкості тієї чи іншої економіки до широкого діапазону загроз; 2) сприяння поступальному розвитку економічного сектора; 3) орієнтир на впровадження невоєнних заходів із протидії таким загрозам; 4) постійне вдосконалення всього спектру цих заходів.

Також наголошується, що її ж існування зумовлене визнаною потребою усунення і попередження внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення економічної стабільності, достатнього рівня життя населення, розвитку економіки тощо. До прикладу, Дж. Кіршнер з Корнельського університету наголошував на значимості економічної безпеки з позиції здатності суспільства цілеспрямовано вирішувати існуючі проблеми, перш за все соціально-економічні [9, с. 72].

Д. Болдвін вважає, що економічна безпека має на увазі несуттєву ймовірність шкоди для економічної вартості. Сюди ж відноситься визначення економічної безпеки через малу ймовірність забезпечення критичних змін наступних економічних показників: грошові доходи, обсяги споживання, справедливість розподілу доданої вартості [18, с. 13]. Британський дослідник В. Кейбл взагалі не пов'язував поняття «економічна безпека» з використанням військової сили [1, с. 314]. М. Келлер зауважує, що потреба в існуванні та нормативно-правовому закріпленні економічної безпеки зумовлена зростанням числа загроз такій складовій внаслідок глобалізації і має будуватися на уникнення ризиків, зокрема ризику несподіваних шоків і економічних коливань [8, с. 387]. Китайський вчений Джанг Енг дав коротке визначення «економічної безпеки»: «Для країн, що розвиваються, таких як Китай, економічна безпека найкраще визначається як здатність забезпечувати поступове зростання життєвих стандартів всього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності. Іншими словами, у економічній безпеці є дві сторони «медалі»: конкурентоспроможність і незалежний економічний суверенітет» [7, с. 71]. Тобто спроби формулювання вказаної дефініції в іноземних наукових колах у різні періоди прослідковуються в багатьох країнах. Причому, передумови для вивчення цієї тематики є схожими і, відповідно, зумовлені усвідомленням потреби захисту національної економіки та сприяння її розвитку. Беручи до уваги ретроспективу, можемо мотивовано припустити, що таке усвідомлення зазвичай відбувалось внаслідок певних економічних «коливань» та «потрясінь», що позначалось на нормальному функціонуванні державних інституцій, звичному ритмові життя й соціальному становищі переважної частини громадян та інших менш значимих для більшості факторів.

Загалом же, як видно, в літературі закордонного походження відсутнє єдине розуміння економічної безпеки держави або економічних аспектів національної безпеки. Основною метою державної політики у цій галузі зазвичай виступає стабільне економічне зростання. Найчастіше в якості важливих елементів фігурують такі поняття, як безпека поставок найважливіших ресурсів, відкритість зовнішніх ринків, національний контроль над «стратегічними

галузями», захищеність комерційної та технічної інформації, конкурентоспроможність на світовому ринку і «економічний суверенітет», який розуміється як незалежність в прийнятті рішень. Всі ці елементи спрямовані на захист економіки від зовнішніх загроз [663, с. 124]. Безумовно, певні особливості для тієї чи іншої держави будуть існувати в силу дії обставин минулого (політичних, правових, економічних та ін.).

Аналогічна національному законодавству сутність поняття економічної безпеки держави закладається у стратегічні та нормативні документи більшості розвинених країни світу в незалежності від територіального розміщення останніх, економічної та безпекової політики держав, специфіки правового забезпечення тощо. Наприклад, у законодавстві Федеративної Республіки Німеччини міститься таке визначення економічної безпеки держави – попередження та запобігання економічних загроз шляхом подання нових схем, адаптації норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці між державним і приватним сектором економіки та між державами-імпортерами [499, с. 67]. Варто також підкреслити, що вказана безпека у широкому сенсі забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання [499, с. 67]. Значимою, на наш погляд, особливістю тамтешньої системи законодавства можна виділити відсутність існування профільного безпекового акта в економічній сфері, водночас існують документи, які охоплюють широке коло безпекових питань в аналізованому напрямі. Мова може йти про закон «Про підтримку стійкості і зростання економіки» [10], у відповідності до якого держава повинна проводити таку економічну політику, щоб у рамках обраної моделі ринкової економіки вона сприяла одночасно стабільності цін, високому рівню зайнятості і зовнішньоекономічній рівновазі при пропорційних постійних темпах економічного зростання [10]. Фактично, мова йде про наявність профільного законодавчого акта на забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки держави.

Поняття такої безпеки у Франції тлумачиться як створення сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов для підвищення національного добробуту і

зміцнення економічного потенціалу країни [210, с. 176]. Вочевидь, що й ключовими властивостями економічних безпек можна вважати їх реальну здатність забезпечувати стійкість економік у результаті негативного впливу з боку зовнішніх та внутрішніх загроз, а також сприяння їх поступальному розвитку в різних, зокрема й складних, умовах. Такий висновок можна зробити навіть аналізуючи базові засади названого й розглянутого вище законодавчого акта.

Також значимим аспектом забезпечення економічної безпеки держави вже давно стало визнаватись посилення та поглиблення міждержавного і міжнародного співробітництва у цій сфері. Як відзначає А. В. Орлова, у «Стратегії національної безпеки» адміністрації Б. Обама (2010 р) військовим діям країни за кордоном в документі приділено набагато менше уваги. Головною ідеєю документа у рамках забезпечення економічної безпеки виступає необхідність співпраці США з зарубіжними партнерами, а також подолання кризи [439, с. 94]. Вказаний документ є свідченням одночасного визнання зростання ролі економічних загроз, доводячи їх до рівня значимості військовим та, відповідно, переорієнтації політики цієї держави під сучасну модель. Це підтверджується й тим, що у попередніх стратегічних документах цієї країни питанню забезпечення економічної безпеки не було відведено значиме місце, порівняно з іншими безпековими аспектами.

Подальше висвітлення основного матеріалу означеного питання вважаємо за доцільне розпочати з ознайомлення та дослідження специфіки адміністративно-правового регулювання функціонування систем економічної безпеки держави розвинених країн світу. Слід нагадати, що різні аспекти цього питання досліджувались такими вітчизняними й іноземними вченими, як Є. М. Білоусов [77], О. О. Бендасюк [65], V. Cable [1], Ю. П. Господарик [155], В. Ю. Єдинак [194], М. Kahler [8], J. Kirshner [9], С. І. Лекарь [323], В. І. Лячин [341], В. О. Маргасова [349], А. В. Матковський [435], О. Митрофанова [400], І. В. Мозговий [404], В. О. Онищенко [435], А. В. Орлова [439], А. Осерек [443], М. В. Пашковська [155], Г. С. Празднов [150], Stubbs Richard [18], В. І. Сєнін [590], Т. А. Шишлов [423] та інші.

Досліджуючи питання, в пріоритеті сконцентруємось на державах-учасниках ЄС, що зумовлюється вищезгаданою угодою, тобто першочерговою орієнтацію державної політики саме на ці країни. Також додатково окремо звернемо увагу на ключові аспекти такого забезпечення в інших державах, які є загально визнаними лідерами за цими напрямками.

Зважаючи на з'ясовані властивості та сформовану структуру системи економічної безпеки держави, вбачається за доцільне акцентувати увагу на таких аспектах: 1) державна політика в економічній безпековій сфері; 2) суб'єкти забезпечення її функціонування; 3) специфіка правового забезпечення економічної безпеки держави; 4) загрози вказаним системам. Відповідно, розглянемо й проаналізуємо досвід окремих іноземних держав по вказаних позиціях.

1. Федеративна Республіка Німеччина. Наявність загроз тамтешній економіці визнається фундаментальною складовою безпеки держави. В залежності від виду таких загроз формуються та впроваджуються механізми з протидії їм.

Фокусуючи увагу на загальних рисах цієї системи, слід підкреслити, що основним державним органом, відповідальним за вироблення політики держави в галузі безпеки, є Федеральне міністерство оборони. Федеральне відомство з охорони Конституції, як і Федеральне відомство кримінальної поліції (*суб'єкти, уповноважені забезпечувати економічну безпеку країни – автор*), входить до складу Федерального міністерства внутрішніх справ [155, с. 173].

Щодо нормативно-правової основи, то забезпечення її функціонування відбувається на підставі законів, які регулюють головні сфери ринкової діяльності й наділяють державу істотною компетенцією у сфері контролю. Головні інтереси держави в галузі національної безпеки, у тому числі її економічної складової, представлені у формі офіційної директиви Міністерства оборони [21]. Така діяльність носить комплексний характер і практично реалізується завдяки залагодженим механізмам.

Головними внутрішніми і зовнішніми загрозами сталому соціально-економічному розвитку визнаються: 1) негативний вплив зовнішньоекономічних

чинників; 2) прорахунки в економічній політиці [155, с. 174]. Поряд із цими виділяють й інші, менш значимі, порівняно з наведеними загрозами, визначені у відповідних правових документах. Водночас, маємо зазначити, що звертається увага й на ті загрози, які пріоритетно націлені на різні види національної безпеки.

Основними методами забезпечення безпечного розвитку економіки в Німеччині є дії з підтримки цивілізованого характеру ринкових відносин, створення рівних умов для конкуренції, недопущення монополізації в окремих галузях. Політика стабільної валюти, інтегрованої в вільний валютний обмін на світовому ринку, виступає основою забезпечення зовнішньоекономічних завдань країни. Держава повинна проводити таку економічну політику, щоб в рамках обраної моделі ринкової економіки вона сприяла одночасно стабільності цін, високому рівню зайнятості і зовнішньоекономічній рівновазі при пропорційних постійних темпах економічного зростання [155, с. 174]. Застосування саме таких методів передбачає кінцевими тактичними й стратегічними цілями підтримку соціально-економічного прогресу. Також це має на меті забезпечити захист економіки, розвитку торговельних зв'язків в середині й за межами країни.

2. Французька Республіка. Економічна безпека в широкому сенсі забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання. З цією метою у Франції в процесі вироблення і прийняття економічних рішень використовуються критерії, пов'язані зі зниженням уразливості господарської системи і збереженням економічного фундаменту самостійної зовнішньої політики. До таких критеріїв належать: 1) усунення серйозних диспропорцій в рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; 2) недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки; 3) зведення до мінімуму ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу [499, с. 67-68]. Державна економічна політика орієнтована на вжиття комплексу заходів, спрямованих для досягнення відповідних результатів по кожному напрямі.

Забезпечення національної економічної безпеки у Франції розглядається в рамках концепції національної оборони («defense nationale»). Тому замість

терміну «економічна безпека» використовується термін «економічна оборона» («defense économique»). Основи концепції економічної безпеки Франції закладені із прийняттям Закону «Про національну безпеку», де головною особливістю французької стратегії економічної безпеки став розгляд національних підприємств як ключового об'єкта економічної безпеки держави. У другій половині 1990-х років у Франції переглянуто раніше сформовані підходи до розуміння суті та шляхів зміцнення економічної безпеки країни й визначено такі напрями її забезпечення: 1) захист матеріальних і нематеріальних активів французьких підприємств; 2) контроль за стратегічною уразливістю країни; 3) запобігання економічним кризам, викликаним порушеннями у функціонуванні основних інфраструктур, що обслуговують економіку країни: а) енергетичної; б) транспортної; в) фінансово-банківської; г) телекомунікаційної; д) інших [435, с. 91]. Концептуальні підходи до поточної системи економічної безпеки прийнято визначати як запобігання економічним загрозам за допомогою формування нових схем, адаптацій норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці, зокрема між державним й приватним секторами, а також між державами [155, с. 67-68].

З приводу суб'єктів забезпечення її функціонування, то значна роль відводиться Директоратові безпеки оборони (ОРБЕ) – службі військової контррозвідки, яка тісно взаємодіє з іншими силовими відомствами. До компетенції Директорату входить вироблення методів захисту від загроз; боротьба з незаконною торгівлею військовою технікою, зброєю і боєприпасами; здійснення контролю за кібербезпекою [13, с. 174]. Вагома роль у цьому процесі відводиться й іншим інституціям різних рівнів. Зважаючи на специфіку економічної складової, для більшості розвинених держав прерогатива по забезпеченню належного функціонування останньої залишається обов'язком багатьох суб'єктів різних рівнів та спрямування.

Важливе місце у Французькій Республіці відводиться контролю за станом економічної безпеки. Задля ефективного виконання цього завдання створена й розвинута дворівнева система. О. О. Бендасюк зауважує, що при Міністерстві

економіки, фінансів і промисловості створене спеціальне управління, до компетенції якого входять питання, що стосуються координації роботи із забезпечення економічної безпеки [65, с. 5]. На регіональному рівні робота із забезпечення економічної безпеки ведеться через управління, створені при територіальних відділеннях Казначейства із залученням митних служб [65, с. 5]. Як свідчить багаторічний досвід, існування вказаної системи виправдовує себе з точки зору фахової оцінки визначення ефективності функціонування складових економічної безпеки держави. Тому, вочевидь, такий підхід може бути корисним і для Української держави в перспективі, особливо враховуючи існування складної системи національних контролюючих установ та відсутність очікуваного рівня результативності від їх роботи. З огляду на це, одним із напрямів оптимізації діяльності суб'єктів системи економічної безпеки України може якраз стати питання пошуку шляхів по удосконаленню вітчизняної контролюючої діяльності саме в економічній сфері.

3. Італійська Республіка. Здійснюючи загальну характеристику поточного стану розвитку сектора економічної безпеки в Італії, можна стверджувати про її відносно стабільну економічну систему (так само, наприклад, і Великобританія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Франція). Італія, як і зазначені країни, переважно зосереджені на підвищенні ефективності економіки і одночасно підтримує існуючий рівень економічної безпеки своїх громадян [85, с. 5]. За більшістю напрямів базовим орієнтиром для італійського уряду служить завдання безумовного виконання міжнародних зобов'язань країни, пов'язаних з участю в політичних або економічних угрупованнях. Тому італійська держава приділяє велику увагу зовнішньоекономічній експансії, яка здійснюється через економічні і технологічні взаємозв'язки Італії і її зарубіжних партнерів. Перспективними серед них можна назвати країни ОЕСР, а також країни, що розвиваються, Африки, Азії, Латинської Америки. Акцент робиться також на італійську присутність за кордоном через розвиток міжнародної промислової кооперації й, як і в Німеччині, диверсифікацію постачальників енергоносіїв [500, с. 42]. Відповідно й безпекова політика будується з урахуванням окреслених

орієнтирів, що в певній мірі обмежує компетентні інституції з розбудови системи економічної безпеки держави, орієнтованої винятково на власні економічні інтереси. Однак, із огляду на специфіку економічної політики держави та її результати вказані кроки призводять до багатьох позитивних наслідків.

Звертаючи увагу на суб'єктний склад, то одне з основних місць у забезпеченні функціонування аналізованої системи служить Агентство інформації і зовнішньої безпеки (АІЗБ) – спецслужба, частина італійського розвідувального співтовариства, в завдання якої входить ведення розвідки за межами країни, а також контроль за експортом високих технологій і продукції подвійного призначення. Основним завданням АІЗБ є збір і обробка інформації з метою захисту незалежності, територіальної цілісності та національної безпеки Італії від зовнішніх загроз, в тому числі пов'язаних із здійсненням міжнародних угод. АІЗБ – шпигунське відомство, аналог ЦРУ і ФБР в одній особі. Воно здійснює «інформаційну діяльність» за межами національної території з метою захисту політичних, військових, економічних, наукових і промислових інтересів Італії. До компетенції АІЗБ входить також виявлення і припинення шпигунської і терористичної діяльності на території Італії. Відомство займає ключову позицію в боротьбі з незаконним розповсюдженням ядерних матеріалів і технологій [155, с. 179]. Тобто важливе місце серед суб'єктного складу відводиться спеціалізованій установі, на яку покладається широкий спектр завдань різного спрямування в економічній сфері. Саме від її роботи у певній мірі залежить подальша зовнішньоекономічна політика Італії та економічне становище в середині держави.

Слід також зазначити, що всередині країни головну роль у забезпеченні економічної безпеки Італії відіграють Корпус карабінерів і Корпус фінансової гвардії – унікальні структури, які мають правові та організаційні можливості для діяльності як правоохоронні організації на загальнонаціональному та регіональному рівнях [590, с. 3-4]. Ефективність цих установ неодноразово демонструвалася на практиці під час виконання завдань і реалізації функцій останніми. Дійсним свідченням їх ролі в цьому процесі варто визнати й те, що

значна кількість держав переймають такий досвід, відповідно адаптуючи власні законодавчі системи.

У цьому питанні не є винятком й Українська держава, адже під час неодноразового подання законопроектів (1) Про Національне бюро фінансової безпеки України від 20.03.2018 р. № 8157-1 [536]; 2) Про Національне бюро фінансової безпеки України від 29.08.2019 р. № 1184 [537]; 3) Про Бюро фінансових розслідувань від 30.08.2019 р. № 1208 [508]; 4) Про Бюро фінансових розслідувань від 18.09.2019 р. № 1208-2 [507] та інших щодо створення нового органу, уповноваженого забезпечувати економічну безпеку держави у сфері публічних фінансів наголошується на існуванні позитивного досвіду Італійської Республіки в цьому напрямі. У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки» наголошується, що одним із завдань потенційного законодавчого акта є якраз запровадження нової моделі організації правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, так звану модель ІЛР (Intelligence Led Policing), що застосовується аналогічними підрозділами правоохоронних органів країн Європейського союзу та ОБСЄ [498]. Загальновідомо, що така модель давно та активно застосовується суб'єктами Фінансової гвардії. Тому, вочевидь, одним із прикладів існування й функціонування такого відносно самостійного суб'єкта залишається названий державний орган [420].

4. Королівство Іспанія. Станом на сьогодні в Іспанії також сформовано ефективну систему забезпечення економічної безпеки, яка характеризується гнучкою нормативно-правовою базою, чітким розподілом компетенції міністерств, відомств і організацій з реалізації нормативних положень економічного розвитку країни та функціонуванням державних служб контролю в економічній сфері. Однією з важливих складових політики захисту національних економічних інтересів в Іспанії став закон «Про вдосконалення й захист національної промисловості», у якому визначено галузі економіки, що мають національний пріоритет і підпадають під політику протекціоністських заходів держави [65, с. 5]. Зважаючи на низку переваг, зумовлених територіальним

розміщенням, державною політикою, зовнішніми економічними зв'язками та іншими факторами, а також реальних можливостей держави її політика націлена на максимальне задоволення власних інтересів. Відповідно, й безпекова політика орієнтована на всебічний легальний ефективний захист таких інтересів.

5. Королівство Бельгія, Королівство Данія, Королівство Нідерландів. Основною стратегічною метою вказаних держав у окресленій сфері є забезпечення сталого економічного зростання та модернізації економіки відповідно до умов конкурентної боротьби на світовому ринку [443, с. 24]. Держави пріоритетно орієнтовані на побудову таких систем, які б сприяли розвитку національних економік. При цьому часто акцент здійснюється на певних напрямках у рамках економічної сфери, за якими вони будуть конкурентоздатними на міжнародній арені. Вказана стратегія можемо бути корисною й для України, зважаючи на її геополітичне становище, ресурсне забезпечення та поточні економічні можливості.

6. Республіка Польща. До визначальних загроз економічній безпеці вказаної держави віднесена загрозна економічна нестабільність у країн-сусідів, її негативний вплив на польську економіку та значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, неконтрольовані міграційні процеси, що здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям країни [349, с. 57]. У 2000 р. був прийнятий концептуальний документ з національної безпеки «Стратегія безпеки Республіки Польща». Проте, варто зауважити, що питання економічної безпеки в цьому документі подані досить стисло. Але вони зазначені серед загроз польській безпеці та серед переліку інструментів реалізації польської політики безпеки.

7. Чеська Республіка. Забезпечення економічної безпеки в Чехії покликане на зближення національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, оскільки у цих країнах схожа модель забезпечення економічної безпеки, яка включала дії, співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами, корекцію курсу економічних реформ [627, с. 20]. В цій державі головним офіційно визнаним концептуальним

документом із державної політики національної безпеки є Стратегія безпеки Чеської Республіки [627]. Вона визначає національні інтереси, загрози та небезпеки національній безпеці й формулює довготривалі наміри держави і заходи уряду щодо забезпечення умов мирного розвитку та економічного розквіту в країні [627]. Питанням із розв'язання проблем економічної безпеки приділяється значна увага. Взагалі економічна сфера національної безпеки визначається Стратегією Чеської Республіки серед національних інтересів, загроз національній безпеці та заходів забезпечення безпеки країни [627].

Стратегія безпеки Чеської Республіки класифікує національні інтереси за двома основними групами інтересів – це життєві й стратегічні інтереси. Визнано, що взаємна межа між цими групами інтересів змінюється у часі й просторі залежно від конкретних обставин і ситуацій. При цьому життєві інтереси – це інтереси, що мають довгостроковий характер та зумовлені збереженням конституційного порядку, демократії й економічного розвитку. Стратегічні інтереси – це довготривалі чи тимчасові, загальні чи специфічні інтереси, що виходять з амбіцій, можливостей та реального становища, яке держава займає у світі. Напрямами економічної політики національної безпеки є: 1) забезпечення економічного зростання, постійний динамічний розвиток економіки та міжнародного співробітництва; 2) підтримка внутрішньої та зовнішньої стабільності; 3) зниження інфляційного тиску; підтримка позитивного сальдо зовнішньої торгівлі; 4) ефективне ринкове регулювання в економічній та фінансовій сферах; 5) боротьба з організованою фінансово-економічною злочинністю [627]. Як бачимо, вказані напрями мають за мету сприяння забезпеченню захисту національної економіки від ряду реальних загроз. Зважаючи на економічну політику та становище цієї держави, результативна реалізація вказаних заходів має позитивно позначитися на деяких напрямках її економічного становища.

8. Республіка Болгарія. Офіційно визнані політичні погляди щодо захисту громадян, суспільства та держави від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці у Республіці Болгарія представлені Концепцією

національної безпеки [275]. Вона визначає цілі, завдання, принципи, національні інтереси, загрози національній безпеці та умови й фактори, які зумовлюють стан забезпечення національної безпеки. Для Концепції національної безпеки Болгарії, як і для інших держав Центральної та Східної Європи, характерна спрямованість на забезпечення захисту національних інтересів за рахунок ефективної співпраці зі світовими та європейськими системами безпеки, інтеграції до Північноатлантичного альянсу та вступу до Європейського Союзу [275; 367, с. 159]. Національними економічними інтересами Республіки Болгарії визнані: 1) підвищення якості та рівня життя населення, ефективності соціального і медичного обслуговування в країні; 2) забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності; 3) досягнення фінансової стабільності, високого рівня економічного і соціального розвитку; 4) підвищення ефективності внутрішньої і зовнішньої економічної політики [275; 367, с. 159].

Загрозами економічній безпеці Республіки Болгарії визнані: 1) значна економічна і соціальна диференціація країн на континенті; 2) незакінченість організаційного процесу побудови високоефективної архітектури колективної безпеки в Європі; 3) велика диференціація країн-сусідів за ступенем інтегрованості до світових, континентальних, військово-політичних і торгово-економічних союзів; 4) поширення міжнародної фінансово-економічної злочинності, контрабанда товарів; 5) застосування торгово-економічних і фінансових санкцій проти суміжних держав; 6) занепад болгарських державних інституцій, їх протистояння між собою, поширення корупції; 7) суспільна нестабільність у державі, важкий кризовий стан національної економіки; 8) зниження життєвого рівня болгарських громадян; 9) демографічна криза, неконтрольований вплив людських ресурсів за кордон [275; 367, с. 159-160].

9. Румунія. В цілому політика забезпечення економічної безпеки Румунії базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичної, економічної та інституційної трансформації згідно з західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ряд країн нинішнього ЄС обрали схожу модель забезпечення економічної безпеки, яка

включала: 1) оцінку геополітичної ситуації в регіоні; 2) визначення вектора та стратегії розвитку; 3) побудову і реалізацію моделі поведінки, у тому числі у сфері економіки, згідно з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу; 4) співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами; 5) корекцію курсу економічних реформ [263, с. 3].

Стратегія національної безпеки [628] – найважливіший для країни документ, спрямований на забезпечення демократії та стабільності в державі, сталості її економічного розвитку, євроатлантичну інтеграцію. Питання розв'язання проблем економічної безпеки стратегією визначені досить обмежено, але витікають з основних положень, національних інтересів і головним чином сконцентровані в основних напрямках забезпечення національної безпеки у фінансово-економічній сфері [628; 367, с. 157]. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки Румунської держави є: 1) здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; 2) узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики з європейським законодавством, вимогами та директивами Європейського союзу; 3) приєднання Румунії до континентальних та трансконтинентальних транспортних комунікацій, створення інформаційної інфраструктури; 4) ефективне управління трудовим потенціалом, необхідним для розвитку високотехнологічних галузей промисловості, особливо виробництва програмного забезпечення; 5) підтримка належного рівня освіти та науки [628; 367, с. 157]. Така політика, зважаючи на місце вказаної держави в міжнародних економічних процесах, спрямована на посилення її ролі як активного учасника такого діалогу. Важливим є й те, що вказана складова тісно пов'язана з національною безпекою, і вони розвиваються в єдності, сприяючи належному функціонуванню держави.

Розглянувши і проаналізувавши особливості адміністративно-правового забезпечення системи економічної безпеки держави, звернемо увагу на деякі й

інші країни. Це, насамперед, зумовлено їх десятиріччями ефективною державною діяльністю у питанні формування адекватних правових заходів і підтримки належного становища ефективної організації та забезпечення функціонування вказаних систем. Із огляду на це, вбачається за доцільне ознайомитися та проаналізувати досвід Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Китайської Народної Республіки та Японії.

1. Великобританія. Політика у галузі забезпечення безпеки в Великобританії тісно пов'язується з оборонною політикою [378, с. 113]. Цілі забезпечення безпеки ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Під національними інтересам в сфері економіки розуміються економічні інтереси всього суспільства в цілому [17]. Спостерігається схожість у питаннях розбудови та забезпечення функціонування системи економічної безпеки з Федеративною Республікою Німеччини. Водночас, мають місце певні особливості, зумовлені специфікою принципів правового врегулювання суспільних відносин, правової ідеології в економічній сфері, видовим складом відповідних суб'єктів та їх роллю у цьому процесі тощо.

Знову ж таки, як і в Німеччині, активна увага звертається на загрози аналізованій складовій державної безпеки. Такі загрози, в аспекті забезпечення функціонування досліджуваної системи, особливо мають негативне значення для соціальної сфери, енергетики, зміни кліматичних умов, глобалізація міграційних процесів, урбанізація. До інших відносять нестабільність світових ринків сировини і збуту, наростання протекціоністських тенденцій у торгівлі й інвестиціях, нестійкість світової валютної системи [155, с. 177]. Відповідно, й державні стратегії з комплексної протидії таким загрозам формуються із урахуванням кожного такого фактора та усвідомлення їх потенційних можливостей з питань тиску на економіку.

Ключова роль в питаннях запобігання економічним загрозам відводиться приватним суб'єктам господарювання, для яких формуються сприятливі умови. В країні існує розгалужена мережа державних і громадських інститутів, що забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу при

виробленні та реалізації рішень, що відносяться до забезпечення національної економічної безпеки. До неї, зокрема, входять такі організації, як Конфедерація британської промисловості, Рада з торгівлі зі Східною Європою і ряд спеціалізованих організацій, що представляють інтереси промисловців і підприємців [155, с. 178]. Водночас, і державні суб'єкти відіграють значну роль у цьому процесі. Це об'єктивно зумовлюється їх призначенням як елемента державного механізму з питань реалізації відповідного спектра функцій держави.

2. Сполучені Штати Америки. Багаторічний процес пошуку ефективних шляхів надійного захисту національних економічних інтересів у США дозволив створити одне з найефективніших та дієвих нормативно-правових забезпечень економічної безпеки. Економічна безпека США, як окрема та цілісна проблематика, у концептуальних і стратегічних документах, в законодавчих й нормативно-правових актах не формулюється. У Стратегії національної безпеки США економічна безпека держави розглядається як невід'ємна складова національної безпеки, а в законах подаються окремі аспекти щодо її забезпечення [349, с. 55].

Суттєву роль у питаннях державної безпекової політики в економіці відіграють загрози для економічного сектора. Розуміння співвідношення небезпеки і загроз гранично чітко проступає в стратегії національної безпеки США. У ній загроза постає як можливість будь-якої групи країн або явищ загрожувати. Виклик розуміється як можливість протидіяти, а ризик визначається як можливість заважати досягненню цілей безпеки. При цьому ризик як дестабілізуючий фактор є первинним, виклик, небезпека і загроза по відношенню до них вторинні. Їх можна класифікувати як наростаючі фактори ризику. Відповідно до такої методології, найзначніший ризик може становити загрозу безпеці [341, с. 61].

Політика в рамках гарантування цієї безпеки реалізується на основі низки відповідних законодавчих актів. До її напрямів слід віднести: 1) загальні питання економічної безпеки, зосереджені в законі про економічну безпеку (The Economic Security Act of 1996); 2) підвищення ефективності національної освіти й науки,

відображені в законі про освіту для економічної безпеки (The Education for Economic Security Act of 1999); 3) питання податкового регулювання, пріоритетів економічного розвитку, митного протекціонізму – у законі про економічну безпеку та відтворення (The Economic Security & Recovery Act of 2001); 4) питання ринку праці, боротьби з безробіттям, економічного захисту населення – у законі про створення робочих місць і економічну безпеку (Job Creation and Economic Security Act of 2002) та ін. [85]. Водночас, на переконання В. О. Онищенко та А. В. Матковського, доцільно виділяти три ключові вектори державного реагування: 1) формування безпечного міжнародного оточення США; 2) забезпечення адекватного реагування на загрози і кризи; 3) належна підготовленість американського суспільства до непередбачуваних тенденцій і явищ у майбутньому [435, с. 87]. Відповідно, до окреслених пріоритетних та інших цілей в економічній сфері вживаються заходи, спрямовані на їх реальне досягнення. Виконання завдань для реалізації поставленої мети здійснюється на двох рівнях: 1) федеральному; 2) штатів. Такий підхід зумовлений специфікою функціонування федеративної держави, при цьому регулювання деяких відносин в економічній сфері у кожному з таких штатів може різнитися, що обумовлено особливостями їх правових систем.

3. Китайська Народна Республіка. Китай, як і інші держави – учасники глобальних інтеграційних проєктів, безумовно, залучений і посилює власну роль у процесах економічної глобалізації. В цих умовах забезпечення захищеності національної економіки КНР реалізується у різних формах гарантування економічної безпеки держави: економічного патронату з боку уряду і центробанку цієї країни, економічної кооперації, а також економічного протиборства. Реалізація ініціативи з будівництва Економічного поясу Шовкового шляху, приміром ключовою ланкою в забезпеченні економічної безпеки Китаю в цьому столітті [150, с. 386]. У законодавчій базі Китаю забезпечення національної економічної безпеки є складником загальної системи державної безпеки. Основою трактування економічної безпеки є поняття «економічний суверенітет», що тлумачиться як незалежність в ухваленні будь-яких економічних рішень. Це

досягається шляхом використання жорстких обмежень на прямі іноземні інвестиції в стратегічно важливі сфери економіки (оборонна промисловість, цивільна авіація, залізничний транспорт і зв'язок). Обмежуються також інвестиції у провідні банківські установи, страхові компанії, зовнішньоторговельні фірми, а також гірничорудні підприємства [435, с. 89]. Порівняно з європейськими державами економічна політика КНР носить «жорсткий» характер та спрямована на всіляке сприяння розвитку національних економічних галузей. Як було зазначено, це досягається в результаті видачі владних актів на заборону зовнішнього інвестування у стратегічно важливі сфери економіки. Будучи орієнтованим на власного товаровиробника, строюються й комплекс інших умов для розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання (зниження податкового навантаження, низькі відсоткові ставки за кредитними договорами тощо) [374, с. 103].

Важлива роль відводиться адміністративно-правовій протидії загрозам цій складовій. Доцільно звернути увагу на висловлювання Є. М. Білоусова, який наголошує, що однією з особливостей державного регулювання економічною безпекою в Китаї є спосіб подолання кризових явищ. На відміну від демократичних країн, уряд Китаю самостійно розробляє програми подолання криз та сценарії, в яких визначаються ролі навіть суб'єктам господарювання, тобто в Китаї держава самостійно керує процесом уникнення та мінімізації негативних чинників, а не регулює його [77, с. 169]. Як свідчить досвід нещодавнього минулого, така практика позитивно позначається на забезпеченні безперервного належного функціонування системи економічної безпеки. Свідченням цього є високі позиції Китайської Народної Республіки у світових рейтингах економічного спрямування, в тому числі лідируючі по деяким вагомим із їх числа, що також слугує однією з вагомих передумов домінуючого становища на міжнародній арені в перспективі.

4. Японія. В цій країні перехід від традиційного трактування безпеки у військово-політичному сенсі до розширеного тлумачення поняття безпеки стався на початку 70-х років, коли досить чітко позначилися ознаки закінчення ери

безроздільного економічного переважання США на глобальному рівні і в окремих регіонах, перш за все в Азіатсько-Тихоокеанському. Актуалізація економічної безпеки для Японії була пов'язана з ще одним важливим аспектом – прагненням до підвищення ролі країни в міжнародних справах за допомогою використання її потужностей другої у світі економічної держави [453]. Погоджуємося з точкою зору Ю. М. Ніколаєнка та Т. А. Шишлова, що до національних особливостей Японії, які визначають формування її поглядів на проведення політики національної економічної безпеки, належать передусім гомогенність і закритість японського суспільства. В еволюції концепцій національної безпеки Японії спостерігаються дві основні тенденції: «повзуча» глобалізація ролі Японії у світі та поступова автономізація її у рамках союзу із США [423, с. 212]. Для досягнення такої мети були переглянуті існуючі підходи до управління економічною складовою. В результаті чого була удосконалена нормативно-правова база з орієнтацією на оновлені вектори розвитку, у тому числі це стосувалося й економічної сфери.

Основний регулятивний акцент робиться на забезпеченні стабільності соціальних процесів, розвитку соціуму та нації. Економічна система держави розглядається як засіб досягнення цілей суспільного розвитку й тому потребує збалансованого розвитку та певного рівня ізольованості від глобальних процесів із метою недопущення експорту економічних криз та інших негативних проявів глобального економічного середовища [77, с. 167-168]. Ключовими засадами для реалізації такої політики визнаються: 1) збереження, примноження економічного потенціалу та економічної потужності країни; 2) збереження внутрішнього ринку країни з високим рівнем купівельної спроможності; 3) створення умов для поступової глобалізації японських корпорацій, що забезпечить національні інтереси [77, с. 168]. Відповідно до намічених орієнтирів функціонує та удосконалюється тамтешня система економічної безпеки держави. Зважаючи на встановлені перспективні цілі Японії та враховуючи реалії й оцінюючи імовірні наслідки для економічного сектора, поступово розробляються, а також оперативно впроваджуються механізми для досягнення загальної окресленої мети.

Висновки до розділу 2

1. Під системою економічної безпеки України варто розуміти багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, націлену на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Ключовими властивостями цієї системи є наступні: 1) багаторівневність; 2) складність системи; 3) взаємозалежність з іншими безпековими системами; 4) динамічність; 5) розгалужена мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків; 6) взаємозалежність системи і середовища; 7) націленість на забезпечення захищеності, стійкості національної економіки та сприяння її розвитку; 8) емерджентність; 9) наявність структури; 10) функціональність; 11) імовірнісність; 12) ієрархічність.

Метою існування та функціонування системи економічної безпеки України слід визнати перелік заданих чи визнаних державою орієнтирів щодо досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізацію належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Завданнями аналізованої системи є сукупність попередньо санкціонованих державою установок, безпосередня реалізація відповідних заходів компетентними суб'єктами, по яких має забезпечити досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення та успішної реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Принципами національної системи економічної безпеки визнаються: 1) адаптивність; 2) адекватність заходів, націлених на забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 3) безперервність; 4) вибіркова варіативність використання засобів щодо забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 5) взаємозв'язок з іноземними та міжнародними безпековими системами; 6) законність; 7) захист економічних інтересів держави; 8) інтеграція з іншими іноземними та міжнародними безпековими системами; 9) оперативність та своєчасність; 10) удосконалення. Основними її функціями слід вважати наступні: 1) захисна; 2) стратегічна; 3) регулятивна; 4) попереджувальна (превентивна); 5) охоронна.

2. Під структурою системи економічної безпеки України варто розуміти упорядковану багаторівневу й складну сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вказаної системи та зв'язків, що виникають й існують між ними. Виправдано вважати, що елементний склад такої системи формується з таких міркувань, щоб ефективно виконувати всі завдання останньої та реалізувати функції. Структура аналізованої системи є невід'ємним її атрибутом та займає своє особливе місце, впливаючи на характер функціонування всієї системи. Ключовими її елементами є: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування безпеки; 3) адміністративно-правові засади із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики вказаній системі; 5) підсистеми системи економічної безпеки України.

3. Інвестиційна складова інвестиційно-інноваційної підсистеми має вагомe значення для економічної безпеки держави, особливо на сучасному етапі, та тісно з нею пов'язана. Це пояснюється існуванням гострої об'єктивної потреби інвестування в різні галузі національної економіки та стимулювання подальшого активного залучення зовнішніх і внутрішніх активів. Взаємопов'язаність обумовлюється тим, що від рівня розвитку та дійсної захищеності національної економіки залежать обсяги та умови інвестування у вітчизняний економічний сектор.

Особливе місце серед інших підсистем відводиться й фінансовій, що обумовлено сукупністю завдань, функцій та властивостей останньої. Завдяки належному її систематичному функціонуванню формується адекватне підґрунтя для необхідної стабільності та конкурентоспроможності різних галузей вітчизняної економіки. Також від її оптимального становища залежить обсяг реальних можливостей досліджуваної складової державної безпеки з питань дійсної здатності захисту національних економічних інтересів.

4. Об'єктами безпеки аналізованої системи є національні економічні інтереси, які являють собою сукупність інтересів, задоволення яких має за кінцеву мету досягнення всіх цілей функціонування системи економічної безпеки України. Такі інтереси диференціюються на певні групи за різними критеріями, а саме: 1) за пріоритетністю досягнення цілей в економічній сфері: а) тактичні; б) стратегічні; 2) за строковістю дії: а) короткострокові; б) середньострокові; в) довгострокові; 3) за ступенем реалізації: а) не реалізовані; б) частково реалізовані; в) реалізовані; г) перспективні; 4) базові та додаткові національні економічні інтереси.

5. Ключовими елементами, зважаючи на їхнє призначення, місце та роль у системі економічної безпеки України, є її суб'єкти. Фундаментальною їх властивістю, яка надає змогу позиціонувати суб'єктів як активних учасників під час реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування досліджуваної системи, є правосуб'єктність. До числа ключових таких суб'єктів варто віднести: 1) Верховну Раду України; 2) Президента України; 3) Раду національної безпеки і оборони України; 4) Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та деякі інші органи виконавчої влади; 5) судові органи; 6) правоохоронні органи; 7) Національний банк України, банківські та інші фінансові установи; 8) органи місцевого самоврядування; 9) суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

6. Загрозами системі економічної безпеки України слід визнавати існуючі або перспективні середньо- і довгострокові прогнозовані або непрогнозовані умови, що з'являються чи можуть виникнути в результаті

перебігу певних процесів або дій відповідних суб'єктів і мають змогу негативно впливати на нормальний перебіг тих чи інших процесів в економічній сфері, негативно позначатися на діяльності суб'єктів цієї системи, у тому числі внаслідок відсутності в останніх адаптованого до викликів сьогодення забезпечення. Основними загрозами вказаній системі є: 1) різке зменшення обсягів валового внутрішнього продукту країни; 2) зниження інвестиційної привабливості країни; 3) неефективне державне регулювання у сфері економіки; 4) зниження темпів розширення внутрішнього ринку; 5) критичний рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх запозичень; 6) низькі темпи відтворювальних економічних процесів; 7) нераціональна структура вітчизняного експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; 8) критичні обсяги боргової залежності держави (зовнішній та внутрішній борг); 9) стрімке зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях вітчизняної економіки; 10) несприятливе деформоване конкурентне середовище у вітчизняній економіці; 11) неефективні механізми державного регулювання природних монополій; 12) інфільтрація корупційних практик у різні сфери економічних відносин; 13) недостатнє правове забезпечення системи економічної безпеки України. Вказані загрози доцільно диференціювати наступним чином: 1) зовнішнього та внутрішнього походжень; 2) явні та латентні.

У залежності від наслідків дії багатьох таких та інших супутніх загроз можуть виникати нові чи посилюватися існуючі ризики для аналізованої системи. Всі такі ризики слід диференціювати на наступні загальні групи: 1) геополітичні; 2) політичні; 3) правові; 4) економічні; 5) технічні; 6) екологічні; 7) соціальні; 8) епідеміологічні та інші.

7. Адміністративно-правовий механізм забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України являє собою широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених та санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з

нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Особливостями такого механізму є наступні: 1) за своєю сутністю аналогічний базовим загальним об'єктивним закономірностям механізму державно-правового регулювання; 2) його існування обумовлено потребою держави забезпечення практичної реалізації окремих відповідних її функцій; 3) націленість на економічну сферу; 4) нормативно-правова урегульованість процедур вжиття заходів, націлених на забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки; 5) має певні законодавчі обмеження щодо здійснення управлінського впливу; 6) наявність відповідних суб'єктів на різних рівнях уповноважені реалізувати певні заходи у рамках цього механізму; 7) існування об'єктів управлінського впливу в економічній сфері; 8) існування відповідного спектра засобів для досягнення всіх цілей системи економічної безпеки України. Основними елементами адміністративно-правового механізму забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України є: 1) адміністративно-правові норми; 2) акти реалізації адміністративно-правових норм; 3) правовідносини, які виникають та існують внаслідок безпосередньої дії адміністративно-правових норм. Додатковими є інші санкціоновані заходи, внаслідок реалізації яких може відбуватися суттєвий вплив на відносини в аналізованій сфері.

8. Досліджено провідні іноземні практики правового забезпечення процедур організації і функціонування систем економічної безпеки держави та здійснено порівняльну характеристику з окремими національними аспектами. Мова, зокрема, йде про країни – учасники ЄС (Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Бельгія, Королівство Данія, Королівство Нідерландів, Республіка

Польща, Чеська Республіка, Республіка Болгарія, Румунія), а також проаналізований відповідний досвід Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Китайської Народної Республіки та Японії – провідних держав у цьому напрямі.

Можна зазначити, що системи економічної безпеки держави існують в кожній країні та мають свої певні національні особливості. Так, у деяких країнах світу правовідносини в цій сфері регулюються спеціальним законодавством (окремими законами), в деяких ці норми викладені у кількох нормативно-правових документах, в інших – введені в дію опосередковано (концепції, стратегії тощо). Незважаючи на це, в кожній з досліджуваних країн вибудована національна система економічної безпеки, яка гарантує постійний захист вітчизняних економік від внутрішніх та зовнішніх «потрясінь».

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Верховна Рада України, Президент України та Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

Досліджуючи діяльність суб'єктів системи економічної безпеки України, слід зауважити, що кожен із їх числа, зважаючи на власне місце та призначення в державному механізмі, відграє свою відмінну роль щодо захисту національних економічних інтересів. Широкий спектр полівекторних проблемних аспектів на різних рівнях, що деструктивно впливають на вітчизняний економічний сектор, їх багатогранність і складність та, відповідно, функціонування розгалуженої мережі публічних структур і приватних суб'єктів з їх протидії, закономірно призводить до існування різних напрямів їхньої діяльності. Водночас, більшість цих напрямів є взаємозалежними й ефективна систематична діяльність за кожним із них має принципове значення та відіграє ключову роль у питанні забезпечення належної організації й функціонування системи економічної безпеки Української держави.

З огляду на це, виникає потреба ознайомлення та змістовного аналізу адміністративно-правового регулювання діяльності всіх ключових, попередньо виділених, одиниць (підрозділ 2.2) саме як суб'єктів аналізованої системи. Найпершим чином зосередимо увагу на таких учасниках, як Верховна Рада України, Президент України та Рада національної безпеки і оборони України, адже виходячи з їх призначення в системі державних органів та пріоритетної націленості, у частині реалізації окремих функцій держави відносно безпекового середовища в економічній сфері, вбачається за доцільне виділити й дослідити становище останніх і проаналізувати напрями їх діяльності.

Перш ніж досліджувати їх роль та аналізувати специфіку діяльності як суб'єктів аналізованої системи, вбачається за доцільне встановити сутність законодавчої влади з позиції її значимості для забезпечення економічної безпеки України. Різні аспекти щодо цінності законодавчої влади були в полі зору таких науковців, як А. В. Безрукова [61], А. З. Георгіци [133], А. І. Горильова [153], І. Є. Словська [610], Є. Л. Сисолятіна [637], W. Steffani [16], В. А. Туманова [650], Г. О. Федоренко [660] та багатьох інших. Із огляду на чільне місце у вітчизняній системі гілок влади, їй, безсумнівно, відведена вагома роль у цій системі та в процесі впливу на суспільні відносини. Залишаючись однією з провідних на сьогоднішній день невід'ємних повноцінних елементів політико-правової дійсності, вона впливає на всі сфери відносин, змінюючи усталений порядок дій суб'єктів, умови для їх звичного існування, життєдіяльності (функціонування), у тому числі взаємодії тощо. Належне постійне функціонування інститутів законодавчої влади є необхідною передумовою щодо впровадження та вдосконалення механізмів для підвищення ефективності діяльності інших державних органів, у тому числі суб'єктів системи економічної безпеки України, дієвого впливу на контрольовані процеси в державі, які можуть потребувати владного реагування.

Вона, на думку Г. О. Федоренко, є не лише складовою частиною системи розподілу влад, але водночас і окремою підсистемою, якій притаманні відповідна організація, власні предмети відання, коло повноважень, принципи, методи та форми їх здійснення тощо [660, с. 6]. Законодавча влада, вважає А. В. Безруков, є першорядна влада, що забезпечує правопорядок. Саме законодавча влада залишається чинником формування правопорядку, силою, що творить правопорядок у конституційно-правових формах і межах. І однією з цілей її діяльності є формування правопорядку певної якості [61, с. 55]. Зважаючи на вітчизняну парламентсько-президентську модель форми управління країною, а також усвідомлюючи її значення в порівнянні з іншими гілками, саме вона відіграє одну з ключових ролей у державі. Більшість волевиявлень представників цієї влади мають вищу юридичну силу в системі актів держави, встановлюючи

межі й визнаючи санкціоновані способи й засоби правового впливу іншими владними суб'єктами. З цього приводу В. А. Туманов, В. Є. Чіркін та Ю. А. Юдін пропонують ідею переважної ролі законодавчої над іншими владами. Вони мотивують таке становище тим, що провідна роль законодавчої влади в державному механізмі зумовлена, по-перше, тим, що здійснює її орган – парламент – отримує легітимацію шляхом прямого волевиявлення населення країни (вибори) і виступає як орган народного представництва; по-друге, тим, що ця гілка влади наділена винятковим правом приймати закони, і саме вона створює ту правову основу, в рамках якої тільки і можуть діяти інші гілки державної влади [650, с. 45]. Подібну думку висловлює А. З. Георгіца, вказуючи, що результатом її реалізації є формування правової системи держави, яка забезпечує, завдяки законодавству, правове регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі розвитку суспільства і держави, й які вимагають державного регулювання у формі законодавчих приписів. Поточне завдання законодавчої діяльності парламенту полягає у підготовці та прийнятті законів, безпосередньо передбачених Конституцією [270], і тих законів, які забезпечують потреби розвитку суспільства і держави в усіх сферах їх життєдіяльності. При цьому слід наголосити, що законодавство є безпосереднім інструментом формування стратегії й тактики такого розвитку. У правовій державі законодавча діяльність повинна бути спрямована на забезпечення абсолютного пріоритету і верховенства в організації всіх сфер життєдіяльності суспільства й держави, прав і свобод людини, шляхом створення законів, що забезпечують їх захист, тобто на практичну реалізацію принципу правозаконності [133, с. 103].

Оцінюючи значимість такої гілки влади, складно не погодитися з думкою А. І. Горильова, який, вивчаючи це питання, робить висновок, що держава може вважатися справді правовою, якщо в ній безпосередня демократія і представницька гілка тісно взаємодіють і врівноважують одне одного. Безумовно, в кожній державі повинна бути передбачена можливість прийняття найбільш важливих, кардинальних рішень безпосередньо населенням (перш за все мається на увазі проведення референдуму при обговоренні питань, що стосуються

розвитку держави в цілому, які зачіпають інтереси населення всієї країни, або інші форми безпосередньої демократії (збори, сходи громадян за місцем проживання) – при вирішенні питань місцевого значення). Однак поточні питання державного життя повинні вирішуватися законотворчою діяльністю представницьких органів населення, обраних на основі загального, рівного, прямого, таємного голосування. Саме народне представництво здатне щоденно втілювати в життя волю народу при вирішенні тих чи інших державних питань. З одного боку, представницький орган повинен із високим ступенем точності висловлювати думку великих мас людей і соціальних спільнот і тим самим врівноважувати інші владні органи, з іншого боку, в представницькому органі покликані вирішуватися соціальні конфлікти, що виникають на базі зіткнення різних соціальних інтересів. Діяльність представницького органу влади дозволяє виробити компромісне рішення, що враховує в тій чи іншій мірі інтереси протиборчих груп, – цим забезпечується певна стабільність у суспільстві [153]. Вона встановлює орієнтири держави в усіх сферах владного впливу, у залежності від функцій, прямо й опосередковано сприяючи реалізації останніх. Погоджуємося з думкою, що її робота має бути націлена на формування сприятливих умов для життєдіяльності населення, досягнення рівня соціальної справедливості, рівності, утворення адаптованих до сучасних реалій механізмів захисту й відновлення порушених прав громадян та вживати інші заходи конструктивного характеру в дусі розбудови Української державності і забезпечення прав та свобод населення.

Разом з тим, важливим завданням законодавчої влади залишається дотримання балансу між забезпеченням прав громадян та захистом економічних інтересів держави. Мова йде про нерідко вимушену переорієнтацію політики держави, внаслідок чого відбувається перерозподіл бюджетних коштів на різні сфери з пріоритетом на розвиток тих чи інших економічних галузей або в результаті посилення дії чинників деструктивного характеру на економічну сферу, впливу світових економічних тенденцій та багатьох інших факторів, у тому числі неекономічного походження.

Вдалим прикладом цього може слугувати ситуація з експоненційним поширенням на території України респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2». Це зумовило об'єктивну потребу провести заходи із секвестру бюджету, в результаті чого було прийнято ЗУ Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 13.04.2020 р. № 553-IX [511]. Вочевидь, що питання перерозподілу за цих умов є виправданим і закономірним кроком, однак вимагає уваги проблема дотримання балансу між виділеними коштами та фінансовою стабільністю в інших сферах, а також раціональністю розподілу при зменшенні надходжень до останніх. До прикладу, лише на освітньо-наукову сферу фінансування скоротилося на 35 % [182], що об'єктивно позначиться на повноті освітніх послуг, кількості наукових досліджень широкого актуального спектру проблемних питань, повноцінно не забезпечить конституційного права на освіту та не сприятиме інтелектуальному розвитку нації в очікуваній мірі. З огляду на це, важливим завданням для законодавчої влади залишається ефективно, раціональне та обґрунтоване забезпечення всіх сфер державно-владного впливу за різних умов.

Досліджуючи діяльність представників законодавчої влади, слід зауважити, що відповідно до ст. 75 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270] єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [270]. На думку І. Є. Словської, парламент являє собою загальнодержавний, загальнонаціональний, представницький постійно діючий (професійний) колегіальний орган державної влади, прерогативою якого є остаточне визначення змісту, суті і структури майбутнього закону (законотворення) [610, с. 13]. Відповідно, саме цей суб'єкт, будучи єдиним представником законодавчої гілки, визначає характер державної політики в усіх сферах, декларує ключові орієнтири, встановлює рамки, в яких діють інші суб'єкти публічних та приватно-правових відносин тощо. Це ж стосується й питання забезпечення організації і функціонування системи економічної безпеки України, адже парламент визначає основи та принципи національної безпеки, цілі

й основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству захист від загроз шляхом прийняття відповідних законодавчих актів, а також вживає інших заходів, що прямо чи опосередковано стосуються охорони національних економічних інтересів.

Парламент займає особливе місце в системі органів державної влади. Така специфіка зумовлюється наступним: 1) парламент – це вищий загальнонаціональний державний орган народного представництва [78, с. 12]; 2) вказаний суб'єкт виконує законодавчу функцію [637, с. 32]; 3) парламент як представницький орган є найважливішим інститутом в системі поділу влади [29, с. 360]; 4) парламент має певні повноваження контролю за діями уряду і інших вищих органів державної влади [637, с. 32]; 5) найважливіший елемент системи формування, правового забезпечення і реалізації зовнішньої політики держави [237, с. 29]. Як суб'єкт системи економічної безпеки України, він індивідуалізується таким: 1) визначає основи та принципи економічної безпеки України; 2) встановлює межі діяльності інших суб'єктів аналізованої системи, в тому числі з питань, пов'язаних із захистом національних економічних інтересів.

Зважаючи на те, що у вітчизняній системі органів державної влади існує лише один суб'єкт – представник законодавчої гілки, вбачається за доцільне, усвідомлюючи його багатoproфільність, виділити основні повноваження саме із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Аналізуючи конституційні положення та усвідомлюючи складність економічної складової державної безпеки, гадаємо, що варто виділити такі: 1) внесення змін до Конституції України [270] в межах і порядку, передбачених законодавством; 2) прийняття законів; 3) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; 4) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; 5) затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку; 6) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій

позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; 7) здійснення парламентського контролю у межах, визначених законодавством; 8) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності; 9) інші повноваження, віднесені до її відання. Розглянемо детальніше кожне з таких повноважень із точки зору сприяння забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

1. Внесення змін до Конституції України [270] в межах і порядку, передбачених законодавством. Загальновідомим є те, що Конституція України – нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, який визначає фундаментальні засади та принципи регулювання суспільних відносин, містить невичерпний перелік прав та свобод людини і громадянина, в загальних рисах окреслює правове становище ключових державних інституцій тощо. Всі інші санкціоновані державою акти за будь-яких обставин не можуть суперечити положенням Основного Закону, а приймаються (затверджуватися) винятково з метою деталізації конституційних приписів для регламентації тих чи інших правовідносин. Існування такого порядку зумовлене об'єктивною неможливістю одного акта змістовно поширити свою дію на весь широкий та змінний спектр відносин, які потребують охорони держави, а також складним механізмом внесення змін до цього документа.

Відповідно будь-які зміни, що стосуватимуться врегулювання процесів із організації та функціонування системи економічної безпеки України, внесені до Конституції України [270], матимуть наслідком потребу вдосконалення інших нормативно-правових актів з цього напрямку. Вказане може позначитися на формах, методах та способах державного впливу на аналізовану систему, сформувані фундаментальні передумови для перебудови її складових, характеру діяльності суб'єктів системи та інших кардинальних змін.

2. Прийняття законів. Ключова функція Верховної Ради України як єдиного представника законодавчої влади, безумовно, залишається прийняття законів. Закони – ключові нормативно-правові акти в державі, якими

регулюються певна група часто однорідних відносин із метою унормованості останніх, забезпечення правового захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб держави. Для будь-якої держави необхідність врегулювання суспільних відносин було і є одним із головних завдань, адже відсутність санкціонованих механізмів впливу на неправомірну поведінку їх учасників формує додаткові ризики для звичного й прийняттого способу життєдіяльності населення, призводить до спорів та інших неузгодженостей, негативно впливаючи на економічну стабільність.

За існування цих умов неможливо розраховувати на економічний розвиток та стабільність в економічному секторі, адже відсутність законодавчої основи створює можливості для реалізації неправомірних діянь та посилення дії інших деструктивних чинників. Із огляду на це, такі відносини вимагають регламентації на рівні ключових нормативно-правових актів у вітчизняній системі джерел права. Зважаючи на свою сутність, закони є невід'ємними складовими правового механізму із врегулювання відносин, у тому числі й з питань щодо організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Поширеним прикладом таких актів є ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539], яким визначено основи та принципи національної безпеки, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [539]. Законодавець також прийняв й інші документи, дотичні до цієї сфери, ключові з яких виділені та розглянуті нами у підрозділі 1.3.

3. Затвердження Державного бюджету України, внесення змін до нього та контроль за виконанням, прийняття рішення щодо звіту про його виконання. Важливим напрямом роботи парламенту як суб'єкта системи економічної безпеки України слід визнати й затвердження, внесення змін та контроль за виконанням Державного бюджету України, а також прийняття рішення щодо звіту про його виконання. Це зумовлено тим, що від раціонального управління на відповідних стадіях бюджетного процесу, в тому числі завдяки оперативному реагуванню на актуальні складні виклики для держави, прямо залежить належний перебіг широкого кола економічних процесів. У свою чергу, це позначається на стійкості

національної економіки до багатьох загроз, формує матеріальне підґрунтя для її забезпечення з боку держави та сприяє розвитку останньої. Очевидно, що завданням аналізованого суб'єкта виправдано слід вважати розподіл бюджетних коштів на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами та з урахуванням власних безпекових інтересів.

4. Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики. Реалізація вказаної групи повноважень стосується й питання забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Установлення зовнішніх та внутрішніх орієнтирів державної політики виправдано зумовлює потребу адаптації багатьох адміністративно-правових механізмів до актуальних пріоритетів, що стосується й економічного безпекового сектора. Вочевидь, що і зміна таких векторів призведе до потреби вдосконалення законодавства, прийняття відповідних стратегічних документів, націлених на впровадження нових підходів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

5. Затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку. Вказане повноваження за певних умов може доповнювати попереднє, згадане й розглянуте дисертантом. Такі програми зазвичай націлені на стійкий розвиток певних економічних галузей і розраховані на перспективне зростання рівня надходжень до державного чи місцевого бюджету. З огляду на це, важливим завданням законодавчого органу в цьому аспекті слід вважати зважений, аргументований науковими дослідженнями та фаховими оцінками, вибір пріоритетів економічного розвитку, враховуючи власну стійкість намірів, адекватну оцінку ризиків та матеріально-ресурсне забезпечення для досягнення задекларованих цілей.

6. Затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням. Вказане передбачає прийняття економічно

обґрунтованих та виправданих, зважаючи на державне становище, рішень про надання/одержання позик й економічної допомоги. Реалізація таких цілей має забезпечувати власну економічну стабільність та сприяти належному функціонуванню державних механізмів врегулювання суспільних відносин.

7. Здійснення парламентського контролю у межах, визначених законодавством. Важливим напрямом роботи законодавця як суб'єкта системи економічної безпеки України слід також визнати здійснення парламентського контролю. Німецький вчений В. Стеффані під парламентським контролем розуміє процес перевірки і визначення (або здійснення впливу) форми поведінки інших гілок влади, зокрема уряду й органів управління, за безпосередньої (парламентська більшість) і/або непрямой (опозиція) можливості застосування санкцій або обов'язкового у правовому відношенні прийняття рішення, а також вираження політичної позиції у результаті отримання інформації, її переробки й оцінки, яка включає схвалення і критику [16, с. 1328]. Переконані, що існування правової можливості такого контролю є виправдано та необхідно в умовах назрілої потреби ефективного всебічного забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки Української держави. В цьому випадку парламент опосередковано впливає на цей процес, адже мова йде про оцінку й реагування на роботу інших органів, у тому числі суб'єктів аналізованої системи. Реалізуючи відповідні заходи в рамках цього повноваження, парламент опосередковано впливає на процеси з забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Це відбувається в результаті аналізу діяльності підконтрольних структур та їх посадових осіб на предмет оцінки ефективності й своєчасності виконання поставлених завдань стосовно досліджуваної сфери.

В аспекті сприяння належному функціонуванню вітчизняній системі економічної безпеки серед існуючих слід виділити такі види контролю: 1) у фінансовій сфері; 2) у сфері державної безпеки. Стосовно першого виду, то мова йде про діяльність Рахункової палати України, яка, відповідно до ч. 1. ст. 1 ЗУ «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 р. № 576-VIII [548], від імені Верховної

Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням [548]. Відповідно до ст. 7 цього нормативно-правового акта мова йде про такі основні практичні заходи здійснення контролю: 1) фінансовий аудит та аудит ефективності; 2) аналіз виконання Державного бюджету України; 3) аналіз ефективності використання суб'єктами господарювання пільг із сплати до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів, доцільність функціонування пільгових режимів оподаткування та їх вплив на загальний стан надходжень до державного бюджету; 4) здійснює, за зверненням органів місцевого самоврядування, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державних підприємств та інших суб'єктів господарювання державного сектора економіки заходи державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо відповідних місцевих бюджетів та діяльності суб'єктів звернення; 5) звернення до суду у разі порушення об'єктами контролю повноважень членів Рахункової палати та посадових осіб апарату Рахункової палати, зокрема щодо усунення перешкод у реалізації таких повноважень; 6) у разі виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення інформування про них відповідні правоохоронні органи; 7) співробітництво з вищими органами фінансового контролю інших держав, міжнародними організаціями; 8) здійснення інших заходів, передбачених законодавством [548].

З приводу контролю у сфері державної безпеки, то відповідно до ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [539] Верховна Рада України здійснює парламентський контроль та приймає закони України, які визначають і регулюють діяльність органів сектора безпеки і оборони та їхні повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання [539]. Такий контроль поширюється на тих суб'єктів системи економічної безпеки України, які у відповідності до аналізованого законодавчого акта відносяться до сектора безпеки. Також до числа таких органів варто включати й деяких інших суб'єктів системи економічної безпеки України (Антимонопольний комітет України, Державне бюро розслідувань, Фонд

державного майна України та ін.).

Предметами ж такого контролю законодавець визнає наступні положення: 1) дотримання вимог Конституції [270] і законів України у діяльності органів сектора безпеки; 2) зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки; 3) стан правопорядку в органах сектора безпеки, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період; 4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектора безпеки [539]. Вочевидь, що реалізація таких заходів сприятиме підвищенню рівня ефективності діяльності вказаних суб'єктів. Також, гадаємо, що це вплине на зниження рівня зловживань співробітниками вказаних установ, забезпечуючи дотримання принципів верховенства права та законності під час виконання посадових обов'язків останніми.

8. Затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності. Питання щодо значимості ефективної приватизації буде висвітлено дисертантом у наступному підрозділі при дослідженні становища центрального органу виконавчої влади, уповноваженого на реалізацію державної політики в цій сфері. Попередньо лише зазначимо, що важливим завданням парламенту є всіляке законодавче сприяння процесу приватизації в Україні, враховуючи неефективну систему державного управління значною частиною суб'єктів господарювання та усвідомлюючи реальні переваги від їх передачі приватним суб'єктам.

9. Інші повноваження, віднесені до її відання. Верховна Рада України вживає й інші заходи, що прямо чи опосередковано стосуються забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки.

Наступним суб'єктом владних повноважень, який забезпечує економічну безпеку нашої країни та заслуговує особливої уваги в цьому аспекті, є Президент

України. Як відомо, він не відноситься до жодної із гілок влади, однак в нинішній політико-правовій парадигмі відіграє одну з провідних ролей у державі, зважаючи на його конституційно закріплений статус. М. Чобану наголошує, що президентство в Україні – одна з найактуальніших і спекулятивних тем державно-управлінської науки та зарубіжної і вітчизняної публіцистики, що зумовлено рядом причин: 1) цей інститут в Україні порівняно новий в історичній ретроспективі; 2) його персоніфікація має глибоке історичне коріння, що обумовлює значення моральних якостей особи, а також найближчого оточення президента; 3) організація державної влади в Україні будувалася на строго ієрархічній вертикалі виконавчої влади, головною ланкою якої є президент [690, с. 72]. Н. В. Коваль зазначає, що запровадження поста Президента України, як і визначення його конституційно-правового статусу, відбулося майже одночасно з проголошенням незалежності України [246, с. 13]. Безумовно, вітчизняна система поступово трансформувалася, в тому числі внаслідок ряду суб'єктивних чинників, що торкнулося механізмів державного регулювання, кола та сфери впливу органів державної влади, статусу інституту президента тощо. Нинішнє правоположення аналізованої інституції об'єктивно дає підстави й зумовлює доцільність репрезентувати останнього як одного з багатьох суб'єктів системи економічної безпеки України. Вбачаємо, що найпершим чином вказана теза доводиться його повноваженнями, реалізація заходів у рамках деяких із них як впливає на одні, так породжує і інші процеси з організації й функціонування системи економічної безпеки України.

У відповідності до ст. 102 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270] Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [270]. Він також визнається відповідальним за реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [270]. Виходячи з цих конституційних тверджень, а також враховуючи положення ст. 17 Основного Закону, припускаємо, що Президент, у межах власних повноважень,

пріоритетно орієнтований на забезпечення всієї національної безпеки України.

Ознайомлюючись із його повноваженнями та усвідомлюючи складність і багатогранність аналізованої системи, в контексті тематики дисертаційного дослідження, до переліку ключових слід віднести й передбачені ст.106 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270]. Зокрема, Президент України: 1) забезпечує національну безпеку; 2) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; 3) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; 4) здійснює керівництво у сфері національної безпеки; 5) очолює Раду національної безпеки і оборони України; 6) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України; 7) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України. Розглянемо й проаналізуємо деякі з пропонованого спектру основних повноважень.

Так, зокрема представлення держави в міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладання міжнародних договорів має важливе стратегічне значення, адже сторони беруть на себе ряд зобов'язань, поетапне виконання яких передбачає внесення змін до звичного перебігу, нерідко й економічних процесів. Часто для досягнення спільно задекларованої мети сторони мають вжити ряд правових заходів, спрямованих на зміну форм, методів і способів впливу держави, на аналізовану систему чи, зазвичай, її складові, діяльності приватних суб'єктів та ін. З огляду на це, насамперед прийняття рішення про укладення окремих міжнародних договорів, має базуватися на реальних можливостях держави у частині виконання всіх його положень, а також виходячи з усвідомлення змоги захисту власних економічних інтересів у середньо- та довгостроковій перспективі.

Важливою є конституційно передбачена можливість вето законів та

зупинка дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності. Це зумовлено виправданою потребою мінімізувати ризики потенційних зловживань із боку представників парламенту та виконавчої гілок влади, у тому числі це стосується національної системи економічної безпеки. Як свідчить досвід, прийняття (затвердження) актів, норми (положення) яких порушуватимуть конституційний правопорядок, є поширеною практикою за всю історію незалежності. Відповідно до задекларованих цілей Української держави, авторитету та непорушності Основного Закону Президент наділений відповідними повноваженнями для недопущення такого виду юридичних колізій. Не виникає сумніву, що це має відношення й до процесів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, нормотворчі ініціативи відносно якої можуть нести певні реальні ризики для сучасної держави.

Особливе місце слід відвести забезпеченню Президентом національної безпеки України. Такі заходи практично реалізуються за участі Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) – координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України [270; 547]. Вона зокрема координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки [270]. Вказаний суб'єкт є одним із допоміжних органів Президента, орієнтований у тому числі на забезпечення економічної складової національної безпеки України.

Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР [547], її функціями в аспекті забезпечення функціонування аналізованої системи необхідно визнати: 1) внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України

[547]. Зважаючи на такі функції та усвідомлюючи місце установи серед інших владних суб'єктів, погоджуємося з точкою зору К. В. Тарасенко, яка стверджує, що Рада національної безпеки і оборони України займає домінуюче місце в системі органів державної влади, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. Аналіз системи забезпечення національної безпеки України доводить те, що Рада національної безпеки і оборони України є визначальним елементом цієї системи та одним із центральних учасників політичного життя країни. В нових політичних умовах роль Ради національної безпеки і оборони України помітно зростає, а покладені на неї повноваження виходять далеко за межі компетенції дорадчої структури. Вона виступає не тільки координаційним органом з питань національної безпеки і оборони, але й є виразником важливих політичних рішень, які виносяться у формі відповідних пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони [640, с. 618]. Вочевидь, ефективна систематична діяльність цієї установи має вагоме значення для аналізованої системи. Переконані, що це зумовлено його визначальною роллю у питанні розробки широкого спектру заходів та безпосередньої реалізації заходів безпекової політики. Не менш вагомим є й різновекторна та різнорівнева координаційна робота установи серед багатьох суб'єктів системи економічної безпеки України. Відповідно, за поточної конфігурації стан безпекового сектора суттєво буде залежати від діяльності вказаного суб'єкта.

Ця точка зору, на наше переконання, підтверджується й компетенцією РНБОУ саме як суб'єкта системи економічної безпеки України. Так, згідно зі ст. 4 однойменного закону Рада національної безпеки і оборони України: 1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які, відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, що належать до сфери національної безпеки, подає пропозиції Президентові України, приймає рішення по їх удосконаленню; 2) координує виконання прийнятих Радою національної безпеки України рішень, введених в дію указами Президента України, і здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної

безпеки, подає Президентіві України відповідні висновки та пропозиції; 3) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності; 4) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання; 5) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану; 6) координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану; 7) координує та контролює діяльність органів виконавчої влади при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України; 8) координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки [547]. Реалізація цих повноважень спрямована, у тому числі й на забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України [377, с. 136].

Усвідомлюючи роль вказаного органу як суб'єкта аналізованої системи, можемо вважати, що він є однією з провідних установ у вітчизняному секторі безпеки. Зокрема, він визначає пріоритетні напрями розвитку системи безпеки, а також аналізує поточні ризики для останньої та здійснює розробку проєктів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань економічної безпеки. Важливе значення відводиться координаційній та контролюючій функціям цього суб'єкта, які реалізуються з метою консолідації наявного матеріально-ресурсного забезпечення й інтелектуального потенціалу для ефективної, а також оперативної протидії загрозам і нівелюванню можливого посилення ризиків для вітчизняної системи економічної безпеки в різні стани та періоди.

Досліджуючи діяльність Верховної Ради України, Президента України та Ради національної безпеки і оборони України, ми дійшли висновку, що кожна з

цих державних інституцій є особливим суб'єктом системи економічної безпеки України, які виконують певні, притаманні лише цим інституціям, функції, пов'язані з координацією та правовим забезпеченням функціонування економіки нашої країни та системи економічної безпеки України.

3.2. Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

З-поміж визначеного в ході дослідження переліку суб'єктів системи економічної безпеки України, неможливо оминати увагою Кабінет Міністрів України та деякі інші центральні органи виконавчої влади, усвідомлюючи спектр їх завдань та функцій у цьому процесі. У системі органів державної влади поряд із законодавчою та судовою гілками виконавча доповнює державний механізм врегулювання суспільних відносин, забезпечуючи його повноцінність та дієвість. Сам же принцип поділу влади, на переконання В. Б. Авер'янова, означає, з одного боку, виділення основних функціональних видів (частин) діяльності держави, законотворення, правозастосування і правосуддя, а з іншого – структурну побудову державного апарату з різних видів, груп державних органів, законодавчих, виконавчих, судових із притаманною їм компетенцією, сукупністю державно-владних повноважень. Тобто принцип поділу влади допустимо тлумачити не більше як визнання того факту, що єдина за своїм змістом державна влада реалізується через певні державні органи. Інакше вважаючи, влада за змістом є єдиною, а принцип поділу влади є більш теоретичним постулатом чи доктриною, яка дає змогу певним чином будувати державний механізм та організувати його функціонування [25, с. 38; 26, с. 30]. Так чи інакше, вказана парадигма є типовою для більшості країни і саме за цими принципами будується й функціонує державний механізм врегулювання суспільних відносин. Кожен із елементів такого механізму виконує власні, відмінні від інших гілок, функції, сприяючи розвитку держави, в тому числі й економічного безпекового сектора загалом.

Що ж до місця й ролі органів виконавчої влади, то саме на них покладається широкий перелік складних, з точки зору реальної можливості виконання, проблемних питань, враховуючи сучасну нестійку й змінну політичну обстановку та інші фактори, здебільшого економічного, правового, а також соціального походжень. Це стосується й економічної безпекової сфери досягнення більшості очікуваних результатів, як проміжних, так і кінцевих, стосовно якої залишається складним дорученням, а тому об'єктивно вимагає уваги з боку представників наукової та фахової спільнот до цієї проблематики.

Широкий спектр питань у рамках окресленої тематики неодноразово вивчався та досліджувався багатьма вченими й науковцями. Серед них варто згадати О. М. Баби́ча [50], І. Л. Бачило [58], О. С. Дніпрова [175], З. А. Духновську [188], Р. А. Колишко [254], А. М. Крамні́ка [291], В. Є. Морозова [407] й інших.

Безпосередньо фокусуючи власну увагу на загальній характеристиці виконавчої влади, слід ознайомитися з ключовими, визнаними науковою спільнотою поглядами щодо бачення її поняття та розуміння особливостей. Так, на думку З. А. Духновської, вона являє собою самостійну і незалежну гілку державної влади, має універсальний, предметний й організуючий характер, виражену системою державних органів виконавчої влади, наділених державно-владними повноваженнями, головне її призначення полягає у виконанні законів і їх реалізації певними методами, передбаченими законодавством, а також вирішення інших завдань: 1) забезпечення економічного розвитку держави та регулювання національної економіки; 2) реалізація конституційно-правових норм, що визначають розвиток державних інститутів; 3) забезпечення основних прав і свобод людини; 4) виконання міжнародно-правових зобов'язань держави; 5) реалізація державної політики з питань оборони і безпеки держави [188, с. 8]. К. С. Бельский та В. Є. Морозов переконують, що поняття виконавчої влади має усвідомлюватися в двох аспектах. У широкому аспекті під виконавчою владою розуміється система діючих органів виконавчої влади, у вузькому – волевиявлення посадової особи [63; 407, с. 210]. Р. А. Колишко наголошує, що це

самостійна гілка публічної державної влади, яка має організуючий, універсальний, загальний, динамічний характер і представлена системою органів, покликаних виконувати функції держави переважно у формі правозастосування [254, с. 6]. І. Л. Бачило пропонує її репрезентувати як систему органів, які здійснюють державне управління справами суспільства, забезпечуючи його розвиток на основі законодавства та самостійної реалізації державно-владних повноважень виконавчо-розпорядчого характеру [58, с. 31]. О. С. Дніпров вважає за доцільне розглядати її як інститут державної влади, який складається із сукупності державних органів, що здійснюють владно-політичні та владно-управлінські функції у визначеній законодавством сфері [175, с. 48, 110]. Загалом же вітчизняні та іноземні вчені сходяться на думці, що мова йде про сукупність відокремлених від законодавчої й судової гілок державних інституцій, уповноважених практично реалізовувати вказівки, цілі, напрями орієнтирів, визначених нормами та положеннями чинних нормативно-правових актів, стратегічних документів, судових рішень, а також інших видів приписів, допустимих законодавством. Такі органи діють у межах визначеної компетенції та передбачених повноважень, не стосуючись законодавчої та судової гілок влади й реалізуючи відповідні функції держави.

З числа її ознак, на думку згаданого О. С. Дніпрова, слід виокремити такі: 1) займає певне місце в системі державного механізму; 2) бере участь у виконанні функцій держави у визначеній сфері суспільних відносин; 3) має відповідну організаційну структуру, яка відповідає меті його діяльності; 4) має здатність діяти від імені держави в формі виконавчо-розпорядчої діяльності; 5) наділений публічно-владними повноваженнями [175, с. 49, 401]. О. М. Бабиш пропонує виділяти наступні її ознаки: 1) є різновидом (гілкою) державної влади [50, с. 305]; 2) одним із основних завдань виконавчої влади є реалізація нормативно-правових актів у державі [50, с. 306]; 3) управлінський зміст виконавчої влади [50, с. 306]; 4) специфічний суб'єктний склад, представлений системою її органів різних рівнів, правовий статус яких визначений законом [50, с. 307]; 5) універсальність та єдність виконавчої влади, що означає її постійне та повсюдне провадження на

всій території держави [50, с. 307].

На наше переконання, однією зі змістовних та всеохоплюючих сукупності ознак органів виконавчої влади слід виокремити наступну градацію: 1) є відносно самостійною гілкою, формою, видом єдиної державної влади в Україні, атрибутом державно-владного механізму, побудованого на засадах поділу влади і здійснюється поряд із законодавчою і судовою, тісно з ними взаємодіючи; 2) є самостійною лише у зв'язку з практичною реалізацією Конституції, законів України в загальнодержавному та функціонально-компетенційному масштабах. На неї покладається найбільша частина загальнодержавних функцій; 3) має державно-правову природу, наділена владними повноваженнями, що проявляються в її можливостях впливати на поведінку і діяльність людей, їх об'єднань, права і можливості підпорядковувати собі волю інших; 4) здійснюється на засадах поділу державної влади на гілки не на всіх рівнях, а тільки на вищому, оскільки на місцевому рівні відсутні законодавчі органи [26, с. 19]; 5) вона не може ототожнюватися з виконавчою діяльністю, оскільки остання є формою реалізації виконавчої влади, видом державної діяльності відповідної компетенційної та функціональної спрямованості; 6) здійснюється системою спеціально створених суб'єктів, органами виконавчої влади різних рівнів, наділених виконавчою компетенцією, що не властиве органам законодавчої та судової влади. Через систему органів виконавчої влади здійснюється державне управління, виконавча та розпорядча діяльність [26, с. 20]. Ми вважаємо, що ці властивості всебічно характеризують виконавчу владу, формуючи уявлення про неї саме як самостійну гілку влади. Вважаємо, що це також підтверджує доцільність аналізу ролі цих органів як суб'єктів системи економічної безпеки окремою групою.

На думку А. М. Крамніка, виконавча влада надає державному управлінню специфічний державно-владний характер. Саме в процесі державного управління проявляється основне призначення виконавчої влади – виконання законів. Оскільки їх виконання здійснюється і шляхом правосуддя, прокурорського нагляду, діяльності місцевих Рад, депутатів, громадян, то це не є прерогативою,

монополією органів державного управління (виконавчої влади). Однак тільки органи державного управління (виконавчої влади) спеціально уповноважені для приведення законів у життя, розвиваючи, уточнюючи, деталізуючи і конкретизуючи їх [291]. Водночас необхідно усвідомлювати, що дієва реалізація всіх таких заходів є виправдано складним завданням, зважаючи на ряд супутніх суб'єктивних факторів та об'єктивних умов. Постійні перебудови у системі органів виконавчої влади, зміни організації роботи, назрілі потреби в оптимізації їх діяльності, непоодинокі випадки недоопрацювань у стратегічному плані щодо реалізації певного напрямку державної політики та ін. суттєво ускладнюють досягнення очікуваних результатів.

Система органів виконавчої влади є найчисленніша і найрозгалуженіша сукупність установ, на яку покладається широке коло проблемних питань комплексне вирішення яких є прерогативою одного чи кількох суб'єктів. Вони закономірно є провідними владними інституціями, за результатами роботи яких буде наочно продемонстровано дієвість тих чи інших заходів у відповідних сферах впливу. Це стосується й питання забезпечення належного функціонування вітчизняної системи економічної безпеки, яка, зважаючи на власну багатогранність, очікувано суттєво залежить від діяльності цих суб'єктів. Як одне із багаточисленних свідчень цього бачення можна привести діяльність відповідних органів Державної митної служби України. Відсутність очікуваних надходжень до відповідного бюджету [410] призводить до появи ряду ризиків, що у певній мірі може стосуватися й економічної сфери. З огляду на це, ефективна систематична робота будь-якого суб'єкта виконавчої влади має суттєве значення й для певних економічних секторів, адже такого роду дисбаланси зумовлюють необхідність перегляду існуючих бюджетних планів, стратегій, що призводить до недоотримання прогнозованих надходжень в інших галузях.

Безпосередньо досліджуючи діяльність органів виконавчої влади як суб'єктів системи економічної безпеки Української держави, першочергово слід виділити ключові з їх числа. Усвідомлюючи спектр загроз національній економіці, особливості організації аналізованої системи та ознайомившись із

компетенцію суб'єктів, як уже наголошувалось (підрозділ 2.2), до їх переліку варто включити такі органи: Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України) та деякі інші органи виконавчої влади (Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державна фіскальна служба України, Державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна регуляторна служба України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національне агентство з питань запобігання корупції, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, місцеві державні адміністрації). Охарактеризуємо діяльність кожного з їх числа саме як суб'єктів системи економічної безпеки України.

1. Кабінет Міністрів України. Відповідно до ст. 113 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270], Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Вказаний суб'єкт відповідальний перед Президентом України й Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Основним Законом [270]. Саме він визначає характер роботи виконавчих владних структур, впливає на процеси реалізації законодавчо визначеної державної політики в економічній сфері, безпекового сектора тощо.

Від ефективної постійної реалізації Кабінетом Міністрів України всіх своїх функцій залежить як економічне становище держави, так і робота інших органів виконавчої влади – суб'єктів досліджуваної системи. Слід зауважити, що Кабмін, володіючи правом законодавчої ініціативи, враховуючи поточну обстановку та керуючись результатами діяльності підпорядкованих суб'єктів, може вносити до Верховної Ради України пропозиції по вдосконаленню існуючих владних механізмів із врегулювання суспільних відносин.

Завданнями досліджуваного органу, в аспекті забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки, варто визнати:

1) забезпечення економічної самостійності України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання законодавства; 2) забезпечення реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі; 3) забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; 4) розробка і здійснення загальнодержавних програм економічного розвитку України; 5) забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності; 6) здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) розробка проєкту закону про Державний бюджет України і забезпечення його виконання; 8) здійснення заходів щодо забезпечення національної безпеки України, боротьби зі злочинністю; 9) організація і забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; 10) здійснення інших повноважень, визначених законодавством [270; 527]. Вказаний орган, зважаючи на своє становище, виконує й інші завдання, які побічно стосуються процесу організації та функціонування аналізованої системи. Як приклад, можна згадати спрямування і координацію роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, їх утворення, реорганізацію, ліквідацію тощо.

Зважаючи на окреслений спектр завдань в економічній сфері, Кабінет Міністрів України наділений широким спектром повноважень з метою їх повноцінного виконання. Зокрема, мова йде про проведення державної економічної політики, прогнозування та державне регулювання національної економіки; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного розвитку, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами, приймає рішення про залучення радників для підготовки до приватизації та продажу об'єктів, сприяє розвитку підприємництва, здійснює заходи щодо демонополізації та інші [527]. Загалом же, мова йде про весь загальний спектр повноважень в економічній сфері, що покладається на виконавчий блок державної влади. Вказане зумовлено й тим, що основні підзаконні нормативно-правові акти, якими визнаються напрями діяльності з забезпечення організації та функціонування аналізованої в дослідженні системи, затверджуються саме постановами Кабінету Міністрів України.

Більшість із таких повноважень практично реалізуються відповідними міністерствами та іншими органами виконавчої влади згідно з визначеними напрямками діяльності останніх. Провідну роль серед міністерств, закономірно, займають такі суб'єкти, як Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України і Міністерство фінансів України.

2. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Відповідно до Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.08.2014 р. № 459 [491], до основних завдань вказаного органу як суб'єкта аналізованої системи вбачаємо за доцільне віднести забезпечення формування та реалізації державної політики економічного розвитку і торгівлі, державної інвестиційної політики, державної зовнішньоекономічної політики, розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, інноваційної діяльності в реальному секторі економіки, державних та публічних закупівель [491]. Спрямованість цього міністерства на розвиток національної економіки та систематична ефективна робота останнього має велике значення для держави. Це зумовлено тим, що міністерство є центральним органом виконавчої влади з питань економічного розвитку України, безпосередньо реалізує державну політику в цій сфері. Саме від його роботи значною мірою залежатиме ступінь ефективності та розвитку економіки, існування реальних передумов для економічного зростання, стійкість економіки до багатьох загроз тощо.

3. Міністерство фінансів України. З позиції захисту вітчизняної економіки своя особлива роль серед органів виконавчої влади як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки відводиться Міністерству фінансів України. Це зумовлено спектром завдань та функцій структури, а також доцільно звернути увагу на кількість підпорядкованих органів – суб'єктів досліджуваної системи (Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Державна аудиторська служба України та інші).

У відповідності до Положення про Міністерство фінансів України від 20.08.2014 р. № 375 [492], в аспекті забезпечення організації й функціонування

досліджуваної системи цей суб'єкт є головним органом серед центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику, державну політику у сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, забезпечення формування державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, інших заходів [492]. Вочевидь, що такий широкий спектр напрямів державної політики та власне адміністративно-правове становище останнього дає підстави репрезентувати його як одного з важливих суб'єктів із забезпечення організації та функціонування вказаної системи.

Варто звернути увагу й на завдання такої структури. У відповідності до законодавства, основними з їх числа пропонують визнавати: 1) забезпечення формування та реалізації державної фінансової, бюджетної та боргової політики, державної політики в сфері міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів, державної політики; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 3) забезпечення формування та

реалізації єдиної державної податкової і митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства; 4) забезпечення формування державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності; 5) інші завдання [492]. Ознайомлюючись та аналізуючи завданням Мінфіну, приходимо до висновку, що виконання кожного із них так чи інакше пов'язане з забезпеченням функціонування системи економічної безпеки України. Досягнення задовільних показників по кожному напрямку послаблятиме тиск на економічний блок у цілому, сприяючи його стабільному функціонуванню.

Слід додатково уточнити, що вплив його роботи посилюється завдяки багатьом підпорядкованим органам виконавчої влади – суб'єктів системи економічної безпеки України. Це обумовлюється багатоманітністю, різноплановістю та розгалуженістю завдань Мінфіну в економічній безпековій сфері, що вимагає існування відокремлених інституцій, спрямованих на виконання окремих груп завдань у окресленій сфері.

В цілому діяльність органів виконавчої влади має важливе значення для всіх сфер державно-владного впливу. Це, безумовно, поширюється на економічний безпековий сектор, прямий та опосередкований вплив на який здійснюється в результаті діяльності органів виконавчої влади. Такі суб'єкти, порівняно з міністерствами, виконують вужче коло конкретизованого спектру задач, зазвичай, у рамках певного (чи декількох) напрямку (-ів). З огляду на значимість органів виконавчої влади як суб'єктів системи економічної безпеки України вбачається за доцільне та вмотивоване дослідити відповідні напрями діяльності кожного з їх числа, що були виділені дисертантом.

1. Державна аудиторська служба. Відповідно до п. 1 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМУ від 03.02.2016 р. № 43 [483], Держаудитслужба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів

України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Вказаний орган є провідною вітчизняною державною інституцією з питань практичного втілення заходів державного фінансового контролю для протидії зловживанням із боку господарюючих суб'єктів.

У цьому сенсі варто звернути увагу на роль та значимість державного фінансового контролю як способу легального впливу на поведінку учасників тих чи інших правовідносин. Його значимість і ціннісність давно визнана й на міжнародному рівні. Так, у ст. 1 Лімської декларації керівних принципів контролю від 01.01.1977 р. № 604_001 [33] вказано, що організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими засобами, оскільки таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. Контроль – не самоціль, а невід'ємна частина системи регулювання, метою якої є розтин відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти коригуючі заходи, в окремих випадках – притягти винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяний збиток або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення таких порушень у майбутньому [33]. Україна, будучи учасником цього міжнародного акта, вживає відповідних заходів для провадження контролюючої діяльності. Одним із них якраз і є існування спеціалізованої інституції з відповідними завданнями із реалізації політики у сфері державного фінансового контролю. Формами такого контролю є державний фінансовий аудит, інспектування, перевірка, а також моніторинг закупівель. Реалізація цих форм здійснюється лише за умови виникнення законодавчо встановлених підстав і за спеціально передбаченою процедурою [150, с. 150-151; 4].

До завдань Держаудитслужби віднесено: 1) забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю; 2) здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження

державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів [33]. Також у встановлених випадках Держаудитслужба надає відповідні, передбачені законодавством, адміністративні послуги.

2. Державна митна служба України. Досліджуючи це питання, складно залишити поза увагою вказаний суб'єкт, усвідомлюючи широку сферу впливу останнього. Згідно з п. 3 Положення про Державну митну службу України, затвердженого постановою КМ України від 06.03.2019 р. № 227 [485], завданнями вказаного органу є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [485]. Окрім безпосереднього вжиття комплексу заходів із забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України, вказаний суб'єкт вносить пропозиції по удосконаленню законодавства в цій сфері. Виконання такого завдання має підвищити рівень ефективності провадження митної політики держави, сприяючи тим самим розвитку національної економіки.

Загалом не виникає сумніву, що вжиття таких заходів у перспективі позитивно позначиться на вітчизняній економіці, що зумовлює потребу ефективної роботи органу. Також не менш важливим є подальший пошук шляхів із підвищення рівня правового врегулювання окресленої сфери з орієнтиром на провідні світові практики законодавчого забезпечення діяльності суб'єктів митної безпеки.

3. Державна податкова служба України. З-поміж суб'єктів системи економічної безпеки держави своє чільне місце займає й Державна податкова служба Україна, сфера впливу якої поширюється на широке коло важливих для економіки правовідносин. Зважаючи на роль та призначення цієї установи,

припускаємо, що систематичне виконання більшості її завдань справляє помітний вплив на економічну складову державної безпеки.

Щодо самої конкретизації завдань аналізованого суб'єкта, то згідно з п. 3 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою КМ України від 06.03.2019 р. № 227 [486], основними пропонується визнати наступні: 1) реалізація державної податкової політики; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: а) державної податкової політики; б) здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів; в) державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального; г) державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску; г) державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону [486]. Реалізація заходів у рамках цих завдань має сприяти забезпеченню податкової безпеки держави, яка, в свою чергу, є складовою національної безпеки України. А враховуючи реальну залежність економіки від податкових надходжень до відповідних бюджетів сприяння її належному функціонуванню є однією з прерогатив у роботі окремих суб'єктів державної влади.

Водночас слід зауважити, що поточна робота Державної податкової служби України суттєво ускладнюється частими, нерідко непослідовними змінами у питаннях нормативної регламентації діяльності та організаційно-структурної побудови вказаного суб'єкта. Ці зміни носять багатовекторний характер та мають різне походження, проте деструктивно впливають на всю роботу аналізованого органу виконавчої влади, формуючи коротко- чи середньострокові перепони для діяльності останнього.

Такий розвиток подій зумовлює необхідність оперативного пошуку та впровадження нових підходів із врегулювання підвідомчих суспільних відносин, що нерідко закономірно супроводжується складнощами в їх практичній реалізації. Як наслідок, формуються додаткові можливості для зловживань із боку посадових осіб державних установ, а також суб'єктів господарювання, що у певній мірі перешкоджатиме розвитку тій чи іншій економічній галузі.

4. Державна фіскальна служба України. Необхідність подальшої діяльності вказаного суб'єкта, як одного з органів виконавчої влади, зумовлено потребою сприяння реалізації завдань та функцій підрозділів податкової міліції, яка до завершення здійснення заходів з утворення органу, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності, діятиме у структурі аналізованої установи.

В умовах одночасного функціонування Державної податкової служби України та Державної фіскальної служби України, з метою уникнення дублювання і потенційних неузгодженостей відбулося розмежування завдань, функцій та повноважень вказаних органів. За нинішньої обстановки завданням досліджуваної установи є реалізація державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [489]. Тобто вказаний суб'єкт орієнтований на забезпечення діяльності підрозділів податкової міліції, що зумовлено недоцільністю, з точки зору часових обмежень та складнощів у реалізації багатьох організаційних заходів, перепідпорядкування останніх Державній податковій службі України. Варто зауважити, що у нинішніх умовах роль Державної фіскальної служби України як суб'єкта аналізованої системи складно недооцінювати, зважаючи на результати роботи останньої за всіма напрямками свого впливу. Враховуючи її головне призначення – боротьба з економічними правопорушеннями (злочинами), вказаний суб'єкт доцільно віднести до категорії правоохоронних органів, що забезпечують економічну безпеку країни.

5. Державна казначейська служба України (Казначейство). Відповідно до Положення про Державну казначейську службу України від 15.04.2015 р. № 215 [484], зазначений суб'єкт є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів [484]. Ця структура також впливає на становище економічного сектора, що зумовлено тими завданнями, які покладаються на останню. Так, відповідно до п. 3 згаданого положення, завданнями Казначейства є: 1) реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах [484].

Погоджуємося з точкою зору Ю. О. Голинського, який, оцінюючи роль цієї структури, приходять до висновку, що Казначейство відіграє вирішальне значення у надійності та стабільності процесу обслуговування бюджету, а відтак дана служба повинна залишатись єдиним відповідальним органом за рух бюджетних коштів [139, с. 71]. Саме від його результативної роботи залежить стійкість вітчизняної економічної системи та формування фінансових передумов для подальшого необхідного розвитку економіки. Від постійних планових виплат залежить становище держави, суб'єктів господарювання – пересічних громадян, а також, у значній мірі, вся макроекономічна стабільність.

6. Державна служба фінансового моніторингу України. Згідно з п. 1 Положення про Державну службу фінансового моніторингу України від 29.07.2015 р. № 537 [488], вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення [488]. Протидія економічній злочинності – одне з головних завдань багатьох

правоохоронних органів, які репрезентуються дисертантом як суб'єкти системи економічної безпеки України. Водночас, результативне виконання таких цілей, використовуючи лише власне ресурсне забезпечення, а також ураховуючи особливості цього явища, на практиці видається доволі часто складним завданням. Із огляду на таку ситуацію і враховуючи низку відповідних ризиків, у системі органів виконавчої влади функціонує Державна служба фінансового моніторингу України, яка спеціалізується безпосередньо на практичній реалізації державної політики в сфері запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та сприянню розповсюдження зброї масового знищення.

Щодо завдань органу, то такими, на наше переконання, ключовими, відповідно до законодавства, є: 1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення; 2) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформація, що можуть бути пов'язані з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення; 3) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення; 4) проведення національної оцінки ризиків [488]. Вважаємо, що успішне виконання всіх поставлених завдань позитивно вплине на функціонування всієї системи економічної безпеки України.

7. Державна регуляторна служба України. З огляду на широкий спектр загроз та ризиків для системи економічної безпеки України слід також включити й Державну регуляторну службу України до пропонованого переліку. Відповідно до п. 1 Положення про Державну регуляторну службу України від 24.12.2014 р. № 724 [487] вказаний суб'єкт є центральним органом виконавчої влади, діяльність

якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності [487]. Завданнями цього органу є: 1) реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності; 2) координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності [487]. Існування цього суб'єкта зумовлено роками назрілої та визнаної потреби дерегуляції господарської діяльності. Значна кількість регуляторних актів, положеннями яких створюються необґрунтовані перешкоди, для діяльності суб'єктів господарювання, очікувано, перешкоджають та уповільнюють розвитку економіки. В результаті чого, втрачаються додаткові надходження, конкурентні переваги, гальмується державний розвиток, що негативно позначається на економічному секторі та соціальному благополуччі населення.

8. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Відповідно до ст. 2 ЗУ «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. № 772-VIII [534] вказаний суб'єкт є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [534]. Аналізований суб'єкт провадить свою діяльність відносно нещодавно й націлений розшук злочинних

активів із метою сприяння захисту прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави. Повернуті активи, за відповідних умов, можуть бути звернені у відповідний бюджет із подальшим їх використанням для різних потреб, у тому числі економічного й подібного спрямування. Зазвичай, мова йде про активи втрачені у результаті скоєння так званих «економічних злочинів», тому вживаючи відповідні заходи цей суб'єкт, між тим і протидіє економічній злочинності – однієї із найскладніших реальних загроз для вітчизняної економіки.

9. Національне агентство з питань запобігання корупції. Згідно ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [518] воно визнається центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [518]. Зважаючи на встановлену залежність стану окремих секторів національної економіки від багатьох корупційних діянь його ефективна робота позитивно впливатиме на аналізовану систему. Необхідно відмітити, що діяльність органу націлена й на корупційні правопорушення, вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці, адже саме від цієї групи правопорушень зазнається суттєвий негативний тиск на економіку.

10. Антимонопольний комітет України. Чільне місце в такій системі, виходячи зі свого призначення та сфери впливу, займає Антимонопольний комітет України. Ст. 1 ЗУ «Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 р. № 3659-XII [504] передбачено, що він є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [504]. Запобігання монополізації всіх секторів ринку – одне із завдань держави, задля захисту прав громадян, а також стимулювання економічного розвитку. Зловживання під час концентрації чи узгоджених дій суб'єктів господарювання часто несуть загрозу економічному сектору та виправдано потребують дієвого й оперативного державного втручання. Існування такої інституції є поширеною позитивною іноземною практикою і, як показує багаторічний досвід, виправданим кроком з

точки зору державного стимулювання економічного зростання.

У вітчизняній системі органів виконавчої влади – суб'єктів системи економічної безпеки України, зазначена структура уповноважена виконувати широке коло вагомих завдань. Зокрема, мова йде про наступні: 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; 2) контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції; 3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції; 4) методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; 5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель; 6) проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [504]. Заходи в межах таких завдань вживаються органами Антимонопольного комітету України відносно всіх суб'єктів господарювання, більшість із яких є обов'язковими для виконання останніми.

11. Фонд державного майна України. Думка про віднесення вказаного органу до суб'єктів національної системи економічної безпеки мотивується тим, що згідно зі ст. 1 ЗУ «Про Фонд державного майна України» від 09.12.2011 р. № 4107-VI [560], він є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності [560]. Реалізація державної політики у таких сферах, як приватизація, оренда, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності може мати значення для окремих секторів національної економіки. В результаті ефективного провадження цієї політики забезпечаться надходження до бюджетної частини, посилюватимуться сприятливі умови для провадження підприємницької діяльності, зростатиме кількість суб'єктів

приватизації та можуть наставати інші позитивні наслідки.

Основними завданнями органу як суб'єкта досліджуваної системи варто вважати такі: 1) реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна; 2) управління об'єктами державної власності; 3) захист майнових прав державних підприємств, а також державних пакетів акцій (часток), що належать до сфери управління Фонду державного майна України на території України; 4) здійснення контролю у сфері організації та проведення приватизації державного майна; 5) державне регулювання у сфері оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності; 6) сприяння процесу демонополізації економіки і створенню умов для конкуренції виробників; 7) інші завдання [560]. Як бачимо, законодавець суттєву увагу присвячує питанням організації та здійснення приватизаційних процедур – одного з ключових напрямів роботи суб'єкта в нинішніх умовах. Безумовно, приватизація майна є одним із дієвих кроків для сприяння розвитку більшості галузей економіки та виправданим кроком, зважаючи на здебільшого неефективне й частково збиткове управління державою багатьма підприємствами.

12. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). У відповідності до п. 1 Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку від 03.11.2011 р. № 1063/2011 [493], вона є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України, підзвітним Верховній Раді України та здійснює регулювання ринку цінних паперів [493]. Основними завданнями структури визнаються: 1) формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні; 2) координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів та похідних (деривативів); 3) здійснення державного регулювання та контролю за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України; 4) захист прав інвесторів; 5) здійснення державного регулювання та контролю у сфері спільного інвестування; 6) здійснення у межах компетенції державного регулювання і нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
7) здійснення у межах компетенції заходів щодо запобігання і протидії корупції;
8) здійснення у межах повноважень, визначених законодавством, нагляду на консолідованій та субконсолідованій основі за небанківськими фінансовими групами та їх підгрупами [493].

Вказаний суб'єкт орієнтований на забезпечення інвестиційної безпеки, яка в нинішній період має особливе значення для економічної складової, що було висвітлено у попередньому розділі. Очевидно, що зниження рівня інвестування до країни закономірно призведе до посилення інших деструктивних процесів в економіці, формуючи додаткові складні виклики перед державою [392, с. 173]. З огляду на це, належна робота НКЦПФР має вагоме значення для розвитку економіки, а також забезпечення її безпеки.

13. Місцеві державні адміністрації. Особливе значення як суб'єкти системи економічної безпеки України мають й місцеві державні адміністрації. Такі структури, будучи органами виконавчої влади, діють у межах відповідного адміністративно-територіального округу та реалізують свої повноваження, надані державою, а також делеговані відповідними радами.

Безумовно, до переліку їхніх завдань відносяться й ті, що мають відношення до забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Вважаємо, що такими слід визнати: 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня; 2) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку; 3) підготовку та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовку та виконання відповідних бюджетів; 4) реалізація інших, наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень [533].

Для виконання поставлених завдань місцеві адміністрації наділяються відповідними повноваженнями (складають необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, проводять розрахунок коштів та визначають обсяг послуг, необхідних для забезпечення передбаченого законодавством рівня

мінімальних соціальних потреб, розглядають та приймають рішення за пропозиціями органів місцевого самоврядування щодо проєктів планів та заходів підприємств, установ, організацій, розташованих на відповідній території, складають, схвалюють і подають на розгляд ради прогноз відповідного бюджету та ін.). Такі повноваження здійснюються в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, де ці суб'єкти реалізують державну політику задля досягнення намічених цілей.

3.3. Судові органи як суб'єкти із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

Сучасна система впливу на поведінку учасників правовідносин в економічній безпековій сфері, з огляду на власне призначення, не може повноцінно функціонувати без існування судових органів, які, здійснюючи правосуддя, мають забезпечувати захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів сторін. Існування відокремлених ланок та відповідної спеціалізації судових органів є класичною моделлю державного механізму з врегулювання суспільних відносин із метою практичної реалізації окремих функцій держави для більшості розвинених країн світу. Зважаючи на сторіччями сформовану й обґрунтовану теорію про розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, та, відповідно, нормативно врегульоване питання про розмежування сфери впливу й компетенції, кожному з них відводиться своя неповторна роль у сприянні повноцінному та ефективному функціонуванню всього державного механізму.

Питання оцінки ролі та значимості судової влади для держави, встановлення її зв'язку й місця нарівні з іншими гілками влади було об'єктом наукового інтересу таких дослідників, як Д. Б. Баронін [56], В. М. Бібіло [68; 69], О. Л. Борко [89; 90], М. О. Колоколов [255], Н. І. Крючко [303], І. Є. Марочкіна [353], Н. В. Сібільова [353], О. С. Ткачук [643] та багато інших. Так, у відповідності до спільного переконання І. Є. Марочкіної та

Н. В. Сібільової, судова влада в Україні сьогодні розуміється і визначається як специфічна гілка єдиної державної влади, яка має владну виключну компетенцію щодо розгляду юридично значущих справ, що мають правові наслідки, і реалізується конституційними органами (судами) в межах закону та спеціальних (судових) процедур [353, с. 19]. О. С. Ткачук стверджує, що судова влада – це внутрішньодержавна загальноправова модель процесуальних відносин, які виникають між судами й іншими учасниками процесу з метою подолання невизначеності у суб'єктивних правах та обов'язках. Змістом таких відносин є здійснення правосуддя і проведення іншої процесуальної діяльності у спеціальній процесуальній формі, закріпленій в чинному законодавстві, яка має назву судочинства та, залежно від категорій справ, поділяється на цивільне, господарське, адміністративне, кримінальне й конституційне [643, с. 51-52]. Така влада може реалізовуватися лише під час здійснення правосуддя і не виходити за його межі. Подібної за змістом думки дотримуються й деякі інші науковці. Загалом, у науковій літературі зустрічаються наступні варіації трактування вказаної дефініції: 1) судова влада – це вид, гілка державної влади; 2) належить судам; 3) суди наділені повноваженнями з розгляду конфліктної ситуації та захисту прав і свобод людини [318, с. 23; 422, с. 16; 106, с. 93-94].

Існують погляди, що судову владу як цілісне явище пропонується розділяти на дві частини – політичну і юридичну. Така дихотомія допоможе виявити потенційні можливості кожної з частин для більш глибокого вивчення її сутності та динаміки проявів. Перш за все, судову владу необхідно співвідносити із законодавчою і виконавчою. Всі вони співрозмірні, оскільки кожна з них залишається гілкою, видом державної влади. Тому судовій владі притаманні всі атрибути, які лежать в основі будь-якої державної влади, законодавчої, виконавчої. Це становить один пласт, зріз поняття, судова влада йде через пошуки загального, що притаманне взагалі всім видам державної влади [79, с. 26-27; 69, с. 12]. Тобто вона також позиціонується як арбітр з-поміж законодавчої та виконавчої влади. Як зазначає В. М. Бібіло, судова влада виступає в якості чинника, що призводить до балансу законодавчої і виконавчої влади, заважає

виходити за межі свого призначення кожній з них. Це відбувається, насамперед, через судові органи конституційного контролю [68, с. 53]. Очевидно, що вона має вагомe значення для будь-якої держави з розвиненим механізмом регулювання суспільних відносин та орієнтованої на забезпечення реалізації владних повноважень із дотриманням базових управлінських принципів, не обмежуючи в правах інших. Погоджуємося з думкою, що окрім основних функцій, судова влада виконує й ряд додаткових, які відіграють важливу роль для функціонування різних інституцій – представників органів законодавчої та виконавчої влади.

Водночас всі ці гілки співіснують, будучи самостійними напрямками державно-владного впливу. Також за законодавчо визначеної потреби їх представники легально взаємодіють між собою для досягнення цілей правового, економічного, соціального та інших характерів з метою виконання тих чи інших завдань держави. Розглянута конфігурація системи владного впливу та диференціація її представників обумовлена певними істотними особливостями для більшості розвинених держав. Вивчаючи напрацювання вчених, Д. Б. Баронін наполягає на існуванні такої сукупності особливостей: 1) у кожній державі, що вважає себе демократичною, законодавча, виконавча й судова гілки влади не лише тісно пов'язані між собою єдиним державним механізмом, а й відносно самостійні [405, с. 308]; 2) між вищими державними органами, що виконують законодавчі, виконавчі й судові функції, існує певний баланс влади, діє система стримувань і противаг; 3) усі три гілки влади діють, як правило, на постійній правовій основі [334, с. 347]; 4) законодавча влада стосовно інших володіє певним верховенством [334, с. 347]; 5) основною й кінцевою метою здійснення на практиці теорії поділу влади є попередження узурпації всієї державної влади однією особою чи групою осіб і збереження єдності державного механізму й усього суспільства [356, с. 305-306; 86, с. 97]. Погоджуємося з точкою зору науковця, що ефективне та злагоджене функціонування всього державного механізму можливе лише за умов спільної, нормативно врегульованої діяльності. Будучи самостійними елементами такого механізму, кожна з них, у силу власної правової природи, не зможе належно, всебічно та неупереджено впливати на

поточний діапазон проблемних аспектів, які існують в державі.

Судова влада, будучи самостійною відособленою гілкою, закономірно має певні характерні особливості, які в сукупності виділяють її з-поміж інших. До основних характеристик такої влади, на переконання Н. І. Крючко, варто віднести: 1) є різновидом публічної (соціальної, державної) влади; 2) широка можливість безпосередньої та опосередкованої участі народу в організації та функціонуванні судової влади; 3) соціальний характер судової влади; 4) цілеспрямованість судової влади; 5) повинна існувати (організовуватися та функціонувати) виключно на правових засадах; 6) як прояв публічної (державної) влади здійснюється в усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема тих, що регулюються правом; 7) територіальна необмеженість поширеності судової влади; 8) інституціолізована, тобто здійснюється професійним апаратом, відокремленим від інших державних структур та влади; 9) вольовий характер судової влади; 10) має право на застосування системи державного примусу, тобто владно-силові повноваження; 11) відповідальність судової влади за виконання належних їй владних повноважень; 12) авторитет судової влади [303, с. 168]. М. О. Колоколов вказує на такі сутнісні характеристики цієї влади: 1) судова влада реальна, вона володіє усіма видовими, родовими ознаками, що притаманні будь-якій іншій владі; 2) судова влада як будь-яке соціальне явище існує лише у динаміці – в процесі; 3) судова влада в межах своєї компетенції сильніша за будь-яку організацію чи індивіда, що володіють такою ж компетенцією на території конкретної держави, тобто мова йде про верховенство судової влади; 4) судова влада одночасно носить приватно-правовий і публічно-правовий характер; 5) судова влада проявляється в правозастосовній, правотлумачній та правотворчій сферах, беручи таким чином участь в управлінні суспільством; 6) судова влада не існує поза нормативного регулювання; 7) судова влада реалізується у правосудді (процесах), його результатах (судових актах); 8) судова влада є життєдайним джерелом права – їй притаманні такі способи формування процедурних норм, як судовий прецедент та його трансформація (судова практика); 9) головним призначенням судової влади є вирішення політичних, соціальних, економічних та

інших видів конфліктів [255, с. 15, 44]. Такі характеристики індивідуалізують судову владу з-поміж інших гілок, вказуючи на її особливості та репрезентуючи останню як сукупність відокремлених інституцій, уповноважених на здійснення правосуддя та вжиття інших санкціонованих заходів.

У наукових джерелах традиційно зустрічаються різні точки зору відносно судової влади. До прикладу, О. Л. Борко найбільш істотними ознаками судової влади вважає: 1) особливий різновид державної публічної влади; 2) своєрідний спосіб охорони та захисту прав, свобод та інтересів людини, юридичних осіб, держави, суспільства в цілому; 3) самостійність, незалежність та рівність з іншими гілками державної влади; 4) стримування і врівноваження інших гілок державної влади; 5) виключність юрисдикції щодо здійснення судовою системою правосуддя та судового контролю; 6) практична реалізація у правовідносинах; 7) відсутність підпорядкування судів вищого рівня судам нижчого рівня; 8) загальнообов'язковість прийнятих рішень та їх забезпеченість державним примусом; 9) дотримання спеціального процесуального порядку [89; 90, с. 12]. Н. І. Корючко також виділяє ряд ознак судової влади, цьому присвячене дисертаційне дослідження вченої. На її переконання, до таких слід віднести наступні групи: 1) ті, що притаманні її організації (а) самостійність та структурованість, тобто наявність самостійної структурно відокремленої системи органів судової влади; б) автономність судової влади; в) відкритість); 2) ті, що притаманні її функціональним особливостям (а) незалежність, неупередженість та справедливість суду; б) здійснення повноважень судової влади у суворо регламентованій законом процесуальній формі; в) особливою ознакою судової влади при здійсненні повноважень має внутрішнє переконання суддів; г) легітимність судової влади; г) предметність судової влади або ж компетентність судової влади; д) структура судово-правових відносин); 3) ті, що притаманні носіям судової влади (а) правом реалізації судової влади володіють виключно судді, тобто судова влада має конкретне суб'єктивне вираження; б) професіоналізм та компетентність посадових осіб судової влади; в) моральність судової влади) [303, с. 5, 168].

Безумовно, носії такої влади відграють свою, особливу роль у питаннях забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Це, зокрема, пояснюється основною функцією судів – здійснення правосуддя, що стосується й широкого кола спірних питань, які виникають в економічній безпековій сфері, а також і деяких тих, що мають опосередковане відношення, однак рішення відносно них можуть суттєво впливати на певні економічні процеси сьогодення та в перспективі.

Зважаючи на сформовану й законодавчо визнану систему судоустрою в Україні, а також усвідомлюючи існування широкого спектру загроз різного характеру, припускаємо, що більшість цієї групи державних органів доцільно репрезентувати як суб'єктів системи економічної безпеки України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 17 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [553], систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд [553]. Діяльність таких суб'єктів регламентована правовими нормами за відповідною спеціалізацією у різних сферах суспільних відносин.

Спеціалізація всіх названих судових установ, у залежності від юрисдикції, передбачає розгляд (перегляд рішень відповідних нижчих інстанцій) і вирішення цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Так, вирішення цивільних справ в аспекті забезпечення функціонування вітчизняної системи економічної безпеки держави можна пов'язати з окремими групами спорів, що виникають: 1) із договорів; 2) земельних правовідносин; 3) права власності; 4) інших спірних ситуацій, віднесених до решти груп. Слід також виділити деякі спори про права на об'єкти інтелектуальної власності, зважаючи на перспективну цінність окремих із економічної точки зору. Наприклад, Солом'янський районний суд м. Києва, розглядаючи позов до Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від суб'єкта господарювання про визнання недійсним свідоцтва на знак для відповідних товарів та послуг у своєму рішенні від 15.07.2020 р. (Справа 760/5912/16-ц) зобов'язав центральний орган виконавчої влади

задовольнити вимоги позивача [620]. Такими діями судова установа захистила права та законні інтереси господарюючого суб'єкта, сформувавши сприятливі передумови для ведення законної підприємницької діяльності. З одного боку, це забезпечило додаткові надходження до відповідного бюджету, а з іншого, керуючись судовою практикою, слугуватиме додатковою гарантією та стимулюючим фактором для провадження підприємницької діяльності іншими суб'єктами.

Стосовно групи кримінальних справ, то уповноважені судові органи розглядають та вирішують, зокрема, й ті, об'єктом посягання в яких є економічні й інші, дотичні до аналізованої сфери, відносини. До того ж, ці справи є підслідними Національній поліції, Службі безпеки України, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань та іншим суб'єктам аналізованої системи. У рамках господарського судочинства здійснюється вирішення судом спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. Щодо блоку адміністративних справ, то в контексті здійснюваного дослідження мова йде про спори у сфері публічно-правових відносин з метою захисту осіб від правопорушень із боку суб'єктів владних повноважень, зокрема й таких, які створюють незаконні перепони для провадження господарської діяльності. До прикладу, Шостий апеляційний адміністративний суд, розглянувши апеляційну скаргу Офісу великих платників податків Державної податкової служби на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 05.03.2020 р. (Справа № 640/7506/19) за адміністративним позовом Акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» до Офісу великих платників податків Державної фіскальної служби, Офісу великих платників податків Державної податкової служби про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення постановив Апеляційну скаргу Офісу великих платників податків Державної податкової служби залишити без задоволення [621]. Що стосується категорії справ про адміністративні правопорушення, то

окремі з них, дотичні до економічної сфери, розглядаються та вирішуються відповідними судовими установами.

На підставі викладеного суб'єктами системи економічної безпеки України варто вважати такі судові органи: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд (а) Велика Палата Верховного Суду; б) Касаційний адміністративний суд; в) Касаційний господарський суд; г) Касаційний кримінальний суд; д) Касаційний цивільний суд), 4) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 5) Вищий антикорупційний суд [368, с. 30].

Усвідомлюючи поточний спектр загроз національній системі економічної безпеки та досліджуючи напрями діяльності інших, вище розглянутих суб'єктів із забезпечення організації та функціонування аналізованої системи (центральної й інші органи виконавчої влади, правоохоронні органи і т.д.), вважаємо за доцільне акцентувати увагу на потребі висвітлення ролі Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності в цих процесах.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р. № 2447-VIII [510], вказаний суб'єкт є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України [510]. Його завданням визнається здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [510]. Створення та запуск роботи цієї установи зумовлено об'єктивною потребою підвищення рівня ефективності протидії корупційним правопорушенням – однієї з найсуттєвіших реальних загроз для розбудови Української державності, підтримку авторитету державної влади, зростання необхідної довіри до правоохоронної системи та сприяння планомірній переорієнтації на проєвропейські демократичні цінності. Значимість від результативної роботи такого органу полягає в тому, що існуюча

криміногенна обстановка та посилення у ній ролі корупційного елементу закономірно негативно вплине на легальний економічний сектор, що сформує нові виклики та призведе до появи додаткових чи посилить існуючі загрози й ризики для всього сектора національної безпеки.

Переконані, що важливе місце, зважаючи на вищевикладену авторську позицію стосовно значимості ефективного захисту прав на результати інтелектуальної діяльності відводиться Вищому суду з питань інтелектуальної власності. Складно не погодитися з думкою О. П. Орлюк, яка стверджує, що Україна має скористатися і європейським досвідом у частині захисту таких прав. Створення єдиного європейського ринку потребує гармонізації відповідних національних законодавств держав – членів Європейського Союзу, а також поліпшення системи захисту інтелектуальних прав на міждержавному рівні [441, с. 59-60]. Вважаємо, що причини його створення зумовлюються такими ключовими передумовами: 1) значимістю результатів цієї діяльності, зокрема певних досягнень і їх користь для тієї чи іншої економічної сфери; 2) специфікою такої категорії справ; 3) потребою уніфікації судової практики з вирішення цих справ; 4) незначною кількістю таких судових проваджень у більшості судів; 5) підвищенням професійних якостей суддів у межах вказаного напрямку.

Серед числа судових установ, діяльність яких має принципово вагоме значення до забезпечення ефективної організації та функціонування системи економічної безпеки України, окрема роль належить Конституційному Суду України, який ми в своєму дослідженні виокремили як окремий суб'єкт системи економічної безпеки України. Загальновідомо, що цей суб'єкт перебуває поза національною системою судустрою, виконуючи специфічні функції. Так, згідно із ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII [528], він є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження

відповідно до Конституції України [528]. Не виникає сумніву, що його значимість для забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України є безумовною й важливою в умовах стрімкого просування широкого діапазону юридичних новацій. Як слушно наголошує В. Є. Скоромоха, вказаний суб'єкт за короткий час зайняв місце в політико-правовому житті Української держави як складова частина конституційного державного механізму, що забезпечує конституційність законів та інших нормативно-правових актів, визначених Конституцією України органів та посадових осіб [603, с. 9].

Слід зауважити, що основним законом закладено фундаментальні положення, у тому числі й щодо сприяння функціонуванню вітчизняної системи економічної безпеки. Насамперед, мова йде про задеклароване право на підприємницьку діяльність та інші деякі соціальні права, існування владних інститутів, зокрема й суб'єктів досліджуваної системи, захист, у тому числі й судовий, порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів учасників економічних відносин тощо. Прийняття законів, що обмежують такі права, нівелюють можливості та будь-яким іншим чином погіршують поточне становище відповідного суб'єкта досліджуваної системи, зароджує передумови для обструктивних процесів, призведе до появи кризових тенденцій в економічному секторі, послабить авторитет Конституції України та може послужити причиною появи загроз національній безпеці.

Вочевидь, саме Конституційному Суду відведена особлива роль із протидії законодавчим ініціативам, що підривають усталений конституційний порядок, зокрема й в економічній безпековій сфері. Наприклад, відповідно до Рішення КСУ від 26.02.2019 р. № I-p/2019 (Справа № 1-135/2018 (5846/17) щодо відповідності Конституції України (конституційності) ст. 368² Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294], [622], зокрема встановив, що, незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухвалених відповідно до Конституції України [270] [622, с. 5]. Тобто більшість суддів

прийшли до висновку, що корупція є загрозою всій національній безпеці, а, враховуючи її загальновідомі властивості, саме економічна складова є найуразливішою від її впливу. Водночас наголошується, що відповідно до конституційних принципів та приписів законодавства, ухвалених відповідно до Основного Закону, протидія цьому явищу та злочинним діям має здійснюватися винятково санкціонованими правовими засобами та у способи, регламентовані законодавством.

Серед органів, які перебувають поза вітчизняною судовою системою, однак за певних обов'язкових умов наділяються повноваженнями здійснювати розгляд і вирішення деяких справ, рішення по яких можуть мати значення для економічного сектора, слід назвати Третейські суди. Згідно з ЗУ «Про Третейські суди» від 11.05.2004 р. № 1701-IV [23], мова йде про недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому законодавством, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [555]. Як зазначає І. О. Переверзєв, під ними варто розуміти альтернативну юрисдикційну позасудову форму захисту прав суб'єктів господарювання та учасників господарських відносин, яка має власну процедуру розгляду й вирішення спору з пріоритетом захисту приватних інтересів сторін спору, а не публічних інтересів держави [466, с. 301]. Тобто законодавець передбачив можливість розгляду й вирішення окремих категорій спорів вказаним суб'єктом із метою сприяння оперативності прийняття рішень, які можуть впливати і на порядок та санкціоновані способи ведення господарської діяльності.

У такому випадку юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, що виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом [555]. Причому такий спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає встановленим вимогам законодавства [555]. Однією з суттєвих переваг цієї установи вважаємо можливість її існування й функціонування санкціоновано державою як одного з

легальних способів захисту прав та законних інтересів. Відповідно й рішення такого суду забезпечуються та гарантуються державою. Це також додатковий спосіб захисту власних прав, що має вагоме значення в умовах завантаженості державних судових органів.

Вбачається за доцільне сфокусувати власну увагу на роботі деяких міжнародних судових органів, діяльність яких може впливати на стан вітчизняного безпекового економічного сектора. Зважаючи на невідповідність компетенції Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду та деяких інших суб'єктів, варто виділити діяльність Європейського суду з прав людини.

Вказана інституція є міжнародним судовим органом, який поширює свою юрисдикцію на всіх держав – членів Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [266]. Попри власну основну функціональну цілеспрямованість, такий суб'єкт уповноважений, за відповідним зверненням, забезпечувати захист прав, порушення яких перешкоджає законодавчо допустимому провадженню господарської діяльності. Прикладом цього напряму можна виділити Рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 09.01.2007 р. (Заява № 803/02) [619]. Суть його полягала в тому, що держава безпідставно відмовляла у підтвердженні права заявника на відшкодування ПДВ. Тут було явне втручання в мирне володіння його майном і таке втручання було непропорційним та призвело до значних втрат у господарській діяльності заявника [619]. Суд частково задовольнив вимоги заявника, тим самим захистивши порушене право, опосередковано посприявши можливості подальшого провадження господарської діяльності цієї сторони.

Зважаючи на викладене, слід узагальнити результати нашого дослідження, наголосивши, що серед суб'єктів судової влади більшість таких органів, які в тій чи іншій мірі впливають на процес забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України та відповідно є суб'єктами цієї системи. Отже, ми дійшли висновку, що до переліку судових органів,

суб'єктів системи економічної безпеки України відносяться: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд, а саме: (а) Велика Палата Верховного Суду; б) Касаційний адміністративний суд; в) Касаційний господарський суд; г) Касаційний кримінальний суд; д) Касаційний цивільний суд); 4) Вищий антикорупційний суд як спеціалізована установа; 5) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 6) Конституційний Суд України; 6) Третейські суди; 7) Європейський суд з прав людини. Вказані суб'єкти, реалізуючи свої функції шляхом здійснення правосуддя (за винятком Конституційного Суду України, який вирішує питання іншого характеру), за результатами розгляду й вирішення окремих справ можуть сприяти належній організації та функціонуванню вказаної системи.

3.4. Правоохоронні органи як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України

Забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України – складне різнопланове завдання, що покладається на значну кількість державних органів. Із огляду на існуючий спектр функцій та повноважень, виходячи з аналізу поточного адміністративно-правового забезпечення, вагома роль у цьому процесі виправдано відводиться вітчизняним правоохоронним органам, діяльність яких спрямована на досягнення широкого кола цілей, в тому числі й у економічній сфері [365, с. 184].

Вказані суб'єкти, як підкреслює І. В. Кріцак, символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов на вчинення протиправних дій [298, с. 169]. Безумовно, їм відводиться своє чільне місце та роль у питанні

забезпечення практичної реалізації ряду вагомих, з точки зору існування та підтримки безпечного становища, функцій.

Зважаючи на значну кількість суб'єктів правоохоронної діяльності в Україні, першочерговим завданням виправдано має стати виокремлення з існуючого переліку тих, від діяльності яких суттєвого залежатиме поточний та перспективний стани економічної складової. Саме вони, будучи суб'єктами системи економічної безпеки України, відіграють істотну роль у питанні забезпечення стійкості національної економіки до широкого діапазону зовнішніх, а також внутрішніх загроз.

Погоджуємося з точкою зору О. С. Власюка, який прийшов до висновку, що сьогодні покищо рано говорити про створення в Україні продуманої, концептуально обґрунтованої та ефективною системи забезпечення економічної безпеки держави, яка б, з одного боку, відображала національні інтереси суспільства і держави в економічній сфері, а з іншого – реально захищала б їх від можливих загроз і небезпек, соціальних катаклізмів [111, с. 7-8]. Враховуючи поточний стан нормативно-правового забезпечення та відповідно оцінюючи результати діяльності суб'єктів системи економічної безпеки України, а також посилення деструктивного впливу з боку загроз економічній складовій, упевнені, що вказана теза не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Варто погодитися з загальновідомою точкою зору, що більшість правоохоронних органів так чи інакше дотичні до процесу забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України. Однак очевидно, що діяльність деяких із них та їм подібних суттєво впливає на економічне безпекове становище в державі. Нормами чинного законодавства визначений перелік суб'єктів, уповноважених забезпечувати національну, у тому числі й економічну безпеку України (підрозділ 2.2), до числа яких віднесено і деякі вітчизняні правоохоронні органи, проте, на наше переконання, законодавець не виділив усіх суб'єктів правоохоронної діяльності. Це, зокрема, зумовлюється сферою впливу багатьох національних правоохоронних структур на охоронювані законом суспільні відносини, порушення яких може суттєво позначитися на

економічному безпековому становищі держави. Виходячи з такого розуміння, до числа основних правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України, на нашу думку, варто віднести наступних: 1) органи прокуратури; 2) Національну поліцію; 3) Службу безпеки України; 4) Національне антикорупційне бюро України; 5) підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України (до завершення здійснення заходів з утворення органу, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності [220]); 6) Державне бюро розслідувань [388, с. 76]. Проаналізуємо специфіку діяльності кожного з названих правоохоронних органів саме як суб'єктів системи економічної безпеки України.

1. Органи прокуратури. Серед правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України, вагоме місце, враховуючи їх призначення та роль серед інших державних інституцій, відводиться органам прокуратури. З числа всіх правоохоронних установ вказані суб'єкти наділені законодавцем особливими повноваженнями, не характерними для інших. У відповідності до ст. 131¹ Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270], прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначено законом [270]. В Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII [546] деталізується перелік функцій аналізованого суб'єкта. Зокрема, мова йде про наступні: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у

кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [546]. Вочевидь, що діяльність по кожному з напрямів часто може стосуватися прямого та опосередкованого забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України. Це стосується питання ефективної роботи вказаної структури – одного з багатьох суб'єктів досліджуваної системи, що санкціоновано й обґрунтовано впливає на діяльність інших учасників шляхом здійснення нагляду, а також вживає чимало додаткових заходів, передбачених чинним законодавством.

У контексті забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України така діяльність, в залежності від повноважень, провадиться наступними суб'єктами системи прокуратури: а) Офіс Генерального прокурора; б) обласні прокуратури; в) окружні прокуратури; г) Спеціалізована антикорупційна прокуратура [546] за кожним із згаданих напрямів. Проаналізуємо передбачені законодавцем функції цієї установи з точки зору оцінки їх значення для сучасної економічної безпекової складової. Так, зокрема:

1) підтримання державного обвинувачення в суді. У межах реалізації вказаної функції прокурор здійснює важливу частину покладеної на прокуратуру функції кримінального переслідування як діяльності, спрямованої на встановлення особи, що скоїла злочин, притягнення її до кримінальної відповідальності, направлення справи до суду і обґрунтованість обвинувачення перед судом [635, с. 163]. Її завданням є підтримання в судовому засіданні інтересів держави, щоби до кримінальної відповідальності притягалися лише ті особи, що скоїли злочин, і жодна невинувата особа не була засуджена. Виконуючи цю функцію, обвинувач виходить з мети охорони інтересів громадян, суспільства і держави [635, с. 163]. Такий напрям має вагоме значення в цьому аспекті, адже прокурори здійснюють підтримання державного обвинувачення в судах, у тому числі й щодо правопорушень, об'єктами яких є відносини прямо чи опосередковано пов'язані з економічною складовою, будучи як основними, так і додатковими об'єктами злочинних діянь;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законодавством. Ч. 3 ст. 23 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII [546] передбачено, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [546]. З-поміж інших наявних функцій, як слушно зазначає В. В. Сухонос, важливим є представництво державних інтересів, якщо має місце порушення або загроза порушення економічних, політичних чи інших державних інтересів через протиправні дії або бездіяльність фізичних чи юридичних осіб [635, с. 175]. Не виникає сумніву, що інститут представництва відіграє свою значиму роль у цьому напрямі, адже національні економічні інтереси об'єктивно вимагають належного захисту за допомогою всіх легальних способів і засобів із боку держави;

3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. І. В. Рогатюк переконує, що прокурорський нагляд, який здійснюється у формі процесуального керівництва, на відміну від відомчого контролю передбачає постійну, систематичну, цілеспрямовану, ініціативну діяльність прокурора-процесуального керівника щодо спрямування досудового розслідування у напрямі вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення прав, свобод та інтересів його учасників, встановлення особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, та формування бази її обвинувачення [575, с. 421-422]. Такий нагляд здійснюється й під час діяльності органів, що провадять оперативно-розшукову роботу, дізнання чи досудове слідство відносно дії, що посягають чи можуть посягати на стан окремих процесів, охоплюваних економічною складовою державної безпеки;

4) нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового

характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. В аспекті забезпечення економічної безпеки держави першочергово мова піде про нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах. Потрібно усвідомлювати, що навіть попри існування постановленого судового рішення це не є гарантією фактичного відновлення становища, яке існувало до вчинення правопорушення. Як свідчить багаторічна практика, часто виникає необхідність у вжитті комплексу додаткових заходів, спрямованих на реальне забезпечення дотримання законодавства під час виконання судових рішень [150, с. 69-70; 4]. Вочевидь, що дієвий нагляд за дотриманням законів у кримінальних справах, об'єктами яких, в тому числі, є національні економічні інтереси, має сприяти підвищенню рівню ефективності діяльності окремих суб'єктів аналізованої системи. З огляду на це, підтверджується теза, що робота органів прокуратури за всіма її напрямками, за певних обставин, має вагоме значення для сприяння належному функціонуванню системи економічної безпеки України.

2. Національна поліція. Серед суб'єктів системи економічної безпеки України особлива роль відводиться органам Національної поліції, а особливо Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України. У відповідності до п. 1 Загальних засад Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України від 23.10.2019 р. № 1077 [482], вказаний суб'єкт є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність [482]. До його основних завдань в аспекті забезпечення економічної безпеки України варто віднести: 1) виявлення, припинення і попередження незаконної діяльності суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій, у тому числі в органах державної влади та місцевого самоврядування, які впливають на криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах; 2) здійснення заходів, спрямованих на координацію діяльності органів (підрозділів) поліції у сфері

боротьби з тероризмом відповідно до компетенції, визначеної законодавством України; 3) протидія корупції серед посадових осіб, на яких поширюється дія Закону України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції», [518], вжиття заходів з метою виявлення корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних з корупцією, та їх припинення відповідно до законодавства України; 4) здійснення оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на здобуття інформації про криміногенні процеси в злочинному середовищі, пов'язані з протиправною діяльністю окремих осіб та злочинних угруповань, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [482]. Відносно більшості статей, підслідних Національній поліції, об'єктом яких є економічні відносини оперативно-розшукові заходи, проводить саме вказаний підрозділ. Досудове слідство, дізнання, а також оперативно-розшукова діяльність відносно всієї решти відповідних правопорушень, здійснюється іншими підрозділами досліджуваного правоохоронного органу.

В аспекті забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки України вказаний суб'єкт, на переконання В. М. Криштановича, вживає заходів щодо виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, в тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію у державі та в окремих її регіонах, встановлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [297, с. 13]. Відповідно, досліджувана установа вживає ряд комплексних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки Української держави. Серед числа таких необхідно виокремити також профілактику, запобігання і припинення злочинних діянь. Робота по кожному вказаному напрямку сприяє підвищенню рівня ефективності з протидії злочинності, в тому числі й економічній сфері. Це безпосередньо позначається на економічному становищі держави та наочно демонструє реальну здатність аналізованого суб'єкта виконувати поставлені завдання та реалізовувати функції.

Окрім широкого спектру економічних злочинів, які підслідні слідчим

національної поліції, вказаний суб'єкт уповноважений розслідувати окремі корупційні склади злочинів, не віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України або ж Державного бюро розслідувань. Зважаючи на встановлену негативну роль корупції, в аспекті забезпечення стійкості та сприяння розвитку національної економіки вказаний напрям також має вагоме значення.

3. Служба безпеки України. Важливе місце серед правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки Української держави відведено цій структурі. Зважаючи на деякі специфічні, порівняно з іншими національними правоохоронними органами, санкціонованими напрямами діяльності вказаний суб'єкт має вагоме значення для сприяння функціонуванню досліджуваної системи.

До основних напрямів діяльності служби щодо забезпечення економічної безпеки держави слід віднести наступні: 1) здійснення досудового слідства; 2) проведення оперативно-розшукових заходів; 3) вжиття контррозвідувальних заходів. Також до цього переліку окремо доцільно віднести такий напрям роботи, як складання протоколів про адміністративні правопорушення внаслідок вчинення деяких протиправних діянь [150, с. 84; 4]. Серед наведених напрямів, зважаючи на призначення вказаного правоохоронного органу, важливе місце відводиться контррозвідувальній діяльності. Ст. 5 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» від 26.12.2002 р. № 374-IV [529] передбачено, що її метою є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення [529]. Така діяльність на спільне переконання В. В. Макаренка та В. М. Шлапаченка, диференціюється на два види – гласні та негласні контррозвідувальні дії. Стосовно перших, то мова йде про використання відкритих (офіційних) форм та методів роботи у сфері забезпечення державної безпеки. До гласних заходів протидії розвідувальній діяльності можна віднести

режимні, адміністративно-правові та кримінально-правові. Очевидно, що ці заходи можуть бути складовими організаційно-правових, що згадуються у визначенні охорони державної таємниці. Також на утруднення отримання секретної інформації, передусім спецслужбами іноземних держав, спрямовані й інженерно-технічні та криптографічні заходи [702, с. 44]. Відносно негласних контррозвідувальних заходів, то вони здійснюються із залученням осіб, які конфіденційно співпрацюють із контррозвідувальними органами і підрозділами, а також із використанням оперативних, оперативно-технічних та спеціальних сил і засобів. Відповідно до визначення контррозвідувальної діяльності до негласних контррозвідувальних заходів відносяться контррозвідувальні та пошукові [702, с. 44]. Практична реалізація вказаних заходів здійснюється й під час безпосередньої діяльності із прямого та опосередкованого забезпечення функціонування системи економічної безпеки України [386, с. 21].

Стосовно провадження досудового слідства, то з числа злочинів, наслідки від вчинення яких потенційно можуть впливати на нормальний перебіг деяких економічних процесів за участю держави і які є підслідними органам безпеки, слід виокремити дії за ст. 201 «Контрабанда» та ст. 201¹ «Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України» [294]. Також відповідно до ч. 10 ст. 216 Кримінально-процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [295], якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, що не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів [295]. Також Служба безпеки України відповідно до ч. 4¹ ст. 24. ЗУ «Про Службу

безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII [551] та ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [250] зобов'язана складати протоколи про адміністративні правопорушення. Можемо виділити склади правопорушень за ст. 164 «Порушення порядку провадження господарської діяльності» [250].

4. Національне антикорупційне бюро України. Зважаючи на широкий спектр реальних загроз для економічної складової державної безпеки вбачається за доцільне та виправдане, у рамках цього питання, сфокусувати свою увагу на Національному антикорупційному бюро України. У відповідності до чинного законодавства, Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, який має попереджати, виявляти, припиняти, розслідувати та розкривати корупційні правопорушення, віднесені до його підслідності, а також запобігати вчиненню нових [535]. Завданнями вказаного суб'єкта правоохоронної діяльності є протидія тільки кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці [535]. Тобто мова йде лише про ті корупційні діяння, які скоєні вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці. Також законодавством передбачені й декілька інших умов, за яких вказаний суб'єкт повинен здійснювати досудове розслідування відповідних злочинів [364, с. 67]. Виконуючи власні завдання та реалізуючи функції, вказана структура сприяє послабленню деструктивного впливу на деякі сектори національної економіки. Погоджуємося з висловлюванням Є. М. Білоусова, який наголошує, що вплив корупції на економічну сферу і, зокрема, на систему економічної безпеки, є визначальним. Вона не лише має негативні наслідки – вона сама по собі руйнує будь-які державні інститути, оскільки відбувається «тінізація» публічних функцій службовців, що призводить до появи фактично паралельної по відношенню до офіційної, напівлегальної, квазісамостійної системи управління, базисом якої є корупційні зв'язки [76, с. 81]. Безумовно, це

зумовлює потребу державного втручання в цю сферу задля послаблення існуючих корупційних тенденцій в економічній сфері [364, с. 70]. Також це сприятиме демонстрації здатності Української держави реально протидіяти цій загрозі, визнаній однією з найскладніших у нинішні часи.

Стосовно підслідності Національного антикорупційного бюро України, то вказані суб'єкти здійснюють досудове слідство кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294], з урахуванням хоча б однієї з умов, визначених ч. 5 ст. 216 КПК України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [295]. Узагальнюючи законодавчий матеріал, мова піде про такі: 1) окремих посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування; 2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків); 3) злочин, передбачений ст. 369, ч. 1, ст. 369-2 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294], вчинено щодо службової особи, визначеної відповідними положеннями кримінального законодавства [294].

5. Підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України. Зважаючи на існуючу компетенцію аналізованого суб'єкта вбачається, доцільним репрезентувати його як суб'єкта системи економічної безпеки України. Стосовно їх діяльності, то відповідно до ч. 3 ст. 216 Кримінально-процесуального кодексу України слідчі органи, що здійснюють контроль із додержанням податкового законодавства, здійснюють досудове розслідування злочинів, за ст. 204, 205¹, 212, 212¹, 216, 218¹, 219 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [295]. Також нормами кримінально-процесуального законодавства встановлено, що у разі під час розслідування зазначених злочинів будуть встановлені злочини,

передбачені ст. 192, 199, 200, 222, 222¹, 358, 366 та вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства [294]. Варто також відзначити, що за останнє десятиріччя для діяльності підрозділів податкової міліції ДФС України часто створювалися перепони об'єктивного та суб'єктивного характеру, що негативно впливало на результативне виконання завдань і реалізацію функцій останніх. Проте, сьогодні перед початком запуску вже нового державного органу, саме належна робота вказаного суб'єкта є однією з вагомих умов для забезпечення економічної стабільності в державі, знижуючи ймовірність деструктивного впливу на різні сфери економічної діяльності України [385, с. 77-78; 12, с. 63]. Водночас в аспекті забезпечення захисту національних економічних інтересів, його ефективна робота має вагоме значення, зважаючи на компетенцію та поточну криміногенну обстановку в аналізованій сфері.

б. Державне бюро розслідувань. Віднесення цього правоохоронного органу до числа суб'єктів системи економічної безпеки України зумовлена специфікою сфери впливу останнього. Так, згідно зі ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII [513], вказаний суб'єкт вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII [515], особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності

детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [294], [515]. Зважаючи на особливу підслідність вказаної установи, можемо відзначити, що умовою для здійснення слідчих дій або ж проведення оперативно-розшукових заходів у межах того чи іншого кримінального провадження є не вид злочинного діяння, а особа(-и), яка потенційно вважається суб'єктом злочину. Це може стосуватися широкого кола кримінальних правопорушень, наслідки від скоєння яких несуть певні ризики чи породжують (посилюють) загрози для досліджуваної системи. Відповідно це мотивує доцільність і виправдовує логіку включення розглянутої правоохоронної структури до числа основних суб'єктів із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Важлива роль цього органу як суб'єкта досліджуваної системи полягає і в законодавчо передбаченій можливості взаємодіяти з іншими державними установами за допомогою різних форм. Водночас, зважаючи на поточні практичні нюанси такої діяльності, вказаний аспект потребує удосконалення. Вважаємо, що вказане має значно підвищити рівень його роботи та інших суб'єктів з точки зору оперативності і поглиблення співпраці із відповідними компетентними установами, зокрема й у економічному безпековому секторі.

Досліджуючи вітчизняні правоохоронні органи як суб'єкти системи економічної безпеки України, ми дійшли висновку, що фактично боротьбою з економічною злочинністю, згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України, займаються підрозділи: Служби безпеки України, Національної поліції України, податкової міліції ДФС України, прокуратури, Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань.

Останні два правоохоронні органи (НАБУ та ДБР) здійснюють досудове слідство по кримінальних провадженнях, якщо економічні злочини скоєні лише державними службовцями та в їх діях є корупційна складова. СБУ здійснює лише контррозвідувальні заходи щодо забезпечення економічних інтересів України.

Підрозділи податкової міліція ДФС України мають право проводити досудове розслідування певної категорії економічних злочинів, пов'язаних з несплатою податків. Офіс Генерального прокурора здійснює лише процесуальне керівництво в кримінальних провадженнях по економічних злочинах, які розслідуються правоохоронними органами. Єдиний правоохоронний орган, який має право проводити досудове розслідування по економічних злочинах, пов'язаних із розкраданням державних коштів, це слідчі Національної поліції, але ж восени 2019 р. підрозділи Департаменту захисту економіки від злочинних посягань, які викривали ці злочини, були реорганізовані. А враховуючи переважаність слідчих Національної поліції кримінальними провадженнями щодо розслідування злочинів загально-кримінального характеру, можна зробити висновок, що сьогодні в Україні немає жодного правоохоронного органу, який би міг протистояти економічній злочинності та тіньовій економіці. Враховуючи це, можемо констатувати, що фактично в Україні штучно створені умови для безконтрольного та безкарного розкрадання Державного бюджету та сприятливі умови для процвітання тіньової економіки.

Враховуючи це, на наше переконання, є доцільним створення в Україні єдиного правоохоронного органу як суб'єкта системи економічної безпеки України. Його метою має стати сприяння виходу економіки України з кризи, створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення економічної безпеки країни за рахунок внутрішніх резервів.

3.5. Національний банк України, банківські та інші фінансові установи як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України

Функціонування національної економічної системи неможливе без умов, за яких створюється належна фінансова основа для стійкого економічного розвитку України, а також формується й систематично дієво забезпечується стійкість до різного виду фінансових шоків та дисбалансів. За цих обставин розбудовується й посилюється сприятливе політичне, правове та економічне середовище для збільшення фінансових ресурсів – основи для належного перебігу і передумови для зростання кількості економічних процесів як у державі, так і поза її межами. У певній вагомій мірі це сприятиме збереженню стійкості національної економіки до широкого кола внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечить підтримку конкурентоспроможності її галузей у світі, а також формуватиме підґрунтя для сталого й збалансованого зростання. Тобто мова йде про необхідність дієвого забезпечення фінансової безпеки України як однієї з фундаментальних підсистем системи економічної безпеки України. Із огляду на це, потребує ґрунтовного дослідження адміністративно-правовий механізм діяльності Національного банку України (далі НБУ), банківських та деяких інших фінансових установ як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки, зважаючи на їх роль, а також призначення у нинішньому державному механізмі. Вочевидь, що від їх ефективної роботи, в тому числі й завдяки належній правовій регламентації та дотриманню банківськими й іншими установами приписів НБУ, залежить фінансове становище України та, відповідно, у значній мірі національної системи економічної безпеки. В свою чергу, на Національний банк України покладається широкий спектр завдань із позиції забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, шляхом вжиття комплексу заходів з підтримки фінансової стабільності, а також контролю за діяльністю банківських установ.

Вивчаючи та досліджуючи становище НБУ як суб'єкта аналізованої системи, доцільно відзначити, що він є центральним банком України, особливим

органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються чинним законодавством [538]. Як відзначає А. П. Адамик, правовий статус Національного банку України на сьогодні є відображенням тих процесів, що відбуваються в економіці, рівня розвитку її політичних інститутів, демократичних традицій суспільства, його економічної культури тощо [31, с. 15]. Дійсно, завдання, функції, а також компетенція, в тому числі їх обсяг, порядок застосування залежать від волі законодавчого органу, який, у свою чергу, враховує поточну політичну та соціально-економічну обстановку в державі.

Робота НБУ, як регулятора та незалежного органу державного управління, охоплює весь цикл управлінських дій та рішень у банківській діяльності, зокрема і щодо вжиття заходів з протидії існуючим та імовірним загрозам у сфері фінансової безпеки. Таке особливе місце державної фінансової установи в системі економічної безпеки країни надає йому правову можливість визначати умови здійснення банківської діяльності в Україні, аналізувати результати роботи та надавати їм оцінку, здійснювати нагляд і контроль за їх реалізацією, корегувати власні дії та дії суб'єктів, що здійснюють банківську діяльність, застосовувати заходи впливу до порушників банківського законодавства [411, с. 87]. Зважаючи на призначення НБУ в системі економічної безпеки України, централізація управлінської діяльності є необхідною умовою для ефективного державного впливу на суб'єктів банківської системи. Це також закономірно обумовлено принципами побудови та функціонування національної банківської системи.

Слід звернути увагу на думку науковців і фахівців, які розглядали питання специфіки діяльності Національного банку України. Так, на переконання Ю. О. Корольова та І. В. Рудченко, НБУ за статусом є особливим центральним органом [283, с. 329; 579, с. 12]. Цей статус проявляється в тому, що він поєднує у собі окремі риси банківської установи і державного органу управління [283, с. 329], а також не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади та виведений з-під юрисдикції уряду, і це є необхідною умовою для його ефективної діяльності з підтримки грошово-кредитної та валютної стабільності [579, с. 12].

В. В. Сухонос вважає, що специфікою Національного банку та центральних банків інших країн є те, що вони поєднують в собі окремі риси комерційної банківської установи й державного відомства, а також наділені певними владними повноваженнями у сфері регулювання грошово-кредитної та банківської систем [634]. Така подвійна правова природа установи, на думку І. Б. Заверухи, полягає в тому, що з одного боку він становить структурну частину органів держави як орган, який є автономним, до сфери регулювання якого належить банківська система усієї держави, а з іншого – Національний банк є економічно самостійною юридичною особою, котра має власний статутний фонд та право від свого імені набувати права і нести обов'язки, позиватися й відповідати на позов у суді. Тому центральний банк має зобов'язання нести відповідальність, котра витікає з цивільно-правових відносин, а також відносин публічного характеру, де стороною є держава в особі певних державних органів, котрі реалізують власні владні повноваження [205, с. 59].

Варто звернути увагу на висловлювання Ю. М. Дмитренко, яка зазначає, що робота Національного банку України є насамперед публічною, її сутність полягає в тому, що це є фінансова діяльність, яка регулюється фінансово-правовими нормами щодо формування та проведення грошово-кредитної і валютної політики в державі, будови, функціонування та контролю банківської системи з метою стабільної й ефективної організації використання публічних грошових фондів і створення сприятливих умов для розвитку грошового ринку України [173, с. 86]. Національний банк України, у порівнянні з банківськими та іншими відповідними установами, наділяється особливими функціями, зокрема й щодо забезпечення функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Відособлено доцільно виділити персоніфікованому санкціоновану державою можливість впливати на діяльність банківських установ із підстав та у порядку, передбачених законодавством. У такий спосіб НБУ паралельно впливає на роботу банківської системи з метою підвищення рівня ефективності останньої та задля забезпечення її необхідної стабільності. При цьому у наукових колах висловлюються припущення про необхідність посилення контролюючої функції Національного

банку України над іншими банківськими установами. Наприклад, І. Я. Хитра стверджує, що для якісного адміністративно-правового забезпечення діяльності банків НБУ повинен отримати більшу свободу в здійсненні грошово-кредитної політики та нагляду за фінансовим сектором [670, с. 12].

Основною функцією НБУ, у тому числі як суб'єкта аналізованої системи, є забезпечення стабільності грошової одиниці [538; 270]. При цьому необхідно звернути увагу на такі уточнення законодавця відносно її реалізації: 1) при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі; 2) у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності в державі; 3) сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених першою та другою позиціями наведених умов [538]. Погоджуємося, що одним із надважливих завдань сучасної держави, орієнтованої на економічну стійкість і її розвиток, є забезпечення фінансової стабільності. Тобто мова йде про запобігання багатьом ризикам і загрозам, що об'єктивно має важливе значення в умовах посилення макроекономічного тиску та існування боргового навантаження на державу. У нинішніх умовах їх посилення та (або) зростання кількості призведе до ряду негативних наслідків і слугуватиме каталізатором для посилення обструктивних процесів у державі, усвідомлюючи широкоаспектність економічної складової.

Важливим аспектом роботи НБУ в аналізованому напрямі залишається сприяння економічній політиці Кабінету Міністрів України. Очевидно, що Національний банк України будучи органом держави, окрім реалізації власної пріоритетної функції, у законодавчо допустимих межах сприяє й іншим владним суб'єктам. Спільна реалізація економічної політики КМУ та НБУ має важливе значення для перспективного розвитку економіки, зважаючи на компетенцію останніх. Водночас, урахувавши значимість стабільності національної грошової

одиниці, важливим є додержання балансу під час вжиття заходів із реалізації економічної політики та підтримки гривні.

У відповідності до законодавства, Національний банк виконує й інші функції, що стосуються забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Серед числа таких, на нашу думку, варто виокремити наступні: 1) визначає та проводить грошово-кредитну політику; 2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг; 3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; 4) регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні; 5) визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування; 6) здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній і консолідованій основі; 7) здійснює державне регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі на ринках небанківських фінансових послуг за діяльністю небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги в межах, визначених законодавством; 8) здійснює інші функції в аналізованій сфері [538]. Вбачається, що кожна з таких функцій, у залежності від виду, має пряме та опосередковане відношення до процесів, пов'язаних із забезпеченням організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Реалізація таких функцій забезпечується шляхом видачі відповідних нормативно-правових актів установи. Більшість актів із вказаних груп у цій сфері мають вагомe значення для забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України. Одні регламентують відносини у певній сфері банківської діяльності, інші – деталізуючи порядок та способи вжиття відповідних заходів, декларують допустимі варіанти поведінки суб'єктів.

За допомогою таких актів відбувається санкціонований вплив на банківські та інші фінансові установи з метою забезпечення стабільності й ефективності функціонування банківської системи. Досягнення цієї мети має

принципове значення для всієї фінансової безпеки держави, сприяючи її стійкості до значної групи фінансових шоків та дисбалансів. У свою чергу, маючи на увазі розуміння про властивості фінансової безпеки та усвідомлюючи її значення, вбачається, що її належний стан позитивно позначиться на системі економічної безпеки України.

Стосовно наступної досліджуваної групи – банківських установ, то, відповідно до ст. 4 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [505], окрім Національного банку України вітчизняна банківська система України складається з інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень чинного законодавства [505]. Отже, будучи учасником цієї системи, вбачається виправданою спроба репрезентувати банки та філії іноземних банків як суб'єктів досліджуваної системи.

У відповідності до законодавства, банком вважається юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [505]. Згідно з чинними правоположеннями, вони створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку [505] і діють у рамках та за напрямками, визначеними відповідним законодавством. Законодавчо передбачене існування двох організаційно-правових форм функціонування банківських установ, обумовлене широкою групою різних проблемних полівекторних питань у рамках однієї сфери. Також метою вказаної градації вбачається формування сприятливих правових умов для ефективної діяльності банківської системи за кожним із напрямів роботи.

Варто додатково зауважити, що існування декількох організаційно-правових форм банківських установ викликане необхідністю держави впливати на функціонування вітчизняної банківської системи з метою забезпечення її стійкості, особливо в кризових умовах, а також підвищення ефективності останньої. Водночас поточна ситуація, пов'язана зі значною концентрацією активів та пасивів у державному банківському секторі, несе певні загрози для

фінансової системи. З одного боку, це може призвести до послаблення ролі приватних суб'єктів, а з іншого – у разі одночасної втрати значної кількості активів державного банку виникає ряд вагомих ризиків для національної економіки. З огляду на це, виправданим кроком, вважаємо, буде вжиття правових та фінансових заходів стимулюючого характеру для реального підвищення становища й спроможностей приватного банківського сектора. Мова йде в тому числі й про зниження невикорданого адміністративного тиску на приватні банківські установи, створення адекватних конкурентних умов та ін.

Слід також звернути увагу на потребі підвищення рівня ефективності функціонування державних банків. Як відзначає В. В. Лавренюк, узагальнення світової практики у сфері регулювання системно важливих банків доводить необхідність розроблення концепції їх регулювання та нагляду. Виокремлюють чотири основні підходи: 1) консервативний; 2) збалансований; 3) агресивний; 4) м'який [317, с. 11]. Вважаємо, що будь-яке кардинальне реформування банківської системи в нинішніх умовах несе певні ризики для політичної стабільності й економічної стійкості. Водночас, усвідомлюючи поточні ризики для фінансової системи від нинішнього становища, переконані, що зміни є виправданими й потребують якраз застосування збалансованого підходу для удосконалення правового забезпечення цієї сфери.

Порівняно з більшістю інших суб'єктів системи економічної безпеки України, особливістю банківських установ є й те, що вони можуть надавати банківські послуги. У відповідності до ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [505], мова йде про такі: 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу); 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [505]. Причому, законодавцем встановлена монополія на здійснення такої діяльності винятково цією підгрупою

суб'єктів. Водночас необхідно зазначити, що такі види діяльності можуть реалізовуватися винятково з санкції Національного банку України – основного регулятора вітчизняної банківської системи.

Згаданим законодавчим актом передбачена можливість, окрім надання послуг, провадити певні види діяльності. До числа таких віднесено наступні: 1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг [505]. Реалізація заходів у рамках вказаних видів діяльності має значення й для національної економіки. Погоджуємося з точкою зору І. В. Краснової, яка стверджує, що, виходячи з монетариської концепції банківського регулювання циклічного розвитку економіки у фазі кризи, банки, через активізацію кредитування, впливають на збільшення платоспроможного попиту, тим самим сприяють виходу підприємств з кризи [292, с. 65]. З огляду на це, доцільно стверджувати, що банки займають своє вагоме місце у системі суб'єктів економічної безпеки України. Спектр послуг та видів діяльності дає підстави вважати, що від ефективної реалізації ними своїх функцій національна економіка матиме певні додаткові спроможності для власної стійкості, в тому числі у кризові періоди.

Стосовно інших фінансових установ як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки, то зазначимо, що відповідно до п. 1 ч. 1. ст. 1 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [558], до фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг [558]. При цьому законодавець

визначає, що не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, які надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [399], [558]. Аналізуючи положення вказаного законодавчого акта та усвідомлюючи особливості економічної безпеки України (підрозділ 2.1), до переліку ключових суб'єктів аналізованої дисертантом системи доцільно віднести лізингові компанії та інвестиційні фонди і компанії. Розглянемо й проаналізуємо роботу кожного з них саме як суб'єктів вказаної системи.

З приводу лізингових компаній, то, перш за все, необхідно зазначити, що чинне законодавство не містить спеціального визначення вказаного суб'єкта господарювання. На думку Н. Ф. Ментух, мова йде про спеціалізовані господарські організації, які, як правило, створюються для надання лізингових послуг та є основними суб'єктами лізингової діяльності [25, с. 108]. Подібну за змістом точку зору висловлює О. І. Баєва, стверджуючи, що лізингова компанія – це юридична особа, яка передає право володіння і користування предметом лізингу, визначеною індивідуальними ознаками та віднесеною, згідно з законодавством, до основних фондів, фізичній або юридичній особі (лізингоотримувачу) відповідно до лізингової угоди [395, с. 111-112]. Переконані, що у кожній із пропонованих варіацій науковці виходили з розуміння законодавчо визначеного поняття «лізинг», його видів і, відповідно, такої діяльності. Вважаємо, що така діяльність позитивно вплине на стійкість і розвиток економіки, адже сприятиме провадженню господарської діяльності в складних матеріально-фінансових умовах тієї чи іншої особи. Активне проведення лізингових операцій – стійка світова та вітчизняна тенденція із огляду на їх переваги (способи кредитування, фінансове становище потенційного лізингоодержувача тощо), порівняно з іншими правочинами (позика й ін.) та додаткові реальні вагомості для господарюючих суб'єктів.

Із приводу інвестиційних фондів і компаній, то у відповідності до п. 1 Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, затвердженого

Указом Президента України від 19.02.1994 р. N 55/94 [490], інвестиційний фонд – це юридична особа, заснована у формі закритого (приватного – автор) акціонерного товариства з урахуванням вимог, встановлених цим документом, що здійснює виключну діяльність у галузі спільного інвестування [490]. Інвестиційною компанією, згідно з п. 18 цього ж документа, визнається торговець цінними паперами, який, окрім провадження інших видів діяльності, може залучати кошти для здійснення спільного інвестування шляхом емісії цінних паперів та їх розміщення [490]. Метою роботи вказаних суб'єктів є сприяння зовнішньому та внутрішньому інвестуванню, у тому числі в різні економічні галузі. Залучення коштів від населення інвестиційними фондами можливе лише за умови активізації і розширення фондового ринку. Також переконані, що для досягнення вказаних цілей має ефективно функціонувати вторинний ринок фінансових інструментів. Це, у свою чергу, передбачає необхідність підвищення рівня діяльності відповідних суб'єктів системи економічної безпеки України та інших інституцій в окресленому напрямі.

Важливість цих фондів та компаній полягає і в тому, що вони суттєво впливають на інвестиційну складову інвестиційно-інноваційної безпеки, питання щодо значимості якої було висвітлено у підрозділі 2.2. Очевидно, що будь-яке легальне залучення інвестицій є надзвичайно вагомим результатом, у нинішній складний для національної економіки період і об'єктивно потребує наявності сприятливих політичних, правових, організаційних та інших умов.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що в Україні існує досить розгалужений фінансовий сектор економіки, який фактично слугує базисом всієї фінансової політики країни. Державним регулятором суспільних відносин, які виникають при провадженні господарської діяльності, пов'язаної з фінансами (державними чи приватними), виступає Національний банк України. Відповідно НБУ як суб'єкт системи економічної безпеки нашої країни, має особливий статус, особливі повноваження та відповідну зону відповідальності, пов'язану з фінансовим сектором економіки, виконуючи при цьому нормотворчу, регулятивну, контролюючу та інші визначені вітчизняним законодавством функції.

3.6. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України

Забезпечення функціонування системи економічної безпеки України – надскладний, різновекторний і часто змінний, із точки зору кількості форм, методів та способів владного впливу, процес, що потребує не лише систематичного ефективного державного регулювання, а й злагодженої діяльності самоврядних установ. Органи місцевого самоврядування в Україні – відокремлені від державної влади інститути, визнані на конституційному рівні й наділені широкими колом повноважень для вирішення проблемних питань місцевого значення у межах та в порядку, визначеному чинним законодавством. Їх існування обумовлене закономірною потребою розгляду й вирішення ряду дискусійних аспектів місцевого рівня з точки зору значимості та масштабів останніх і які, зважаючи на завантаженість, а також функціональну спрямованість державних органів, доцільно віднести до компетенції місцевих суб'єктів. Так, суспільні процеси в державах у значній мірі характеризуються тенденціями до внутрішньої регіоналізації і муніципалізації, тобто децентралізації публічної влади та забезпечення територіальних громад реальними правовими, організаційними, фінансовими можливостями для самостійного вирішення питань місцевого значення [226, с. 39]. Не є винятком і забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, ряд питань, як прямо пов'язаних, так і дотичних з цією сферою, віднесені до відання вказаних суб'єктів [366, с. 18].

Роль і значення органів місцевого самоврядування суттєво почала посилюватися за наслідками реалізації першого етапу реформи децентралізації. Такі заходи, на думку Н. В. Бодак, були необхідними для розв'язання політико-правових проблем місцевого самоврядування передусім за рахунок розширення повноважень та фінансових можливостей територіальних громад і, відповідно, їхніх представницьких органів із перетворення місцевого самоврядування на фінансово спроможний, ефективний та відповідальний інститут місцевої публічної влади [80, с. 98]. Мова йде не тільки про ефективність самоврядних

установ із точки зору забезпечення повноцінної життєдіяльності населення, а й також оптимізації їх роботи із забезпечення економічної безпеки держави. Зважаючи на широкоаспектність та явні складнощі за різними напрямками в рамках реалізації державної політики децентралізації, погоджуємося з висловлюванням Є. Ю. Кузькіна, який вважає, що такий процес має розглядатися в нерозривній єдності як комплекс взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності при вирішенні питань розвитку територій (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії місцевої влади через збільшення фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків (фінансова або фіскальна децентралізація) [305, с. 172].

У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленою розпорядженням КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р [276], із точки зору сприяння розвитку економіки акцент зроблено на таких проблемних аспектах: 1) неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад; 2) корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги; 3) надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів [276]. Визнання поточного правового становища вказаних суб'єктів таким, що не відповідає виправдано очікуваним інтересам населення та в повному обсязі унеможлиблює виконання завдань і функцій аналізованих органів, потребувало державного реагування на фоні тогочасних кардинальних змін і політико-правових трансформацій. Поетапне складне та тривале реформування місцевого самоврядування мало за кінцеву мету формування дієвої самоврядної ланки різнорівневих суб'єктів, із адекватним правовим підґрунтям та достатніми фінансовими ресурсами. Досягнення цих результатів має сприяти створенню й постійній реальній підтримці повноцінного

середовища для громадян, надання високоякісних і доступних публічних послуг, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, а також максимальному узгодженню інтересів держави та територіальних громад.

Вважаємо, що посилення впливу таких владних інституцій позначиться на їх адміністративно-правовому становищі як суб'єктів системи економічної безпеки України, зважаючи на місце останніх серед інших органів. До прикладу, за підсумками так званої «фінансової децентралізації» кошти місцевих бюджетів зросли на 206,4 млрд грн: з 68,6 млрд в 2014 р. і до 275 млрд грн в 2019 р. [171], тим самим підсиливши спроможності органів місцевого самоврядування. Такого виду законодавчі новації поширились й на інші сфери діяльності вказаних суб'єктів, сприяючи їх самостійності, незалежності й ефективності під час виконання завдань і реалізації функцій.

У відповідності до положень законодавства, місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення у відповідних межах [270; 532]. Законодавець визнає можливість соціуму об'єднуватись за законодавчо передбаченими організаційно-правовими формами для вирішення окремої групи питань місцевого значення [391, с. 33]. Існування такого права має сприяти оперативному та дієвому врегулюванню проблемних аспектів для створення й підтримки належних умов життєдіяльності населення.

Таке самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [270; 532], а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [532]. Попри відокремленість від органів державної влади, саме держава формує основні правові засади діяльності та визначає організаційну структуру останніх.

Аналізуючи законодавчо визначену компетенцію та усвідомлюючи

масштаби легального впливу вказаної групи органів, вважаємо, що до числа суб'єктів, діяльність яких суттєво впливає на ряд окремих процесів із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, слід віднести міські (селищні), районні та обласні ради. Відповідно, під час подальшої наукової розробки цієї проблематики сфокусуємо свою увагу на повноваженнях вказаної мережі установ.

В першу чергу звернемо увагу на компетенцію міських (селищних) рад як суб'єктів системи економічної безпеки України. У відповідності до конституційних положень і норм чинного законодавства, основними слід визнати: 1) управління комунальним майном; 2) затвердження програми соціально-економічного розвитку і контроль за її виконанням; 3) затвердження відповідних бюджетів і контроль за виконанням останніх; 4) встановлення місцевих податків і зборів; 5) утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій й установ та контроль за їх діяльністю. Діяльність за кожним із окреслених напрямів часто має суттєве відношення і до ряду процесів із забезпечення функціонування національної системи економічної безпеки.

Слід зауважити, що важливим елементом, із точки зору практичної реалізації завдань аналізованих установ, системи місцевого самоврядування, є їх виконавчі органи. Вони утворюються відповідними радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством. Безумовно, це стосується й сприяння реалізації заходів у межах окреслених дисертантом напрямів роботи самоврядних інституцій. Зважаючи на специфіку діяльності рад, вказані суб'єкти провадять власну діяльність систематично, забезпечуючи роботу останніх. Водночас вони є залежними від рад та, відповідно, реалізують заходи, передбачені міською радою в межах тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці.

Для визначення ролі та місця міських рад саме як суб'єктів системи економічної безпеки України варто дослідити виокремлені напрями їх роботи. Відповідно, звернемо власну увагу та проаналізуємо кожен із їх числа.

1. Управління комунальним майном. Згідно зі ст. 60 ЗУ «Про місцеве

самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [532], міським радам належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини [532]. Ефективне управління багатьма вказаними об'єктами має важливе значення, в тому числі й для економічного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці, формування та поступового утвердження стійкого сприятливого інвестиційного середовища тощо. Вказані суб'єкти, у відповідності до аналізованого законодавчого акта, здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, укладати договори в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійні договори, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду [532].

Позитивні тенденції, особливо за наслідками реформи децентралізації, матимуть відповідний ефект для національної економіки, сприяючи розвитку її галузей та забезпечуючи стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз. Посилення ролі органів місцевого самоврядування шляхом збільшення їх повноважень, у тому числі в економічній сфері, об'єктивно має наслідком зростання значення їх діяльності щодо забезпечення економічної безпеки України.

2. Затвердження програми соціально-економічного розвитку і контроль

за їх виконанням. Міські ради, з огляду на поточне фінансове становище, власні можливості та враховуючи державну економічну політику й свої пріоритети, затверджують програми економічного розвитку. Вказана діяльність має за мету формування оптимальної та збалансованої комплексної стратегії розвитку економічних галузей для реального досягнення всіх намічених орієнтирів. Також для своєчасного й результативного виконання поставлених завдань аналізовані установи наділені функціями контролю за реалізації вказаних заходів.

3. Встановлення місцевих податків і зборів. У відповідності до ст. 10 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [478], місцевими податками є: 1) податок на майно; 2) єдиний податок. До місцевих зборів належать: 1) збір за місця для паркування транспортних засобів; 2) туристичний збір [478]. Міські ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі). Міські ради в межах повноважень, визначених податковим законодавством, вирішують питання відповідно до вимог щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі [478]. Як бачимо, діяльність міських рад має своє значення для забезпечення фінансової складової економічної безпеки України. Попри надходження таких платежів до міських бюджетів, це впливає на роботу самоврядних інституцій, комунальних підприємств, організацій і установ, які, в свою чергу, сприяють функціонуванню національної економічної системи.

4. Утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій й установ і контроль за їх діяльністю. В залежності від нагальних потреб та перспективних цілей економічного розвитку, аналізовані самоврядні суб'єкти можуть утворювати, реорганізовувати і ліквідовувати комунальні підприємства, організації й установи для розвитку тієї чи іншої економічної галузі у межах регіону та (або) сприяння таким же процесам на національному рівні. При наявності об'єктивних економічних передумов, правових можливостей та

фінансового забезпечення вказані суб'єкти утворюються, реорганізуються або ліквіднуються для досягнення цілей, у тому числі економічного характеру.

Щодо інших груп самоврядних інституцій, то у відповідності до Основного та профільного законів ключовими напрямками роботи вказаних суб'єктів в аспекті забезпечення функціонування системи економічної безпеки України слід визнати наступні: 1) затвердження програми економічного розвитку відповідних областей і районів та контроль за їх виконанням; 2) затвердження районних і обласних бюджетів, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проєктів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних економічних програм, та контроль їх виконання. Вочевидь, що важливим напрямом діяльності аналізованих суб'єктів на регіональному рівні є затвердження програм економічного розвитку. Це зумовлено тим, що від визнаних економічних орієнтирів регіональної політики залежить питання розвитку певної територіальної одиниці і це позначитиметься на тій чи іншій економічній галузі. Усвідомлюючи важливість регіонального рівня розвитку економіки, вказаний напрям є вкрай важливим і вимагає уваги. Аналогічну за смислом точку зору доцільно висловити й відносно питань щодо затвердження районних і обласних бюджетів, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проєктів, та з коштів, залучених на договірних засадах із місцевих бюджетів для реалізації спільних економічних програм, адже розвиток тієї чи іншої галузі суттєво залежатиме від належного їх фінансування.

3.7. Роль суб'єктів господарювання та фізичних осіб щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України

Система економічної безпеки України, як ми довели у своєму дослідженні та зазначили вище, являє собою багаторівневу, складну, динамічну соціальну

систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, які, відповідно до власного функціонального призначення й у межах компетенції її суб'єктів, забезпечують перебіг процесів із організації та функціонування останньої. Із поміж виділених та досліджених нами її структурних елементів, та зважаючи на їх роль для національної економіки з позиції забезпечення конкурентоспроможності і її сталого розвитку, досить важливе місце слід відвести суб'єктам господарювання. Адже саме від ефективної господарської діяльності та сприятливого правового забезпечення в різних секторах економіки, у певній мірі, залежить її стійкість до широкого кола зовнішніх та внутрішніх загроз, а також ризиків, які можуть слугувати каталізаторами для виникнення й посилення деструктивних процесів в економіці. Так, за 2020 р. доходи від податку на прибуток підприємств склали 108695,0 млн грн, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів – 52475,7 млн грн, внутрішні податки на товари та послуги – 538896,2 млн грн (акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів – 80449,3 млн грн, акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів – 57846,9 млн грн, податок на додану вартість з вітчизняних товарів – 126486,6 млн грн, податок на додану вартість з імпортованих товарів – 274113,5 млн грн), податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції – 30460,5 млн грн (ввізне мито – 30203,2 млн грн, вивізне мито – 257,3 млн грн), доходи від власності та підприємницької діяльності – 119155,9 млн грн [182]. Вочевидь, надходження до відповідних бюджетів мають одне з ключових значень для стабільності вітчизняної економіки, в тому числі з позиції коротко- та середньострокової перспектив. У свою чергу, це дає змогу забезпечити стійкість вітчизняної економіки до широкого кола загроз та нівелювати появу певних ризиків – внаслідок ефективної державної політики щодо акумуляції, розподілу та перерозподілу одержаних надходжень від господарюючих суб'єктів. З огляду на це, виникає потреба визначення та дослідження їх становища саме як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки.

Значимість вказаної групи суб'єктів для всього сектора безпеки

підтверджується й існуванням постанови КМ України «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 03.11.2010 р. № 999 [509]. У відповідності до якої до об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, належать суб'єкти господарювання державного сектора економіки, які відповідають одному або кільком таким критеріям:

- 1) підприємства паливно-енергетичного комплексу, які забезпечують цілісність об'єднаної енергетичної системи України, зокрема диспетчерське (оперативно-технологічне) управління зазначеною системою, експлуатують магістральні та міждержавні електричні мережі; атомні електростанції; гідроелектростанції з греблями, що забезпечують водопостачання споживачам; гідроакумуючі електростанції та гідроелектростанції (крім малих гідроелектростанцій); державне підприємство «Енергоринок»; підприємства, що провадять діяльність з транспортування магістральними газо- та нафтопроводами і зберігання у підземних нафто- та газосховищах;
- 2) підприємства, що здійснюють транспортування хімічних продуктів магістральними трубопроводами та обслуговування таких трубопроводів;
- 3) підприємства, що здійснюють геологічне вивчення і розробку нафтогазоносних надр з метою пошуку та розвідки родовищ нафти і газу, видобутку нафти і газу або їх зберігання, повернення (захоронення) супутніх і стічних вод, інших відходів, що видобуваються в процесі розвідки і розробки родовищ нафти і газу;
- 4) підприємства, що здійснюють видобування та переробку корисних копалин загальнодержавного значення;
- 5) підприємства, що провадять топографо-геодезичну і картографічну діяльність;
- 6) підприємства, що провадять гідрометеорологічну діяльність;
- 7) інші групи підприємств, визначені цим документом [509].

У відповідності до ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України (від 16.01.2003 р. № 436-IV) [156], суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах

цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [156]. Зазначена діяльність спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [156]. Слід звернути увагу, що господарська діяльність, яка здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [156]. Більшість вказаних різновидів діяльності господарюючих суб'єктів мають стосунок до національної економіки. Зокрема, мова йде про забезпечення податкової безпеки України, досягнення інших економічних і соціальних результатів тощо.

Окремо слід виділити результати інтелектуальної діяльності в будь-якій сфері технології, технологічне (технічне) або організаційне рішення у тій чи іншій сфері її діяльності тощо. На наше переконання, у нинішніх складних конкурентних умовах та суттєвої залежності держав від їх економічного становища захист державою права інтелектуальної власності має реальне значення для розвитку однієї чи кількох економічних галузей. Відповідно, це сприяє конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання та гарантує сталий і збалансований поступальний розвиток, що має вагомим значення для забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Відносно видового складу таких суб'єктів, то ними визнаються: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України [673], державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України [156], а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [156]. Для повноти наукового дослідження зазначимо, що цивільним законодавством передбачено існування таких організаційно-правових форм

юридичних осіб: 1) публічного права; 2) приватного права [673]. Такі особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Товариства законодавець диференціює на: 1) підприємницькі; 2) непідприємницькі. В свою чергу, виділяються наступні форми підприємств: 1) господарське товариство; 2) повне товариство; 3) командитне товариство; 4) акціонерне товариство; 5) виробничий кооператив [673]. Стосовно видів підприємств, утворених відповідно до Господарського кодексу України [156], то мова йде про наступні: 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); 2) підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); 3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; 4) державне підприємство, що діє на основі державної власності; 5) підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); 6) спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва; 7) інші організаційно-правові форми, передбачені законодавством [156]. Кожна із цих юридичних осіб, попри особливості власної організаційної побудови, специфіки діяльності, з точки зору управління суб'єктом провадить діяльність щодо сталого функціонування системи економічної безпеки України.

Провідну роль, із позиції впливу на національну економіку, враховуючи багаторічний досвід, відіграють акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та приватні підприємства. Вказані організаційно-правові форми юридичних осіб є найпоширенішими на території України. Так, за даними Державної служби статистики України, станом на 1.01.2020 р. в нашій країні зареєстровано 13781 акціонерне товариство, 199966 – приватних підприємств, 692802 – товариства з обмеженою відповідальністю [240]. Більш детально розглянемо та проаналізуємо правове становище саме цих суб'єктів.

1. Акціонерні товариства. Вказаною юридичною особою законодавець

визнає господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [673; 503]. Такими товариства визнаються фізичні і юридичні особи, а також держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій товариства [503]. Такі суб'єкти є різновидом господарського товариства, з переважним домінуванням майнових активів. Статутний капітал, поділяючись на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, формується внаслідок емісії та продажу акцій фізичним чи/або юридичним особам. Поточне правове становище вказаних господарюючих суб'єктів обумовлене особливостями та тенденціями розвитку бізнесу. Нинішні актуальні аспекти розвитку підприємницької діяльності, з урахуванням непоодиноких і непередбачуваних перебудов ринкових механізмів та появи нових викликів для національної економічної системи, поступово формують передумови для впровадження нових норм щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

З огляду на частоту обрання саме такої організаційно-правової форми й непоодиноких законодавчих новацій, вважаємо, що такі зміни відображають найпомітніші і найвідчутніші закономірності вітчизняної господарської діяльності та світового виробництва. Враховуючи досвід, можемо припустити, що саме така модель провадження господарської діяльності є однією найефективніших у нинішніх динамічних і конкурентних умовах.

2. Приватні підприємства. Таким суб'єктом визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи [156]. Особливостями таких підприємств слід визнати те, що особа власник може безпосередньо здійснювати свої права стосовно управління цим суб'єктом, а також його діяльність винятково на основі приватної власності, виключаючи можливість наявності активів з боку інших

різновидів власності. Вони можуть створюватися як для комерційної, так і некомерційної діяльності у залежності від мети засновника (-ів).

Ці юридичні особи, з точки зору забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, відграють свою роль і мають вагомим значення для національної економіки, зважаючи на їх поточну кількість. Попри специфіку форми власності, вони наділяються всіма основними характерними правомочностями юридичної особи, у відповідності до чинного законодавства.

3. Товариства з обмеженою відповідальністю. Вказана група суб'єктів господарювання є найпоширенішою на території України. Враховуючи реалії сьогодення, припускаємо, що їх кількість буде зростати, в тому числі за рахунок зміни організаційно-правової форми інших юридичних осіб. У цьому аспекті першочергово слід виділити акціонерні товариства, які, за нинішніх законодавчих умов, найчастіше проводять відповідні процедури з реорганізації.

Щодо безпосередньо самого товариства з обмеженою відповідальністю, то згідно з ч. 3 ст. 80 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV [156], мова йде про господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів [156]. Вказані суб'єкти є одним із різновидів господарського товариства, статутний капітал яких поділений на частки, у розмірі, визначеному установчими документами.

Варто зауважити, що, як і у випадку з акціонерними товариствами, учасники аналізованих суб'єктів несуть ризики винятково в межах своїх вкладів. Такі обмеження, в частині потенційних ризиків для господарюючих суб'єктів, зумовлюють популяризацію цієї форми, порівняно із товариствами з додатковою відповідальністю. Попри власні особливості, товариство з обмеженою відповідальністю наділяється всіма іншими ознаками юридичної особи та діє у відповідності до умов, передбачених чинним законодавством. За цих обставин вбачається виправдане та доцільне репрезентування останніх саме як важливої

підгрупи основних суб'єктів системи економічної безпеки України.

Серед суб'єктів аналізованої системи варто виділити й фізичних осіб. Це, зокрема, обумовлено й тим, що у відповідності до ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270], захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [270]. Вочевидь, що у межах поточного правового становища людини і громадянина останні, у певній мірі, можуть опосередковано впливати на різні процеси в державі. Необхідно зауважити, що мова йде не лиші про їх економічну групу, а й ті, які, на перший погляд, пріоритетно орієнтовані на інше коло відносин. Знову ж таки, дається в знаки те, що система економічної безпеки України є складною і багатогранною одиницею й, відповідно, наслідки від широкого кола діянь у перспективі можуть позначитися на різних аспектах безпекової діяльності публічних інституцій, а також змінювати характер певних економічних відносин. Безумовно, від багатьох, у тому числі й необачних, діянь фізичних осіб можуть виникати, а також посилюватися певні ризики і загрози для останньої, що може позначитися на галузях вітчизняної економіки.

Висновки до розділу 3

1. Визначено роль Верховної Ради України, яка будучи наділеною винятковою компетенцією, відіграє одну з провідних ролей у питанні загального забезпечення організації та функціонування вказаної системи. Основними напрямками її діяльності в цьому аспекті визнаються: 1) внесення змін до Конституції України; 2) прийняття законів; 3) затвердження Державного бюджету України внесення змін до нього та контроль за його виконанням; 4) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; 5) затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку; 6) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; 7) здійснення парламентського контролю у межах, визначених законодавством; 8) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Важливе місце серед таких суб'єктів відводиться й Президентові України, з огляду на правове становище останнього. До числа базових напрямів його діяльності, в аспекті забезпечення організації та функціонування аналізованої системи, варто віднести такі: 1) гарантування національної безпеки; 2) представлення держави в міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладення міжнародних договорів України; 3) зупинення дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Основному Закону; 4) здійснення керівництва у сфері національної безпеки; 5) очолює Раду національної безпеки і оборони України; 6) право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

Особливе становище, зважаючи на власне призначення та встановлену роль

Президента України в цьому процесі, займає Рада національної безпеки і оборони України. Вказаний суб'єкт визначає пріоритетні напрями розвитку системи безпеки, аналізує поточні ризики для останньої та здійснює розробку проєктів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань економічної безпеки. Важливе значення відводиться координаційній та контролюючій функціям органу, які реалізуються з метою консолідації наявного матеріально-ресурсного забезпечення й інтелектуального потенціалу для ефективної, а також оперативної протидії загрозам вітчизняній системі економічної безпеки в різні періоди та стани у державі.

2. В частині практичної реалізації більшості функцій держави з питань забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України ключова роль відведена органам, які представляють виконавчу гілку влади. Серед основних таких суб'єктів доцільно виділяти наступні:

1) Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі суб'єктів виконавчої влади. Вказаний суб'єкт реалізує державну політику, в тому числі й з питань забезпечення організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Варто зауважити, що він утворює, реорганізовує, а також ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у тому числі й суб'єктів системи економічної безпеки України, опосередковано впливаючи на різні напрями державного регулювання в аналізованій дисертантом сфері;

2) відповідні міністерства (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство фінансів України та інші). Такі суб'єкти є центральними органами виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної політики в одній чи декількох сферах, зокрема із питань щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України (економічної, боргової, бюджетної, фінансової політик, державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю та багатьох інших);

3) деякі інші органи виконавчої влади, які утворюються для виконання

окремих функцій, у тому числі прямо чи опосередковано пов'язані з забезпеченням організації та функціонування системи економічної безпеки України. До переліку ключових таких суб'єктів пропонується віднести:

- а) Державну аудиторську службу України (є основним органом із питань проведення заходів державного фінансового контролю);
- б) Державну митну службу України (забезпечує митну безпеку та захист митних інтересів України, підтримує сприятливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, протидіє правопорушенням у митній сфері тощо);
- в) Державну податкову службу України (реалізує державну податкову політику);
- г) Державну фіскальну службу України (забезпечує реалізацію заходів щодо боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства);
- ґ) Державну казначейську службу України (реалізує заходи щодо обслуговування бюджетних коштів);
- д) Державну службу фінансового моніторингу України (запобігає та протидіє легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом);
- е) Державну регуляторну службу України (реалізує державну регуляторну політику у сфері господарської діяльності);
- є) Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (формує та реалізує державну політику у сфері виявлення та розшуку активів, одержаних протиправним шляхом);
- ж) Національне агентство з питань запобігання корупції (формує та реалізує державну антикорупційну політику);
- з) Антимонопольний комітет України (забезпечує державний захист конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель);
- и) Фонд державного майна України (здійснює управління об'єктами державної власності);
- і) Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (вживає заходів із регулювання ринку цінних паперів);
- ї) місцеві державні адміністрації (реалізують широкий спектр заходів державної безпекової політики в економічній сфері на місцевому рівні).

3. Серед суб'єктів системи економічної безпеки України чільне місце та вагома роль, виправдано, відведені судовим органам. Реалізуючи свою ключову, характерну, у відповідності до чинного законодавства, лише їм функцію – здійснення правосуддя, вони можуть санкціоновано впливати на характер і

способи застосування широкого кола управлінських, а також інших заходів щодо забезпечення організації й функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Варто зауважити, що такий вплив може здійснюватися як на поточні процеси, так і в перспективі за рахунок формування судової практики вирішення спорів. Зважаючи на існуючу правову конфігурацію, в тому числі й ураховуючи участь України у відповідних міжнародних угодах та договорах й інші аспекти, до таких суб'єктів пропонується віднести: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд: (а) Велику Палату Верховного Суду; б) Касаційний адміністративний суд; в) Касаційний господарський суд; г) Касаційний кримінальний суд; ґ) Касаційний цивільний суд); 4) Вищий антикорупційний суд; 5) Конституційний Суд України; 6) Третейські суди; 7) Європейський суд з прав людини.

4. Зважаючи на власне призначення, коло завдань та спектр функцій, важливе місце як суб'єктам системи економічної безпеки України відведено окремим правоохоронним органам. До числа останніх пропонується віднести: 1) органи прокуратури; 2) Національну поліцію; 3) Службу безпеки України; 4) Національне антикорупційне бюро України; 5) підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України (до завершення здійснення заходів з утворення органу, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності); 6) Державне бюро розслідувань. Ключовими напрямками діяльності стосовно забезпечення функціонування аналізованої системи слід вважати: 1) органи прокуратури: а) підтримання державного обвинувачення в суді; б) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених відповідним законодавством; в) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; г) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з

обмеженням особистої свободи громадян; 2) НП, СБУ, НАБУ, ППМ ДФС України, ДБР: а) проведення слідчих (розшукових) дій; б) проведення оперативно-розшукових заходів; в) профілактика економічної злочинності; 3) органи прокуратури, НП, СБУ, НАБУ, ППМ ДФС України, ДБР – взаємодія правоохоронних органів; 4) СБУ – контррозвідувальна діяльність.

5. Національний банк України є одним із важливих суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки. Основним призначенням НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці, що має досягатися з урахуванням: 1) пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі; 2) сприяння фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи; 3) додержання стійких темпів економічного зростання та підтримки економічної політики Кабінету Міністрів України. Також НБУ реалізує широке коло інших функцій, націлених, у тому числі, й на забезпечення функціонування системи економічної безпеки України (визначає та проводить грошово-кредитну політику; організує готівковий грошовий обіг; регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків; здійснює валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний нагляд за банками, забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами; здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо).

Важливе місце в аналізованій дисертантом системі з питань забезпечення її функціонування відводиться банкам. До переліку основних послуг цих суб'єктів відносно аналізованої системи доцільно включити: 1) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання; 2) розміщення залучених у вклади, у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. Основними видами діяльності у цьому аспекті слід вважати такі: 1) інвестиційну; 2) випуск власних цінних паперів; 3) зберігання цінностей; 4) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів; 5) надання

консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Проаналізовано правові засади та визначено специфіку діяльності фінансових установ як суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки. Зокрема, звернуто увагу на роботу лізингових компаній та інвестиційних фондів і компаній як провідних представників вказаної групи суб'єктів досліджуваної системи. Вибір саме цих установ зумовлений активним проведенням лізингових операцій, що надають додаткові можливості для господарюючих суб'єктів та, відповідно, сприяння зовнішнього та внутрішнього інвестувань у різні економічні галузі.

6. В умовах реалізації політики децентралізації посилюється роль самоврядних інституцій, зокрема й як суб'єктів аналізованої системи. Вказане становище зумовлено розширенням компетенції останніх їх укрупненням та, відповідно, зміною меж територіальних одиниць у системі адміністративно-територіального устрою України. Основними напрямками діяльності органів місцевого самоврядування з питань забезпечення функціонування вітчизняної системи економічної безпеки слід вважати: 1) управління майном, яке перебуває в комунальній власності; 2) затвердження програми соціально-економічного розвитку і контроль за їх виконанням; 3) затвердження відповідних бюджетів і контроль за виконанням останніх; 4) встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; 5) утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; б) вирішення інших питань місцевого значення, які віднесені законом до їхньої компетенції.

7. Від ефективної господарської діяльності, у певній мірі, залежить стійкість національної економіки відносно широкого кола зовнішніх та внутрішніх загроз. Ця точка зору давно визнана на державному рівні, у наукових та фахових колах, що дає підстави позиціонувати суб'єктів господарювання як важливих одиниць із питань забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Базовими організаційно-правовими видами форм такої

діяльності є: 1) господарські організації; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Юридичні особи диференціюються на суб'єктів: 1) публічного права; 2) приватного права. Вказані особи можуть створюватися, як: 1) товариства (а) підприємницькі (господарські товариства, повні товариства, командитні товариства, акціонерні товариства, виробничі кооперативи); б) непідприємницькі), 2) установи; 3) інших формах.

За критерієм «форма власності» вказаних суб'єктів варто диференціювати на наступні: 1) приватні підприємства; 2) підприємства колективної власності; 3) комунальні підприємства; 4) державні підприємства; 5) підприємства, засновані на змішаній формі власності; 6) спільні комунальні підприємства; 7) інші організаційно-правові форми, передбачені законодавством. Особливу увагу звернуто на специфіку організації й функціонування акціонерних товариств, приватних підприємств та товариств з обмеженою відповідальністю як суб'єктів досліджуваної системи, найпоширеніших організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів на сучасному етапі.

РОЗДІЛ 4

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

4.1. Головні напрями реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України

Вітчизняна система економічної безпеки, залишаючись складною, багаторівневою й динамічною множинністю різних за характером та призначенням груп елементів, замає одне з провідних місць у структурі національної безпеки України. Її стан відображається на національній економіці, має суттєве значення з точки зору розвитку всіх галузей останньої і є ключовим індикатором, що демонструє інвестиційну привабливість держави та спроможність раціонально розпоряджатися наявними ресурсами. Відповідно, зважена державна політика з питань забезпечення належної організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки є одним із головних завдань, покладених на владні інституції.

З огляду на стрімку й, часто, непрогнозовану появу нових деструктивних викликів для економічної системи, виникає потреба реформування її безпекової складової, здатної відповідати реаліям сьогодення, дієво реагуючи на широкий спектр загроз та ризиків. Вказане обумовлює необхідність пошуку оптимальних форм, методів та сукупності санкціонованих способів державного впливу на економічний безпековий сектор, що, традиційно, може досягатися завдяки системним комплексним змінам в існуючих управлінських механізмах. Це, вочевидь, передбачає вжиття відповідних заходів із удосконалення поточного адміністративно-правового врегулювання аналізованої сфери відносин.

Розглянуті та проаналізовані нами в цьому дослідженні адміністративно-

правові норми, що регулюють суспільні відносини, які виникають в системі економічної безпеки України, залишаючись одним із базових елементів вказаного регулювання [300, с. 73; 239, с. 14; 256, с. 10], формують основу з регламентації управлінських механізмів. Погоджуємося з точкою зору, що саме вони вважаються найважливішим засобом (або елементом структури) цього механізму, адже з їхньою допомогою, по-перше, регулюється поведінка суб'єктів адміністративного права, а відтак охороняються права фізичних та юридичних осіб (за сучасним розумінням у доктрині адміністративного права, – «осіб приватного права»), встановлений в державі правопорядок, а по-друге, завдяки адміністративно-правовим нормам виникають адміністративні правовідносини, в яких статус конкретних суб'єктів реалізується [83, с. 130; 84, с. 20-21]. Тому реформування згаданої сфери має ключове значення для подальшої розбудови і закріплення ефективних механізмів із організації та забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Саме вони закладають основу для подальшої належної регламентації відносин в аналізованій сфері, забезпечуючи захист національних економічних інтересів.

Слід також зауважити, що специфіка національного законодавства, зумовлена рядом груп історичних і політичних факторів та об'єктивних умов, полягає у відсутності чіткої структурованості, упорядкованості норм, застарілості ряду окремих положень, а також неможливості застосувати значну кількість юридичних конструкцій і правових засобів для ефективного врегулювання багатьох спорів. Одним із прикладів дії окремих таких факторів є існування близько 1500 законодавчих актів органів державної влади Радянського Союзу та Української РСР [212], більшість з яких не містять як ефективних, так і таких, що відповідають сучасному етапу державо-, правотворення та правозастосування способів врегулювання суспільних відносин, які підпадають під сферу застосування відповідного акта. Не менш проблемною є невідповідність деяких із їх числа сучасним визнаним законодавцем та міжнародною спільнотою принципам регламентації тих чи інших відносин, які спотворюють існуючу модель конституційного ладу як базової умови політико-правової легітимації Української держави.

В умовах дефіциту правового інструментарію виникають кризові процеси у державно-управлінській діяльності, адже існуючі санкціоновані моделі в повному обсязі не виконують всі покладені на них завдання. Відсутність змоги задовольнити виправдані й вмотивовані суспільні запити зумовлює виникнення та посилення негативних тенденцій, які, поступово дискредитуючи владні інституції, формуватимуть стійкий імідж держави, не здатної систематично, ефективно й повноцінно вирішувати задекларовані завдання та дієво реалізовувати всі свої функції.

Безумовно, такі практики властиві і тим відносинам, що виникають та існують під час реалізації адміністративно-правових заходів із організації й забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. З огляду на її складність і багаторівневість, що, зокрема, має відношення й до правового аспекту існування невирішених проблем такого характеру, є результатом дії вищезгаданих груп факторів і суттєво гальмує необхідний розвиток багатьох галузей національної економіки.

Водночас, аналізуючи ретроспективні й нинішні державотворчі та правотворчі процеси, можемо прийти до висновку, що Українською державою здійснені вагомі кроки щодо поступової і поетапної оптимізації існуючого адміністративно-правового регулювання широкого кола та функціональної спрямованості сфер відносин. Це також стосується й ряду регламентованих адміністративно-правовими нормами процедур із організації та забезпечення функціонування аналізованої системи.

Одним із ключових фундаментальних кроків виправдано слід вважати ратифікацію Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651], яка передбачає взяття Українською стороною зобов'язань з адаптації вітчизняного законодавства до визнаних стандартів регулювання широкого кола груп суспільних відносин європейського співтовариства. Так, у відповідності до ч. 1. ст. 7 вказаного документа, Сторони повинні поглиблювати свій діалог і співробітництво та сприяти поступовій конвергенції у сфері зовнішньої та безпекової політики, у тому числі Спільної політики безпеки і оборони

(СПБО) [651]. Зміни стосуються й економічного напрямку та націлені поглибити взаємодію України з країнами ЄС й іншими державами, гармонізувати та оптимізувати національну правову базу, тим самим формуючи сприятливе правове підґрунтя для поступального і збалансованого економічного розвитку. Насамперед, ст. 343 Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651] визначено, що Україна та ЄС сприяють процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямку покращення розуміння основоположних принципів функціонування їхніх економік, а також формулювання і реалізації ринкової економічної політики. Україна докладаеть максимальних зусиль для побудови функціонуючої ринкової економіки та поступового наближення своєї політики до політики ЄС, відповідно до основоположних принципів макроекономічної стабільності, збалансованості державних фінансів і платіжного балансу [651]. Задля досягнення окреслених цілей Сторони мають співробітничати, щоб:

- 1) обмінюватися інформацією щодо макроекономічних показників та перспектив, а також щодо стратегій розвитку;
- 2) разом аналізувати економічні питання, що становлять спільний інтерес, зокрема заходи економічної політики та інструменти для її імплементації, наприклад – методи економічного прогнозування і опрацювання документів стратегічної політики з метою посилення можливостей України у формуванні політики, яка відповідатиме принципам і практиці ЄС;
- 3) обмінюватися досвідом у сфері макроекономіки;
- 4) співробітництво також включає обмін інформацією щодо принципів і функціонування Європейського економічного та валютного союзу [651].

Націленість на економічний блок обумовлена й об'єктивною потребою консолідації наявних зусиль із протидії різного характеру загрозам і ризикам системі економічної безпеки України. Ст. 343 документа Сторони вживають ефективних заходів з метою попередження та боротьби із шахрайством, корупцією та іншою нелегальною діяльністю («inter alia») шляхом взаємної адміністративної допомоги та спільної правової підтримки у сферах, охоплених Угодою [651]. Усвідомлюючи потенційні негативні наслідки для економічних і політичних систем, а також маючи уявлення про специфіку більшості цих загроз,

існування відповідних правових механізмів є виправданою необхідністю сьогодення. Так, до прикладу, одній із найсуттєвіших реальних загроз – «економічній злочинності» дієва протидія вимагає об'єднання зусиль відповідних суб'єктів держав – членів ЄС та інших країн і міжнародних, а також міждержавних організацій.

Формування та визнання єдиної узгодженої правової бази й організаційних засад сприятиме необхідному поглибленню різнорівневої взаємодії владних органів України та Європейського Союзу. Вже зараз органи влади України та ЄС регулярно перевіряють, чи реалізуються належним чином заходи, які фінансуються з коштів ЄС. Вони вживають всіх відповідних заходів для попередження й протидії порушенням та шахрайству, проявам активної або пасивної корупції та виключення можливості будь-яких конфліктів інтересів на будь-якому етапі процедури прийняття рішень про укладання контрактів або надання грантів. Відповідно до положень Угоди, органи влади України інформують Комісію про будь-які превентивні заходи, що вживаються, а Комісія, в свою чергу, інформує органи влади України про превентивні заходи, що вживаються у разі необхідності (ч.ч. 1-3 ст. 2 Додатку XLIII [179] Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р.) [651]. У правоохоронній сфері Європейське бюро з боротьби з шахрайством (ОЛАФ) готує і проводить перевірки та інспекції на місцях у тісному співробітництві з компетентними органами України у сфері протидії шахрайству. При цьому органи влади України заздалегідь мають бути поінформовані про об'єкт, мету та правові підстави перевірок та інспекцій, щоб вони могли забезпечити все необхідне. З цією метою посадові особи компетентних органів України можуть брати участь у перевірках та інспекціях на місцях (ч. 2 ст. 6 Додатку XLIII [179] Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р.) [651]. Комісія та Європейський суд аудиторів перевіряють, чи всі витрати, пов'язані з використанням коштів ЄС, були здійснені законно та на регулярній основі і чи належним було управління фінансами. Аудити проводяться на підставі як взятих на себе зобов'язань, так і здійснених платежів. Вони стосуються документів та, у разі необхідності, запроваджуються

на місцях у приміщеннях будь-якої фізичної чи юридичної особи, що управляє або бере участь у використанні коштів ЄС. Аудити можуть здійснюватися до закриття рахунків за фінансовий рік, що перевіряється, та за період у п'ять років з дати сплати балансу. Інспектори Комісії або інші особи, уповноважені Комісією чи Європейським судом аудиторів, можуть провадити документарні перевірки чи перевірки на місцях і аудит у приміщеннях будь-якої фізичної чи юридичної особи, що управляє або бере участь у використанні коштів ЄС, та її субпідрядників в Україні (ч. 1 ст. 5 Додатку XLIII [179] Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р.) [651], тим самим сприяючи колективному захисту національних економік. Безумовно, практичне втілення цілей у рамках такого напряму державного регулювання є одним із важливих кроків в умовах активного перебігу ряду глобалізаційних процесів і динамічних політико-правових трансформацій. Досягнення узгодженості в цьому аспекті та належна регламентація правових процедур сприятиме забезпеченню стійкості досліджуваної системи щодо дії багатьох деструктивних чинників різного походження, а також будуть закладені основи для удосконалення існуючих і впровадження концептуальних механізмів адміністративно-правового врегулювання окресленої сфери.

Із огляду на це, значна кількість положень Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651] присвячена саме питанням удосконалення існуючого адміністративно-правового забезпечення організації, а також функціонування аналізованої системи. Усвідомлюючи сучасну роль національної економіки для розвитку держави та потребу її належного систематичного захисту від значної кількості загроз різного характеру, документ висвітлює ряд позицій, вартих уваги.

Одним із фундаментальних аспектів, закладених у згаданому документі, слід вважати поглиблення взаємодії учасників тих чи інших відносин для результативного досягнення намічених цілей. Відносно ж взаємодії з міжнародними, міждержавними й іншими інституціями на всіх рівнях та за багатьма напрямами, то, вочевидь, що в умовах реалізації проєвропейських векторів державної політики і на фоні економічної нестабільності стрімке

посилення такої діяльності є одним із надважливих завдань держави. У рамках реалізації цих заходів, із позиції підвищення рівня організації й забезпечення функціонування системи економічної безпеки України, усвідомлюючи цілі асоціації, в загальному вигляді перспективними слід вважати наступні напрями взаємодії щодо: 1) сприяння поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; 2) забезпечення необхідних рамок для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; 3) сприяння, зберігання й зміцнення миру та стабільності у регіональному та міжнародному вимірах, відповідно до принципів Статуту ООН від 26.06.1945 р. [624] і Гельсінського заключного акта Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року від 01.08.1975 р. [209], а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року від 21.11.1990 р. [456]; 4) запровадження умови для посилених економічних та торговельних відносин задля поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі та підтримки зусиль України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, зокрема шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; 5) посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; 6) запровадження умов для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [651]. Взаємодія за кожним із цих напрямів має вагомим значення для економічної складової національної безпеки України. Навіть реалізація всіх колективних заходів зі сприяння, зберігання й зміцнення миру та стабільності має вагомим значення в цьому сенсі, адже побічно впливає на існування сприятливих умов для перебігу економічних процесів.

Тому, із огляду на викладене, значимим напрямом реформування адміністративно-правового регулювання процедур із організації та забезпечення функціонування аналізованої системи є активний всебічний розвиток спільної скоординованої діяльності із зовнішніми інституціями. Погоджуємося з точкою

зору В. С. Гуславського, що мова йде про новий загальноцивілізаційний рівень співробітництва [163], який, як показує практика, здійснюється та реалізується в різних формах на взаємовигідній основі. Вказане має досягатися завдяки вчасному та у повному обсязі виконанню зобов'язань Українською стороною, а також неухильного постійного та чіткого дотримання попередньо реалізованих у рамках Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. [651] й інших базових документів. Дотримання таких умов формує сприятливе середовище для подальшого розвитку різних видів очікуваного співробітництва та репрезентує Україну як надійного учасника міжнародного діалогу, здатного систематично ефективно реагувати на виклики для економіки, забезпечуючи її стійкість і поступальний розвиток. Вочевидь, що пошук та подальша адміністративно-правова регламентація нових форм взаємодії є вагомим напрямом досліджень науковців та фахівців і діяльністю відповідних інституцій.

Не менш важливим напрямом вітчизняного реформування варто визнати необхідність оптимізації суб'єктів системи економічної безпеки України. Потреба ефективної реалізації вказаного напрямку назріла давно і визнана на науковому, фаховому та державному рівнях.

Перш за все, йдеться про необхідність побудови ефективної моделі щодо забезпечення належних організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Вважаємо, що в основі такої моделі має бути покладена чітка регламентація й розмежування завдань, функцій та повноважень суб'єктів досліджуваної системи, кожен із яких відіграватиме свою унікальну роль у цих процесах. На наше переконання, за таких умов можливе досягнення реальних значимих результатів щодо захисту національної економіки в середньо- та довгостроковій перспективах. У цьому аспекті потребує уваги питання дублювання повноважень деяких із суб'єктів, розглянутих у розділі 3. Безумовно, одним із нагальних питань залишається необхідність якісного удосконалення інституційної складової щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

У сучасних реаліях, це, в першу чергу, стосується необхідності вжиття

відповідних заходів зі створення та повноцінного запуску нового державного органу, націленого на комплексну систематичну протидію значній кількості економічних кримінальних правопорушень, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку. Очікувано, що в загальних рисах результатами роботи вказаного суб'єкта має стати як зниження рівня кількості вчинюваних кримінальних правопорушень в економічній сфері, так і зменшення кількості негативних тенденцій у цій сфері, сприяння розвитку держави тощо.

Усвідомлюючи стан та особливості нормативно-правового забезпечення відповідного національного законодавства, можемо мотивовано припустити, що існування спеціалізованої інституції, яка має гарантувати економічну безпеку України має також вирішити іншу складну та нетипову проблему для більшості розвинених країн у цьому сенсі (Італійська Республіка, Королівство Норвегія, Литовська Республіка, Республіка Австрія, Сполучених Штатів Америки та багатьох інших) – існування повноважень щодо проведення слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів відносно складних, із точки зору потенційних негативних наслідків для економіки, економічних злочинів суб'єктами, пріоритетно орієнтованими на вирішення інших груп завдань.

Загалом же, виходячи з цих позицій, а також враховуючи поточну складну ситуацію, доцільно запропонувати своє бачення тих напрямів реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, які вимагають уваги та подальшої наукової розробки в рамках цього і майбутніх досліджень. Також вважаємо, що реалізація цих заходів у межах названих напрямів відповідатиме пропонованій меті, завданням, принципам системи економічної безпеки України (*див. підрозділ 2.1*).

Варто наголосити, що зважаючи на багатогранність та складність аналізованої системи, такі зміни доцільно здійснювати за двома групами напрямів – внутрішній та зовнішній. Так, щодо першого, то йдеться про наступні кроки: 1) формування ефективної законодавчої бази, що забезпечить прийняття нових нормативно-правових актів щодо належної організації та функціонування як аналізованої системи в цілому, так і кожного її суб'єкта; 2) ліквідація прогалин у

вітчизняному законодавстві, пов'язаних із забезпеченням ефективного державного контролю за вивезенням за кордон товарів сировинного походження (зерно, дерево, метал тощо), контрабандного ввезення в Україну товарно-матеріальних цінностей іноземного виробництва (в т.ч. «сірого імпорту»), а також використанням протиправних і напівлегальних схем виведення валюти;

3) створення дієвого законодавства та державного контролю щодо добросовісної конкуренції серед суб'єктів господарювання; 4) ліквідація на державному рівні безпідставного, а іноді з явними ознаками корупції, тиску на бізнес шляхом створення єдиного дієвого правоохоронного органу, який протистоятиме економічним злочинам та зменшить високий рівень тінізації вітчизняної економіки; 5) прийняття Національним банком України відповідних нормативно-правових актів, спрямованих на створення стабільної банківської системи й фондового ринку, які не будуть залежними від іноземних запозичень;

6) створення ефективного національного законодавства та відповідних державних органів, покликаних формувати інвестиційно-привабливий клімат в Україні;

7) розробка ефективних державних механізмів контролю за витрачанням коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень.

Другий напрям реформування системи економічної безпеки України має вирішити завдання щодо посилення іміджу України як демократичної держави у світовому співтоваристві. Серед основних завдань цього напрямку мають стати:

1) підписання нових міжнародних та міждержавних документів, що мають стратегічне значення для аналізованої системи; 2) розробка державної програми щодо популяризації України та посилення привабливості національної економічної системи; 3) імплементація вітчизняного законодавства та підписання міжнародних угод щодо спільної протидії загрозам системі економічної безпеки.

Для результативного виконання поставлених завдань, відповідно, першого напрямку реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України пропонується вжити ряд заходів. Так, зокрема, мова йде про наступні кроки:

1. Внесення змін до ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [270], у якій передбачити, що забезпечення економічної безпеки України покладається на державні та правоохоронні органи, організація і порядок діяльності яких визначаються законом, виклавши її наступним чином:

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та *державні і* правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Визначення основного суб'єктного складу уповноваженого забезпечувати функціонування системи економічної безпеки України на конституційному рівні має сприяти підвищенню рівня ефективності роботи вказаних інституцій за відповідними напрямками. На наше переконання, це має досягатися завдяки чіткому розмежуванню компетенції останніх та реального усвідомлення, що захист національних економічних інтересів – важливе завдання кожного, хто має відношення до цієї сфери.

Більше того, визнання на конституційному рівні створить додаткові вагомі

підстави для пошуку шляхів вдосконалення правового забезпечення державних органів – суб'єктів системи економічної безпеки України. Вважаємо, що за цих умов можливий реальний ефективний розвиток законодавства в окресленій сфері.

2. Розробити та прийняти базовий ЗУ «Про економічну безпеку України», в якому на законодавчому рівні закріпити поняття, принципи, завдання, систему економічної безпеки, об'єкти, суб'єктів (їх права, обов'язки, функції, сферу відповідальності кожного тощо), визначити перелік ризиків, загроз та викликів, закріпити механізм взаємодії суб'єктів системи, визначити механізми контролю з боку суспільства за їх діяльністю та інше.

Прийняття такого акту надасть змогу визначити правові засади в аналізованій сфері та окреслити пріоритетні орієнтири для діяльності суб'єктів системи економічної України за відповідними напрямками на законодавчому рівні. Таке визнання сприятиме подальшій розробці й прийнятті (затвердженні) законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів націлених на сприяння реальному виконанню тих завдань оперативне й належне вирішення яких матиме вагоме значення для України.

3. Внести зміни до базових законодавчих та нормативно-правових актів які визначають правові підстави функціонування суб'єктів системи економічної безпеки України у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про економічну безпеку України» та розробити відповідні підзаконні акти. Вказане доповнює попередню тезу й стосується не тільки напрямів державного регулювання, прямо пов'язаних із аналізованою складовою державної безпеки, а й інших, які мають опосередковане відношення до неї.

4. Розробити та затвердити Національну стратегію розвитку системи економічної безпеки України на 10 років. Визначивши в ній чіткі завдання, інструменти та механізми їх здійснення, з визначенням маркерів, виконавців, а також встановити строки реалізації.

У такому документі буде окреслено пріоритетні коротко- та середньострокові цілі в аналізованій сфері, а також такі, що відповідають вимогам сьогодення форми й методи діяльності відповідних суб'єктів для їх

досягнення. Вважаємо, що документ повинен містити й актуальні вектори розвитку аналізованої системи, які відповідають цілям держави та запитам суспільства.

5. Внести зміни до ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР [523], розширивши, відповідно до сучасних реалій розвитку вітчизняної економіки, перелік перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції, визначивши відповідального за забезпечення прав суб'єктів господарювання на належні правила ведення бізнесу та розробивши єдині для всіх в Україні «правила гри».

Такі заходи спрямовані на розбудову та закріплення рівних умов для провадження всіх санкціонованих видів господарської діяльності, а також розвитку цього напрямку загалом. Не виникає сумніву, що поточне правове забезпечення цієї сфери, в силу частих фактів зловживань відносно господарюючих суб'єктів потребує належної й своєчасної уваги та, відповідно, якісного вдосконалення.

6. Розробити та внести зміни і доповнення до бюджетного, митного та податкового законодавств щодо забезпечення ефективного захисту вітчизняного бізнесу, створення сприятливих та рівнозначних умов для залучення інвестицій. Це зумовлено реальною гострою потребою створення сприятливих умов для залучення інвестування – важливого аспекту для розвитку вітчизняної економіки, про що наголошувалося автором у підрозділі 2.2. Варто лише додати, що при поточному становищі складно розраховувати на значний притік інвестицій, а тому вимагає уваги вказаний напрям державного регулювання.

7. Прийняти законодавчий акт, що визначатиме правове становище правоохоронного органу, на який покладатиметься обов'язок запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності. Питання, щодо існування та ефективної роботи нового правоохоронного органу, пріоритетно націленого на захист національної економіки є одним із нагальних і, на думку

автора, не потребує додаткового обґрунтування, про що буде висвітлено у підрозділі 4.3.

8. Внести Національним банком України зміни до відповідних актів, спрямованих на забезпечення стабільності банківської системи й фондового ринку, діяльність яких не буде залежною від іноземних запозичень. Зважаючи на конституційно визнане становище аналізованої установи саме від результатів роботи останньої значною мірою буде залежати питання стабільності всієї банківської системи й фондового ринку. Тому, саме належна системна робота Національного банку України в окресленому напрямі має вагоме значення.

9. Створити при Міністерстві економічного розвитку, торгівлі і сільського господарства України Державне агенство інвестицій, розробити та прийняти для його роботи сприятливе правове забезпечення. Вважаємо, що це сприятиме формуванню дієвої державної системи залучення інвестування посиливши роль вказаного напрямку в Україні.

10. Розробити та прийняти КМУ «Інструкцію щодо ефективного державного контролю та проведенням перевірок переможців тендерів стосовно державних закупівель, за витрачанням ними коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень». Як показує багаторічна практика, в Україні існує тенденція до зловживань під час використання коштів Державного бюджету України, ресурсів, отриманих у рамках міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень. Безумовно, таке становище негативно відображається на економічному, іміджевому й інших важливих аспектах для України, що, відповідно, потребує належного реагування.

Щодо другого окресленого напрямку реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, то також пропонуються певні кроки стосовно сприяння реалізації останніх. Йдеться про наступні:

1. Під керівництвом Кабінету Міністрів України Міністерству економіки, розвитку, торгівлі та сільського господарства України спільно з

Міністерством закордонних справ розробити та затвердити Державну програму щодо популяризації України та посилення привабливості національної економічної системи. Пропонується також у документі передбачити проведення закордонних та міжнародних форумів, де б організатором виступала Україна, активну участь вітчизняних делегацій у аналогових заходах, які проводяться в інших країнах. Вважаємо, що за такого підходу відбуватиметься посилення ролі цього напрямку, що призведе до його необхідної популяризації й подальшого розвитку.

2. Під керівництвом Міністерства освіти і науки України розробити спеціальні грантові програми та проекти для максимального використання можливостей вітчизняних науковців щодо пошуку та визначення інших інноваційних механізмів популяризації України у світі та посилення привабливості національної економічної системи з використанням механізмів міжнародної академічної мобільності для цього. На переконання автора, це створить додаткові стимулюючі умови для реалізації наукового потенціалу вчених і має призвести до розробки нових форм та методів популяризації України, а також посилення привабливості національної економічної системи.

3. Після створення єдиного правоохоронного органу, на який покладатиметься обов'язок запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності, провести активну його презентацію в Україні з залученням міжнародних правоохоронних інституцій для створення спільних проєктів щодо обміну інформації та спільного документування й розкриття транснаціональних економічних злочинів. Не виникає сумніву, що систематична результативна правоохоронна робота можлива лише за умови постійного пошуку форм, методів та способів діяльності відповідних суб'єктів, що буде досягатися й внаслідок практичної реалізації пропонованого напрямку.

4. Прискорити підписання та ратифікацію Україною міжнародних і міждержавних угод та договорів щодо партнерства та співпраці в питаннях

забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Це зумовлюється визнаною потребою якнайскорішого зваженого формування дієвої системи економічної безпеки України, яка відповідає умовам сьогодення. Також це сприятиме необхідному поглибленню міжнародної співпраці й вкрай важливого зниження рівня суспільного невдоволення серед населення.

Проводячи своє дослідження, ми дійшли висновку, що прогалини у вітчизняному законодавстві, яке регулює відносини в системі економічної безпеки, пов'язані з розв'язанням однієї головної проблеми – створення та функціонування ефективного адміністративно-правового механізму контролю з боку держави за процесами, які відбуваються в економічній сфері. Сама система економічної безпеки нашої країни має дуже розгалужену, багаторівневу структуру, а функції та повноваження суб'єктів цієї системи дуже часто дублюються та створюють зайве навантаження на суб'єктів господарювання. Тому саме реформування системи економічної безпеки України шляхом удосконалення правового забезпечення аналізованої сфери сформує основу для поступового виходу вітчизняної економіки з кризи, а також зниження рівня тіньової економіки.

4.2. Вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України

Від самого початку існування незалежної України одним із надважливих її завдань є створення та систематична всебічна підтримка сприятливих умов для забезпечення ефективної організації й належного функціонування системи економічної безпеки держави. Вочевидь, що реальне досягнення намічених цілей передбачає вжиття широкого спектра різновекторних та різнорівневих заходів із боку відповідних державних інституцій й ефективної діяльності деяких груп суб'єктів приватно-правових відносин. Не виникає сумніву, що досягнення

прийняттого становища з позиції належного перебігу економічних процесів у державі є можливим винятково завдяки ефективній діяльності всіх їх суб'єктів із організації й функціонування. Це зумовлюється складністю та багатогранністю економічної складової державної безпеки й, відповідно, існування широкого спектру загроз і ризиків різного ступеня потенційного негативного впливу на економічні галузі. Об'єктивно, результативна робота лише декількох із багаточисленного переліку суб'єктів аналізованої системи унеможливило б повноцінне ефективне забезпечення її функціонування та негативно впливатиме на організацію за поточної конфігурації.

Поряд із цим, зважаючи на взаємопов'язаність та, що важливіше, взаємозалежність процесів, які прямо чи побічно стосуються забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України, на нашу думку, важливим є питання консолідації наявних правових способів і засобів, а також кадрового потенціалу, матеріально-технічних та інших ресурсів для оперативного й результативного досягнення намічених цілей. Вочевидь, що спільна унормована діяльність сприятиме раціональному використанню існуючого потенціалу суб'єктів досліджуваної системи, а також надаватиме змогу охопити ширше коло правовідносин, які мають реальне значення для розробки та подальшого впровадження відповідних правових механізмів.

У цьому сенсі мова йде про взаємодію таких суб'єктів під час вжиття санкціонованих заходів із організації та забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Це стосується всіх груп суб'єктів аналізованої нами системи, що зумовлено визнаною потребою об'єднання зусиль для оперативного та належного досягнення бажаних результатів. До прикладу, з точки зору правоохоронної діяльності це, насамперед, обумовлено потребою протидії широкому колу реальних загроз національній економіці, кількість яких постійно зростає [13].

Важливе значення вона також має стосовно оцінки доцільності імовірної оптимізації суб'єктів вказаної системи та підвищення існуючого рівня державного забезпечення економічної безпеки України, в світлі реформування управлінського

сектора та впровадження нових форм, способів і методів врегулювання суспільних відносин. Очевидно, що наукове обґрунтування спільної, взаємоузгодженої діяльності тих чи інших суб'єктів аналізованої системи може слугувати підґрунтям для пропонування змін до національного законодавства. Потенційні зміни, в тому числі, переслідуватимуть ключову мету – формуватимуть сприятливу правову обстановку для підвищення ефективності з реалізації заходів щодо забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Для сучасної адміністративно-правової науки питання взаємодії є достатньо дослідженою науковою проблематикою. Результати таких розробок містяться в окремих напрацюваннях таких вчених, як А. Ф. Волобуєв [115], В. О. Бурбика [97], В. К. Колпаков [260; 262], О. Є. Користін [278; 279], О. В. Кривенко [293], В. М. Малюга [346], В. М. Олійник [431], С. П. Черних [684], О. М. Ярмак [711] та інші. Однак питання щодо адміністративно-правового забезпечення взаємодії та її видів саме основних суб'єктів системи економічної безпеки України не знайшло свого фундаментального відображення в наукових джерелах. Із огляду на це, виникає обґрунтована необхідність вивчення та змістовного аналізу поточного адміністративно-правового забезпечення взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України з метою оцінки його дієвості в нинішніх реаліях, у тому числі здатності своєчасно та дієво реагувати суб'єктам на складні виклики для економіки.

Досліджуючи питання вдосконалення взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України, вбачається за доцільне та виправдане сфокусувати власну увагу на існуючі підходи до визначення дефініції «взаємодія». З огляду на її непоодинокі вживаність у різних галузях наук та його значимість для здійснюваного наукового дослідження, виникає закономірна потреба детального вивчення цього поняття.

Загалом категорія «взаємодія» вважається однією з базисних філософських, онтологічних категорій. Це феномен зв'язку, переходу, розвитку різних об'єктів

під впливом взаємної дії один на одного на інші об'єкти. Вона – початкова, вихідна, родова категорія. Будь-яке явище, об'єкт, стан можна зрозуміти (пізнано) тільки в зв'язку і відносинах з іншими, бо все в світі взаємопов'язане і взаємозумовлене. Взаємодія, припускаючи дію один на одного як мінімум двох об'єктів, в той же час означає, що кожен із них також знаходиться у взаємній дії з іншими [671, с. 155]. Відповідно, мова йде про поведінку індивіда або групи індивідів, які мають значення для інших індивідів і груп індивідів або суспільства в цілому, наразі і в майбутньому. Категорія «взаємодія» висловлює характер і зміст відносин між людьми і соціальними групами як постійними носіями якісно різних видів діяльності, які відрізняються за соціальними позиціями (статусам) і ролям (функціями) [444]. Вона відображає процеси впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, їх взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого [406, с. 1310]. Існує думка, що у цій дефініції фіксуються також прямі та «зворотні» впливи речей одна на одну, форми кооперації людей у різних ситуаціях співробітництва [236, с. 74; 115, с. 14].

Розглядаючи її якраз із філософської точки зору, наголошується на тому, що вказана категорія часто тлумачиться як така, що відображає особливий тип відношення між об'єктами, при якому кожний із них діє (впливає) на інші об'єкти, приводячи їх до змін, водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного із цих об'єктів, що, в свою чергу, зумовлює зміну його стану [662, с. 77-78]. Ф. Енгельс, відводячи особливе їй місце, зазначав наступне: «Взаємодія – ось перше, що виступає перед нами, коли ми розглядаємо рухому матерію в цілому... Ми не можемо піти далі пізнання цієї взаємодії саме тому, що позаду неї немає чого більше пізнавати» [352, с. 546]. Вказаний політичний діяч, неодноразово підкреслюючи її значимість у всіх «протікаючих» процесах [352, с. 546, 201, с. 66] відводить одне з центральних місць, мотивуючи це невідворотністю останньої під час практичної реалізації заходів будь-якого характеру.

Прогнозовано аналізоване поняття часто використовується в соціології як «соціальна взаємодія». Наприклад, С. П. Черних стверджує, що йдеться про найважливішу та найбільш розвинену форму відносин між суб'єктами

соціального середовища (соціальної системи), основними ознаками якої є демократичний характер взаємозв'язків, наявність певної вигоди для усіх суб'єктів взаємодії, взаємна узгодженість у діях суб'єктів соціальної системи для досягнення наміченої цілі [684, с. 119]. О. М. Ярмач зазначає, що мова йде про процес безпосереднього чи опосередкованого впливу соціальних об'єктів один на одного, під час якого сторони, що взаємодіють, пов'язані циклічною причинною залежністю. Соціальна взаємодія, як вид зв'язку, об'єднує у собі інтегрованість дій, функціональну координацію їх наслідків, тобто постає системою дій, що обумовлює засоби реалізації спільної діяльності, а також є підставою суспільної солідарності [711, с. 47-48]. Досліджуючи вказаний термін, приходимо до висновку, що в цьому аспекті йдеться про певних представників соціальної системи, які, провадячи ту чи іншу діяльність спільно, мають досягати очікуваних результатів. Як слушно зауважує Т. Парсонс, соціальна система є всього лише одним із трьох аспектів складної структури конкретної системи дії [457]. Відповідно й досягнення запланованих цілей є можливим лише за умови взаємодії певної сукупності суб'єктів такої системи. За будь-яких інших обставин та значної кількості і видів суб'єктів, зазвичай, неможливо комплексно вирішити всі поставлені завдання.

Можливість і потреба у взаємодії є об'єктивною необхідністю, зумовленою специфікою «протікаючих» і прогнозованих соціальних процесів та власне природою суб'єктів соціальної системи. Взаємодія, залишаючись істотною властивістю згаданої системи, покликана забезпечувати належне систематичне її функціонування та сприяти закладенню підвалин для розвитку. Результатом різних видів і форм соціальної взаємодії є соціальна структура, соціальні відносини і соціальні інститути [685, с. 215]. Окрім цілісної побудови, слід також виділити сукупність зв'язків та принципів, які існують у результаті взаємодії тих чи інших суб'єктів. Соціальна структура вочевидь є нестійкою і окремі її напрями часто змінюються з точки зору кількісного складу зв'язків, підходів до їх організації й функціонування, адже часто зазнають втручання з боку представників соціальних інститутів. Таке втручання зумовлене об'єктивною

потребою зміни елементів структури для оптимального виконання всіх завдань та реалізації функцій, що виникають у процесі життєдіяльності і часто вимагають застосування інноваційних форм, методів та засобів для досягнення очікуваного результату.

Стосовно соціальних відносин, то в контексті аналізу спільної діяльності слід зауважити, що з огляду на зміни соціальних відносин можемо припустити думку, про несталість кількості форм та видів взаємодії. У залежності від потреб соціальних інституцій та поточної санкціонованої державою системи координат, можуть виникати нові форми й види спільної діяльності, адаптовані до наявних можливостей та націлені на досягнення всіх окреслених цілей. Вочевидь, що й одержані результати взаємодії можуть стати одним із каталізаторів для появи нових соціальних інститутів, які є ініціаторами спільної діяльності та практично реалізують заходи для досягнення поставленої мети.

Із приводу іншої базисної складової – соціальних інститутів, то їх представники являють собою основу соціальної системи. Саме вони прямо впливають на характер більшості соціальних процесів, декларують вектори та вживають необхідні заходи для розвитку системи. Тож, з точки зору спільної діяльності, вони взаємодіють із іншими представниками згаданої системи, видозмінюючи відповідні напрями існуючих соціальних структур, породжуючи нові та змінюючи регламентацію наявних тих чи інших сегментів соціальних відносин, тим самим забезпечуючи функціонування соціальної системи.

Слід також зауважити, що один такий інститут може змінити інший, який наділений певною компетенцією та має поточну ціннісність для задоволення певної соціальної потреби. В силу актуалізації нових соціальних запитів можлива зміна попередніх соціальних інститутів, їх трансформація чи ліквідація.

Категорія «соціальний інститут» давно та активно використовується в різних сферах. Зважаючи на її особливості, функціональними проявами останньої, виправдано, можуть вважатися поняття з політичної, правничої, управлінської та інших сфер інституції. Виходячи із цього, слушним убачається припущення, що взаємодія таких суб'єктів та поява вищезгаданих наслідків є закономірною й для

багатьох цих сфер, у незалежності від дії певних чинників та існування об'єктивних умов. Це помітно має відношення й безпосередньо до всіх сучасних правових галузей та юридичних наук, яким притаманне вказане явище.

З приводу розуміння поняття «взаємодія», то не оминули увагою цю дефініцію й вітчизняні вчені-адміністративісти. До прикладу, В. К. Колпаков та Д. Г. Заброта переконують, що це найбільш загальна закономірність існування світу, яка є результатом і виявом універсальної взаємодії усіх предметів та явищ і виражає внутрішню структурну єдність усіх елементів та властивостей у кожній цілісній системі, а також нескінченно різні зв'язки та відносини самої системи з іншими, оточуючими її системами чи явищами [260, с. 50]. На думку С. С. Алексєєва, мова йде про діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємообумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також (в ідеалі) демократичним характером зв'язків та їх взаємоузгодженістю [37, с. 123]. О. А. Челпаченко вважає, що під взаємодією слід розуміти: 1) взаємозв'язок явищ, взаємну підтримку; 2) спільну або узгоджену в просторі і часі діяльність двох і більше суб'єктів щодо досягнення однієї або декількох спільних цілей; 3) універсальну систему взаємозалежності явищ і процесів, тобто такий стан взаємодіючих суб'єктів, що характеризується їх безперервним впливом один на одного і взаємовпливом [679, с. 10]. Як бачимо, розуміння значення вказаної дефініції суттєво не різниться з точки зору різних напрямів її вивчення та осмислення сутності й призначення. На наше переконання, взаємодією суб'єктів системи економічної безпеки України доцільно вважати спільну діяльність відповідних суб'єктів у межах їх компетенції щодо реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Така взаємодія здійснюється задля раціонального використання наявного ресурсного забезпечення та сприяння щодо оперативного й результативного виконання поставлених завдань і реалізації функцій в аналізованій сфері.

Закономірністю, яка відособлює поняття взаємодії від інших на переконання дисертанта, слід вважати те, що можливість та (або) порядок

здійснення спільних дій регламентується адміністративно-правовими нормами й принципами. Слід також зауважити, що ця взаємодія має місце під час реалізації державою в особі відповідних органів, а також їх посадових осіб тих чи інших управлінських функцій.

Аналізуючи названі підходи, можна прийти до висновку, що домінуючою є точка зору про спільну діяльність двох або більше суб'єктів, спрямовану на досягнення однієї чи декількох цілей. Також вказана діяльність характеризується наступним: 1) існує лише за наявності двох і більше співіснуючих систем із суміжними функціями; 2) має місце тоді, коли системи функціонують одночасно; 3) наявність у взаємодіючих елементів схожих властивостей; 4) при взаємодії змінюються якісні характеристики об'єктів взаємодії; 5) здатність кожного об'єкта взаємодії виступати її ініціатором; 6) можливість настання негативних і позитивних наслідків взаємодії; 7) спільність мети, засобів та діяльності відокремлених взаємодіючих об'єктів [431, с. 512]. В. О. Бурбика переконує, що, з точки зору адміністративно-правової науки, взаємодія правоохоронних органів із органами місцевого самоврядування характеризується наступним: 1) узгодженість дій щодо забезпечення громадського порядку на місцях; 2) характер взаємодії визначається потребами, інтересами та цілями сторін; 3) наявність відповідальності керівників зазначених органів за винесене і погоджене рішення; 4) безперервність взаємодії у організації діяльності щодо забезпечення громадського порядку та безпеки; 5) неухильне дотримання чинного законодавства України; 6) орієнтація на підвищення рівня правової культури суспільства в цілому та правосвідомості окремих громадян; 7) спільна діяльність, також спрямована на покращення зовнішнього та внутрішнього іміджу як правоохоронних органів, так і органів місцевого самоврядування [97, с. 38, 72-73]. Не виникає сумніву, що розглянуті точки зору можуть бути адаптовані й до характеристики взаємодії суб'єктів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Окрім того, що, як вже було встановлено, такими є деякі правоохоронні структури, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти, пропоновані характеристики є

типовими для спільної діяльності із вжиття заходів щодо забезпечення організації та функціонування аналізованої системи.

Потреба у взаємодії існувала й існуватиме завжди, що вочевидь стосується і проблеми забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України, зважаючи на багатогранність і розгалуженість складових останньої, а також усвідомлюючи її значимість для вітчизняного безпекового сектора загалом. Реалізація спектра санкціонованих державою заходів із питань захисту економічної складової передбачає спільну, зазвичай, скоординовану діяльність відповідних суб'єктів для оперативного та результативного досягнення відповідних цілей. Із огляду на об'єктивну потребу у консолідації зусиль, належне організаційне та правове забезпечення взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України варто вважати одним із ключових кроків із питань захисту національної економіки.

Така взаємодія активно здійснюється на різних рівнях та за багатьма напрямками із організації й функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. До прикладу, за результатами анкетування співробітників правоохоронних установ, проведеного у 2016 р., взаємодією вважають будь-які службові контакти 32 % респондентів; 24 % – вважають, що взаємодія потрібна лише в системі оперативних підрозділів; 44 % – допускають взаємодію на досудовій стадії кримінального провадження та під час здійснення оперативно-розшукових заходів [346, с. 52]. Організація та здійснення взаємодії в аспекті забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України має надважливе значення для сучасної держави з точки зору діяльності значного спектра державних установ та суб'єктів приватно-правових відносин. Зважаючи на їх завдання та функції, реалізація всіх легальних заходів є об'єктивно нагальною потребою в умовах сьогодення. Це також зумовлено існуванням широкого діапазону різного характеру наявних і потенційних екзогенних та ендогенних факторів для національної економіки, кількість яких, а також ступінь існуючого й імовірного деструктивного впливу постійно варіюється.

Під моделлю такої взаємодії, у тому числі в аспекті дослідження, на

переконання О. В. Кривенко, варто розуміти адміністративно-правове оформлення, організаційні основи та її адекватний опис (структура, функції суб'єктів, напрямки і способи взаємодії), що зберігає головні ознаки реального процесу взаємодії та відображає його найбільш суттєві властивості [293, с. 42]. На думку цього ж вченого, вказана модель містить такі базові елементи: 1) суб'єкти взаємодії; 2) фактори, що впливають на організацію взаємодії; 3) форми та способи взаємодії; 4) напрямки організації взаємодії; 5) критерії і методи оцінки ефективності взаємодії [293, с. 42]. Пропонована структура прослідковується під час реалізації спільних заходів із організації та функціонування вітчизняної системи економічної безпеки.

Ознайомлюючись та аналізуючи нормативно-правове забезпечення, стратегічні й інші документи, положеннями якого регламентовано діяльність визначених суб'єктів системи економічної безпеки України, доводиться констатувати, що в національній правовій площині відсутній акт, яким комплексно регламентовано широке коло питань із організації та здійснення взаємодії цих суб'єктів. Безумовно, на ряді важливих аспектів звернено увагу в деяких законах України, міжнародних угодах та договорах, а також підзаконних нормативно-правових актах. Поширена практика затвердження спільних наказів про порядок взаємодії деяких суб'єктів системи економічної безпеки України. Одним із прикладів можна назвати Інструкцію про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затверджену Наказом Міністерства внутрішніх справ України та Центрального управління Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235 [522]. Положеннями документа закладено основні принципи, напрями, форми та рівні взаємодії, визначено особливості підготовки до такого різновиду діяльності, проведення спільних заходів, обмін інформацією між спеціальними підрозділами тощо.

Тому однією з гострих проблем наразі все ж залишається відсутність документа, яким би було врегульовано питання взаємодії всіх основних суб'єктів системи економічної безпеки України. Необхідність існування такого акта, пріоритетно спрямованого на економічну складову національного безпекового

сектора, на наше переконання, зумовлена нагальною потребою – всілякого легального сприяння розвитку вітчизняної економіки. Об'єктивно, це, в свою чергу, має слугувати: 1) результативній протидії багатьом загрозам системі економічної безпеки України екзогенного й ендогенного походжень, виявлення умов та факторів, сприятливих для появи і посилення такого спрямування деструктивних процесів; 2) удосконаленню поточного адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів із організації та функціонування системи економічної безпеки України; 3) раціональному використанню існуючих матеріально-технічних ресурсів та кадрового потенціалу; 4) посиленню інформаційної взаємодії з питань щодо оптимального забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки; 5) реальному підвищенню рівня ефективності діяльності всіх суб'єктів системи економічної безпеки України; 6) та багато інших переваг.

Однією з фундаментальних позицій такого акта має стати комплексна регламентація адміністративно-правових форм взаємодії всіх цих суб'єктів. Такі форми являють собою зовнішнє вираження погодженої діяльності її суб'єктів з метою виконання завдань, що поставлені перед ними [440, с. 115]. Загалом же, формами адміністративно-правового регулювання, на думку Ю. П. Битяка, визнаються зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються органами виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань [72, с. 115]. Співзвучну думку з цього приводу висловлюють В. К. Колпаков та А. В. Носач, стверджуючи, що мова йде про зовнішнє вираження дій суб'єктів владних повноважень для досягнення управлінської мети [261, с. 199; 425, с. 102].

Т. О. Коломоець вважає, що йдеться про волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються в процесі їхньої діяльності й спрямовані на реалізацію адміністративних функцій [257, с. 54]. Як слушно зазначила вчена, така діяльність переслідує певну мету, тобто, погоджуючись із висловлюванням Т. М. Кравцової,

настання такого бажаного стану або рівня розвитку соціальної системи, яких належить досягти внаслідок реалізації управлінських рішень [290, с. 327], а також, усвідомлюючи роль та призначення суб'єктів владних повноважень, націлену на досягнення суспільно значущих результатів. Існування того чи іншого спектра форм діяльності владного суб'єкта є наслідком поточного правового становища останнього і може варіюватися у залежності від потреб соціуму та, відповідно, реакції нормотворця.

Самі ж форми закономірно давно стали позиціонуватися як безпосередній атрибут адміністративної діяльності, що гарантує взаємний зв'язок, найбільш доцільну залежність елементів діяльності, що вносить у їх співвідношення упорядкованість, стабільність та динамізм [357, с. 88]. Вважається, що завдяки адміністративно-правовим формам можливо визначити та охарактеризувати зовнішні прояви діяльності аналізованих суб'єктів, у тому числі й щодо їх взаємодії під час безпосередньої реалізації заходів із організації та функціонування системи економічної безпеки України. З точки зору практичної реалізації державної політики в безпековій сфері, саме форми діяльності відіграють одну з ключових ролей.

Із приводу передбачених та регламентованих форм взаємодії деяких суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки, то в цьому аспекті слушно виділити згадану Інструкцію про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України та Центрального управління Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235 [522]. Згідно з п. 5 цього документа, такими формами визнаються: 1) проведення спільного аналізу стану, структури організованої злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності; 2) обмін оперативною інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю; 3) розроблення й реалізація спільних програм, планів у сфері боротьби з організованою злочинністю; 4) створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства;

5) проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; 6) підготовка й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії; 7) розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки; 8) удосконалення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю; 9) інформування громадськості про результати діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю [522]. Очевидно, що форми взаємодії правоохоронних органів, пропоновані в цьому акті, матимуть місце під час реалізації спільних заходів із забезпечення системи економічної безпеки України. Проте, одним із ключових недоліків вказаного нормативно-правового акта, виправдано є те, що він поширює власну дію на регламентацію взаємодії вузького переліку суб'єктів правоохоронної діяльності. Доцільно також зазначити, що мова йде лише про спільну протидію організованій злочинності, що охоплює широке коло протиправних діянь в економічній сфері, водночас деякі складі правопорушень залишаються поза увагою.

Слід вказати, що в літературі зустрічаються різні думки з приводу форм взаємодії деяких груп суб'єктів системи економічної безпеки України. Так, до прикладу, О. Є. Користін називає такі найефективніші і поширені на практиці форми взаємодії з протидії економічним злочинам: 1) обмін інформацією про різні порушення у сфері економіки; 2) непроцесуальна консультативна допомога працівників контрольних органів оперативним працівникам, слідчим з питань, що потребують спеціальних знань; 3) ревізія з ініціативи відповідних підрозділів правоохоронних органів; 4) допит працівників контрольних органів як свідків у кримінальній справі з питань, що потребують спеціальних знань; 5) залучення працівників контрольних органів до участі у проведенні окремих слідчих дій як спеціалістів [279].

Узагальнюючи викладене, вбачається за доцільне запропонувати розробити та затвердити «Інструкцію про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України», визначивши наступні форми такої спільної діяльності останніх: 1) проведення аналізу стану, оцінки структури, прогнозування тенденцій розвитку

й обмін інформацією щодо загроз та ризиків системі економічної безпеки України, виявлення факторів, що сприяють появі та (або) розвитку цих деструктивних чинників; 2) спільна розробка й реалізація програм, планів із протидії загрозам системі економічної безпеки України; 3) створення робочих груп для участі в підготовці проєктів відповідних нормативно-правових актів, пропозицій про зміни й доповнення до чинного законодавства; 4) затвердження спільних підзаконних нормативно-правових актів, положення яких присвячені заходам із реалізації державної політики щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України; 5) проведення узгоджених за часом, місцем та змістом заходів із безпосередньої протидії загрозам системі економічної безпеки України; 6) поглиблення спільної міжнародної та міждержавної взаємодії щодо вжиття заходів із забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України; 7) розробка навчальних програм та проведення тренінгів задля підвищення професійного рівня співробітників суб'єктів аналізованої системи, насамперед правоохоронних органів із питань протидії загрозам системі економічної безпеки України; 8) спільне інформування громадськості про результати діяльності з протидії загрозам системі економічної безпеки України. Розглянемо кожну з пропонованих форм взаємодії суб'єктів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки.

1. Проведення аналізу стану, оцінки структури, прогнозування тенденцій розвитку й обмін інформацією щодо загроз та ризиків системі економічної безпеки України, виявлення факторів, що сприяють появі та (або) розвитку цих деструктивних чинників. Ця форма взаємодії має передбачати потребу проведення засідань, нарад (зібрань) щодо аналізу стану, оцінки структури загроз та ризиків вказаній системі.

Зрозуміло, що такі заходи повинні проводитися за участю представників відповідних суб'єктів системи економічної безпеки України різного рівня та функціонального спрямування, у залежності від характеру загроз, способів і засобів протидії останнім. Необхідність такого різновиду спільної діяльності

багатьох суб'єктів зумовлена кількома вагомими факторами. Мова йде про наступні: 1) багаторівневність, складність та динамічність аналізованої системи; 2) розгалуженість мережі взаємопов'язаних елементів такої системи; 3) її значимість для національної економіки; 4) існування значної кількості загроз та ризиків системі економічної безпеки України різного походження; 5) компетенція суб'єктів досліджуваної системи.

Вочевидь, що на таку систему негативно може впливати значна кількість чинників, що вимагає своєчасної реакції декількох, у залежності від поточної компетенції, суб'єктів. Із огляду на це, аналіз стану, прогнозування тенденцій розвитку та обмін інформацією відносно загроз і ризиків досліджуваної системи має вагоме значення, особливо в нинішній складний період активного перебігу значної кількості глобалізаційних процесів й появи нових викликів перед вітчизняною економікою.

2. Спільна розробка й реалізація програм, планів із протидії загрозам системі економічної безпеки України. Вочевидь, що підсумками аналізу стану, прогнозування тенденцій розвитку та обміну інформацією відносно загроз і ризиків досліджуваної системи держава, в особі компетентних інституцій, має вживати вичерпні заходи (у тому числі спільні) для виконання власних завдань. Такі програми та плани, зазвичай, формують дорожню карту, встановлюють ключові напрями й орієнтири, реалізація державної політики в рамках яких має сприяти вирішенню тих чи інших ключових проблем для суспільства.

3. Створення робочих груп для участі в підготовці проєктів відповідних нормативно-правових актів, пропозицій про зміни й доповнення до чинного законодавства. Зважаючи на масштаб, усвідомлюючи потенційні наслідки від деяких загроз вітчизняній системі економічної безпеки, виникає об'єктивна потреба удосконалення існуючих механізмів та ланок із забезпечення організації та функціонування останньої. Це, в свою чергу, у залежності від напрямів діяльності суб'єктів системи економічної безпеки України, обумовлює потребу залучення представників тієї чи іншої структури, а також інших компетентних досвідчених осіб, які володіють спеціальними знаннями відносно проблем для

дієвого й оперативного сприяння врегулювання певних відносин.

4. Затвердження спільних підзаконних нормативно-правових актів, положення яких присвячені заходам із реалізації державної політики щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України. Вказана форма, за певних умов, доповнює попередню і передбачає затвердження, за санкціонованими процедурами, спільних міжвідомчих актів, які регламентуватимуть діяльність відповідних суб'єктів під час вжиття певних заходів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки.

5. Проведення узгоджених за часом, місцем та змістом заходів із безпосередньої протидії загрозам системі економічної безпеки України. Вказана форма найчастіше застосовувана правоохоронними органами і передбачає вжиття попередньо скоординованих легальних заходів із практичної протидії загрозам аналізованій складовій державної безпеки.

6. Поглиблення спільної міжнародної та міждержавної взаємодії щодо вжиття заходів із забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України. Вочевидь, що в умовах реалізації державної політики, пріоритетно орієнтованої на всебічну інтеграцію Української держави до Європейської Спільноти та поступову адаптацію національного законодавства до відповідних стандартів, виникає необхідність посилення міжнародної та міждержавної взаємодії. На наше переконання, це стане результатом належної та динамічної інтеграції вітчизняного законодавства, зокрема й того, нормами якого регламентовані відносини, що виникають під час вжиття заходів із забезпечення організації та функціонування досліджуваної системи.

7. Розробка навчальних програм та проведення тренінгів задля підвищення професійного рівня співробітників суб'єктів аналізованої системи, насамперед правоохоронних органів із питань протидії загрозам системі економічної безпеки України. Безумовно, загрози, що виникають перед аналізованою системою, постійно еволюціонують, посилюються та мають реальний складний деструктивний вплив на економіку. Це зумовлює потребу

постійного підвищення професійного рівня посадових та інших компетентних осіб із метою формування відповідних навичок та вмінь в останніх для протидії актуальним загрозам.

8. Спільне інформування громадськості про результати діяльності з протидії загрозам системі економічної безпеки України. Убачається за доцільне запропонувати законодавчо передбачити обов'язок спільного інформування громадськості про результати діяльності з протидії загрозам аналізованій системі. Вочевидь, це не поширюється на інформацію, що становить державну таємницю та інші відомості, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України, територіальній цілісності або громадському порядку.

Іншим, не менш знаковим аспектом, у рамках окресленої наукової проблематики, є визнана потреба вдосконалення адміністративно-правового забезпечення координації суб'єктів системи економічної безпеки України – вагомої похідної від взаємодії. З огляду на багаторівневість, складність та динамічність національної системи економічної безпеки та, як було попередньо встановлено, значної кількості суб'єктів уповноважених на вжиття заходів із забезпечення її організації й функціонування, убачається за доцільне присвятити увагу питанню посиленню ролі координаційної діяльності.

На нашу думку, підвищення рівня дієвості взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України може також досягатися завдяки ефективній координації діяльності останніх. Усвідомлюючи важливість аналізованої системи для національної економіки, потреба в належній і своєчасній координації має вагоме значення.

Загалом же під поняттям «координація» у загальному вигляді прийнято розуміти наступні варіації трактування: 1) погодження, зведення до відповідності, установлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей, між діями, поняттями тощо; 2) узгодженість рухів, дій і таке інше; 3) узгодження, становлення функціональної взаємозалежності дій і засобів досягнення [609; 174; 444, с. 145]. Вочевидь, що вказана дефініція, заважаючи на існуючі його трактування та усвідомлюючи її значимість, використовується у різних галузях соціальних наук.

Існує думка, що її варто позиціонувати як функцію управління, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків і взаємодії між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у вирішенні загальних завдань [176, с. 76-77; 471, с. 159]. З цим висловлюваннями складно не погодитися, адже дійсно мова йде про управлінську функцію, націлену на сприяння оперативного досягнення певного результату із раціональним використанням матеріального й іншого ресурсного забезпечення. Як слушно зазначає В. Т. Білоус, на прикладі дослідження організації координації правоохоронних органів, така діяльність в державному управлінні повинна формувати конкретні цілі, коригуючи й підтримуючи внутрішні та зовнішні впливи для забезпечення узгоджувальних дій організаційно незалежних управлінських систем правоохоронних органів, що самостійно приймають рішення. В ієрархічно побудованих державно-управлінських системах загальна ціль, що стоїть перед державними органами, поділяється на підцілі, які розподіляються за рівнями їх організаційної структури та формулюються як завдання, що можна екстраполювати і на управління в правоохоронних органах [75, с. 52]. Слушною вбачається й думка Є. І. Білокур, яка стверджує, що значна кількість суб'єктів державного управління є об'єктивною передумовою необхідності здійснення функції координації, узгодження їх діяльності. Консолідована та ефективна державна влада, налагоджена взаємодія між рівнями влади є обов'язковою умовою успіху проведених перетворень, вирішення нагальних соціально-економічних проблем, завдань у сфері безпеки держави, захисту прав та інтересів особистості. Перетворення державного апарату на ефективний, компактний і працюючий механізм (а значить, поліпшення координації між його ланками) залишається серед основних напрямків внутрішньої політики держави, в тому числі й у сфері державного управління [74, с. 113].

Із точки зору адміністративно-правової науки, В. В. Карелін під координацією діяльності суб'єктів застосування адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань розуміє спільну діяльність, із

одного боку, органів та установ виконання покарань, а з іншого – державних та правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, а також громадських інституцій із закріпленням провідної ролі, як правило, за будь-яким одним спеціальним суб'єктом, що заснована на принципах рівності в опрацюванні й прийнятті будь-яких спільних рішень зі збереженням самостійності й відповідальності цих суб'єктів у межах закріплених за ними законом повноважень і що реалізується своєчасно й оперативно шляхом концентрації кадрів (представників) відповідної кваліфікації (спеціалізації) й найбільш доцільних засобів з метою підвищення ефективності реалізації завдань зазначених режимів у сфері організації виконання покарань [233, с. 164]. О. М. Литвинов переконує, що координація профілактики злочинів – це узгодження дій тактично самостійних суб'єктів системи профілактики злочинів за різними елементами діяльності при наявності рівноправних зв'язків між ними, спільної стратегічної мети діяльності для підвищення ефективності протидії злочинності. Координаційний орган інтегрує не лише реакції на цільові установки, він безпосередньо виконує покладені на систему завдання, але насамперед є засобом впливу на неї, її розвиток, переорієнтацію та самовдосконалення [330, с. 10]. На наше переконання, під такою координацією у контексті досліджуваних напрямів діяльності відповідних суб'єктів варто розуміти передбачені та регламентовані нормами чинного законодавства сукупність процедур узгодження за часом, місцем і змістом діяльності останніх у межах їх компетенції щодо реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. З огляду на закономірні властивості такої діяльності, зокрема мова йде про передбаченість чинним законодавством та попередню узгодженість дій (як при «вертикальній», так і «горизонтальній» видах координації), саме пропоноване трактування вбачається змістовним та доцільним.

Вочевидь, що йдеться про попередню узгоджені дії двох або більше суб'єктів, націлених на своєчасне спільне виконання тих чи інших завдань за певним напрямом роботи. Безумовно, це одна з управлінських функцій, яка охоплює певні частини, нерідко й відносно самостійні аспекти державної

діяльності із цільовою спрямованістю, що практично реалізуються відповідними владними суб'єктами за певних обставин.

Координація у нинішніх складних умовах є необхідною, нормативно передбаченою можливістю оперативно й адекватно, з позиції раціонального використання ресурсного забезпечення, реагувати на виклики та протидіяти загрозам досліджуваній системі, забезпечуючи належне виконання відповідних завдань і повноцінної реалізації функцій її суб'єктів. Усвідомлюючи існування взаємозалежності суб'єктів системи економічної безпеки та, вочевидь, потреби узгодженості дій більшості останніх із питань забезпечення організації й функціонування досліджуваної системи, без перебільшення, їй відводиться знакова роль у цих процесах.

Із позиції реалізації заходів організаційного характеру провідні ролі, у частині координації діяльності суб'єктів національної системи економічної безпеки, відводяться Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а також Міністерству фінансів України, які є центральними органами виконавчої влади з питань реалізації державної економічної, боргової, бюджетної фінансової політики. Також Міністерство фінансів України забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю та вживає інші заходи щодо забезпечення функціонування вказаної системи.

В аспекті забезпечення функціонування аналізованої системи, у тому числі завдяки провадженню координаційних заходів, важливе місце відводиться органам прокуратури. Як уже було зауважено, її суб'єкти провадять заходи координаційного характеру, в тому числі відносно таких правоохоронних органів, як Національна поліція, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України та інших, тобто тих від окремих напрямів роботи яких суттєвого залежить економічна складова державної безпеки. Безумовно, вказаний напрям суб'єктів правоохоронної діяльності, зокрема спрямований на забезпечення підвищення рівня ефективності протидії злочинності, потенційні наслідки від деяких окремих складів правопорушень серед яких несуть певні реальні ризики та

загрози для системи економічної безпеки України. Разом з тим, необхідно усвідомлювати, що ця координація націлена на протидію лише посяганням на охоронювані законом про кримінальну відповідальність та іншими нормативно-правовими актами суспільні відносини, залишаючи поза увагою низку інших деструктивних факторів та процесів різного характеру, які негативно відображаються на вітчизняній економіці й засобах і способах досягнення важливих цілей.

У цьому аспекті недоцільно оминати увагою й Раду національної безпеки і оборони України. Це зумовлено функціями останньої, серед якої, у контексті тематики дисертаційного дослідження, варто виділити наступні: 1) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки у мирний час; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [547]. Вочевидь, це стосується й питання забезпечення функціонування економічної складової – одного з елементів національної безпеки України.

Для належної реалізації вказаних функцій у структурі Апарату Ради національної безпеки і оборони України діє Служба з питань економічної безпеки [476]. Водночас, зважаючи на специфіку діяльності вказаного суб'єкта і маючи уявлення про широкий спектр загроз та ризиків для всієї системи національної безпеки України, можемо припустити, що останній не завжди матиме змогу оперативно та дієво вживати координаційні заходи для належного функціонування економічної складової. Слід також зауважити, що, як показує практика, особливо в останні роки, цей орган виправдано орієнтований на забезпечення координації з протидії загрозам воєнного характеру, нерідко залишаючи поза увагою економічний блок.

Проте, як відомо, часто наслідки від окремих загроз воєнного характеру можуть призводити до появи певних ризиків та породжувати негативні тенденції в економічній безпековій сфері. Варто також зауважити, що оперативне

реагування з боку відповідних інституцій, у тому числі шляхом координації подальшої діяльності останніх, має надважливе значення в умовах існування широкого спектра загроз аналізованій системі, їх стрімкого й непрогнозованого зростання та можливих складних негативних наслідків для економіки.

За викладених обставин та враховуючи реалії сьогодення, зумовлені рядом факторів (політичних, правових, економічних, соціальних та інших), виникає об'єктивна потреба фокусування вказаного суб'єкта на протидії загрозам, особливо латентного характеру для вітчизняної системи економічної безпеки. Вочевидь, це сприятиме оперативній протидії багатьом із їх числа, а також усуненню негативних наслідків, зокрема й перешкоджання появі нових та посилення деструктивного впливу з боку існуючих факторів для всієї системи національної безпеки України. Саме тому, вважаємо що аргументованою, є необхідність розробки та прийняття «Інструкцію про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України», як інструменту щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи, в якому передбачити створення при РНБОУ постійно діючого дорадчого органу який буде координувати діяльність державних органів виконавчої влади щодо проведення ефективних заходів направлених на покращення економічної безпеки України. Відповідно, вказаний орган має розробити ефективний план спільних дій щодо взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки та здійснювати постійний моніторинг його виконання.

Зважаючи на коло завдань та функцій, а також усвідомлюючи роль і місце у вітчизняній системі суб'єктів економічної безпеки, вбачається за доцільне посилити становище Міністерства фінансів України в цьому напрямі. Будучи наділений компетенцією з розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, вказаний суб'єкт може надавати такі, відносно окреслених в роботі практичних проблем із питань організації та здійснення координації. Усвідомлюючи компетенцію вказаного центрального органу виконавчої влади, насамперед його предметну націленість на фінансово-економічний сектор, різні напрями державної

політики будуть стосуватися відповідних представників виконавчої гілки та правоохоронних органів – суб'єктів аналізованої системи.

Для забезпечення повноти, доцільності, методологічної цілісності й відповідності законодавству України, з урахуванням сучасних світових та вітчизняних тенденцій, пропонується розширити повноваження Департаменту забезпечення координаційно-моніторингової роботи, який функціонує у складі Міністерства фінансів України, в частині розробки рекомендацій щодо посилення координаційних заходів із питань організації й функціонування досліджуваної дисертантом системи. Чинним законодавством передбачено компетенцію згаданого підрозділу стосовно реалізації заходів для забезпечення виконання міністром повноважень щодо спрямування та координації діяльності Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Державної аудиторської служби України та Державної служби фінансового моніторингу України. Пропонується цю позицію доповнити формулюванням наступного змісту: «розробка рекомендаційних заходів щодо координації діяльності державних органів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України».

Вочевидь, доцільно покласти на вказаний структурний підрозділ повноваження з питань моніторингу законодавства, яке регламентує існуючі процедури координації щодо забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки на предмет удосконалення. Не виникає сумніву, що належні рекомендації та дійсна змога повноцінної реалізації останніх у процесі виконання відповідних функцій держави можлива лише виходячи з попереднього аналізу існуючого правового забезпечення тієї чи іншої сфери відносин. Результати такої діяльності дадуть змогу сформувати оптимальні для вітчизняних правових і управлінських реалій моделі щодо реалізації координаційних заходів в аналізованій сфері.

Зважаючи на логічну відсутність прямого підпорядкування з боку більшості інших суб'єктів аналізованої системи Міністерству фінансів України, такі заходи

носять рекомендаційний характер. Тоді ж вони будуть взяті до уваги тим чи іншим суб'єктом законодавчої ініціативи, адже сприятимуть підвищенню рівня ефективності діяльності відповідних структур щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України.

Підсумовуючи своє дослідження з приводу організації взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України, ми дійшли висновку, що сьогодні відсутній жодний нормативно-правовий акт, який би визначав відносини в середині цієї системи, а тим більше визначав би правові механізми проведення будь-яких спільних заходів. Як негативний чинник, після реорганізації Державної фіскальної служби та створення 3-х нових центральних органів виконавчої влади (ДФС, ДМС, ДПС) кожний із цих органів відособився та став повністю закритим для інших суб'єктів системи. Це призвело до стрімкого росту тіньової економіки та створення нових схем мінімізації митних та податкових платежів до Державного бюджету. Від відсутності взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки перш за все страждає вітчизняна економіка та кожний українець. Це призводить до поглиблення економічної кризи в країні, зменшення валового внутрішнього продукту, знецінення вітчизняної валюти та зубожіння населення.

З метою налагодження дієвої взаємодії серед суб'єктів системи економічної безпеки ми пропонуємо розробити та прийняти «Інструкцію про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України», в складі РНБОУ створити постійно діючий дорадчий орган, який буде координувати діяльність державних органів виконавчої влади щодо проведення ефективних заходів, спрямованих на покращення економічної безпеки України. Вказаний орган має розробити ефективний план спільних дій щодо взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки та здійснювати постійний моніторинг його виконання.

Задля запобігання економічним злочинам та зменшення рівня «тіньової економіки» в Україні ми пропонуємо створити міжвідомчу координаційну раду щодо боротьби з економічними правопорушеннями під головування Генерального прокурора України. До складу координаційної ради включити керівників СБУ, Національної поліції, ДБР, НАБУ, ДФС України, Державної митної служби

України, Державної податкової служби України, Державної аудиторської служби України та Державної служби фінансового моніторингу. Цей міжвідомчий орган має визначити основні напрями боротьби з економічними правопорушеннями в країні та розробити дієві механізми щодо зниження рівня «тіньової економіки».

4.3. Удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації окремих процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України

Вітчизняна система економічної безпеки, виправдано залишаючись однією з базових складових національного безпекового сектора, об'єктивно потребує відповідних сприятливих умов для дійсної та повноцінної реалізації всіх своїх функцій (захисної, стратегічної, регулятивної, попереджувальної (превентивної) й інших). Усвідомлюючи існування стійкої негативної тенденції до стрімкої, часто непрогнозованої появи багатьох викликів, загроз і ризиків для останньої, виникає мотивована потреба пошуку шляхів їх ефективної комплексної протидії. Необхідність належного державного реагування закономірно обумовлена залежністю національної безпеки України від її економічної складової, особливо в умовах активного перебігу багатьох глобалізаційних процесів, політичної нестабільності, існування прогалин у законодавчому полі та економічної нестійкості. Не менш важливою є умова, коли практична реалізація багатьох заходів, націлених на захист вітчизняної системи економічної безпеки, з одного боку – вимагає оперативного реагування широкого кола державних інституцій, у тому числі злагодженої систематичної взаємодії останніх, а з іншого – вивчення та дослідження значної кількості проблемних аспектів за відповідним напрямом у межах цієї сфери, оцінки дієвості імовірних новацій, із точки зору результативності їх застосування існуючими управлінськими механізмами тощо. Відповідно розробка та впровадження більшості таких заходів являє собою складний тривалий процес, що може нести певні ризики, створюючи реальну загрозу політичній стабільності, державному ладу, економічному становищу,

слугуючи каталізатором для зародження нових та існування наявних деструктивних процесів. А тому очевидно, що вдосконалення існуючого законодавства в аналізованій сфері, зважаючи на нинішнє економічне становище, обумовлене багатьма факторами різного характеру (експоненційні темпи і значні масштаби поширенням респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» та супутніх, у тому числі аналогових вірусних захворювань, зниження ВВП, неефективністю державного регулювання в певних сферах, наслідками політичних процесів у національних та світових межах тощо).

Сукупна дія таких факторів несе ряд негативних наслідків, у тому числі іміджевого характеру й неодмінно позначиться на висновках щодо результатів оцінки ефективності економічної безпеки України. Причому, зважаючи на кількість таких показників та усвідомлюючи їх дійсну значимість, варто виділяти три ключові групи останніх: 1) маркетингові; 2) політичні; 3) інституційні [6, с. 381]. До числа маркетингових показників слід віднести параметри, що оцінюють бренд країни. З приводу політичних, то мова йде про: а) кількість, масштаби та ступінь складності насильства/тероризму; б) забезпечення свободи слова; в) дотримання принципів верховенства права; г) контроль корупції. Відносно інституційних – слід виділяти наступні: а) скоригований чистий національний дохід на душу населення; б) експорт сільськогосподарської сировини; в) додана вартість сільського господарства; г) зовнішній баланс товарів і послуг; г) експорт продовольства; д) імпорт продовольства; е) прямі іноземні інвестиції; є) зростання ВВП; ж) заробітна плата; з) зростання ВВП на душу населення; и) додана вартість промисловості; і) загальна орендна плата за природні ресурси; ї) торгівля [6, с. 382].

Зважаючи на те, що система економічної безпеки України є складною, динамічною соціальною системою з розгалуженою мережею взаємозалежних елементів та зв'язків, пріоритетний акцент, маючи уявлення про специфіку адміністративно-правового регулювання, нами в своїй роботі зроблено саме на пошук шляхів удосконалення діяльності деяких її суб'єктів, а також висвітлення окремих інших проблемних аспектів, які мають вагоме значення для організації й

забезпечення функціонування досліджуваної складової національної безпеки. Не виникає сумніву, що саме суб'єкти системи економічної безпеки України є ключовими її елементами, які, у відповідності до власних завдань, функцій, повноважень і принципів діяльності, можуть суттєво впливати на останню.

Відповідно уваги потребують ряд проблемних аспектів, які, зазвичай, є характерними для окремих груп суб'єктів, умовно об'єднаних аналогічними цілями та мають схожу компетенцію і специфіку роботи в економічній безпековій сфері. Проводячи своє дослідження, ми дійшли висновку, що існування вказаних неузгодженостей та невідповідностей зумовлено як недосконалістю поточного адміністративно-правового забезпечення, так і відсутністю спеціального законодавчого акта, а саме ЗУ «Про економічну безпеку України», в якому має бути визначений перелік основних суб'єктів уповноважених на забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, ключові вектори державної політики, завдання, мета, принципи тощо. Потреба в ньому назріла протягом останнього десятиріччя і її вирішення має надважливе значення для сприяння необхідному розвитку економіки, що, в свою чергу, прискорить темпи та посилить перебіг багатьох євроінтеграційних процесів.

З огляду на багатогранність цієї системи та розгалужену мережу взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, а також значимість економіки для сучасної держави, існування цього законодавчого акта має сприяти поступовому та поетапному вирішенню багатьох, у тому числі десятиріччями існуючих складних проблем, більшість із яких, в залежності від того чи іншого їх виду, як ускладнюють, так і унеможлиблюють перебіг багатьох економічних процесів.

Такі та подібні тенденції помітно суттєво негативно позначаються на економіці країни, гальмують необхідний поступальний розвиток її галузей та формують відповідний імідж держави у світовому середовищі. Поточне становище України в більшості відповідних провідних світових рейтингах наочно демонструє низький рівень розвитку економіки. Причому, слід відмітити, що мова йде про стійкі тенденції, сформовані протягом десятиліття, в силу дії різних груп факторів, наслідки від яких особливо чітко відображаються за останні роки.

З огляду на це, пропонованим документом має визначатися ключовий спектр актуальних загроз та ризиків аналізованої системи, висвітлених у підрозділі 2.2.3 дослідження, адже завчасне виділення основних проблемних питань має вагоме значення для оперативного вжиття заходів для їх протидії.

У відповідності до окреслених проблемних питань має бути сформована мета аналізованого документа. Така мета, на наше переконання, повинна збігатися з метою функціонування самої системи економічної безпеки України та формулюватися наступним чином: «визначення основних засад та напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави щодо досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізація належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку».

Слід також зазначити, що попри існування мети документ має містити певні завдання для її досягнення. Зважаючи на специфіку досліджуваної системи, гадаємо, що ключовими такими завданнями повинні стати наступні: 1) забезпечення досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки; 2) створення належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання; 3) збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Логічним доповненням до завдань, безумовно, є виділення та закріплення основних функцій суб'єктів аналізованої системи щодо забезпечення належної організації та функціонування останньої. До числа таких пропонується віднести: 1) захисну; 2) стратегічну; 3) регулятивну; 4) попереджувальну (превентивну); 5) охоронну.

Важливим також є виокремлення групи принципів, у відповідності до яких буде реалізовуватися державна політика в цій сфері. Враховуючи норми відповідного законодавства та усвідомлюючи специфіку практики їх реалізації, такими принципами мають стати: 1) верховенство права, підзвітність, законність,

прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектора безпеки; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектора безпеки як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки [539]; 4) інші принципи, закладені державою в основу діяльності суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. Також убачається за доцільне доповнити перелік таких принципів наступними: 1) адекватність заходів, націлених на забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України; 2) безперервність; 3) вибіркова варіативність використання засобів щодо забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 4) взаємозв'язок з іноземними та міжнародними безпековими системами; 5) захист національних економічних інтересів; 6) оперативність та своєчасність; 7) удосконалення.

Серед пріоритетних загроз саме економічній складовій державної безпеки доцільно назвати такі: 1) різке зменшення обсягів валового внутрішнього продукту країни; 2) зниження інвестиційної привабливості країни; 3) неефективне державне регулювання у сфері економіки; 4) зниження темпів розширення внутрішнього ринку; 5) критичний рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх запозичень; 6) низькі темпи відтворювальних економічних процесів; 7) нераціональна структура вітчизняного експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; 8) критичні обсяги боргової залежності держави (зовнішній та внутрішній борг); 9) стрімке зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях вітчизняної економіки; 10) несприятливе деформоване конкурентне середовище у вітчизняній економіці; 11) неефективні механізми державного регулювання природних монополій; 12) інфільтрація корупційних практик у різні сфери економічних відносин; 13) недостатнє правове забезпечення системи економічної безпеки України.

Варто також окремі положення документа адресувати ризикам для аналізованої складової. Зважаючи на значну кількість останніх та стрімке їх зростання, вбачається за доцільне запропонувати передбачити такі:

- 1) геополітичні;
- 2) політичні;
- 3) правові;
- 4) економічні;
- 5) технічні;
- 6) екологічні;
- 7) соціальні;
- 8) епідеміологічні та інші.

Важливим є також виокремлення у документі суб'єктів, уповноважених на забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. За поточної, передбаченої законодавцем, побудови системи публічних інституцій, а також санкціонованих умов для функціонування суб'єктів приватноправових відносин до переліку таких ключових доцільно віднести:

- 1) Верховну Раду України;
- 2) Президента України;
- 3) Раду національної безпеки і оборони України;
- 4) Кабінет Міністрів України;
- 5) Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України;
- 6) Міністерство фінансів України та інші);
- 7) Державну аудиторську службу України;
- 8) Державну митну службу України;
- 9) Державну податкову службу України;
- 10) Державну казначейську службу України;
- 11) Державну службу фінансового моніторингу України;
- 12) Державну регуляторну службу України;
- 13) Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- 14) Національне агентство з питань запобігання корупції;
- 15) Антимонопольний комітет України;
- 16) Фонд державного майна України;
- 17) Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку;
- 18) місцеві державні адміністрації;
- 19) місцеві суди;
- 20) апеляційні суди;
- 21) Верховний Суд (а) Велика Палата Верховного Суду; б) Касаційний адміністративний суд; в) Касаційний господарський суд; г) Касаційний кримінальний суд; г) Касаційний цивільний суд);
- 22) Вищий антикорупційний суд;
- 23) Конституційний Суд України;
- 24) Третейські суди;
- 25) Європейський суд з прав людини;
- 26) органи прокуратури;
- 27) Національну поліцію;
- 28) Службу безпеки України;
- 29) Національне антикорупційне бюро України;
- 30) Державну фіскальну службу України, а в подальшому орган, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та

розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності; 31) Державне бюро розслідувань; 32) Національний банк України, банківські та інші фінансові установи; 33) органи місцевого самоврядування; 34) суб'єкти господарювання, 35) фізичні особи.

З числа перелічених суб'єктів аналізованої системи, в аспекті значимості перспективного вагомого впливу на широке коло суспільних відносин із питань забезпечення функціонування аналізованої системи, особливо варто зупинитися на органі, який буде уповноважений запобігати, виявляти, припиняти, розслідування та розкривати кримінальні правопорушення, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності [362]. Зважаючи на реальну значиму роль для національної економіки підрозділів податкової міліції ДФС України, не виникає сумнівів, що на новостворений суб'єкт буде покладена вага міра відповідальності за забезпечення належного функціонування останньої. Так званий економічний ефект від діяльності установи лише за підсумками 2019 р. склав 11,1 млрд грн, а за аналогічний період у 2020 р. цей показник сягнув до 13,1 млрд грн [448]. Вочевидь, це свідчить про вагоме значення вказаного органу як суб'єкта системи економічної безпеки України за останні, беспрецедентно, складні для держави часи.

Усвідомлюючи визнану Українською стороною потребу та існування відповідних зобов'язань щодо запуску нової спеціальної державної установи, а також значимої залежності бюджетної безпеки держави від ефективної протидії податковим правопорушенням, вказаний крок несе певні ризики [129]. Це, насамперед, стосується перехідного періоду, коли в умовах трансформації суб'єктів правоохоронної системи можуть виникати певні складнощі з точки зору дієвості й своєчасності протидії вказаним протиправним діям.

Із цього приводу варто наголосити, що навіть за останнє десятиріччя для результативної діяльності підрозділів податкової міліції ДФС України часто створювалися перепони об'єктивного та суб'єктивного характеру, що негативно

впливало на виконання завдань і реалізацію функцій останніх. Проте сьогодні, особливо перед початком запуску вже нового державного правоохоронного органу, саме належна робота вказаного суб'єкта є однією з вагомих умов для забезпечення економічної стабільності в державі, знижуючи імовірність деструктивного впливу на різні сфери економічної діяльності України [12, с. 63].

Поряд із цим неможливо не відмітити економічний ефект від роботи вказаних суб'єктів за всю історію незалежної України. Загальновідомо, що це стосується й 90-х рр., коли національна економіка та правова система фактично, а також владна вертикаль тільки-но розбудовувались і важливе місце відводилось питанням реалізації податкових зобов'язань, у першу чергу з боку господарюючих суб'єктів. Тому цілком виправдана є поширена думка, що завдяки створенню такого правоохоронного органу як податкова міліція в 90-ті рр., вдалося змусити вітчизняний бізнес сплачувати податки, стримати економічну кризу та вберегти економічну незалежність України.

У подальшому часті трансформації вказаного суб'єкта та взагалі фіскального напрямку діяльності державної влади породжували нові виклики перед країною, що позначалось на рівні реалізації податкових зобов'язань, у тому числі й податкової культури громадян, іміджу держави та становищі елементів вітчизняної економічної системи. Безумовно, без існування та належної роботи вказаних суб'єктів цілком виправдано можливо було б розраховувати на складні економічні наслідки для України [369, с. 75, 76]. Починаючи з 2000-х рр. і до сьогодні, адже саме останні уповноважені протидіяти широкому та вагомому, порівняно з іншими правоохоронними органами, спектра протиправних діянь, наслідки від яких несуть реальні ризики та загрози аналізованій дисертантом системі.

Аналізуючи навіть поточний стан, варто зауважити, що податкова культура в сучасній Україні більш-менш сприятлива (близько 97 % платежів надходять добровільно). Тоді як у країні процвітає тіньова економіка, яка, за різними підрахунками, складає від 25 до 50 % вітчизняного валового внутрішнього продукту, іншими словами – ще половина бюджету України знаходиться в тіні.

Сьогодні, на нашу думку, головним джерелом тіньової економіки, якщо відкинути зовсім кримінальні доходи (наркотрафік, проституція, торгівля людьми та інші злочини), є той самий Державний бюджет України. Саме корупційні схеми мінімізації податкових зобов'язань виводять легальні державні кошти від «прозорих тендерів» в тінь шляхом завищення цін, об'ємів та інше для отримання готівки, яку не відслідкуєш, або виведення за межі України. Виплата заробітних плат в конвертах живить тіньову економіку та вбиває Державний бюджет. А що ж контролюючі та правоохоронні органи, які повинні забезпечувати економічну безпеку країни, здійснювати державний контроль за використанням коштів Державного бюджету та протидіяти тіньовій економіці? Відповідь проста – їх не має, або їхні права обмежені. А найголовніше – в нашій країні немає відповідального за боротьбу з тіньовою економікою та економічною злочинністю правоохоронного органу. Як ми зазначали в своїй роботі, сьогодні захистом економіки України від злочинців займаються одночасно 6 правоохоронних органів (Служба безпеки України, Національна поліція, підрозділи податкової міліції ДФС України, Офіс Генерального прокурора, Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань), однак рівень тіньової економіки постійно зростає, а економічний захист країни послаблюється. Тому, на нашу думку, саме створення єдиного правоохоронного органу щодо боротьби з економічною злочинністю стане вирішальним кроком в реформуванні системи економічної безпеки України.

Враховуючи це, на наше переконання, метою створення нового правоохоронного органу має стати виведення економіки України з кризи, створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення економічної безпеки країни за рахунок внутрішніх резервів.

Попри непоодинокі наміри ліквідації підрозділів податкової міліції, з боку України в практичному плані вони не отримали свого логічного завершення. У відповідності до Листа про наміри в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику від 02.06.2020 р. [394], Українською стороною визнавалися наміри створити новий орган із розслідування найбільш складних економічних

злочинів, які є підслідними Національній поліції, Службі безпеки України та підрозділам податкової міліції ДФС України.

Як уже зазначалось вище, для створення нового спеціального державного органу, який повинен протидіяти правопорушенням у сфері публічних фінансів, зокрема й тим, що є підслідними підрозділам податкової міліції ДФС України, був запропонований не один законопроект. Лише за останні кілька років були зареєстровані такі документи: 1) Про Національне бюро фінансової безпеки України від 20.03.2018 р. № 8157-1 [536]; 2) Про Національне бюро фінансової безпеки України від 29.08.2019 р. № 1184 [537]; 3) Про Бюро фінансових розслідувань від 30.08.2019 р. № 1208 [508]; 4) Про Бюро фінансових розслідувань від 18.09.2019 р. № 1208-2 [507]; 5) Про бюро економічної безпеки № 3087-д [506]. Досліджуючи в межах цієї дисертаційної роботи кожний із цих законопроектів, можемо стверджувати, що більшість з них містять як явні позитивні риси з точки зору забезпечення функціонування аналізованої системи, так і ті дискусійні положення, які об'єктивно вимагають уваги й переосмислення [418].

На сьогодні пріоритетним у цьому напрямі є проект ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» від 02.07.2020 р. 3087-д [506], що передбачає функціонування державного правоохоронного органу, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [506]. Завданнями цього суб'єкта мають стати: 1) запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 2) участь у забезпеченні економічної безпеки держави шляхом комплексної протидії кримінальним правопорушенням, які несуть суттєвий негативний вплив на національну економіку, сприяють її тінізації, витоку капіталу та іншим негативним явищам, які уповільнюють темпи економічного зростання та загрожують національним інтересам у сфері економіки; 3) збирання та аналіз інформації щодо економічної злочинності, віднесених законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, та визначення способів запобігання їх

виникненню в майбутньому [506].

З огляду на такі блоки завдань, можемо зробити висновок, що вказаний суб'єкт має стати одним із ключових елементів в адміністративно-правовому механізмі забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. Констатуємо, що ключовими цілями всіх досліджених законопроектів є ліквідація підрозділів податкової міліції ДФС України, оптимізація структури та чисельності інших органів, які протидіють економічним правопорушенням, наслідки від яких потенційно породжують загрози і несуть певні ризики для національної економіки, а також чітке розмежування сервісної та правоохоронної функцій державних контролюючих органів. Вважаємо, що суттєві зрушення у напрямі практичної реалізації вказаних цілей, а також формування сприятливого підґрунтя для подальшого належного комплексного удосконалення адміністративно-правового регулювання аналізованої сфери суспільних відносин будуть можливими завдяки прийняттю цього законопроекту.

Вказане знаходить своє підтвердження, якщо звернути увагу на пропонувану авторами законопроекту підслідність суб'єкта. Так, у відповідності до його перехідних положень, пропонується внести зміни до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [295], виклавши ч. 3 у такій редакції: «3. Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 204, 205¹, 206, 212, 212¹, 218¹, 219, 220¹, 220², 222, 222¹, 222² 223¹, 223², 224, 229, 231, 232, 232¹, 232², 233 Кримінального кодексу України.

Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 206², 210, 211 Кримінального кодексу України [294], у разі, якщо розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 199

Кримінального кодексу України [294], у разі, якщо розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину, чи вчинено організованою групою.

Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 216, 358, 366 Кримінального кодексу України [294], вчинені особою, стосовно якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані з кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, – такі правопорушення розслідуються детективами органів Бюро економічної безпеки України» [295].

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою протягом 5 робочих днів з моменту внесення ним самостійно чи слідчим органом досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 214 цього Кодексу [294], відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності органів Бюро економічної безпеки України, зобов'язаний організувати та передати всі матеріали кримінального провадження за підслідністю до органів Бюро економічної безпеки України для подальшого здійснення досудового розслідування [506].

Як і зауважувалось, вказаний суб'єкт замінить підрозділи податкової міліції ДФС України, а також матиме повноваження щодо розслідування деяких протиправних діянь, підслідних іншим правоохоронним органом. На наше переконання, такий підхід є виправданим, зважаючи на визнану потребу оптимізації структури та чисельності інших суб'єктів із протидії правопорушенням у аналізованій сфері та, відповідно, необхідність предметної концентрації майбутньої структури на протидії економічній злочинності, а також створення умов для реальних можливостей справді ефективного комплексного забезпечення функціонування системи економічної безпеки України.

Законопроектом також передбачено, що якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої

ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, – прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження, своєю постановою протягом 5 робочих днів з моменту внесення ним самостійно чи слідчим органу досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 214 КПК України [295], відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про такі злочини, визначає підслідність всіх цих злочинів.

При встановленні таких інших злочинів, які належать до підслідності Бюро економічної безпеки України, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження з визначенням підслідності за Бюро економічної безпеки України, прокурором при визначенні підслідності всіх цих злочинів враховується пріоритетність повноважень Бюро економічної безпеки України щодо розслідування підслідних злочинів [295]. Вважаємо це також суттєвою перевагою, порівняно з поточним підходом, адже за цих умов підвищується імовірність належної протидії відповідним проявам злочинності, завдячуючи предметній спеціалізації майбутньої установи. При цьому варто зауважити, що досягнення такого результату буде можливим лише при орієнтації на ті протиправні діяння, відносно яких дійсно існуватиме пріоритетність повноважень Бюро економічної безпеки України, порівняно з іншими функціонуючими суб'єктами правоохоронної діяльності.

Загалом слушно зазначити, що пропонована підслідність Бюро економічної безпеки України сприятиме посиленню ролі державного правоохоронного органу як одного з суб'єктів із забезпечення функціонування національної системи економічної безпеки, зокрема й завдяки уніфікації практики із протидії таким правопорушенням, реальній можливості оперативно реагувати на ті чи інші виклики, існування відповідного ресурсного забезпечення, кадрового потенціалу тощо. Позитивним убачається й те, що існування та функціонування вказаного суб'єкта посилює процеси міжнародної й міждержавної взаємодій із питань

протидії зовнішнім явним та латентним загрозам досліджуваної системи, сприяючи ефективному виконанню відповідних завдань і повноцінної реалізації функцій установи. Постійний обмін відомостями про ті чи інші загрози та ризики в аналізованій системі, а також методиками їм протидії справлятиме позитивний ефект на економіку країн-учасників такого діалогу, забезпечуючи умови для сталого зростання останніх. Особливо це є важливим у нинішніх складних умовах, зумовлених експоненційним поширенням респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» та супутніми, в тому числі аналоговими вірусними захворюваннями, а також, за цих обставин, посиленням деструктивної ролі від імовірної дії з боку інших загроз економічній системі.

На наше переконання, значимим кроком є також можливість провадити оперативно-розшукові заходи цими суб'єктами. Так, зокрема, передбачено, що до числа суб'єктів, уповноважених на проведення оперативно-розшукової діяльності, віднесено Бюро економічної безпеки України, а саме підрозділи детективів, оперативно-технічні підрозділи та підрозділи внутрішнього контролю [9].

Вказаний крок вбачається доцільним та виправданим, усвідомлюючи декларування одного з ключових орієнтирів майбутньої установи на протидію економічній злочинності – однієї з найскладніших реальних поточних загроз для вітчизняного економічного безпекового сектора [5]. Аналіз нинішньої ситуації в Україні та прогнозування її розвитку свідчать, що послаблення боротьби з економічною злочинністю може призвести до таких негативних наслідків: 1) суттєвого уповільнення проведення економічних і соціальних реформ в Україні та їх підриву; 2) підвищення імовірності політичної дестабілізації в Україні; 3) перетворення України на кримінально-кланову або тоталітарну державу; 4) кооперування української організованої злочинності з мафіозними угрупованнями країн близького та далекого зарубіжжя; 5) інвестиційної ізоляції України на міжнародному рівні [62]. Вочевидь, будь-який зі всіх вказаних наслідків чи їх сукупність негативно позначатимуться на нормальному перебігу широкого кола процесів, що стосуються чи дотичні до економічної сфери,

породжуючи тим самим деструктивні тенденції у різних галузях економіки. З огляду на поточне складне економічне становище держави, будь-які суттєві прояви явища економічної злочинності нестимуть реальну загрозу всій системі національної безпеки України, перевищуючи гранично допустимі показники індикаторів оцінки ступеня уразливості економічної складової.

Це також закономірно мотивується й властивостями згаданого складного та змінного явища. Аналізуючи точки зору вітчизняних та іноземних вчених, до основних, на нашу думку, слід віднести: 1) спрямованість на отримання незаконного прибутку; 2) високий ступінь їх поширеності та непоодинокі випадки тривалого й системного розвитку під виглядом санкціонованих способів провадження економічної та інших видів діяльності (латентність); 3) високоінтелектуальний характер; 5) корупційний аспект; 6) високий ступінь організації; 7) складний соціально-економічний феномен; 8) несе економічну шкоду інтересам держави; 9) транснаціональність; 10) багато інших [408, с. 300; 567, с. 65; 668]. Тому явище економічної злочинності та його прояви різного характеру потребують особливої уваги з боку держави в особі відповідних інституцій. Зважаючи на специфічну сукупність основних властивостей та, відповідно, імовірних наслідків для всієї економічної системи їм протидія повинна відбуватися комплексно, тобто мають бути задіяні публічні структури різних рівнів та з використанням останніми різних санкціонованих видів форм, методів і способів діяльності.

Водночас, зважаючи на значимість економічної складової для всієї системи національної безпеки України та усвідомлюючи існування певних специфік здійснення так званих «економічних злочинів» [128], зокрема постійного зростання кількості способів вчинення протиправних діянь, виникає об'єктивна потреба у функціонуванні спеціалізованої інституції в цьому напрямку. Це також вкотре виправдовує доцільність концентрації, в частині підслідності, значної кількості економічних складів злочинів саме для Бюро економічної безпеки України.

Необхідність ефективного та дієвого реагування на такого виду подразники

зумовлена й частотою вчинення відповідних протиправних діянь. Наприклад, за даними «Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій» [119], яке є останнім, що проводилося відносно України незалежною організацією, прослідковуються ряд негативних тенденцій у порівнянні зі світовими практиками. Слід також зауважити, що опитування здійснювалося саме «цільової аудиторії», тобто вітчизняних суб'єктів господарювання. Його кінцеві результати пропонуються у відсотковому співвідношенні та виглядають наступним чином (див. табл.):

№	Умовні групи економічних злочинів	Показник кількості злочинів (% від 100%)	
		В Україні	Середнє в інших розвинених країнах
1.	Корупційні злочини	73	25
2.	Незаконне привласнення майна	46	45
3.	Шахрайство у сфері закупівель	33	22
4.	Шахрайство у сфері управління персоналом	33	12
5.	Кіберзлочини	31	31
6.	Порушення прав інтелектуальної власності	25	7
7.	Шахрайство у сфері оподаткування	23	5
8.	Відмивання коштів	21	9
9.	Недобросовісна конкуренція/порушення антимонопольного законодавства	19	7
10.	Неетична професійна поведінка	17	28
11.	Шахрайство з боку споживачів	17	29
12.	Фальсифікація фінансової звітності	13	20
13.	Інсайдерська торгівля	8	8
14.	Інші злочини	2	5

[119]

Розглянуте дослідження вкотре доводить необхідність існування

спеціалізованої установи з протидії явищу економічної злочинності. Безумовно, у випадку належного виконання всіх завдань та реалізації функцій за поточної правової конфігурації аналізована установа може стати одним із ключових суб'єктів, від систематичної діяльності якого суттєво залежатиме належне функціонування системи економічної безпеки України.

Водночас варто сфокусувати увагу на питанні посилення аналітичної діяльності всіх правоохоронних органів – суб'єктів досліджуваної системи, зокрема й майбутнього розглянутого органу. Це, насамперед обумовлено стрімкою інтелектуалізацією та латентністю вказаних діянь, що, відповідно, потребує застосування адекватних новітніх методик для реальної протидії вказаному явищу. Зважаючи на передовий іноземний досвід (Італійська Республіка, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки та багатьох інших) у цьому аспекті, можемо прийти до висновку, що йдеться саме про такі види способів із протидії економічній злочинності.

Слід також погодитися з думкою, що за останні роки спостерігається тенденція до зростання кількості кримінальних посягань з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Частина звичайних економічних злочинів перейшла до категорії кіберзлочинів. Так, привласнення або розтрата майна у банківських установах часто вчиняється шляхом внесення неправдивої інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, що робиться особою, яка має право доступу до неї, наприклад бухгалтером або касиром-оператором. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, також часто вчиняється шляхом використання можливостей сучасних комп'ютерних технологій у фінансовій і банківській сферах. Цей злочин нерідко називають «кібервідмивання грошей». Використання комп'ютерних технологій для вчинення економічних злочинів підвищує їх суспільну небезпечність, продукує виникнення нових способів вчинення економічних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та маскуванню слідів економічних злочинів і розширює

географію економічних правопорушень, нівелюючи при цьому традиційні державні кордони. На сьогодні кіберзлочинність стала одним із п'яти найпоширеніших економічних злочинів в Україні. Водночас опитування співробітників і топ-менеджерів українських компаній засвідчує, що 25 % організацій не мають відповідних політик і механізмів реагування на кіберзлочини [119]. Прикладом такого діяння, до слова – наслідки від якого несли певні ризики для національної економіки, можна згадати діяльність злочинної організації «Carbanak» [235]. Внаслідок здійснення нею протиправної діяльності банківські системи значної кількості держав, зокрема й України, зазнали реальних суттєвих фінансових збитків. За повідомленням «The Bell», сума втрачених коштів склала понад 1,2 млрд дол [140]. Це також мало певні несприятливі наслідки для ряду економічних процесів у державі, позначилось на загальному враженні про безпеку банківських систем та призвело до появи інших негативних відтінків.

Попри те, що, на перше враження, мова йде про кіберзлочини, не виникає сумніву в значимості аналітичної роботи. Безумовно, результативна протидія різним проявам вказаного явища матиме певні позитивні «зрушення», здебільшого завдяки запровадженню широкого кола відповідних заходів.

У цьому аспекті варто звернути увагу на проблематику широкого та активного застосування методик кримінального аналізу в сучасних вітчизняних реаліях. Із огляду на стрімке зростання кількості протиправних діянь у цій сфері, в тому числі й таких, які складно виявити та відповідно частої появи негативних наслідків для економіки, виникає об'єктивна потреба належного й своєчасного реагування з боку держави. Це, безумовно, потребує активної розробки та впровадження правових умов для належного й систематичного застосування методик кримінального аналізу.

Такий аналіз на основі збору, оцінки та впорядкування інформації дозволяє отримати її додаткову складову – роз'яснення значення інформації [280]. Це дає змогу опрацьовувати значні масиви даних щодо злочинної діяльності та отримувати результат у графічному вигляді, що значно спрощує аналіз даних та

надає можливість зробити висновок про структуру злочинної організації [217, с. 69]. Загалом же мова йде про інтелектуальну діяльність співробітників правоохоронних органів, яка, в загальному вигляді, полягає у тому, щоб, на підставі існуючих даних та враховуючи тенденції, встановити детермінанти цих діянь у відповідній сфері, ідентифікувати й визначити види і характер внутрішніх зв'язків між інформаціями, що стосуються злочину, і довільними іншими даними, отриманими під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій [675, с. 59; 700, с. 109; 3, с. 37]. У результаті отримання певних даних і на основі подальшої аналітичної підтримки посадовими особами приймаються певні рішення, якими визначається порядок подальших дій щодо протидії проявам економічної злочинності. Не виникає сумніву, що попередньо отримані відомості забезпечать правоохоронну установу важливими відомостями для ефективної протидії таким протиправним діянням, а також матимуть вагоме значення у частині профілактики економічним злочинам.

Важливим для таких видів кримінального аналізу є застосування різних універсальних для багатьох сфер методик його здійснення. До прикладу, серед таких методик варто назвати SWOT-аналіз. Він являє собою процес установлення зв'язків між найхарактернішими для системи, зокрема правоохоронної, можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабкостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій її діяльності. Він проводиться з метою дослідження можливості впливу правоохоронного органу як елемента загальної правоохоронної системи на певне кримінальне середовище, а також оцінки властивостей останньої. SWOT-аналіз – це своєрідний інструмент, він не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних думок та оцінок. SWOT-аналіз дає змогу формувати загальний перелік стратегій протидії злочинності з урахуванням їхніх особливостей – взаємовпливів правоохоронного органу та кримінального середовища. Широке застосування і розвиток SWOT-аналізу пояснюються тим, що стратегічне управління пов'язане з великими

обсягами інформації, яку потрібно збирати, обробляти, аналізувати, використовувати, а відтак виникає потреба пошуку, розробки та застосування методів організації такої роботи [269]. Слід зазначити, що застосування SWOT-аналізу дозволяє систематизувати всю наявну інформацію та усвідомлювати співвідношення оперативної обстановки з можливостями органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки, приймати зважені управлінські рішення, що стосуються захисту державних фінансів і шляхів гарантування економічної безпеки. SWOT-аналіз – це проміжна ланка між формулюванням місії органу, уповноваженого протидіяти кримінальним проявам у сфері економіки в системі правоохоронних органів та визначенням його цілей і завдань [417, с. 196]. Безумовно, така методика користуватиметься попитом у частині протидії багатьом загрозам досліджуваної системи, сприяючи підвищенню рівня ефективності суб'єктів її реалізації.

Доцільно також виділити роботу першої інтелектуальної системи кримінального аналізу даних «Real-time Intelligence crime analytics system» («RICAS»), яка об'єднала в єдиному просторі відображення основні і найбільш передові методи і методики кримінального аналізу та аналітичного пошуку в реальному часі, що дозволяє значно підвищити ефективність і результативність розкриття злочинів по гарячих слідах і нерозкритих раніше злочинів. Система дозволяє виконувати наступні види аналізу: 1) аналіз кримінальної обстановки («crime pattern analysis»); 2) аналіз загального профілю («generalprofile analysis»); 3) аналіз конкретного розслідування («case analysis»); 4) порівняльний аналіз («comparativ analysis»); 5) аналіз групової злочинності («offender group analysis»); 6) аналіз особливостей профілю («specific profile analysis»); 7) аналіз розслідувань («investigation analysis») [14].

Вочевидь, активне впровадження таких методик шляхом внесення змін до законодавства є важливим та необхідним кроком у нинішніх умовах. Це також забезпечить комплексну дієву протидію значній групі загроз правоохоронними органами – суб'єктами системи економічної безпеки України.

Одним із ключових напрямів у частині підвищення рівня ефективності

функціонування аналізованої системи є сприяння зростанню надходжень до бюджетів різних рівнів від господарської діяльності. У результаті чого в перспективі формуватиметься належна фінансова основа для забезпечення досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також це сприятиме виконанню інших завдань вітчизняної системи економічної безпеки. Досягнення очікуваних високих показників із цього аспекту є можливим лише завдяки прийнятним умовам у вказаній сфері та мінімізації випадків кардинальних і непрогнозованих змін правових підходів до регламентації існуючих відносин, порядків їх регламентації тощо.

З огляду на це, безперечно, важливою проблемою залишається належне планування та, відповідно, послідовна системна реалізація державної політики у цій сфері. Тобто мова йде не лише про удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України з позиції оперативного і своєчасного реагування владних інституцій на виклики й загрози останній, а й формування сприятливих умов для мінімізації випадків скоєння протиправних та інших діянь негативного характеру, націлених на породження нових та посилення існуючих деструктивних процесів для вказаної складової.

Очевидно, що аналізована система, будучи складним утворенням взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, потребує стабільного базису та прогнозованих умов для функціонування, сприяючи забезпеченню стійкості національної економіки й її необхідному поступальному розвитку. З огляду на існування такої природньої взаємозалежності між її елементами, поява більшості непередбачуваних обставин різного характеру та ступеня складності може породжувати як певні загрози, так і нести ризики не лише для окремого сегмента, а й для всієї системи економічної безпеки України. Так само і будь-які перебудови санкціонованих управлінських механізмів без належного попереднього аналізу чинного законодавства, практики його реалізації, порівняння з іноземним досвідом, оцінка потенційних ризиків майбутніх бажаних новацій може призводити до негативних складних наслідків у перспективі. За відсутності

належного своєчасного системного планування поява деструктивних факторів і кризових тенденцій в економічній сфері є невідвратною подією, зазвичай, уповільненої дії, яка позначиться на державних процесах і життєдіяльності суспільства. Більше того, в умовах масштабного поширення респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2» та супутніх, у тому числі аналогових вірусних захворювань, зростання кількості так званих «економічних злочинів» і дії багатьох інших факторів національна економіка, безсумнівно, вимагає оперативного й адекватного захисту з боку держави.

Одним із знакових аспектів у цьому напрямі на сучасному етапі залишається створення й систематична підтримка із боку держави належних фіскальних умов для легального провадження господарської діяльності та посилення привабливості підприємництва з матеріальної, правової та статусної точок зору. Попри її важливість у сучасних ринкових умовах і певні переваги, це також обумовлено частими, непрогнозованими й несистемними змінами в чинному, насамперед податковому, законодавстві, що породжує певні невідповідності, неузгодженості та потреби змін поточних стратегій діяльності господарюючих суб'єктів. Очевидно, що такі «потрясіння» не сприяють належній господарській діяльності останніх і у повній, виправдано очікуваній мірі не забезпечують функціонування певних галузей економічної системи.

З огляду на це та усвідомлюючи вагому роль вказаної діяльності із позиції забезпечення стійкості й сприяння розвитку національної економіки, важливим завданням держави буде формування адекватного правового середовища для повного й своєчасного виконання податкових зобов'язань останніми. Відповідно реалізація державної політики у цьому напрямі попередньо вимагає своєчасного й належного планування таких заходів, що передбачає вивчення існуючої ситуації в тій чи іншій сфері, ознайомлення з поточними тенденціями, вивчення іноземного досвіду, моделювання практик оподаткування із подальшим виявленням переваг потенційних новацій, з'ясуванням недоліків тощо. Це сприятиме підвищенню рівня ефективності регулювання аналізованої сфери, позитивно відображаючись на функціонуванні системи економічної безпеки України в цілому.

До основних напрямів із питань планування та відповідно послідовної системної реалізації державної політики щодо сприяння провадження господарської діяльності в Україні пріоритетно слід віднести наступні:

- 1) затвердження Національної Стратегії розвитку економічної безпеки України на 10 років для підвищення рівня ефективності планування та проведення послідовної системної державної політики щодо сприяння провадження господарської діяльності в Україні з питань трансфертного ціноутворення та інших знакових для провадження господарської діяльності аспектів;
- 2) удосконалення законодавства з питань оподаткування. Доцільно та виправдано докладно зупинитися на кожному з таких напрямів планування.

1. Затвердження Національної Стратегії розвитку економічної безпеки України на 10 років. У цьому випадку зупинемося на питаннях трансфертного ціноутворення, як одних із ключових на сучасному етапі. Слід зазначити, що вказаний напрям у загальному вигляді полягає у маніпулюванні витратами, доходами і витратами в угодах між «пов'язаними» (related) особами способом, відмінним від тих, які були б використані в операціях, здійснених на нормальних ринкових умовах, з метою отримання податкової вигоди (tax benefit), а також змоги безпосередньо чи опосередковано впливати на господарську діяльність один одного учасників ринкових відносин [20, с. 313; 562, с. 94]. Тобто мова йде про належне, відповідне сучасним реаліям і тенденціям, ціноутворення, що, вочевидь, сприятиме господарській діяльності та стимулюватиме до нарощення потужностей її суб'єктів. Зважаючи на територіальне розташування України і, відповідно, значні обсяги й види експортних та імпорتنих операцій, вказаний напрям є вкрай важливим. Тож, він заслуговує уваги не лише з точки зору ефективного контролю за процедурами трансфертного ціноутворення і подальшого негативного реагування у випадку скоєння правопорушень, а й формування сприятливих умов для здійснення таких операцій.

Задля досягнення вказаних цілей і, відповідно, сприяння підвищенню рівня ефективності функціонування системи економічної безпеки України пропонується вжити ряд заходів правового характеру та способів реалізації.

Насамперед, йдеться про такі: 1) упровадження норм з метою мотивації платника до самостійного коригування в контрольованій операції на таку, яка відповідає принципу «витагнутої руки»; 2) регламентувати: а) можливість групування операцій для цілей аналізу; б) змогу використовувати не тільки зіставні операції, а й зіставні компанії; в) існування прийнятних строків, за які має проводитися аналіз рентабельності зіставних операцій; г) реальної змоги використання інших методів ціноутворення, передбачених ст. 39 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [478] за неможливості застосування біржових котирувань; г) отримання доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за даними фінансової звітності; д) порядок та умови пропорційного коригування (на умовах, передбачених міжнародними договорами) [281, с. 22].

2. Удосконалення законодавства з питань оподаткування. Не виникає сумніву, що з цього приводу мова, пріоритетно, йтиме про такі загальнодержавні податки: 1) на прибуток підприємств; 2) податок на додану вартість; 3) акцизний податок; 4) податок на доходи фізичних осіб. Саме від умов оподаткування за цими видами обов'язкових платежів залежить питання систематичного провадження господарської діяльності для більшості її суб'єктів. Зважаючи на виробничі потужності, існуючі можливості, це суттєво позначатиметься на поточній та перспективній діяльності суб'єктів мікропідприємництва, малого підприємництва та середнього підприємництва.

З огляду на викладене, сфокусуємо свою увагу на загальному баченні напрямів потенційних змін, які вимагають попереднього належного й своєчасного планування. Гадаємо, що саме за такого підходу можливим є потенційне отримання прийнятних результатів та, відповідно, формування сприятливих умов для провадження господарської діяльності (*див. табл.*).

№	Види податків	Напрями та цілі удосконалення
1.	Податок на прибуток підприємств	<ul style="list-style-type: none"> – об'єкт оподаткування: розподілений прибуток і прирівняні до нього платежі; – зниження базової ставки податку; – врахування суми річного податку, сплаченої впродовж року, при виплаті дивідендів враховується при визначенні суми податку;

2.	Податок на додану вартість	<ul style="list-style-type: none"> – зниження ставки податку; – впровадження бюджетного відшкодування в автоматичному режимі; – започаткування публічного Реєстру заяв на бюджетне відшкодування; – запровадження обов'язку відшкодування ПДВ винятково у порядку черговості надходження заяв; – блокування схем формування фіктивного кредиту з використанням системи електронного адміністрування ПДВ; – введення системи захисту сумлінного платника від несвоєчасної реєстрації податкових накладних/коригувань і забезпечення виправлення; – установлення механізму запобігання використанню підприємствами штучно створеного податкового кредиту; – запровадження можливості врахування у формулі системи автоматичного адміністрування ПДВ податкового кредиту за операціями з нерезидентом на підставі податкових накладних, зареєстрованих із запізненням; – започаткування касового методу виникнення податкових зобов'язань і податкового кредиту для підприємств паливно-енергетичного комплексу
3.	Акцизний податок	<ul style="list-style-type: none"> – впровадження системи електронного адміністрування реалізації пального
4.	Податок на доходи фізичних осіб	<ul style="list-style-type: none"> – визначення ставки податку; – формування нової системи оподаткування; – трансформація податкової соціальної пільги у вдосконалену систему податкових знижок; – установлення розподілу 50/50 сплачуваного ПДФО між місцевими бюджетами за місцем проживання та за місцем роботи за заявою платника податку

[281, с. 22, 23, 24]

У частині вдосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України слід сфокусувати увагу на питанні посилення контролюючих заходів в аналізованій сфері. Вказане зумовлене існуванням багатьох складних проблемних аспектів щодо здійснення контролю за фінансовою та похідною важливою діяльністю публічних інституцій в економічній сфері.

Загалом під таким контролем із позиції адміністративно-правової науки слід

розуміти управлінську діяльність, систему спостереження та перевірки відповідності процесів функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт, виявлення відхилень у процесі виконання цих рішень тощо [146, с. 14; 101, с. 10]. С. А. Русаков вважає, що в залежності від положення суб'єкта у відповідній системі управління такий контроль буває двох основних різновидів [581, с. 10]. Не виникає сумніву, що мова йде про важливий напрям державного регулювання, який, зокрема, є одним із багатьох повноважень значної кількості суб'єктів системи економічної безпеки України. Важливим є й те, що від ефективної його реалізації залежать певні галузі, сфера економічної діяльності і, відповідно, це може позначатися на всій національній економіці.

Справжню гостроту цієї проблеми наочно можна продемонструвати на прикладі дослідження кола питань, пов'язаних із залученням й ефективним використанням міжнародної технічної допомоги в Україні. Так, з 1991 р. Україна стала безпосереднім реципієнтом щодо отримання міжнародної фінансової допомоги у вигляді грантів, пільгових кредитів, інвестицій, міжнародної технічної допомоги тощо. Значний обсяг міжнародної допомоги, яка виділяється Україні, припадає на кошти міжнародної технічної допомоги. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, лише за 2018 р. в Україні було реалізовано понад 600 міжнародних донорських проєктів загальною вартістю близько 6 млрд грн. Потягом першого півріччя 2019 р. в Україні реалізовувались 522 проєкти МТД загальною кошторисною вартістю 5,9 млрд дол. Найбільшими за обсягами фінансування проєктів МТД донорами стали: Сполучені штати Америки – понад 2,2 млрд дол, ЄС – 470 млрд дол., Федеративна республіка Німеччина 345 млн дол, Канада – 141 млн дол. Попри таку позитивну тенденцію, актуальним залишається питання належного контролю за ефективним використанням міжнародної технічної допомоги в Україні. З точки зору забезпечення функціонування вітчизняної системи економічної безпеки це пояснюється потребою використання таких коштів за цільовим призначенням, яке нерідко орієнтоване на розвиток певної галузі, сфери тощо. Питання ефективності

використання вказаної допомоги має й вагомий іміджевий ефект, адже лише від реальної демонстрації здатності держави забезпечити використання міжнародної технічної допомоги багато в чому залежить її економічний розвиток. Це, насамперед, впливає на результати по деяких складних питаннях, а саме: 1) формування сприятливого середовища для подальшого залучення міжнародної технічної допомоги; 2) посилення міжнародних та міждержавних економічних зв'язків; 3) збільшення обсягів, зростання видів та напрямів інвестування; 4) інші аспекти, прямо чи опосередковано пов'язані зі сприянням належного функціонування вітчизняної економічної системи.

Слід також зауважити, що поточне вітчизняне організаційно-правове регулювання відносин у сфері залучення та використання міжнародної технічної допомоги містить певні прогалини. Що ускладнює реалізацію процедур зі здійснення контролю в такій сфері, несучи, тим самим, певні ризики різного характеру для системи економічної безпеки України.

Загалом же існує думка, що до загальних недоліків організаційно-правового регулювання процедур залучення й використання міжнародної технічної допомоги слід віднести наступні: 1) відсутність чіткої нормативно-правової бази даної сфери та єдиного законодавчого акта щодо закріплення ефективної вітчизняної системи залучення, використання та контролю за МТД в Україні; 2) недосконалість процедур планування, залучення, реєстрації, моніторингу всіх проектів міжнародної технічної допомоги, що впроваджуються в Україні, та абсолютна відсутність контролю з боку органів державної влади; 3) недостатня узгодженість та в деяких випадках законодавча невизначеність термінології у сфері міжнародної технічної допомоги. Вочевидь, таке становище не справлятиме негативний ефект на національну економічну систему та, відповідно, потребує належного реагування з боку владних інституцій.

Тим часом виникають певні проблемні аспекти під час практичної реалізації заходів у цій сфері. Так, у своєму звіті про результати аналізу ефективності використання органами державного управління міжнародної технічної допомоги, затвердженого рішенням Рахункової палати від 19.12.2017 р. № 26-8, вказаний

контролюючий суб'єкт акцентував увагу на тому, що існуюча нормативно-правова база, яка регламентує порядок залучення та використання в Україні міжнародної технічної допомоги, є недосконалою. Механізм планування, залучення, отримання та використання Україною в особі відповідних державних органів міжнародної технічної допомоги залишається законодавчо нерегульованим. Регулювання діяльності у цій сфері забезпечується виключно умовами укладених Україною міжнародних угод і затвердженим Постановою КМУ від 15.02.2002 р. № 153 «Порядком залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» [496], який має суттєві правові й організаційні прогалини та дещо суперечить вимогам чинного законодавства. При цьому покладені на Мінекономрозвитку функції координатора залучення та реалізації в Україні проектів (програм) міжнародної технічної допомоги виконуються неналежним чином. Зауважимо, що з 2017 року нормативно-правові акти, які б визначали стратегію залучення та використання в Україні міжнародної технічної допомоги, Кабінет Міністрів України не приймав, обмежившись деякими змінами в Постанові № 153 [496], тому жодних позитивних зрушень щодо врегулювання системи залучення, використання та контролю за МТД здійснено не було. Питання ефективності використання коштів МТД для України взагалі є одним із актуальних та важливих. Адже механізмів оцінки ефективності впровадження одержувачами результатів реалізації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги чинне законодавство не передбачає взагалі, що, в свою чергу, не сприяє результативності реалізації значної кількості проектів міжнародної технічної допомоги, які не відповідають визначеним пріоритетам розвитку певної галузі соціально-економічного життя України та не справляють очікуваного позитивного ефекту від їх впровадження. Безумовно, таке становище не сприяє належній реалізації контролюючих заходів в аналізованій сфері, несучи певні ризики для всієї системи економічної безпеки України та відображається на іміджевій складовій держави. Не виникає сумніву, що потенційне отримання ресурсів у рамках міжнародної технічної допомоги мало б певну користь для різних економічних галузей та посилювало становище держави в нинішніх

складних умовах.

Зазначимо, що вказану проблематику слід вивчати як предмет окремого наукового дослідження. Тому ми залишимо поза увагою детальний аналіз цього питання та визначення сутності й особливостей адміністративно-правових засад із залучення та використання коштів міжнародної технічної допомоги, а також пошуку шляхів з удосконалення законодавства у цій сфері. Вбачається за доцільне й виправдане наголосити на гострій необхідності посилення контролюючої роботи з боку суб'єктів системи економічної безпеки України, а також пошуку і подальшого впровадження адаптованих до сучасних реалій та ефективних форм і методів здійснення вказаної діяльності. Одним із таких кроків може стати затвердження «Інструкції щодо ефективного державного контролю та проведенням перевірок переможців тендерів стосовно державних закупівель, щодо витрачанням ними коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень», якою будуть визначені базові засади в цій сфері.

Підсумовуючи результати дослідження щодо пошуку ефективних механізмів удосконалення адміністративно-правового регулювання щодо регламентації окремих процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України, можемо виокремити декілька напрямів. Мова, зокрема, йде про такі:

1. Оптимізація правоохоронної складової системи економічної безпеки України шляхом створення єдиного правоохоронного органу, який буде протидіяти економічним злочинам. Для цього потрібно прийняти відповідний законодавчий акт. Головними результатами роботи цього органу для українського суспільства мають стати: а) забезпечення захисту добросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності та створення однакових для всіх «правил гри» у бізнесі; б) мінімізація до мінімуму тиску на бізнес та захист законотворчих суб'єктів господарювання – платників податків від корупційних та злочинних посягань з боку правоохоронних і контролюючих органів шляхом фактичного невтручання в їх господарську діяльність контролюючих органів; в) сплачувати

податки повинно стати нормою життя українського бізнесу. Відсутність переслідувань та максимальне збільшення суб'єктів підприємницької діяльності, сумлінних платників податків та нетерпимість до злісних неплатників-схемщиків; г) ефективний контроль за використанням коштів Державного бюджету та ліквідація схем щодо їх розкрадання та виведення в офшори; г) збільшення надходжень до Державного бюджету без збільшення податкового навантаження завдяки аналітичному дослідженню кожного ланцюга постачання від імпортера чи виробника до кінцевого споживача; д) протидія економічній злочинності та збільшення надходжень до Державного бюджету завдяки поступовому зниженню рівня тіньової економіки; е) зменшення видатків Державного бюджету завдяки оптимізації фактичної кількості правоохоронних і контролюючих органів, які забезпечують економічну безпеку України.

2. Посилення аналітичної складової в діяльності всіх правоохоронних та контролюючих органів – суб'єктів системи економічної безпеки України.

3. Запровадження в діяльність правоохоронних органів широкого та активного застосування методик кримінального аналізу для виявлення протиправних діянь у економічній сфері та належного й своєчасного реагування з боку держави на ці правопорушення.

4. Належне планування та послідовна системна реалізація державної політики у сфері захисту економічних інтересів країни.

5. Посилення контролюючої складової з боку державних органів – суб'єктів вказаної системи за ефективним використанням державних та залучених коштів, а також пошук і подальше впровадження, адаптованих до сучасних реалій та ефективних форм і методів здійснення вказаної діяльності.

Висновки до розділу 4

1. Актуальним залишається питання реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України в умовах реалізації проєвропейського вектора розвитку. Відповідно ключовими напрямками залишаються питання в економічній безпековій сфері, висвітлені в Угоді про асоціацію України з ЄС. Поряд із цим пропонуються дві групи, ряд кроків по сприянню ефективній реалізації розглянутих й інших конструктивних векторів розвитку країни. Відповідно до першої, мова йде про такі:

- 1) формування ефективної законодавчої бази, що забезпечить прийняття нових нормативно-правових актів щодо належної організації та функціонування як аналізованої системи в цілому, так і кожного її суб'єкта;
- 2) ліквідація прогалів у вітчизняному законодавстві, пов'язаних із забезпеченням ефективного державного контролю за вивезенням за кордон товарів сировинного походження (зерно, дерево, метал тощо), контрабандного ввезення в Україну товарно-матеріальних цінностей іноземного виробництва (в т.ч. «сірого імпорту»), а також використанням протиправних і напівлегальних схем виведення валюти;
- 3) створення дієвого законодавства та державного контролю щодо добросовісної конкуренції серед суб'єктів господарювання;
- 4) ліквідація на державному рівні безпідставного, а іноді з явними ознаками корупції тиску на бізнес шляхом створення єдиного дієвого правоохоронного органу, який буде протистояти економічним злочинам та зменшить високий рівень тінізації вітчизняної економіки;
- 5) прийняття Національним банком України відповідних нормативно-правових актів, спрямованих на створення стабільної банківської системи й фондового ринку, які не будуть залежними від іноземних запозичень;
- 6) створення ефективного національного законодавства та відповідних державних органів, покликаних формувати інвестиційно-привабливий клімат в Україні;
- 7) розробка ефективних державних механізмів контролю за витрачанням коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень.

Другий напрям реформування системи економічної безпеки України має вирішити завдання, спрямовані на посилення іміджу України як демократичної держави у світовому співтоваристві. Серед основних завдань цього напрямку мають стати: 1) підписання нових міжнародних та міждержавних документів, що мають стратегічне значення для аналізованої системи; 2) розробка державної програми щодо популяризації України та посилення привабливості національної економічної системи; 3) імплементація вітчизняного законодавства та підписання міжнародних угод щодо спільної протидії загрозам системі економічної безпеки.

2. На сучасному складному етапі важливим є питання пошуку шляхів щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України. Під взаємодією суб'єктів системи економічної безпеки України варто вважати спільну діяльність відповідних суб'єктів у межах їх компетенції щодо реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Така взаємодія здійснюється задля раціонального використання наявного ресурсного забезпечення та сприяння оперативного й результативного виконання поставлених завдань і реалізації функцій в аналізованій сфері.

Доцільно розробити та затвердити документ, яким би визначались форми, регламентувався порядок взаємодії й декларувались інші базові аспекти такого виду діяльності. Пропонується нормативно визнати такі форми взаємодії суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки: 1) проведення аналізу стану, оцінки структури, прогнозування тенденцій розвитку й обмін інформацією щодо загроз та ризиків системі економічної безпеки України, виявлення факторів, що сприяють появі та (або) розвитку цих деструктивних чинників; 2) спільна розробка й реалізація програм, планів із протидії загрозам системі економічної безпеки України; 3) створення робочих груп для участі в підготовці проєктів відповідних нормативно-правових актів, пропозицій про зміни й доповнення до чинного законодавства; 4) затвердження спільних підзаконних нормативно-правових актів, положення яких присвячені заходам із реалізації державної політики щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної

безпеки України; 5) проведення узгоджених за часом, місцем та змістом заходів із безпосередньої протидії загрозам системі економічної безпеки України; 6) поглиблення спільної міжнародної та міждержавної взаємодії щодо вжиття заходів із забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України; 7) розробка навчальних програм та проведення тренінгів задля підвищення професійного рівня співробітників суб'єктів аналізованої системи, насамперед правоохоронних органів, із питань протидії загрозам системі економічної безпеки України; 8) спільне інформування громадськості про результати діяльності з протидії загрозам системі економічної безпеки України.

Під координацією суб'єктів системи економічної безпеки України варто розуміти передбачені та регламентовані нормами чинного законодавства сукупність процедур узгодження за часом, місцем і змістом діяльності останніх у межах їх компетенції щодо реалізації заходів із забезпечення організації та функціонування національної системи економічної безпеки. Виділено дві ключові групи координаційної діяльності: 1) вертикальна; 2) горизонтальна.

3. Основними групами показників, які впливають на рівень економічної безпеки країни є: 1) маркетингові; 2) політичні; 3) інституційні. Ключовими аспектами комплексного удосконалення адміністративно-правового забезпечення процедур організації і функціонування системи економічної безпеки України варто визнати потребу: 1) удосконалення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України; 2) затвердження документа, яким би регламентувалась взаємодія під час вжиття спільних заходів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України; 3) затвердження Національної Стратегії розвитку економічної безпеки України на 10 років; 4) реалізація заходів із посилення ролі органу, який має запобігати, виявляти, припиняти, розслідувати та розкривати кримінальні правопорушення, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, віднесені до його підслідності; 5) підвищення рівня ефективності планування та послідовна системна реалізація державної політики у цій сфері, а також посилення контролюючих заходів з боку суб'єктів системи економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення відповідних точок зору вітчизняних і закордонних науковців та практиків, дослідження національного законодавства й визначення особливостей його застосування, порівняльного аналізу досвіду інших держав розроблено наукові положення, а також отримано концептуальні результати, які у сукупності розв'язують важливу складну наукову проблему – визначення сутності, особливостей і шляхів удосконалення адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки України. В результаті чого були розроблені науково-методичні та практичні рекомендації щодо підвищення рівня організації та функціонування національної системи економічної безпеки. За підсумками проведеного наукового дослідження було сформульовано ряд наукових позицій та висновків, що мають істотне як теоретичне, так і прикладне значення, спрямованих на досягнення поставленої мети, основні з яких наведено нижче.

1. Запропоновано авторську періодизацію історичних етапів правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях, та виокремлено 10 історичних періодів розвитку адміністративно-правових засад організації та функціонування системи економічної безпеки сучасної України. Встановлено, що важливими етапами в історії України, у частині вжиття заходів щодо правового забезпечення економічної безпеки держави на українських землях, були періоди: існування «Київської Русі»(IX-X ст.), розквіту «Галицько-Волинського князівства» (X-XIII ст.), розвитку «Козацької України» (XIV-XVIII ст.), створення Української Народної Республіки (1917 р) та існування Гетьманської держави (1918 р.). В аспекті розбудови та повноцінного функціонування національної системи економічної безпеки, зважаючи на історичні фактори та враховуючи ряд політичних і правових чинників слід сфокусувати увагу на: періоді «Створення незалежної України» (1990-2003 рр.), періоді «Розвиток безпекового законодавства України» (2003-2014 рр.) й до сьогодні.

2. Запропоновано, під економічною безпекою України як об'єктом адміністративно-правової охорони, варто розуміти такий стан національної економіки, який гарантує захищеність та забезпечує її стійкість по відношенню до можливих, а також наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, що характеризується високою мірою стабільності й міцності всіх її елементів, а також здатністю економічної системи України до збереження вже досягнутого рівня життя українців, самовідтворення та постійного сталого розвитку задля задоволення потреб власного населення й забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на рівні світової системи господарювання. Від рівня ефективності функціонування її складових та систематичного дієвого всебічного забезпечення останньої значною мірою залежить національна економіка – основа функціонування держави.

3. Обґрунтовано, що під адміністративно-правовими засадами функціонування економічної безпеки України необхідно вважати сукупність чинних правових актів, які окреслюють правове положення відповідних суб'єктів (їх завдання, функції, компетенцію та ін.), щодо вжиття комплексу легальних заходів, спрямованих на всіляке забезпечення належного функціонування економічної складової державної безпеки та сприяння її сталого розвитку. Сформовано таку класифікацію груп цих актів: 1) Конституція України; 2) міжнародні, міждержавні конвенції, угоди та договори; 3) базовий закон; 4) інші закони, норми, яких прямо чи опосередковано стосуються питання економічної безпеки у сферах: а) кредитно-посередницької і банківської діяльності; б) зовнішньоекономічної діяльності; в) підприємницької діяльності; г) приватизації; г) державних фінансів; д) споживчого кредиту; е) інших сферах; 5) закони, що окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; 6) кодифіковані нормативно-правові акти; 7) підзаконні нормативно-правові акти, які варто поділити на дві групи: а) окреслюють правовий статус суб'єктів із забезпечення економічної безпеки України; б) пов'язані із забезпечення реалізації процедур організації та функціонування системи економічної безпеки України; 8) акти органів місцевого самоврядування.

4. Запропоновано під системою економічної безпеки України розуміти багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, націлену на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектру внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарства, збереження досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Ключовими властивостями цієї системи є наступні: 1) багаторівневність; 2) складність системи; 3) взаємозалежність з іншими безпековими системами; 4) динамічність; 5) розгалужена мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків; 6) взаємозалежність системи і середовища; 7) націленість на забезпечення захищеності, стійкості національної економіки та сприяння її розвитку; 8) емерджентність; 9) наявність структури; 10) функціональність; 11) імовірнісність; 12) ієрархічність.

Метою існування та функціонування системи економічної безпеки України слід визнати перелік заданих чи визнаних державою орієнтирів щодо досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізація належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку. Аргументовано, що завданнями аналізованої системи є сукупність попередньо санкціонованих державою установок, безпосередня реалізація відповідних заходів компетентними суб'єктами, які мають забезпечити досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення та успішна реалізація належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

Здійснено авторську класифікацію принципів системи економічної безпеки України: 1) адаптивність; 2) адекватність заходів, націлених на забезпечення

належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 3) безперервність; 4) вибіркова варіативність використання засобів щодо забезпечення належної організації та функціонування системи економічної безпеки України; 5) взаємозв'язок з іноземними та міжнародними безпековими системами; 6) законність; 7) захист економічних інтересів держави; 8) інтеграція з іншими іноземними та міжнародними безпековими системами; 9) оперативність та своєчасність; 10) удосконалення. Основними функціями системи економічної безпеки України доцільно вважати наступні: 1) захисна; 2) стратегічна; 3) регулятивна; 4) попереджувальна (превентивна); 5) охоронна.

5. Зроблено висновок, що структура аналізованої системи є невід'ємним її атрибутом та займає своє особливе місце, впливаючи на характер функціонування всієї системи. Запропоновано авторське визначення структури системи економічної безпеки України, під якою варто розуміти упорядковану багаторівневу й складну сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вказаної системи та зв'язків, що виникають й існують між ними. Проведена класифікація ключових елементів структури системи економічної безпеки України на: 1) об'єкти безпеки; 2) суб'єкти із забезпечення організації та функціонування безпеки; 3) адміністративно-правові засади із забезпечення функціонування системи економічної безпеки України; 4) загрози та ризики вказаній системі; 5) підсистеми системи економічної безпеки України.

6. Зауважується, що об'єктами безпеки аналізованої системи є національні економічні інтереси, які являють собою сукупність інтересів задоволення яких має за кінцеву мету досягнення всіх цілей функціонування системи економічної безпеки України. Такі інтереси диференціюються на певні групи за різними критеріями, а саме: 1) за пріоритетністю досягнення цілей в економічній сфері: а) тактичні; б) стратегічні; 2) за строковістю дії: а) короткострокові; б) середньострокові; в) довгострокові; 3) за ступенем реалізації: а) не реалізовані; б) частково реалізовані; в) реалізовані; г) перспективні; 4) базові та додаткові національні економічні інтереси.

7. Проведено авторську класифікацію суб'єктів системи економічної

безпеки України та до них віднесено: 1) Верховну Раду України; 2) Президента України; 3) Раду національної безпеки і оборони України; 4) Кабінет Міністрів України, відповідні міністерства та деякі інші органи виконавчої влади; 5) судові органи; 6) правоохоронні органи; 7) Національний банк України, банківські та інші фінансові установи; 8) органи місцевого самоврядування; 9) суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Зроблено висновок, що саме від діяльності суб'єктів цієї системи залежить її поточний стан, характер і види взаємозв'язків із іншими системами, а також перспективи її розвитку.

8. Виділено основні загрози системі економічної безпеки України, до яких віднесено наступні: 1) різке зменшення обсягів валового внутрішнього продукту країни; 2) зниження інвестиційної привабливості країни; 3) неефективне державне регулювання у сфері економіки; 4) зниження темпів розширення внутрішнього ринку; 5) критичний рівень залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків та зовнішніх запозичень; 6) низькі темпи відтворювальних економічних процесів; 7) нераціональна структура вітчизняного експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; 8) критичні обсяги боргової залежності держави (зовнішній та внутрішній борг); 9) стрімке зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях вітчизняної економіки; 10) несприятливе деформоване конкурентне середовище у вітчизняній економіці; 11) неефективні механізми державного регулювання природних монополій; 12) інфільтрація корупційних практик у різні сфери економічних відносин; 13) недостатнє правове забезпечення системи економічної безпеки України.

Встановлено, що у залежності від наслідків дії багатьох таких та інших супутніх загроз можуть виникати нові чи посилюватися існуючі ризики для аналізованої системи. Пропонується всі такі ризики диференціювати на наступні групи: 1) геополітичні; 2) політичні; 3) правові; 4) економічні; 5) технічні; 6) екологічні; 7) соціальні; 8) епідеміологічні та інші.

9. Під адміністративно-правовим механізмом забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України, запропоновано розуміти

широкий спектр різних за складністю й напрямками впливу взаємоузгоджених адміністративно-правових засобів, розроблених та санкціонованих відповідними державними інституціями, які застосовуються компетентними суб'єктами з нормативно передбачених підстав і реалізуються за регламентованою процедурою з метою досягнення високого рівня захищеності та стійкості національної економіки, а також створення і реалізації належних умов для сприяння конкурентоспроможності останньої у світовій системі господарювання, збереження вже досягнутого рівня прогресу, самовідтворення та сталого й збалансованого поступального розвитку.

10. Узагальнено провідні іноземні практики правового забезпечення процедур організації і функціонування систем економічної безпеки держави та здійснено порівняльну характеристику з окремими національними аспектами, таких країн як: Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Бельгія, Королівство Данія, Королівство Нідерландів, Республіка Польща, Чеська Республіка, Республіка Болгарія, Румунія, Великобританія, Сполучені Штати Америки, Китайська Народна Республіка та Японія.

З'ясовано, що відмінними рисами більшості цих країни з питань правового забезпечення процедур організації та функціонування системи економічної безпеки варто вважати такі: 1) зважена, планомірна і дієва державна політика у сфері безпеки; 2) всіляке сприяння поступальному розвитку національних економік; 3) існування складної мережі суб'єктів різного рівня та напрямів діяльності які націлені на захист економічного сектору (Федеративна Республіка Німеччина, Італійська Республіка, Королівство Іспанія, Великобританія, Сполучені Штати Америки та ін.); 4) виокремлення чіткого переліку загроз такий системі та активної роботи з пошуку й виявлення нових деструктивних чинників (Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Чеська Республіка, Румунія, Великобританія та ін.); 5) наявність спеціалізованих установ для протидії явищу економічної злочинності та іншим деструктивним факторам для національної економіки та існування сприятливої політико-правової обстановки

для виконання всіх завдань і реалізації функцій останніми (Італійська Республіка, Румунія, Чеська Республіка, Сполучені Штати Америки та ін.);

11. Визначено, що одну з ключових ролей в системі економічної безпеки України займають Верховна Рада України, Президент України та Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкти забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України у відповідності до власного функціонального спрямування (прийняття законів, указів, затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку, забезпечення національної безпеки України та здійснення керівництва у цій сфері, визначення пріоритетних напрямів розвитку системи безпеки, аналіз поточних ризиків економічної безпеки та розробки проектів державних програм, доктрин, підписанні та ратифікації міжнародних договорів та угод, організація координації тощо).

12. Аргументовано, що в частині практичної реалізації більшості функцій держави з питань забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України ключова роль відведена органам, які представляють виконавчу гілку влади. Зроблено висновок, що саме на вказаних суб'єктів покладається вирішення широкого спектру складних, проблемних питань здебільшого, економічного, правового, а також соціального походжень щодо забезпечення ефективного функціонування системи економічної безпеки України. Визначено перелік ключових центральних органів виконавчої влади суб'єктів системи економічної безпеки, а саме: 1) Кабінет Міністрів України (визначає характер роботи виконавчих владних структур, впливає на процеси реалізації законодавчо визначеної державної політики в економічній сфері, безпекового сектору тощо); 2) відповідні міністерства (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (центральний органом виконавчої влади з питань економічного розвитку України), Міністерство фінансів України (забезпечує формування та реалізує державну фінансову, бюджетну та боргову політику тощо) та інші); 3) деякі інші органи виконавчої влади, а саме: а) Державну аудиторську службу України (забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю); б) Державну

митну службу України (забезпечує реалізацію державної митної політики); в) Державну податкову службу (забезпечує реалізацію державної податкової політики); г) Державну фіскальну службу України (реалізація державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску); г) Державну казначейську службу України (реалізує державну політику у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів); д) Державну службу фінансового моніторингу України (реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом); е) Державну регуляторну службу України (реалізує державну регуляторну політику); є) Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (реалізує державну політику у сфері виявлення та розшуку активів, отриманих неправомірним шляхом); ж) Національне агентство з питань запобігання корупції (реалізує державну антикорупційну політику); з) Антимонопольний комітет України (забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності); и) Фонд державного майна України (реалізує державну політику у сфері приватизації); і) Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку і функціонування ринку цінних паперів та похідних (деривативів) в Україні); ї) місцеві державні адміністрації (вирішують питання із захисту та розвитку економіки на регіональному рівні).

13. Доведено, що серед суб'єктів системи економічної безпеки України своє чільне місце та вагома роль, відведена судовим органам. Аргументовано, що лише ці суб'єкти системи, реалізуючи свої функції щодо здійснення правосуддя, можуть санкціоновано впливати на характер і способи застосування широкого кола управлінських, а також інших заходів щодо забезпечення організації й функціонування вітчизняної системи економічної безпеки. Зважаючи на існуючу правову конфігурацію, в тому числі й враховуючи участь України у відповідних

міжнародних угодах та договорах сформовано таку класифікацію судових органів, як суб'єктів системи економічної безпеки України: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд: а) Велику Палату Верховного Суду; б) Касаційний адміністративний суд; в) Касаційний господарський суд; г) Касаційний кримінальний суд; ґ) Касаційний цивільний суд); 4) Вищий антикорупційний суд; 5) Конституційний Суд України; 6) Третейські суди; 7) Європейський суд з прав людини. Зроблено висновок, щодо залежності розвитку різних галузей економіки від організації діяльності судових установ, тому що від їх рішень у певній мірі, залежить характер багатьох державних та господарських процесів.

14. Визначено такий перелік правоохоронних органів України які здійснюють боротьбу з економічними правопорушеннями та є суб'єктами системи економічної безпеки України: 1) органи прокуратури; 2) Національну поліцію; 3) Службу безпеки України; 4) Національне антикорупційне бюро України; 5) підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України (до завершення здійснення заходів з утворення органу, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності); 6) Державне бюро розслідувань.

Доведено, що ключовими напрямками діяльності стосовно забезпечення функціонування аналізованої системи є підтримання державного обвинувачення в суді, нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, проведення слідчих (розшукових) дій, проведення оперативно-розшукових заходів, профілактика економічній злочинності, взаємодія правоохоронних органів, контррозвідувальна діяльність та інші. Наголошено на посиленні аналітичної складової та запровадженні в діяльність правоохоронних органів широкого та активного застосування методики кримінального аналізу для виявлення протиправних діянь у економічній сфері та належного й своєчасного реагування з боку держави на ці

правопорушення.

15. Доведено, що головним призначенням Національного Банку України як суб'єкта системи економічної безпеки України є забезпечення стабільності національної валюти. Визначено основні функції НБУ, а саме: 1) визначає та проводить грошово-кредитну політику; 2) організує готівковий грошовий обіг; 3) регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків; 4) здійснює валютне регулювання; 5) визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті; 6) здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Наголошено, що значиму роль у забезпеченні функціонування аналізованої системи відводиться банківським установам. До переліку основних їх видів діяльності у цьому аспекті пропонується віднести такі: 1) інвестиційна; 2) випуск власних цінних паперів; 3) зберігання цінностей; 4) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів; 5) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Визначено адміністративно-правові засади та специфіку діяльності фінансових установ, лізингових компаній, інвестиційних фондів і компаній, як провідних представників вказаної групи суб'єктів досліджуваної системи та зроблено висновок що саме вони надають додаткові фінансові можливості для господарюючих суб'єктів та сприяють зовнішньому та внутрішньому інвестуванню в різні галузі вітчизняної економіки.

16. Доведено, що в умовах реалізації політики децентралізації влади значно посилюється роль самоврядних інституцій, зокрема як суб'єктів аналізованої системи. Це зумовлено розширенням компетенції останніх, їх укрупненням та, відповідно, зміною меж територіальних одиниць у системі адміністративно-територіального устрою України. Аргументовано, що основними напрямками діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення функціонування вітчизняної системи економічної безпеки слід вважати: 1) управління майном, яке перебуває в комунальній власності; 2) затвердження програми соціально-економічного розвитку і контроль їх виконання;

3) затвердження відповідних бюджетів і контроль за виконанням останніх; 4) встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; 5) утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; 6) вирішення інших питань місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

17. Доведено, що від ефективної господарської діяльності, залежить стійкість національної економіки до дії негативних наслідків від широкого кола зовнішніх та внутрішніх загроз, адже податкові надходження до відповідних бюджетів мають одне з ключових значень для стабільності та розвитку вітчизняної економіки.

Зроблено висновок, що юридичні та фізичні особи, які здійснюють господарську діяльність є суб'єктами системи економічної безпеки України, які відповідно до діючого законодавства сплачують податки та «живлять» економіку країни.

18. Визначено два ключових напрями (внутрішній та зовнішній) реформування адміністративно-правового забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України в умовах реалізації проєвропейського вектору розвитку. До першої групи (внутрішні) пропонується віднести такі: 1) формування ефективної законодавчої бази, що забезпечить прийняття нових нормативно-правових актів щодо належної організації та функціонування як аналізованої системи в цілому, так і кожного її суб'єкта; 2) ліквідація прогалів у вітчизняному законодавстві, пов'язаних із забезпеченням ефективного державного контролю за вивезенням за кордон товарів сировинного походження (зерно, дерево, метал, тощо), контрабандного ввезення в Україну товарно-матеріальних цінностей іноземного виробництва (в т.ч. «сірого імпорту»), а також використанням протиправних і напівлегальних схем виведення валюти; 3) створення дієвого законодавства та державного контролю щодо добросовісної конкуренції серед суб'єктів господарювання; 4) ліквідація на державному рівні безпідставного, а іноді з явними ознаками корупції тиску на бізнес, шляхом створення єдиного дієвого правоохоронного органу який буде

протистояти економічним злочинам та зменшити високий рівень «тінізації» вітчизняної економіки; 5) прийняття Національним банком України відповідних нормативно-правових актів направлених на створення стабільної банківської системи й фондового ринку, які не будуть залежними від іноземних запозичень; 6) створення ефективного національного законодавства та відповідних державних органів покликаних формувати інвестиційно-привабливий клімат в Україні; 7) розробка ефективних державних механізмів контролю за витрачанням коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень. З приводу другої групи (зовнішні), то мова йде про наступні: 1) підписання нових міжнародних та міждержавних документів, що мають стратегічне значення для аналізованої системи; 2) розробка державної програми щодо популяризації України та посилення привабливості національної економічної системи; 3) імплементація вітчизняного законодавства та підписання міжнародних угод щодо спільної протидії загрозам системі економічної безпеки. Доведено, що на сучасному складному етапі важливим є питання пошуку шляхів щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення взаємодії та координації суб'єктів системи економічної безпеки України.

19. Аргументовано необхідність розробки та прийняття «Інструкції про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України», в якій нормативно би визначались такі форми взаємодії: 1) проведення аналізу стану, оцінки структури, прогнозування тенденцій розвитку й обмін інформацією щодо загроз та ризиків системі економічної безпеки України, виявлення факторів, що сприяють появі та (або) розвитку цих деструктивних чинників; 2) спільна розробка й реалізація програм, планів із протидії загрозам системі економічної безпеки України; 3) створення робочих груп для участі в підготовці проєктів відповідних нормативно-правових актів, пропозицій про зміни й доповнення до чинного законодавства; 4) затвердження спільних підзаконних нормативно-правових актів, положення яких присвячені заходам із реалізації державної політики щодо забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України;

5) проведення узгоджених за часом, місцем та змістом заходів із безпосередньої протидії загрозам системі економічної безпеки України; 6) поглиблення спільної міжнародної та міждержавної взаємодії щодо вжиття заходів із забезпечення організації й функціонування системи економічної безпеки України; 7) розробка навчальних програм та проведення тренінгів за для підвищення професійного рівня співробітників суб'єктів аналізованої системи, насамперед, правоохоронних органів із питань протидії загрозам системі економічної безпеки України; 8) спільне інформування громадськості про результати діяльності з протидії загрозам системі економічної безпеки України.

Запропоновано ряд заходів із удосконалення адміністративно-правового забезпечення такої координації, що зокрема передбачають посилення ролі Ради національної безпеки і оборони України та Міністерства фінансів України у цих процесах. Також запропоновано утворити міжвідомчу координаційну раду щодо боротьби з економічними правопорушеннями під головування Генерального прокурора України. До складу координаційної ради включити керівників СБУ, Національної поліції, ДБР, НАБУ, ДФС України, Державної митної служби України, Державної податкової служби України, Державної аудиторської служби України та Державної служби фінансового моніторингу.

20. Визначено основні групи показників, які впливають на рівень економічної безпеки країни: 1) маркетингові; 2) політичні; 3) інституційні.

Наголошено на необхідності комплексного удосконалення адміністративно-правового забезпечення процедур організації і функціонування системи економічної безпеки України та запропоновано авторські шляхи підвищення рівня ефективності функціонування такої системи: 1) внесення змін до ст. 17 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, у якій передбачити що забезпечення економічної безпеки України покладається на державні та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом для подальшого розвитку правового регулювання відносин у цій сфері; 2) розробки та прийняття базового ЗУ «Про економічну безпеку України», в якому на законодавчому рівні закріпити поняття, принципи, завдання,

систему економічної безпеки, об'єкти, суб'єктів (їх права, обов'язки, функції, сферу відповідальності кожного, тощо), визначити перелік ризиків, загроз та викликів, закріпити механізм взаємодії суб'єктів системи, визначити механізми контролю з боку суспільства за їх діяльністю та інше; 3) внесення змін до ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР для захисту вітчизняних суб'єктів господарювання шляхом розширення, відповідно до сучасних реалій розвитку вітчизняної економіки, переліку перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції, та визначення відповідального державного органу за забезпечення прав суб'єктів господарювання на належні правила ведення бізнесу; 4) прийняття КМУ «Інструкції щодо ефективного державного контролю та проведенням перевірок переможців тендерів стосовно державних закупівель, щодо витрачанням ними коштів Державного бюджету України, ефективним використанням міжнародної технічної допомоги та зовнішніх державних запозичень» для посилення контролюючих заходів з боку суб'єктів системи економічної безпеки за надходженнями та використанням коштів Державного бюджету; 5) розробки та прийняття «Інструкції про взаємодію суб'єктів системи економічної безпеки України» яким би регламентувались процедури взаємодії під час вжиття спільних заходів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України задля удосконалення взаємодії та координації суб'єктів цієї системи; 6) затвердження Національної Стратегії розвитку економічної безпеки України на 10 років задля підвищення рівня ефективності планування та проведення послідовної системної державної політики щодо сприяння провадження господарської діяльності в Україні; 7) створення спеціального правоохоронного органу, на який покладатиметься обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та/або місцевого самоврядування, що будуть віднесені до його підслідності; 8) інші заходи пропонувані автором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cable V. What is International Economic Security? *International Affairs*, 1995. Vol. 71. No. 2. P. 312–317.
2. Спытснадел V. N. Основы системного анализа: учебн. пособие. SPb: YD «Byznes-pressa», 2000. 326 s.
3. Goldstein H. Problem – Oriented Policing. New York: McGraw. Hill, 1990. P. 37.
4. Harust Yu. V., Melnyk V. I. (2020). Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. 421 p.
5. Harust Yu., Melnyk V., Kiiashko Yu., Halunko V. Economic crime, innovative mechanisms of counteraction by law enforcement agencies. *Asia Life Sciences*. Supplement 21 (2). 2019. P. 247–263.
6. Harust, Yu., Melnyk, V., Palienko, M., Prasol, L. (2019). Economic Security of the Country: Marketing, Institutional and Political Determinants. *Marketing and Management of Innovations*, Issue 4, P. 373–382. URL: <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.4-29>.
7. Jiang Yong. Economic Security: Redressing Imbalance. *China Sacurity*, 2008. Vol. 3. No 2, P. 66–85.
8. Kahler M. Economic security in an era of globalization: definition and provision. *The Pacific Review*, 2004. Т. 17. №. 4. P. 485–502.
9. Kirshner J. Political Economy in Security Studies aftter the Cold War. *Review of International Political Economy*, 1988. Vol. 5. No 1. P. 64–91.
10. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte, 1985. № 5. P. 39–44.
11. Melnik V. I. Legal aspects of providing economic protection the Ukrainian State in 1917-1990. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф.

- A. M. Куліш, О. М. Рєзнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 1. Р. 20–23.
12. Melnyk V. Significance of the activities State Fiscal Service of Ukraine as a subject of the system the economic security of the state today. «*EUROPEAN SCIENCE*», 2019. Issue 2. Pages 60–64.
  13. Nekrasov V., Melnyk V., Kryvosheiev K., Kiiashko Yu., Yemets O. Interaction of Law Enforcement Authorities as the Basis of Effective Combating Economic Crime. *Revista Turismo: estudos & praticas*, 2020. № 3. Р. 73–82.
  14. Real-time Intelligence Crime Analytics System. «RICAS». Офіційний веб-сайт системи «RICAS». URL: <https://ricas.org/uk/>.
  15. Ronis Sh. R. Economic security: neglected dimension of national security? Center for Strategic Conferencing, Institute for National Strategic Studies. Washington, D. C. : National Defense University, 2011. 116 p.
  16. Steffani W. Op. rit. S. 1328.
  17. Strong Britain Uncertainty National Security Strategy. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони Великобританії. URL: <http://www.official-documents.gov.uk>.
  18. Stubbs Richard (2001) Performance Legitimacy and «Soft Authoritarianism» in Amitav Acharya. *Human Rights and Civil Society in Southeast Asia*. Toronto: Joint Centre for Asia Pacific Studies, York University. P. 37–54.
  19. The MeDoc Connection. 2017. URL : <https://blog.talosintelligence.com/2017/07/the-medocconnection.html>.
  20. Velloso Fernando Cicero, Brigagao Gustavo Andrade Muller. Cahiers de Droit Fiscal International. *International Fiscal Association*, 1992. Vol. LXXVII P. 313.
  21. White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundcswehr. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони ФРН. URL: <http://www.bmvg.de>.
  22. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражения. *Вопросы экономики*, 1994. № 12. С. 5.
  23. Авер'янов В. Б. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики. К. : Факт, 2003. 384 с.

- 24.Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні : навч. посіб. Київ : СОМІ, 1999. 265 с.
- 25.Авер'янов В. Б. Державне управління: теорія і практика. К. Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
- 26.Авер'янов В. Б. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей. *Право України*, 2009. № 5. С. 30–35.
- 27.Авер'янов В. Б. та ін. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.
- 28.Аверинцев С. С., Арабоглы Э. А., Ильичев Л. Ф. и др. Философский энциклопедический словарь – 2-е изд. М. : Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
- 29.Автономов В. С., Шумпетер Й. А. Капитализм, Социализм и Демократия. М. : Экономика, 1995. С. 360.
- 30.Агадуллин Н. Ф. Национальная экономическая безопасность как категория экономической теории : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.01. Уфа, 2007. 156 с.
- 31.Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика : навчальний посібник. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 278 с.
- 32.Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/osnova>.
- 33.Алексеев Н. Н. Основы философии права. Прага, 1924. С. 76.
- 34.Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М. : Юрид. лит., 1966. 483 с.
- 35.Алексеев С. С. Общая теория права в 2 томах. Т. 1 М. : Юрид. лит. 1981. 361 с.
- 36.Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. М., 1999. 334 с.
- 37.Алексеев С. С. Проблемы теории права. Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х томах. Т. 1. Свердловск: Свердловский юридический институт, 1972. С. 139–140.
- 38.Алексеев С. С. Теория права. М., 1995. С. 209–210.

39. Андрианов В. Д. Россия в мировой экономике : учеб. пособие для студ. вузов. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. С. 24.
40. Андрусів Л. М. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 4. С. 128–131.
41. Антонов А. В. Системный анализ : учебн. пособ. М. : Высшая школа, 2004. 454 с.
42. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
43. Аполов О. Г. Теория систем и системный анализ. Курс лекций. Уфа, 2012. 274 с.
44. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Ростов-на-Дону, 1999. 32 с
45. Асланян Н. П. Основные начала российского частного права : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2002. 50 с.
46. Атаманов Г. А. Методология безопасности. *Проблемы безопасности*, 2011. № 3 (14). URL: <http://nauka11.ru/materials/302>.
47. Афанасьев В. Г. Системность и общество. М. : Политиздат, 1980. С. 26.
48. Ахтямов В. В. Психоисторические аспекты жизни С. Ю. Витте и П. А. Столыпина : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Омск, 2005. URL: <https://www.dissercat.com/content/psikhoistoricheskie-aspekty-zhizni-i-deyatelnosti-syu-vitte-i-pa-stolypina>.
49. Бабаев В. К., Баранов В. М., Витрук Н. В. и др. Теория государства и права : учебник. М. : Юристъ, 2003. 592 с.
50. Бабич О. М. Виконавча влада та її місце в системі державної влади. *Держава і право*, 2010. Вип. 50. С. 302–309.
51. Баєва О. І. Стратегія розвитку лізингової компанії. *Галицький економічний вісник*, 2011. № 2 (31). С. 111–117.
52. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап. *Банківська справа*, 2008. № 1. С. 52–61.

- 53.Бандурка О. М. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник. Х. : Золота миля, 2011. 584 с.
- 54.Барабин В. В. Философия национальной безопасности. М. : Аванти, 2006. 300 с.
- 55.Барабин В. В. Экономическая безопасность государства. М. : Аванти, 2001. 188 с.
- 56.Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2015. 201 с.
- 57.Батычко В. Т. Административное право : конспект лекций. ТТИ ЮФУ, 2008. URL: http://www.aup.ru/books/m228/3_1.htm.
- 58.Бачило И. Л. Исполнительная власть в Российской Федерации. *Проблемы развития*. М. : Юристъ, 1998. С. 31
- 59.Бездольний М. Ю. Державно-правовий механізм протидії корупції. *Форум права*, 2009. № 2. С. 38–43.
- 60.Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
- 61.Безруков А. В. Законодательная власть в конституционно-правовом механизме обеспечения правопорядка в России. *Вестник Московского университета МВД России*, 2015. № 5. С. 54–57.
- 62.Белокуров О. В. Организационная преступность: история, развитие и формы проявления. *Вестник Моск. ун-та*, 1999. Сер. 11 : Право. № 4.
- 63.Бельский К. С., Фролов Е. С. Разделение властей и ответственность в государственном управлении (политологические аспекты) : учебное пособие. М., 1990. 169 с.
- 64.Беляев М. А. Научное познание права: генезис и эпистемологическая специфика : автореф. дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.01. Воронеж, 2009. С. 3–4.
- 65.Бендасюк О. О. Національна економічна безпека: світовий досвід. *«Бізнес Інформ»*, 2010. № 4 (1). С. 4–6.

- 66.Бернацький П. Й. Экономическая безопасность в системе национально-государственных интересов Украины. *Проблеми економіки*, 2010. № 1. С. 24–29.
- 67.Беспалько І. Л. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємство, господарство і право*, 2018. № 5. С. 242–247.
- 68.Бибило В. Н. и др. Дихотомия судебной власти. *Право и демократия : сб. науч. тр.* Минск : БГУ, 2009. Вып. 20. 327 с.
- 69.Бибило В. Н. Социально-правовые основы правосудия по уголовным делам : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Минск. 1995. 32 с.
- 70.Бир С. Наука управления. М., 1971. С. 35.
- 71.Бистрик Г. М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. *Наукові праці МАУП*, 2014. Вип. 1. С. 85–90.
- 72.Битяк Ю. П., Богуцький В. В. та ін. Адміністративне право України : підручник. Х. : Право, 2001. 528 с.
- 73.Білодід І. К. Академічний тлумачний словник української мови. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. URL: http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh.
- 74.Білокур Є. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2015. 194 с.
- 75.Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.
- 76.Білоусов Є. М. Корупція та економічна безпека держави. *Порівняльно-аналітичне право*, 2014. № 4. С. 80–82.
- 77.Білоусов Є. М. Господарсько-правові засоби забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2019. 469 с.
- 78.Богатырев Е. Д. Конституционные основы парламентаризма в России. *Власть*, 2006. № 2. С. 12.
- 79.Богданов Е. В. Проблемы теории и практики реализации судебной власти в

- форме правосуддя. *Право и экономика*, 2002. 106 с.
- 80.Бодак Н. В. Адміністративно-правові засади організації місцевої влади: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2017. 237 с.
- 81.Божко В. Б. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка*, 2011. Вип. 54. С. 124–132. URL : <http://radnuk.info/home/24188-2013-05-09-15-56-59.html>.
- 82.Бойко І. Й. Генезис та еволюція джерел права у Галичині (1349–1434 рр.). *Часопис Київського університету права*, 2009. № 1. С. 20–25.
- 83.Болокан І. В. Адміністративно-правова норма: окремі питання формулювання дефініції. *Право і суспільство*, 2017. № 1. С. 129–135.
- 84.Болокан І. В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 38 с.
- 85.Бондар А. О. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2013. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_6_13.
- 86.Бондаренко А. И. Государственное регулирование обеспечения эффективности финансовой безопасности экономики. *East journal of security studies*, 2018. Volume 1 (3). P. 6–7.
- 87.Бондаренко В. Понятие и структура административно-правового механизма управления в сфере реализации и защиты прав граждан на экологически безопасную окружающую среду. *Legea și Viața*, 2014. Numărul 2/2 (266). P. 22–25.
- 88.Боннер А. Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. *Российское право*. М., 1992. 320 с.
- 89.Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014.

40 с.

90. Борко А. Л. Сутність і ознаки інституту судової влади. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2011. № 4. С. 8–14.
91. Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2017. 464 с.
92. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. СПб. : Брокгауз – Ефрон, 1890–1907. URL: <http://www.vehi.net/brokgauz/>.
93. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. СПб, 1896. Т. XIX. 596 с.
94. Бруз В. В. Эволюция концепций европейской безопасности в средние века. *Вестник МГОУ. Серия «История и политические науки»*, 2014. № 3. С. 37–44.
95. Булавин В. И. Национальная безопасность современной России : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 1999. С. 16.
96. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 444 с.
97. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 251 с.
98. Буркальцева Д. Д. Система обеспечения экономической безопасности государства: необходимость формирования и структурные составляющие. *Наука и инновации*, 2013. № 5 (123) С. 29–33.
99. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD). К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
100. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
101. Бутинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія : підручник – 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2000. 512 с.
102. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-

VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

103. Валькова Є. В. Зміст, та структура механізму адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності. *Форум права*, 2012. № 3. С. 84–88.
104. Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посібник. – К. : Знання, 2009. 647 с.
105. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. К. : Знання України, 2011. 299 с.
106. Василевич Г. А. Конституционное право Республики Беларусь : пособие для студентов. Минска : БГУ, 2006. 125 с.
107. Васильєв А. І. Система національної безпеки Російської Федерації (конституційно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. СПб., 1999. 34 с.
108. Венедіктова І. В. Методологічні підходи до співвідношення понять «інтерес» і «потреба» при визначенні юридичної категорії «охоронюваний законом інтерес». *Вісник Академії правових наук України*, 2011. № 3. С. 129–137.
109. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2007. 384 с.
110. Вечканов Г. С., Вечканова Г. Р. Макроэкономика. С.-П. : Питер, 2000. 206 с.
111. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі наук про економіку. Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Наукова доповідь. К., 2008. 48 с.
112. Власюк О. С., Базилюк Я. Б., Сухоруков А. І. та ін. Україна в системі міжнародної безпеки. Київ: ПЦ «Фоліант», ВД «Стилос», 2009. С. 269.
113. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности. СПб. : Юрид. Центр Пресс, 2002. 641 с.
114. Волкова В. Н., Денисов А. А. Основы теории систем и системного

- анализа. СПб. : СПбГТУ, 1997. С. 45–54.
115. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 236 с.
116. Волович В. Ф. Административно-правовые нормы и отношения. *Вестник Томского государственного университета*, 1999. Том № 26. С. 87–92.
117. Ворожихин В. В. Об определении экономической безопасности в условиях глобализации. *Безопасность бизнеса*, 2014. № 3. С. 3–7.
118. Воронкова В. Г. Беліченк А. Г., Попов О. М. та ін. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч. посіб. К. : Професіонал, 2006. 506 с.
119. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій, 2018. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>.
120. Гаврилюк В. Т. Системний характер науково-технічного прогресу. *Економіка і регіон*, 2012. № 4. С. 204–209.
121. Гаджиева Л. Э. Налогообложение как особый системный инструмент государственного регулирования экономической безопасности России : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. М., 2003. С. 14.
122. Галунько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 35 с.
123. Гаруст Ю. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян у податковій сфері : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 35 с.
124. Гаруст Ю. В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*, 2012. № 3 (17). С. 16–20.
125. Гаруст Ю. В. Скороход І. В. Злочини у сфері господарської діяльності : підручник. Суми : Сумський державний університет, 2017. 1056 с.

126. Гаруст Ю. В. Скороход І. В. Злочини у сфері господарської діяльності : підручник. Суми : видавництво «Ярославна», 2017. 348 с.
127. Гаруст Ю. В., Кобзева Т. А. Організаційно-правова структура фінансової системи України за сферами виникнення фінансових відносин. *Форум права*, 2015. № 5. С. 27–38.
128. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Кожен п'ятий. Як в Україні карають за економічні злочини та що з цим роботи? *Юридичний портал Протокол*, 2018. URL : https://protocol.ua/ua/kogен_p_yatiy_yak_v_ukraini_karayut_za_ekonomi.
129. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Ліквідувати не можна залишити (де поставити кому). *Цензор.НЕТ*, 2017. URL: https://censor.net/ru/blogs/1105368/lkvduvati_ne_mojna_zalishiti_de_postaviti_komu.
130. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. – 256 с.
131. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Роль інвестиційної складової в забезпеченні функціонування системи економічної безпеки України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 52–57.
132. Гейко Л. М., Сментина Н. В. Національна економіка : навчальний посібник. Одеса : ротапринт, 2012. 315 с.
133. Георгіца А. З. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*, 2009. № 11. С. 100–116.
134. Герасименко Л. В., Марчевський С. В. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. *Науковий вісник НАВС*, 2010. № 6.

- С. 83–89.
135. Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. *Бізнесінформ*, 2013. № 7. С. 93–97.
136. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*, 2014. № 2. С. 92–100.
137. Гоббс Т., Левиафан. М. : Мысль, 2001. 478 с.
138. Гоголева Е. Н. Экономическая безопасность как социальный феномен: состояние и проблемы обеспечения в России. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*, 2014. № 3. С. 98–106.
139. Голинський Ю. О. Організація казначейського обслуговування бюджетів в умовах реформування державних фінансів в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2015. 240 с.
140. Голованов В. Невидимые скиммеры: новое слово в мошенничестве с кредитками. URL: <https://habr.com/ru/post/363839/>.
141. Головастиков А. Н., Дмитриев Ю. А. Теория государства и права : учебник. М., 2007. С. 491.
142. Головастикова А. Н. Административное право : учебное пособие. М. : Эксмо, 2007. 320 с.
143. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : посібник. Ірпінь, 1998. 108 с
144. Гончаренко В. Г., Нора Т. В., Шумило М. Є. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. К. : Юстініан, 2012. 1224 с.
145. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. К. : НАВС, 2000. 240 с.
146. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аудит : навч. посібник. – 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2007. 443 с.
147. Горбатюк С. Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник Національної*

- академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне управління, 2016. № 2. С. 28–35.
148. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України. К. : Інтертехнологія, 2009. 272 с.
149. Горбунова Л. М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
150. Гордиенко Д. В., Празднов Г. С. Обеспечение экономической безопасности Китайской Народной Республики при реализации стратегии Экономического пояса Шелкового пути. *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, 2018. Т. 14. № 2. С. 377–392.
151. Горелова Н. А. Методологія наукових досліджень, 2015. URL: https://stud.com.ua/35378/filosofiya/vlastivosti_sistem.
152. Гороховников Е. Н., Гурвиц Ц. Г., Рахманова Л. И. Словарь русского языка: в 4 т. Т. II. М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. 1015 с.
153. Горылев А. И. Правовая природа современного парламентаризма. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского: *Гражданское общество, государство и право в переходный период. Серия: Право*. Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2002. Вып. 1 (5). URL: [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99990195_West_pravo_2002_1\(5\)/B_13.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99990195_West_pravo_2002_1(5)/B_13.pdf).
154. Горячова К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*, 2003. № 8. С. 65–67.
155. Господарик Ю. П., Пашковская М. В. Международная экономическая безопасность. *Университет «Синергия»*, 2016. 416 с.
156. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
157. Гребешкова О. М. Емерджентність у стратегічному процесі підприємства. Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. К. : КНЕУ, 2009. Вип. 22. С. 129–137.

158. Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.
159. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организаций. СПб. : Питер, 2002. 160 с.
160. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. К., 2001. С. 13.
161. Гук П. А. Судебная практика как форма судебного нормотворчества в правовой системе России: общетеоретический анализ : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. М., 2012. 232 с.
162. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. К. : НІСД, 2014. 468 с.
163. Гуславський В. С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 444 с.
164. Давиденко С., Єгорова О., Приходько В., Матішак П., Голоніч Я., Копінець П., Мачкінова М., Добровольська М. та ін. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика : монографічний навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2017. 388 с.
165. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції. Львів : Центр Європи, 2006. 160 с.
166. Дегтярев Ю. И. Системный анализ и исследование операций М. : Высш. шк., 1996. 335 с.
167. Декларація про державний суверенітет України : Декларація Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
168. Делінський О. А. Європейська система безпеки: міжнародно-правові аспекти становлення і розвитку : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Х., 2003. 21 с.
169. Державна програма стимулювання економіки для подолання

- негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на 2020-2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 534. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-п#Text>.
170. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>.
171. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>.
172. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення) : монографія. Харків : Константа, 2006. 440 с.
173. Дмитренко Ю. М. Фінансово-правові засади діяльності Національного банку України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 224 с.
174. Дмитрієв О. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/>.
175. Дніпров О. С. Парадигма виконавчої влади в Україні: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 498 с.
176. Добренєков В. И., Слепенков И. М. Социальное управление : словарь. М. : Изд-во МГУ, 1994. 361 с.
177. Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах : Договір між Україною та Канадою від 23.09.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_003#Text.
178. Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
179. Додаток XLIII до Угоди про асоціацію України з ЄС : Додаток до Угоди про асоціацію України з ЄС від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#Text.

180. Додонов О. Г., Путятін В. Г., Куценко С. А., Ланде Д. В. Побудова узагальненої структури інформаційної системи організаційного управління. *Математические машины и системы*, 2017. № 3. С. 6.
181. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр., 2002. Т. 2. С. 193.
182. Доходи держбюджету України. *Index.minfin*, 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>.
183. Драч Л. Д., Стаднік І. В. Співвідношення національної і державної безпеки: теоретико-правовий аспект. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 2019. Том. 2. № 11. С. 22–25.
184. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів. Харків : ШКОЛА, 2011. 1008 с.
185. Дубровин И. Р., Дубровин Е. Р. Интеллектуальная безопасность. МОСТ, 2004. № 57.
186. Дудка Ю. П. Стратегія подолання ризиків та загроз економічній безпеці України в глобалізованій економіці. *Економіка та держава*, 2009. № 3. С. 23–27.
187. Дудніков А. Л. Поняття та система злочинів у сфері економіки. *Сучасні проблеми криміналістики*, 2012. Вип. 7. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13063/1/Dudnikov_25-31.pdf.
188. Духновская З. А. Исполнительная власть в Российской Федерации и федеративных государствах Европы: конституционно-правовое исследование : автореф. ... дисс. канд. юрид. наук : 12.00.02. Москва, 2012. 26 с.
189. Егорова О. Ю. Использование системного подхода и методов системного мышления для внедрения процессов антикризисного управления в банках. *Креативная экономика*, 2015. Вып. 9 (12). С. 1541–1560.
190. Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017->

p#Text.

191. Ефремов А. Ф. Принципы и гарантии законности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1999. 22 с.
192. Європейська конвенція про видачу правопорушників : Конвенція Ради Європи від 13.12.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.
193. Євтушенко С. В. Регулювання інвестиційної безпеки видавничо-поліграфічної галузі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Київ, 2017. 271 с.
194. Єдинак В. Ю. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*, 2009. № 3. С. 51–54.
195. Єрмоленко В. Об'єкт у структурі правовідносин. *Юридична Україна*, 2004. № 1. С. 11–15.
196. Єрмошенко М. М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист. *Актуальні проблеми економіки*, 2001. № 1-2. С. 18–24.
197. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія. К. : КНТЕУ, 2001. 309 с.
198. Жаліло Я. А. Децентралізація влади як інституційний чинник системної трансформації економіки. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. : М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін.* Одеса : Одеський національний економічний університет. 2019. № 1 (69). С. 69–82.
199. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К. : Сатсанга, 2001. 224 с.
200. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. К. : НІСД, 2009. 334 с.
201. Жаров Л. В, Золотухина Е. П., Кохановский В. П. и др. Современная философия : словарь и хрестоматия. Ростов-на-Дону, 1996. 511 с.
202. Желтобрюхов С. П. Прокурорский надзор как гарантия законности в

- Российском государстве (проблемы теории и практики) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Саратов, 1999. 21 с.
203. Жерж Н. А. Проблеми визначення поняття «економічні злочини» та «злочини у сфері економіки». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*, 2017. Вип. 5. Т. 2. С. 90–94.
204. Завгородня С. П. Система державного управління у сфері економічної безпеки України: теоретичний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2016. 267 с.
205. Заверуха І. Б. Банківське право : посібник для студентів. Львів : Астролябія, 2002. 222 с.
206. Зайцев Р. В. Обеспечение органами внутренних дел экономической безопасности субъекта Российской Федерации (на материалах Приморского края) : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2007. 24 с.
207. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*, 2012. Вип. 3. С. 22–28.
208. Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
209. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі : Акт Організації Об'єднаних Націй від 01.08.1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text.
210. Закон о поддержке устойчивости и роста экономики. Минск, 1998.
211. Закони про тимчасовий державний устрій України : Закон Державного утворення на території України (1917–1920). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-18#Text>.
212. Законопроект «Про дерадянізацію законодавства України» є першим на шляху до систематизації та подальшої дерадянізації законодавства незалежної України, – Руслан Стефанчук. Офіційний веб-портал парламенту України, 2019. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/198868.html>.
213. Заморська Л. І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових*

- наук України*, 2016. № 7. С. 38–44.
214. Заморська Л. І. Загальнонаукова концепція категорії «система права». *Держава і право*, 2010. Вип. 47. С. 46–50.
215. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2015. Вип. 6. С. 3–9.
216. Захарченко П. П., Кузьминець О. В. Історія держави та права України: навч. підручн., 2005. URL: <https://jurisprudence.club/istoriya-prava-uchebnik/djerela-prava-65877.html>
217. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І. Використання оперативного, тактичного та стратегічного аналізу у боротьбі зі злочинністю. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичного семінару 23 березня 2018 року. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 209 с.
218. Зименкова Е. Н., Ячменева В. М. Экономическая безопасность: региональный аспект. *Культура народов Причерноморья*, 2014. № 278. Т. 1. С. 21–26
219. Зінченко В. М. До питання про сутність і значення охоронної функції права. *Часопис Київського університету права*, 2012. № 3. С. 44–48. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_3/44.pdf
220. Зміни, що вносяться до актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.09.2019 р. № 846. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-2019-%D0%BF>.
221. Иванов Е. Экономические аспекты гибридной (холодной) войны. 2017. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/ekonomicheskie-aspekty-gibridnoy-holodnoy-voyny>.
222. Израилова Э. А. Национальные экономические интересы России в системе мирохозяйственных связей : дисс. ... д-ра экон. наук : 08.00.14. Ростов-на-Дону, 2017. 372 с.
223. Ібатулін Ш. І., Степенко О. В., Сакаль О. В. та ін. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого

- розвитку. К. : Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2012. 52 с.
224. Іляш О. І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 592 с.
225. Калинин С. А. (2006) Проблемы сущности на современном этапе. *Jurisprudencija: Teisės socialinis veiksmingumas*, Mokslo darbai 9 (87). Vilnius : Lietuvos teisės universitetas. P. 92–99.
226. Калинин А. С. Конституционная реформа в сфере децентрализации государственной власти: проблемы теории и практики : монография. К., 2018. С. 39.
227. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект. К. : Атіка, 2005. 432 с.
228. Кант И. Сочинения, 1968. Т. 4. Ч. 2. М. : Мысль. 478 с.
229. Капустина М. А. Правовое регулирование: системный поход : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2017. 519 с.
230. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. Київ. «Українська книга», 2000. 480 с.
231. Карелина С. А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности (банкротства) : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. М., 2008.
232. Карелина С. А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности (банкротства) : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. М., 2008. С. 10–11.
233. Карелін В. В. Щодо координації діяльності суб'єктів застосування адміністративно-правових режимів у сфері організації виконання покарань. *Підприємництво, господарство і право*, 2018. № 6. С. 162–167. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/29.pdf>
234. Каріх І. В. Інституційно-правові засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2018. 218 с.
235. Катана из Аликанте. Как удалось раскрыть крупнейшее цифровое

- ограбление в истории. 2018. URL: <https://thebell.io/katana-iz-alikante-kak-udalos-raskryt-krupnejshee-tsifrovoe-ograblenie-v-istorii/>.
236. Кемеров В. Е. Современный философский словарь. М., 1996. 608 с.
237. Керимов А. А. Парламентаризм в современной России: особенности становления и развития: автореф. дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.02. Екатеринбург, 2006. С. 29.
238. Киричек Е. В. Национальная безопасность, национальные интересы и стратегические национальные приоритеты Российской Федерации в контексте обеспечения прав человека. *Пенитенциарное право: юридическая теория и правоприменительная*, 2016. № 4. С. 85–86.
239. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса : Юрид. л-ра, 2002. 312 с.
240. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. *Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України*.
URL:http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2020/ks_opfg/ks_opfg_0820.htm.
241. Князев В. М., Бакуменко В. Д. Державне управління: словник-довідник. К. : УАДУ, 2002. 228 с.
242. Кобзева Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 428 с.
243. Кобзева Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2018. 433 с.
244. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 398 с.
245. Коваленко І. І. Вступ до системного аналізу : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. 148 с.
246. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші

- допоміжні органи і служби при президентові України: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. 210 с.
247. Ковальська В. В. Поняття, ознаки та значення нормативно-правового акту МВС України. *Форум права*, 2008. № 2. С. 237–242.
248. Ковальчук А. Ю. Адміністративно-правовий механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 460 с.
249. Ковальчук А. Ю. Державний механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки: теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 2. С. 136–140.
250. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
251. Коз'яков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*, 2019. № 9. С. 160–164.
252. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів: ЛІВС при НАВС України, 1999. 219 с.
253. Колесник М. О. Поняття «система» і «механізм» щодо протидії злочинності неповнолітніх: проблеми співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право*, 2014. Вип. 25. С. 203–206.
254. Колишко Р. А. Децентралізація публічної влади в унітарній країні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 16 с.
255. Колоколов Н. А. Судебная власть как общеправовой феномен : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. 2006. 52 с.
256. Коломоець Т. О. Основи адміністративного права України для державних службовців. Запоріжжя : ЗЦППКК, 2009. 76 с.
257. Коломоець Т. О., Гулевська Г. Ю. Адміністративне право України :

- навч. посіб. К. : Істина, 2007. 216 с.
258. Коломойцев В. Є. Структурна трансформація промислового комплексу України : монографія. К. : Укр.енциклопедія, 1997. 304 с.
259. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
260. Колпаков В. К., Заброда Д. Г. Адміністративно-правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією : монографія. Д. : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. 198 с.
261. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
262. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Нелегальна міграція: генезис і механізм протидії : монографія. МБС України НАБСУ. Київ. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2002. 371 с.
263. Колупаев В. А. Формирование концепции национальной экономической безопасности в зарубежных странах. *Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюллетень*, 2012. № 12. С. 2–9.
264. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія. За заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 345 с.
265. Комиссарова Е. Г. Об основных началах гражданского законодательства. *Журнал российского права*, 2001. № 5. С. 25–30.
266. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
267. Кондаков Н. П. Логический словарь-справочник. М. : Изд-во «Наука», 1975. 720 с.
268. Кондратов А. И. Система основных категорий внешнеполитической деятельности государства и ее функции. *Вестник Волгоградского*

государственного университета. Сер. 4. История, 2009. № 2. С. 42.

269. Коновалова О. В. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки. *Економика підприємств*, 2010. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58123.doc.htm.
270. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
271. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
272. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.1997 р. N 3/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80>.
273. Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України : Постанова шостих зборів Ради Укоопспілки дев'ятнадцятого скликання від 12.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/n0007626-08/conv/>.
274. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>.
275. Концепція національної безпеки Республіки Болгарія. URL: http://pda.coolreferat.com/Історія_Болгарії_часть=2
276. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
277. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття. *Правова інформатика*, 2012. № 4 (36). С. 69–75.
278. Користін О. Є. Теоретико-методологічні й організаційні проблеми забезпечення економічної безпеки. 2010. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknuvs/2010_5/korustin.htm.
279. Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В. Економічна

- безпека: навч. посіб. К. : КНУВС, 2010. URL: https://pidruchniki.com/16850303/ekonomika/vzayemodiya_derzhavnih_pravooh_oronnih_organiv_viyavlennya_zapobigannya_rozsliduvannya_ekonomichnih_zlochiv.
280. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Алгоритм Intelligence Led Policing (Організація поліцейської діяльності на основі кримінального аналізу). Київ : РВВ МВС України, 2017. 55 с.
281. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Концепція протидії економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України та визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі. Київ : РВВ МВС України, 2016. 46 с.
282. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. О., 2003. 472 с.
283. Корольов Ю. О. Характеристика правового статусу Національного банку України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2013. № 1. С. 319–330.
284. Корф С. История русской государственности. Т. 1 : Основные черты древнерусского государства. СанктПетербург: Тип. Тренке, 1908. 283 с.
285. Корчевська Л. О. Синергетичне управління економічною безпекою підприємства: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Херсон, 2017. 501 с.
286. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 185 с.
287. Костенко О. М. Структура інформаційноаналітичної системи управління діяльністю сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*, 2012. № 17. С. 12–15.
288. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2007. 20 с.
289. Кошембар Л. О. Механізм удосконалення системи економічної

- безпеки суб'єктів господарювання на основі оптимізації оподаткування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. К., 2009. 21 с.
290. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2004. 460 с.
291. Крамник А. Н. Исполнительная власть и государственное управление. *Юстиция Беларуси*, 2011. № 11. С. 9–11.
292. Краснова І. В. Роль та місце банківської системи в забезпеченні економічного зростання в умовах фінансової інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*, 2016. № 21. С. 63–69.
293. Кривенко О.В. Адміністративно-правове регулювання взаємодії внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та Державної прикордонної служби України в кризових ситуаціях. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: II Всеукраїнська науково-практична конференція (Хмельницький, 20 листопада 2009 року)*. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ імені Б. Хмельницького, 2009. С. 42–44.
294. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
295. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
296. Крихтін Є. І. Соціальна політика та економічна безпека : монографія. Донецьк: Каштан, 2004. 336 с.
297. Криштанович М. Ф. Модернізація механізмів державного управління в системі органів внутрішніх справ сучасної України : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Львів, 2016. 474 с.
298. Кріцак І. В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*, 2009. № 3. С. 365–372.

299. Круглов М. И. Стратегическое управление компанией : учебник для вузов. М. : Русская деловая литература, 1998. С. 111.
300. Крупчан О. Д., Загуменник В. І., Проценко В. В. Адміністративне право України. Збірник основних питань та відповідей (загальна частина). Бендери-Київ : Поліграфіст, 2012. 444 с.
301. Крушельницька Т. Аналіз національних особливостей формування інституцій системи економічної безпеки України. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_2_14.
302. Крюкова Н. И. Экономическая преступность и ее влияние на разрастание коррупционных рисков. *Вестник РЭУ*, 2014. № 4. С. 118.
303. Крючко Н. І. Ознаки судової влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2019. 205 с.
304. Кузнецов И. А. Теория государства и права : учебное пособие. Волгоградская акад. гос. служб., 2010. 356 с.
305. Кузькін Є. Ю. Розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Харків, 2019. 647 с.
306. Кузьменко В. В. Экономическая безопасность: исторический подход к определению сущности. «*White Spots*» of the Russian and World History, 2016. № 3. С. 9–17.
307. Кузьменко О. В., Стрельченко О. Г. Феномен адміністративно-правового заохочення : монографія. Львів : Атлас, 2010. 204 с.
308. Куковский А. А. Национальная безопасность в Российской Федерации: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2011. 21 с.
309. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Одеса, 2017. 531 с.
310. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування

- правоохоронної системи України : монографія : у 2 ч. Сумський державний університет. Суми : Вид-во СумДУ, 2007. Ч. I. 221 с.
311. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : автореф. ... дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 29 с.
312. Куліш А. М. Щодо сутності правоохоронної системи. *Право України*, 2005. № 10. С. 10–13.
313. Кульчицький В., Тищик Б., Бойко І. Галицько-Волинська держава (1199-1349) : монографія. Львів, 2006. 280 с.
314. Купрещенко Н. П. Экономическая безопасность. М., 2005. С. 16.
315. Купчинський А. О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.10. Київ, 2006. 36 с.
316. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: *Курс лекцій. Тернопіль. Економічна думка*, 2005. 124 с.
317. Лавренюк В. В. Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2016. С. 21.
318. Лазарева В. А. Судебная власть и уголовное судопроизводство. *Государство и право*, 2001. № 5. С. 49–56.
319. Лакирев А. В. Книга пророка Иезекииля. БИБЛИЯ-ЦЕНТР, 2015. URL: <https://www.bible-center.ru/assetsfs/pdf/iezekiil.pdf>.
320. Лапина С. В., Жарикова А. А. и др. Государственное управление социальной сферой : электронный курс лекций. Минск, 2009. 130 с.
321. Ларионова К. А. Налоговый инструментарий механизма реализации экономических интересов государства : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.01, 08.00.10. Ростов-на-Дону, 2006. С. 13.
322. Левчук О. Економічна безпека України в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2015. № 5. С. 190–193.
323. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення

- економічної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2013. 476 с.
324. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*, 2013. № 1. С. 15–20.
325. Лекарь С. І. Поняття та зміст економічної безпеки. *Форум права*, 2012. № 2. С. 399–402.
326. Лекарь С. І. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів державної влади як суб'єктів економічної безпеки. *Право і безпека*, 2012. № 4 (46). С. 70–75.
327. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. К., 2006. 355 с.
328. Лисенков С. Л., Колодій А. М., Копейчиков В. В. та ін. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
329. Лисенков С. Л., Копейчиков В. В. Теорія держави і права. К., 2003. 135 с.
330. Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 20 с.
331. Лихачев С. С., Дмитриев Л. А. Повесть временных лет: подгот. текста, пер. с древнерус., примеч. «Изборник» : сб. произв. лит. Древней Руси. М. : Худ. лит-ра, 1969. С. 28–91.
332. Лімонова Л. О. Системний підхід як методологічна основа дослідження, аналізу та моделювання соціально-економічних систем. Харків, 2010. URL: https://dl.nure.ua/pluginfile.php/1168/mod_resource/content/1/01.pdf
333. Лімська декларація керівних принципів контролю : Декларація від 01.01.1977 р. 604_001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001.
334. Локк Дж. Сочинения: в 3 т. Т. 3. М. : Мысль, 1988. 668 с.
335. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція та глобальні проблеми сучасності : навч.-метод. посібн. К. : КНЕУ, 2005.

336. Лукін В. О. Системний підхід до визначення поняття «економічна безпека». *Право і безпека*, 2004. № 3/3. С. 173–176.
337. Лучков В. В. Юридическая ответственность в механизме правового регулирования : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Т., 2005. 208 с.
338. Лушпиков А. М., Лушников М. В. Курс трудового права: учебник – 2-е изд., пере раб. и доп. М. : Статут, 2009. Т. 1. 879 с.
339. Лысенко С. А. Теория управления безопасностью социальных систем (организаций) : курс лекций. К. : ДП «Изд. дом «Персонал», 2014. 460 с.
340. Любімов В. І. Поняття та критерії інвестиційної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2010. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=136>.
341. Лячин В. И., Смирнов А. И. Определение сущности экономической безопасности. *Мир экономики и управления*, 2008. Том 8. Вып. 1. С. 55–66.
342. Маєвська О. О. Економічний зміст механізму стимулювання інноваційної активності підприємств легкої промисловості. *Вісник ПолтНТУ «Економіка і регіон»*, 2001. № 3 (30). С. 147–151.
343. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. М., 2003. 210 с.
344. Малин А. С., Мухин В. И. Исследование систем управления. М., 2005. С. 13.
345. Малиновський В. Я. Державне управління : навчальний посібник. Луцьк : Вежа, 2000. 558 с.
346. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 289 с.
347. Мамулай О. О. Основи економічної теорії : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 479 с.
348. Манойленко О. В., Сиром'ятникова О. В. Теоретичні аспекти визначення стійкості соціально-економічних систем. *Бізнес Інформ*, 2015.

№ 12. С. 8–14.

349. Маргасова В. Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону. *Науковий вісник ЧДІЕУ: регіональна економіка*, 2011. № 1 (9). С. 53–61.
350. Маргасова В. Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2014. 416 с.
351. Маркин А. В. Право: сущность и существование. *Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки*, 2013. №1 (12). С. 23–26.
352. Маркс К., Энгельс Ф. Собрание починений. Тома 1-39. М. : Изд. Политической литературы, 1955-1981. – 2-е изд. Т. 27. С. 546.
353. Марочкін І. Є. Сібільова Н. В. Організація судової влади в Україні : навч. посіб. Х. : Одісей, 2007. 328 с.
354. Мартиненко В. В. Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації. *Економічний часопис-XXI*, 2011. № 7–8. С. 40–43.
355. Мартюшов В. Ф. Понятие «механизм» в контексте изучения социальных процессов. *Вестник ТвГУ. Серия: Философия*, 2015. № 3. С. 94–103.
356. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права : учеб. М. : Проспект, 2014. 768 с.
357. Марченко Б. М. Адміністративна діяльність Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2009. 223 с.
358. Матаев Т. М. Типология рисков по проектам государственно-частного партнерства. *Российское предпринимательство*, 2012. № 3. С. 4–10.
359. Матвеев Н. В. Экономическая безопасность предприятия : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.0. М., 1999. 224 с.
360. Матузов Н. І., Малько А. Л. Теорія держави і права: курс лекцій. 1997. Вид. 2-ге, перероб. і доп. URL: <http://bibliograph.com.ua/teoria-gosudarstva-i-prava-1/4.htm>.
361. Мелех Л. В. Принципи і вимоги законності у правозастосовній

діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2008. № 2. С. 1–11.

362. Мельник В. І. «Наши силовики «не замечают» рейдеров и прочих врагов легального бизнеса», 2018. URL: <https://nk.org.ua/ekonomika/vadim-melnik-nashi-siloviki-ne-zamechayut-reyderov-i-prochih-vragov-legalnogo-biznesa-135628>.
363. Мельник В. І. Адміністративно-правова характеристика системи економічної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*, 2020. № 1 С. 360 – 362.
364. Мельник В. І. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта забезпечення функціонування системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*, 2020. Вип. 21 (34). С. 65–70.
365. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 4. С. 181–184.
366. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 20 с.
367. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 215 с.
368. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *European Science*, 2020. VOL 2, No 56. P. 28–31.
369. Мельник В. І. До питання протидії податковим правопорушенням як загрозі системі економічної безпеки держави в світлі реформування адміністративного законодавства. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 11–12 жовтня 2019 р.). Одеса :

ГО Причорноморська фундація права, 2019. С. 74–77.

370. Мельник В. І. Еволюція уявлень про необхідність правового забезпечення системи економічної безпеки держави: вітчизняний вимір. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (випуск 21): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 21 (м. Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 74–75.
371. Мельник В. І. Забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки держави, як основоположна передумова економічного розвитку України. *Сучасний рух науки: тези доп. ІХ міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2-3 грудня 2019 р. Дніпро, 2019. Т. 2. С. 473–478.*
372. Мельник В. І. Загальна правова характеристика національних економічних інтересів як об'єктів системи економічної безпеки України. *Visegrad Journal on Human Rights, 2020. № 3 (volume 2). Р. 28–33.*
373. Мельник В. І. Загальна правова характеристика суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми держави і права, 2020. Вип. 89. С. 141–146.*
374. Мельник В. І. Загальна характеристика основних напрямів діяльності провідних країн світу щодо забезпечення належного функціонування систем економічної безпеки держави. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. за матеріалами ІІ круглого столу* (м. Харків, 5 червня 2020 року) / редкол. С. В. Глібко, Ю. В. Георгієвський. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 98–105.
375. Мельник В. І. Загальна характеристика структури системи економічної безпеки України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки, 2020. № 1. С. 155–159.*
376. Мельник В. І. Застосування системного підходу під час дослідження системи економічної безпеки України. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: тези доп. І міжнародної науково-практичної інтернет-*

- конференції, 28-29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 67–68.
377. Мельник В. І. Основні напрями діяльності державних органів як суб'єктів із забезпечення системи економічної безпеки України. *Правові горизонти*, 2019. № 19 (32). С. 55–69.
378. Мельник В. І. Передова іноземна практика правового забезпечення функціонування систем економічної безпеки держави. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2020. № 2 (90). С. 110–117.
379. Мельник В. І. Поняття економічної безпеки держави, як об'єкта адміністративно-правової охорони: теоретико-методологічні аспекти. *Правові горизонти*, 2019. № 17 (30). С. 64–70.
380. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правових засад із забезпечення системи економічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2020. № 4 (10). С. 119–126.
381. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*, 2020. № 65. С. 125–129.
382. Мельник В. І. Правове забезпечення економічного захисту населення української держави до початку незалежності. *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17–18 квітня 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч. 1. С. 18–21.
383. Мельник В. І. Розвиток вітчизняного законодавства щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України в період незалежності. *Правові горизонти*, 2020. № 20 (33). С. 69–76.
384. Мельник В. І. Роль економічної складової у структурі державної безпеки: теоретико-прикладний аспект. *Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя*: матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 5), 1 травня, 2020 рік. Чернівці, Україна: МЦНД. С. 93–95.

385. Мельник В. І. Роль підрозділів податкової міліції ДФС України як суб'єктів забезпечення системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*, 2019. Вип. 18 (31). С. 71–78.
386. Мельник В. І. Роль та значення контррозвідувальної діяльності служби безпеки України в аспекті захисту національної економіки. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку і права в сучасних умовах: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 16 квітня 2020 р.): у 8 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 6. С. 19–22.
387. Мельник В. І. Роль та значення фінансової безпеки держави для системи економічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки»*, 2020. Вип. 4. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5875>.
388. Мельник В. І. Система правоохоронних органів із забезпечення економічної безпеки України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Вип. 1. С. 73–77.
389. Мельник В. І. Структура та особливості правового забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2020. № 1. С. 105–108.
390. Мельник В. І., Іващенко С. В. Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України. *Правові горизонти*, 2018. № 12 (25). С. 35–41.
391. Мельник В. І., Павленко Б. О., Кіяшко Ю. М., Сніжко В. В. Правовий статус органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративно-правових відносин. *Правові горизонти*, 2020. № 24 (37). С. 29–34.
392. Мельник В. І., Таранченко А. О. Порівняльно-правова характеристика функціонування національної комісії з цінних паперів фондового ринку України та США. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020.

Ч. 2. С. 172–176.

393. Мельничук Н. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття системи управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування. *Наукові праці НДФІ*, 2010. Вип. 2. С. 104–111.
394. Меморандум про економічну та фінансову політику : Лист про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику від 02.06.2020 р. URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_and_financial_policies_by_the_authorities_of_ukraine-435.
395. Ментух Н. Ф. Лізингові компанії: поняття та ознаки. *Актуальні проблеми правознавства*, 2016. Вип. 2. С. 108–112.
396. Меньшикова Е. А. Экономическая безопасность: учеб. пособие. Хабаровск : *Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та*, 2015. 327 с.
397. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 02.04.2007 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>.
398. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
399. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
400. Митрофанова О. Польща як стратегічний партнер України. *Політичний менеджмент*, 2006. № 6. С. 153–160.
401. Мицкевич А. В. Субъекты советского права. М., 1962. С. 5.
402. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Донецьк, 2007. 200 с.
403. Мовчан П. М., Німчук В. В., Клічак В. Й. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Видавництво «Дніпро», 2009. 1332 с.
404. Мозговой И. В. Японское определение термина «экономическая безопасность». Виды экономической безопасности и направления ее обеспечения. *У карты тихого океана*, 2010. № 18 (216). С. 30–36.

405. Монтескье Ш. Избранные произведения. М. : Госполитиздат, 1955. 803 с.
406. Морозов В. А. Взаимодействие: понятие, виды и свойства. *Креативная экономика*, 2015. № 9 (10). С. 1309–1318.
407. Морозов В. Е. Принципы организации и деятельности федеральных органов исполнительной власти. *Ученые заметки ТОГУ*, 2015. Том 6. № 2. С. 206–211.
408. Мочкош Я. В. Проблеми боротьби з економічною злочинністю. *Часопис Київського університету права*, 2012. № 2. С. 299–304.
409. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття «правові засади реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 4/2. С. 154–157.
410. Мусієнко Н. «Коронавірусні ненадходження» до бюджету. Як можуть скоротитися податкові надходження до державного бюджету через коронавірус? *ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА*, 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/30/658671/>
411. Надьон О. В. Правове становище Національного банку України як суб'єкта забезпечення фінансової безпеки банків в Україні. *Збірник наукових праць з юридичних наук Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, 2017. Вип. № 16. С. 82–87.
412. Назаров В. В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України : навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Атіка, 2007. 584 с.
413. Найповніший тлумачний словник української мови онлайн. V&V Project. URL: <https://eslovnyk.com/система>.
414. Напалкова И. Г. Экономическая безопасность: институционально-правовой анализ : монография. Ростов-на-Дону, 2006. С. 57–59.
415. Наумова Т. В. Риски глобального общества: движение к новой методологической парадигме. *Научный вестник МГТУ ГА*, 2014. № 203. С. 67–71.

416. Недашківський М. М., Подгорна К. Ю. Інвестиційна безпека України у сучасних умовах. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*, 2012. № 1. С. 275.
417. Некрасов В. А. Мельник В. І. Застосування SWOT- та PESTEL-аналізів у системі протидії злочинам у сфері економіки, а також при визначенні загроз економічній безпеці держави. *Проблеми законності*, 2017. Вип. 136. С. 193–204.
418. Некрасов В. А., Мельник В. І. Закон про НБФБ: 15 ключових положень. *Наша Версія*. 2018. URL: <https://n-v.com.ua/zakon-pro-nbfb-15-klyuchovyh-polozhen/>.
419. Некрасов В. А., Мельник В. І. Фінансова безпека. Як подолати ворога, багатшого за транснаціональні корпорації? *Наша Версія*, 2018. URL : <https://n-v.com.ua/yak-podolaty-voroga-bogatshogo-za-korporatsiyi/>.
420. Некрасов В., Мельник В., Користін О. Роль розвідувальної аналітики в системі правоохоронних органів. *UkrPress.info*, 2019. URL: <http://www.ukrpress.info/2019/06/02/%D1%80%D>.
421. Нижник Н. Р. Про співвідношення категорій «процес» і «механізм» та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади. *Вісник державної служби України*, 2001. № 3. С. 80–87.
422. Никеров. Г. И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования). *Государство и право*, 2001. № 3. С. 16–20.
423. Ніколаєнко Ю. В., Шишлов Т. А. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки національної економіки. *Економіка та управління національним господарством*, 2016. Вип. 14. С. 211–215.
424. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія. НАН України. Інститут економіки та промисловості. Донецьк, 2006. 408 с.
425. Носач А. В. Адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : СумДУ, 2017. 222 с.

426. Овчаренко Є. І. Методологія формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04; 21.04.02. Сєвєродонецьк, 2015. 631 с.
427. Овчинников А. И., Мамычев А. Ю., Кравченко А. Г. Основы теории национальной безопасности : учебное пособие. М. : РИОР, 2011. 252 с.
428. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность). М. : ИнтелСинтез, 1997. 288 с.
429. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : учебник. М. : Экзамен, 2005. 768 с.
430. Олєфір А. О. Реалізація національних економічних інтересів у регуляторній системі СОТ : дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. К., 2005. 214 с.
431. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*, 2012. № 2. С. 511–518.
432. Омаров А. Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.05. Харків, 2019. 421 с.
433. Онишко С. В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.04.01. К., 2004. 448 с.
434. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. 434 с.
435. Онищенко В. О., Матковський А. В. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*, 2014. № 26 (1). С. 85–97.
436. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2012. 21 с.
437. Онлайн-бібліотека «Горох». URL:
<https://goroh.pp.ua/%D0%A2%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0%D>

1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8.

438. Орленко В. В. Державно-правові погляди О. Д. Градовського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. С. 9.
439. Орлова А. В. Эволюция понятия «экономическая безопасность». *Научные ведомости, Серия История. Политология. Экономика. Информатика*, 2012. № 19 (138). Вып. 24/1. С. 93–97.
440. Орлова О. О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти) : дис. ... канд. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 216 с.
441. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*, 2016. № 3 (86). С. 58–74.
442. Ортинский В. Л. Аналіз нормативно-правової основи забезпечення економічної безпеки. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Юридичні науки*, 2016. № 855. С. 4–12.
443. Осерек А. Economic Security and the European Dream. Marquette University. 2010. URL: <http://www.an5clm.edu/Documents/NIIIOP/Global%20Topics/2010/Oscepkrarpcr.pdf/-P.24>.
444. Осипов Г. В. Социологический энциклопедический словарь. Москва : Изд-во НОРМА, 2000. 488 с.
445. Осипов Г. В., Москвичев Л. Н. Социология. Основы общей теории: учебник для вузов. М., 2003.
446. Остапчук Д. О. Синергетичний підхід до дослідження інвестиційної безпеки України. *Право і Безпека*, 2012. № 5. С. 217–222.
447. Офіційний веб-сайт Ради бізнес омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/>.
448. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
449. Оцяця А. С. Дефініція функції кримінального права. *Актуальні*

проблеми держави і права, 2011. Вип. 60. С. 57–64.

450. Павленко С. З. Безопасность российского государства как политическая проблема : дисс. ... д-ра полит. наук : 23.00.02. Москва, 1998. 419 с.
451. Павлюк А. В. К вопросу о понятии механизма административно-правового регулирования. *Право. Экономика. Безопасность*, 2015. № 1. С. 54–57.
452. Павлюк К. С. Взаємодія органів державної влади та неурядових громадських організацій у системі забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2016. 20 с.
453. Павлятенко В. Японские взгляды на экономическую безопасность. *Проблемы Дальнего Востока*, 1997. № 1. С. 34–41.
454. Падалко Р. Адміністративно-правова природа економічної безпеки України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*, 2013. Вип. 182. Ч. 1. С. 285–292.
455. Панова О. О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2019. 516 с.
456. Паризька хартія для нової Європи : Хартія Організації по безпеці та співробітництву у Європі від 21.11.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058#Text.
457. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем. *Американская социологическая мысль: Тексты*. М. : Издво МГУ, 1994. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/par1.html>.
458. Пархоменко П. М. Системність як істотна ознака джерел права. *Правова держава*, 2007. Вип. 18. С. 59–68.
459. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. К. : Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. 140 с.

460. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. К. : Кондор, 2002. 302 с.
461. Пастернак-Таранушенко Г. А. Результаты исследования путей обеспечения экономической безопасности Украины. *Экономика Украины*, 1999. № 2. С. 21–28.
462. Пахомов В. В. Адміністративно-правове забезпечення контрольно-наглядової діяльності у сфері земельних відносин : монографія. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. М. Куліша. Суми : Сумський державний університет, 2016. 549 с
463. Пахомов В. В. Понятие и структура механизма административно-правового регулирования земельных отношений. *Национальный юридический журнал: теория и практика*, 2015. № 6. С. 94–98.
464. Пекін А. В. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія. *Економіст*, 2007. № 8. С. 23–25.
465. Пендюра М. М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 212 с.
466. Переверзев І. О. Третейське судочинство у сфері господарської діяльності: проблеми застосування та шляхи вирішення. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 298–304.
467. Перстенёва Н. П. Понятия «система» и «структура» как фундаментальная основа статистических исследований. *Известия Алтайского государственного университета*, 2011. С. 310–313.
468. Петров Р., Головка-Гавришева О., Кузьо М., Черніков Д. Транспозиція «acquis» ЄС у правову систему України в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. *Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання*. Київ, 2015. 32 с.
469. Петров Ф. Н. Словарь иностранных слов. М. : Советская энциклопедия, 1964. 784 с.
470. Петрянин А. В., Петрянина А. О. Понятие безопасности:

- законодательно-доктринальные подходы. *Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России*, 2013. № 21. С. 176.
471. Пивненко В. П. Проблеми підвищення ефективності роботи правоохоронних органів в Україні у боротьбі з організованою злочинністю. *Кримінальна юстиція України*, 2005. С. 159.
472. Пилипенко В. Е., Гансова Э. А., Казаков В. С. Социальный механизм регуляции экономического поведения. *Эконо-мич. социология*. М. : МАУП, 2002. Гл. 4.2. С. 4–24.
473. Пильгун Н. В. До питання про соціальне призначення держави. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, 2011. № 3. С. 40–43.
474. Пирожков С. І. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. К. : НІПМБ, 2003. 42 с.
475. Пирумов В. С. Некоторые аспекты методологии и исследования проблем национальной безопасности России в современных условиях. *Геополитика и безопасность*, 1993. № 1. С. 7–17.
476. Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 18.10.2019 р. № 764/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764/2019#Text>
477. Плиська В. В. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*, 2015. Вип. 35 (1.2). С. 143–147.
478. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
479. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 16 с.
480. Пол Стретерн Макиавелли. М. : Азбука-Аттикус, 2014. 96 с.
481. Положення про Агентство з управління державним боргом України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 р. № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-%D0%BF#Text>.

482. Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 23.10.2019 р. № 1077.
483. Положення про Державну аудиторську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>.
484. Положення про Державну казначейську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text>.
485. Положення про Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.
486. Положення про Державну податкову службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.
487. Положення про Державну регуляторну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 р. № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF#n7>.
488. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
489. Положення про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п#Text>.
490. Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії : Указ Президента України від 19.02.1994 р. N 55/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/94#Text>.
491. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459. URL: <https://data.rada.gov.ua/laws/show/459-2014->

п#Text.

492. Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>.
493. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2011 р. № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>.
494. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 513 с.
495. Пономарьов С. П. Поняття та сутність сектору безпеки. *Право.ua*, 2015. № 3. С. 69–73.
496. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>.
497. Походзіло Ю. М. Становлення податкової функції держави на українських землях у часи Київської Русі та феодальної роздробленості XII–XIV ст. *Право та інновації*, 2017. № 4. С. 69–74.
498. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки» від 06.03.2020 р. 3087-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68332.
499. Прилепский А. И. Формирование механизма обеспечения экономической безопасности в народнохозяйственном комплексе : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. М., 1999. 222 с.
500. Прилепский Д. Е. Экономическая безопасность России в современном мире: валютно-финансовый аспект : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.14. М., 2004. С. 42.
501. Присяжнюк А. Й. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Форум права*, 2011. № 1. С. 808–813.

502. Приходько В. П. Система загроз національним економічним інтересам України. *Інвестиції: практика та досвід*, 2013. № 14. С. 13.
503. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
504. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>.
505. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
506. Про бюро економічної безпеки : Проект закону України від 02.07.2020 р. № 3087-1-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.
507. Про Бюро фінансових розслідувань : Проект закону України від 18.09.2019 р. № 1208-2. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887.
508. Про Бюро фінансових розслідувань : Проект закону України від 30.08.2019 р. № 1208. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516.
509. Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. N 999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2010-%D0%BF#Text>.
510. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
511. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» : Закон України від 13.04.2020 р. № 553-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20#Text>.
512. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>.
513. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р.

- № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
514. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
515. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
516. Про економічну самостійність Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 03.08.1990 р. № 142-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12>.
517. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
518. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
519. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
520. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.
521. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
522. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : наказ Міністерства внутрішніх справ України та Центрального управління Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.
523. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96->

%D0%B2%D1%80#Text.

524. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
525. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.
526. Про іпотечні облігації : Закон України від 22.12.2005 р. № 3273-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3273-15#Text>.
527. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
528. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
529. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15>.
530. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
531. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
532. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
533. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
534. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.
535. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

536. Про Національне бюро фінансової безпеки України : Проект закону України від 20.03.2018 р. № 8157-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.
537. Про Національне бюро фінансової безпеки України : Проект закону України від 29.08.2019 р. № 1184. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485.
538. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
539. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
540. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
541. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями : Проект закону України від 08.08.2014 р. N 4449а URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51916.
542. Про основи національної безпеки : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
543. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
544. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>.
545. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18.01.2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>.
546. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
547. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98->

вр#Text

548. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>.
549. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.
550. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.
551. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
552. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.
553. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
554. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.
555. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
556. Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>.
557. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.
558. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
559. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України від 19.06.2003 р. № 978-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978->

15#Text.

560. Про Фонд державного майна України : Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text>.
561. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
562. Прокопенко А. В. Особливості трансфертного ціноутворення в Україні. Магістеріум. *Економічні студії*, 2014. Вип. 56. С. 94–97.
563. Прудіус Е. В. О понятии и системе экономической безопасности. *Актуальные проблемы российского права*, 2008. № 1 С. 58–64.
564. Публічний електронний словник української мови «УКРЛІТ.ORG». URL: <http://ukrlit.org/slovnuk>.
565. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : монографія. Хмельницький; Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2005. 436 с.
566. Пушкарева Л. В. Экономическая безопасность : учебное пособие для высшей школы. СПб, 2018 105 с.
567. Пшиннік О. В. Поняття економічних злочинів як об'єкта адміністративно-правової протидії. *Право і Безпека*, 2016. № 3. С. 60–65.
568. Рабінович П. М., Соловійов О. В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні : монографія. К. : 2014. 208 с.
569. Ракул О. В. Теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2010. 17 с.
570. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 474 с.
571. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*, 2009. Вип. 2. С. 238–247.

572. Ревак І. О. Системно-структурний підхід до формування системи економічної безпеки держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Збірник наук. праць.* Львів, 2014. Вип. 1. С. 259–269.
573. Ремез О. Л. Історія розвитку розуміння правової концепції безпеки. *Підприємництво господарство і право*, 2019. № 4. С. 196–201.
574. Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010. *Офіційний вісник України*, 2010. № 52. Ст. 1745. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-10>.
575. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 604 с.
576. Ромащенко Т. Д. Экономическая безопасность национального хозяйства: теория, методология, воспроизводство : дисс. ... д-ра юрид. наук : 08.00.01. Воронеж, 2003. С. 67.
577. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
578. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05. Харків, 2019. 256 с.
579. Рудченко І. В. Національний банк України як орган регулювання фінансово-кредитними установами. *Економіка та держава*, 2008. № 6. С. 10–12.
580. Рузвельт Ф. Беседы у камина. М. : ИТРК, 2003. 408 с.
581. Русаков С. А. Основы управленческой деятельности: учебник. М. : Издательский центр «Академия», 2008. 240 с.
582. Руська правда. Збірка правових норм східних слов'ян. URL: <http://maxima-library.org/knigi/genre/b/311059?format=read>.
583. Садовский В., Юдин Э. Система. Философская энциклопедия. М., 1970. Т. 5.

584. Сазонов В. В. Поняття та система економічної безпеки: кримінологічний вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2019. № 2. С. 184–189.
585. Самбор М. Право як поняття та підходи до його розуміння. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 2011. Вип. 87. С. 59–63.
586. Сverdlov M. B. Генезис и структура феодального общества в Древней Руси. Л., 1983. С. 57.
587. Світіч А. О. Особенности экономических интересов в условиях глобализации : автореф. ... дисс. канд. экон наук : 08.00.01. Москва, 2013. С. 27.
588. Сенгачов В. К. Методология обеспечения экономической безопасности. *Экономика региона*, 2008. № 3. С. 28–39.
589. Сенгачов В. К. Экономическая безопасность России : учебник. «Дело», 2005. 896 с.
590. Сенин В. И. Основы организации и функционирования Корпуса финансовой гвардии и Корпуса карабинеров в обеспечении экономической безопасности Италии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. М., 2001. С. 2–9.
591. Сергеева Л. Н., Бакурова А. В., Воронцов В. В., Зульфугарова С. О. Моделювання структури життєздатних соціально-економічних систем : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2009. 200 с.
592. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2019-п#Text>.
593. Сидоров А. І. Дослідження сутності держави через призму функціонального аналізу. *Часопис Київського університету права*, 2010. № 1. С. 82–87.
594. Сидоров О. А. Забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі інтелектуального потенціалу : дис. ... канд. екон. наук :

- 08.00.03. Дніпро, 2018. 236 с.
595. Сідлецька В. К. Економічна безпека як фактор прояву національних економічних інтересів України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Економіка»*, 2016. Вип. 16. С. 79–85.
596. Скакун О. Ф. Нормативно-правовий акт органу (посадової особи) місцевого самоврядування України: загальнотеоретичні аспекти. *Проблеми удосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в Україні : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф., м. Харків, 25 трав. 2004 р.* / за ред. Ю. П. Битяка. Х. : Ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування АПрН України, 2004. С. 96–97.
597. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник. – 2-е, переробл. і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
598. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум. 2001. 656 с.
599. Скакун Т. О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення. *Ефективна економіка*, 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf.
600. Скалозуб Л. П., Василичук В. І. Проблеми визначення поняття економічної злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*, 2011. № 1 (2). С. 232–233.
601. Скачков А. Е. Механизм правового регулирования как теоретико-правовой аспект и вектор научного исследования. *Российский журнал правовых исследований*, 2017. № 2. С. 35–42.
602. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень. К. : Довіра, 2006. 789 с.
603. Скоромоха В. Є. Конституційний суд України в механізмі державної влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2001. С. 21.
604. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.

605. Слабунова Ю. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян органами прокуратури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2013. 18 с.
606. Слабунова Ю. В. Структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян органами прокуратури. *Форум права*, 2013. № 2. С. 508–512
607. Слободянюк Н. О., Янковський В. А. Економічна безпека держави: економічна сутність та складові елементи. *Торгівля і ринок України*, 2019. № 1 (45). С. 10.
608. Словари и энциклопедии на Академикe. Энциклопедический словарь экономики и права. URL: http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law/?f=
609. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/>.
610. Словська І. Є. Верховна Рада України в системі вітчизняного Парламентаризму: конституційно-правове дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2014. 47 с.
611. Современный словарь иностранных слов. СПб. : «Дуэт», 1994. 624 с.
612. Соколов М. Ю., Маслова С. В. Управление рисками в проектах государственно-частного партнерства. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. : Менеджмент*, 2013. Вып. 4. С. 100–124.
613. Соловйов В. Ю. Судебная практика в российской правовой системе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2003. С. 21.
614. Сорокин В. В. Судебная практика или правовая доктрина. *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002. № 8. С. 8–11.
615. Сорокин П. А. Элементарный учебник общей теории права в связи с учением о государстве. СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2009. 238 с.
616. Соснин А. С., Прыгунов П. Я. Менеджмент безопасности

- предпринимательства : учеб. пособие. К. : Изд-во Европ. ун-та, 2004. 357 с.
617. Социальные отклонения. Введение в общую теорию. М. : Юридическая литература, 1984. 326 с .
618. Спиридонова В. А. Некоторые аспекты обеспечения безопасности. М., 2009. С. 208.
619. Справа «Інтерсплав проти України» (Заява N 803/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194#Text
620. Справа 760/5912/16-ц : Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 15.07.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90759117>.
621. Справа № 640/7506/19 : Рішення Шостого апеляційного адміністративного суду від 05.03.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88329834>.
622. Справа № 1-135/2018 (5846/17) : Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 р. № I-p/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p_2019.pdf
623. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. М. : Изд-во НОРМА, 2002. 728 с.
624. Статут Організації Об'єднаних Націй : Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
625. Степаненко А., Герасимов М. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів. *Регіональна економіка*, 2002. № 2. С. 39–54.
626. Степин В. С. Смена типов научной рациональности. Синергетика и образование. *Синергетика и психология*. М., 1997. Вып. 1. URL: <http://spkurdyumov.ru/education/smena-tipov-nauchnoj-racionalnosti/>.
627. Стратегія безпеки Чеської Республіки. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-1930-1.html>.
628. Стратегія національної безпеки Румунії. URL: http://i-scoop.org/index.php?id=54&tx_ttnews%5.

629. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
630. Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ» : Указ Президента України 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
631. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» : Указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
632. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
633. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекций. Одесса : АО БАХВА, 1997. 572 с.
634. Сухонос В. В. Правовий статус Національного банку України та його взаємодія з органами прокуратури. URL: https://uabs.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_KPD/Sukhonos_15.pdf.
635. Сухонос В. В. Прокуратура в системі державних органів України: теоретичний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 448 с.
636. Сухоруков А. І. Мошенський С. З., Петрук О. М. Національна економічна безпека : навч. посібн. Житомир : Рута, 2010. 384 с.
637. Сысолятина Е. Л. Современный парламентаризм: институционально-правовая парадигма. *ARS ADMINISTRANDI*, 2009. № 1. С. 32.
638. Сытник Г. П., Абрамов В. И., Смолянук В. Ф., Чернятевич Я. В. и др. Интересы национальные в экономической сфере. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник. К. : НАДУ, 2012. С. 162–163
639. Сюсюкин А. В. Административно-правовое регулирование в сфере обеспечения экономической безопасности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Ростов-на-Дону, 2004. URL:

<https://www.dissercat.com/content/administrativno-pravovoe-regulirovanie-v-sfere-obespecheniya-ekonomicheskoi-bezopasnosti>.

640. Тарасенко К. В. Місце Ради національної безпеки і оборони України в системі органів, що забезпечують національну безпеку і оборону в Україні. *Форум права*, 2009. № 3. С. 610–620.
641. Тарнавська Т. В. Генеза поняття «система»: історичний огляд. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2011. Вип. 6. С. 129–139.
643. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 547 с.
644. Тлумачний словник української мови «E-slovník». URL: <https://eslovník.com>.
645. Толковый словарь ruLib.info. URL: <http://www.rulib.info/default.htm>.
646. Толстой Ю. К, Сергеев А. П. Гражданское право. М. : Статут, 2014. Т. 1. С. 97.
647. Томарева В. В. Параметри та шляхи забезпечення інвестиційної безпеки національної економіки на регіональному рівні. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*, 2011. № 3. С. 253–257.
648. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка і держава*, 2010. № 1. С. 6–8.
649. Трунцевский Ю. В. Финансовая безопасность: понятие и виды финансовых преступлений. *Вестник Финансового университета*, 2007. Issue 2. P. 11–22.
650. Туманов В. А. и др. Конституция Российской Федерации: энциклопедический словарь – 2-е изд., перераб. и доп. М., 1997. С. 45.
651. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

652. Угода про правову допомогу і співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Литовської Республіки : Угода між Генеральною прокуратурою України та Республікою Литва від 08.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_008#Text.
653. Угода про технічне співробітництво між Державною податковою службою України та Службою державних доходів Латвійської Республіки : Угода між Державно податковою службою України та Республікою Литва від 11.10.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_052#Text.
654. Універсал Української Центральної Ради (IV) від 19.01.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18>.
655. Універсали Б. Хмельницького. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-53-1/966-7217-53-1.pdf>.
656. Уразгалиев В. Ш. Экономическая безопасность : учебник и практикум для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 675 с.
657. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*, 2017. Вип. 26 (1). С. 22–25.
658. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, 2019. Вип. 9. С. 133–144.
659. Утенкова К. О. Система економічної безпеки аграрного сектору: принципи функціонування. *Агросвіт*, 2020. № 3. С. 80–89.
660. Федоренко Г. О. Законодавча влада в системі розподілу державної влади в Україні : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2000. С. 8.
661. Фесик С. В. Обеспечение экономической безопасности в сфере реализации государственных программ с привлечением государственно-частного партнёрства : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Сургут, 2019.

243 с.

662. Філософський енциклопедичний словник К. : Арабіс, 2002. 744 с.
663. Фомин А. М. Экономическая безопасность государства. *Международные процессы*, 2010. Том 8. Номер 3 (24) С. 118–133.
664. Франчук В. І., Герасименко Л. В., Гончарова В. О. та ін. Економічна безпека : навч. посібн. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 244 с.
665. Фролов И. В. Административно-правовой механизм государственного управления в сфере финансового оздоровления, несостоятельности (банкротства). *Вестник НГУ. Серия: Право*, 2010. Т. 6. Вып. 1. С. 123–128.
666. Фролов И. В. Административно-правовой механизм государственного управления в сфере финансового оздоровления, несостоятельности (банкротства) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Воронеж, 2010. 24 с.
667. Фролова И. Т. Философский словарь. – 4-е изд. М. : Политиздат, 1980. С. 444.
668. Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. *Актуальні проблеми держави і права*, 2010. № 6. С. 597–601. URL : <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>.
669. Харченко Н. П. Поняття механізму держави, наукові пошуки теоретико-правової дефініції. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*, 2007. Т. 20 (59). № 2. С. 278–284.
670. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 12 с.
671. Хребина С. В. Понятие «взаимодействие» как базовая категория педагогической психологии. *Известия Южного федерального университета. Технические науки*, 2006. № 68 (13). С. 155–160.
672. Царев П. А. Российские экономические интересы как основа функции интеграции в мировую экономику. *Бизнес в законе*, 2008. № 3. С. 284.

673. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
674. Ціцуашвілі Н. І. Етнополітичний вимір національної безпеки. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 42. С. 97–105.
675. Цуркан О. П. Адміністративно-правові засади післядипломної освіти поліцейських. *Национальный юридический журнал: теория и практика*, 2018. № 3-1 (31). С. 58–62.
676. Цьвок М. С. Інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 228 с.
677. Чабан І. М. Мир і безпека як мета діяльності міжнародних організацій. *Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини*, 2011. Вип. 28. С. 105–112.
678. Чапчиков С. Ю. Концептуальные основания национальной безопасности и механизм ее обеспечения : теоретико-правовое исследование : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Курск, 2018. 412 с.
679. Челпаченко О. А. Административно-правовые основы взаимодействия федеральных органов исполнительной власти Российской Федерации в сфере обеспечения национальной безопасности : автореф. ... дисс. канд. юрид. наук : 12.00.14. Саратов, 2011. 28 с.
680. Чепульченко Т. О. Правова держава як гарант дотримання основних демократичних принципів та прав людини у суспільстві. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*, 2012. № 2. С. 110–114.
681. Черкасов А. П. Финансирование инвестиционных проектов муниципального образования в условиях государственно-частного партнерства : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Йошкар-Ола, 2012. 177 с.
682. Черкашин В. Секвестр бюджета 2020: вместо сокращения расходов на 11 %, их нарастили на 7 %. *ЛИГА.Финансы*, 2020. URL:

<https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/chasha-smerti-kak-tserkov-boretsya-s-koronavirusom-i-opazdyvaet>.

683. Черней А. В. Адміністративна відповідальність під час здійснення державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 189 с.
684. Черних С. П. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у сфері протидії організованій злочинності. *Право і Безпека*, 2010. № 2 (34). С. 117–122.
685. Черноусова Л. Н. Социальное взаимодействие: понятие, уровни, методологические традиции. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. *Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2012. № 12 (26) : в 3-х ч. Ч. I. С. 215.
686. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.
687. Чернявський С. С., Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. та ін. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 164 с.
688. Четвертаков Р. В. Развитие представлений о безопасности России (IX-XVII в.в). URL: http://www.ihst.ru/~biosphere/Mag_1/Save.htm.
689. Чимитова А. Б., Микульчинова Е. А. Вопросы устойчивого и безопасного развития экономики региона : учебное пособие. Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2007. 216 с.
URL: <http://window.edu.ru/resource/680/48680/files/mtdetme29.pdf>.
690. Чобану М. К. Роль інституту президента в організації державної влади: світовий досвід і Україна. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2013. Вип. 1 (16). С. 72.
691. Чорний В. С. Безпекові виміри націотворчих процесів українського суспільства. *Історико-політичні студії*, 2013. № 1. С. 88–94.
692. Чорнодід І. С. Забезпечення економічної безпеки держави в транзитивній економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Київ,

2006. 13 с.
693. Чубукова О. Ю., Воронкова Т. Є. Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*, 2014. № 2. С. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_82.
694. Шай Р. Я. Теоретико-правовий підхід щодо розуміння сутності держави в історії політико-правової думки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 2016. № 837. С. 373–377.
695. Шайдаров О. Ю. Економічна безпека в системі національної безпеки. *Університетські наукові записки*, 2011. № 4 (40). С. 395–400.
696. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Макуха С. М. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія. Х. : Право, 2009. 312 с.
697. Шевчук І. В. Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки України в контексті захисту національних інтересів держави. *Університетські наукові записки*, 2018. № 67–68, С. 313–321.
698. Шемаєв В. В. Управління розвитком транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки держави : дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.01. Київ, 2018. 494 с.
699. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. Москва. Издание Бр. Башмаковых, 1910. Том 1-2. URL: <http://weblibrary.at.ua/load/11-1-0-89>.
700. Шинкаренко І. Р. Кримінальний аналіз як напрямок діяльності підрозділів кримінальної поліції: історичні витоки. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.- практик. конф. : у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС, 2017. Ч. 1. С. 107–111.
701. Шинкарук В. І. Філософський словник. К. : Головна редакція УРЕ, 1973. 600 с.
702. Шлапаченко В. М., Макаренко В. В. Роль контррозвідувальної діяльності в забезпеченні збереження державної таємниці. *Інформаційна*

- безпека людини, суспільства, держави*, 2015. № 3. С. 41–47.
703. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. К. : НІСД, 1997. 144 с.
704. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект : монографія. К. : Генеза, 2006. 288 с.
705. Штомпка П. Понятие социальной структуры: попутка обобщения. *Социологические исследования*, 2001. № 9.
706. Щёкин Г. Социальное управление как система. *Проблемы теории и практики управления*, 1997. № 2. URL: http://vasilieva.narod.ru/ptpu/20_2_97.htm.
707. Щетинин В. Д. Экономическая дипломатия. М. : Международные отношения, 2001. 280 с.
708. Экономика Древней Руси. URL: <https://ote4estvo.ru/stanovlenie-russkoj-gosudarstvennosti/1485-ekonomika-drevney-rusi.html>.
709. Яковлев В. Ф. Отраслевой метод регулирования и гражданская правосубъектность. *Правовые проблемы гражданской правосубъектности: межвузовский сборник научных трудов*. Свердловск, 1978. Вып. 62. С. 39–42.
710. Якуб И. К вопросу о сущности и соотношении понятий «национальная безопасность» и «государственная безопасность». *«Верховенство Права» «Suprematia Dreptului»*, 2017. № 3. С. 13–19.
711. Ярмак О. М. Поняття, сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи. *Право і Безпека*, 2006. Т. 5. № 5. С. 46–49.
712. Ярмак Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2006. 438 с.
713. Яромій І. В. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії порушенням митних правил в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 197 с.
714. Ярочкин В. И. Секьюрилогия – наука о безопасности жизнедеятельности. М. : Ось-89, 2000. 399 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми. ВВП «Мрія», 2019. 342 с.
2. Harust Yu. V., Melnyk V. I. (2020). Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. 421 p.
3. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України : монографія. Суми. ВВП «Мрія», 2020. 452 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Некрасов В. А. Мельник В. І. Застосування SWOT- та PESTEL-аналізів у системі протидії злочинам у сфері економіки, а також при визначенні загроз економічній безпеці держави. *Проблеми законності*, 2017. Вип. 136. С. 193–204.
5. Мельник В. І., Іващенко С. В. Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України. *Правові горизонти*, 2018. № 12 (25). С. 35–41.
6. Мельник В. І., Кіяшко Ю. М., Бондаренко М. О. Актуальні питання щодо протидії кіберзагрозам у контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Правові горизонти*, 2019. № 16 (29). С. 55–63.
7. Мельник В. І. Поняття економічної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правової охорони: теоретико-методологічні аспекти. *Правові горизонти*, 2019. № 17 (30). С. 64–70.
8. Мельник В. І. Роль підрозділів податкової міліції ДФС України як суб'єктів забезпечення системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*, 2019. № 18 (31). С. 71–78.
9. Мельник В. І. Основні напрями діяльності державних органів як суб'єктів із забезпечення системи економічної безпеки України. *Правові горизонти*, 2019. № 19 (32). С. 55–69.
10. Мельник В. І. Розвиток вітчизняного законодавства щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України в період незалежності. *Правові горизонти*, 2020. № 20 (33). С. 69–76.
11. Мельник В. І. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта забезпечення функціонування системи економічної безпеки держави. *Правові горизонти*, 2020. № 21 (34). С. 60–65.
12. Мельник В. І. Загальна правова характеристика суб'єктів із забезпечення організації та функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми держави і права*, 2020. Вип. 89. С. 141–146.
13. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*, 2020. № 65. С. 125–129.
14. Мельник В. І. Загальна характеристика структури системи економічної безпеки України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*, 2020. № 1. С. 155–

159.

15. Мельник В. І. Передова іноземна практика правового забезпечення функціонування систем економічної безпеки держави. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2020. № 2 (90). С. 110–117.

16. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правових засад із забезпечення системи економічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2020. № 4 (10). С. 119–126.

17. Мельник В. І. Роль та значення фінансової безпеки держави для системи економічної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки»*, 2020. Вип. 4. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5875>.

18. Мельник В. І. Структура та особливості правового забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2020. № 1. С. 105–108.

19. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус правоохоронних органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 4. С. 181–184.

20. Мельник В. І. Адміністративно-правова характеристика системи економічної безпеки України. *Порівняльно-аналітичне право*, 2020. № 1. С. 360 – 362.

21. Мельник В. І. Система правоохоронних органів із забезпечення економічної безпеки України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Вип. 1. С. 73–77.

22. Мельник В. І., Павленко Б. О., Кіяшко Ю. М., Сніжко В. В. Правовий статус органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративно-правових відносин. *Правові горизонти*, 2020. № 24 (37). С. 29–34.

23. Сухонос В. В., Гаруст Ю. В., Васильєва Т. А., Мельник В. І., Миргород-Карпова В. В. Напрямки адаптації фінансового законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням впровадження концепції нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України. *Правові горизонти*, 2020. № 25 (38). С. 97–114.

24. Гаруст Ю. В., Мельник В. І., Миргород-Карпова В. В., Павленко Б. О., Кіяшко Ю. М., Малетов Д. В. Аналіз офіційних даних щодо реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги та їх результативності в Україні з 1991 року. *Правові горизонти*, 2020. № 25 (38). С. 121–130.

25. Мельник В. І. Роль органів виконавчої влади як суб'єктів системи економічної безпеки України. *Правові горизонти*, 2021. № 26 (39). С. 77–80.

26. Мельник В. І. Загальна характеристика основних загроз та ризиків системі економічної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. № 2. С. 185–188.

Статті в періодичних наукових виданнях, що індексуються БД Scopus та WoS:

27. Harust Yu., Melnyk V., Kiiashko Yu., Halunko V. Economic crime, innovative mechanisms of counteraction by law enforcement agencies. *Asia Life Sciences. Supplement 21* (2). 2019. P. 247–263 (**Scopus**).

28. Harust Yu., Melnyk V., Palienko, M., Prasol, L. (2019). Economic Security of the Country: Marketing, Institutional and Political Determinants. *Marketing and Management of Innovations*. Issue 4. P. 373–382 (**WoS**).

29. Nekrasov V., Melnyk V., Kryvosheiev K., Kiiashko Yu., Yemets O. Interaction of Law Enforcement Authorities as the Basis of Effective Combating Economic Crime. *Revista Turismo: estudos & praticas*, 2020. № 3. P. 73–82 (**WoS**).

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

30. Melnyk V. Significance of the activities State Fiscal Service of Ukraine as a subject of the system the economic security of the state today. *«EUROPEAN SCIENCE»*, 2019. Issue 2. P. 60–64.
31. Мельник В. І. Загальна правова характеристика національних економічних інтересів як об'єктів системи економічної безпеки України. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2020. № 3 (volume 2). P. 28–33.
32. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів системи економічної безпеки України. *European Science*, 2020. VOL 2, No 56. P. 28–31.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

33. Мельник В. І. До питання протидії податковим правопорушенням як загрози системі економічної безпеки держави в світлі реформування адміністративного законодавства. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення* : тези доповіді міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 11–12 жовтня 2019 р.). Одеса : ГО Причорноморська фундація права, 2019. С. 74–77.
34. Мельник В. І. Забезпечення належного функціонування системи економічної безпеки держави як основоположна передумова економічного розвитку України. *Сучасний рух науки* : тези доп. на ІХ міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, 2–3 грудня 2019 р. Дніпро, 2019. Т. 2. С. 473–478.
35. Мельник В. І. Застосування системного підходу під час дослідження системи економічної безпеки України. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : тези доп. на І міжнародній науково-практичній інтернет-конференції, 28–29 травня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 67–68.
36. Мельник В. І. Правове забезпечення економічного захисту населення української держави до початку незалежності. *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17–18 квітня 2020 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. Ч. 1. С. 18–21.
37. Мельник В. І. Роль та значення контррозвідувальної діяльності служби безпеки України в аспекті захисту національної економіки. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку і права в сучасних умовах* : збірник тез доповідей на міжнародній науково-практичній конференції (Полтава, 16 квітня 2020 р.) : у 8 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 6. С. 19–22.
38. Melnik V. I. Legal aspects of providing economic protection the Ukrainian State in 1917–1990. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 1. С. 20–23.
39. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Роль інвестиційної складової в забезпеченні функціонування системи економічної безпеки України. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 52–57.
40. Мельник В. І., Таранченко А. О. Порівняльно-правова характеристика функціонування національної комісії з цінних паперів фондового ринку України та США. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік. Суми : Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 172–176.
41. Мельник В. І. Еволюція уявлень про необхідність правового забезпечення

системи економічної безпеки держави: вітчизняний вимір. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (випуск 21) : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / Збірник тез доповідей: випуск 21 (м. Тернопіль, 9 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 74–75.

42. Мельник В. І. Роль економічної складової у структурі державної безпеки: теоретико-прикладний аспект. *Наукове забезпечення технологічного прогресу XXI сторіччя* : матеріали міжнародної наукової конференції (Т. 5), 1 травня, 2020 р. Чернівці, Україна: МЦНД. С. 93–95.

43. Мельник В. І. Загальна характеристика основних напрямів діяльності провідних країн світу щодо забезпечення належного функціонування систем економічної безпеки держави. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення* : зб. наук. пр. за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 5 червня 2020 року) / редкол. С. В. Глібко, Ю. В. Георгієвський. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 98–105.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

44. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України. № 8157 від 19.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.

45. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України. № 1184 від 29.08.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66485.

46. Чернявський С. С., Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. та ін. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 164 с.

47. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Концепція протидії економічній злочинності в контексті забезпечення економічної безпеки України та визначення місця органу фінансових розслідувань у цьому процесі. Київ : РВВ МВС України, 2016. 46 с.

48. Користін О. Є., Некрасов В. А., Мельник В. І. Алгоритм Intelligence Led Policing (Організація поліцейської діяльності на основі кримінального аналізу). Київ : РВВ МВС України, 2017. 55 с.

49. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Ліквідувати не можна залишити (де поставити кому). *Цензор.НЕТ*, 2017. URL: https://censor.net/ru/blogs/1105368/lkvdivati_ne_mojna_zalishiti_de_postaviti_komu.

50. Некрасов В. А., Мельник В. І. Закон про НБФБ: 15 ключових положень. *Наша Версія*, 2018. URL: <https://n-v.com.ua/zakon-pro-nbfb-15-klyuchovyh-polozhen/>.

51. Некрасов В. А., Мельник В. І. Фінансова безпека. Як подолати ворога, багатшого за транснаціональні корпорації? *Наша Версія*, 2018. URL: <https://n-v.com.ua/yak-podolaty-voroga-bagatshogo-za-korporatsiyi/>.

52. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Кожен п'ятий. Як в Україні карають за економічні злочини та що з цим роботи? *Юридичний портал. Протокол*, 2018. URL: https://protocol.ua/ua/kogen_p_yatiy_yak_v_ukraini_karayut_za_ekonomi.

53. Мельник В. І. «Наши силовики «не замечают» рейдеров и прочих врагов легального бизнеса». *Народный Корреспондент*, 2018. URL: <https://nk.org.ua/ekonomika/vadim-melnik-nashi-siloviki-ne-zamechayut-reyderov-i-prochih-vragov-legalnogo-biznesa-135628>.

54. Некрасов В., Мельник В., Користін О. Роль розвідувальної аналітики в системі правоохоронних органів. *UkrPress.info*, 2019. URL: <http://www.ukrpress.info/2019/06/02/%D1%80%D>.

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

на наукової роботи
Сумського державного університету
А.М. Черноус
2021 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність, результатів дисертаційного дослідження
Мельника Валентина Івановича «Адміністративно-правові засади організації та
функціонування системи економічної безпеки України» на здобуття наукового
ступеня доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне
право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – д-р юр. н., професор, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та
судової системи Нахомов В.В.

Члени комісії – д-р юр. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Кисельова О.І.

д-р юр. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Логвиненко М.І.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного
дослідження Мельника В. І. на тему: «Адміністративно-правові засади організації
та функціонування системи економічної безпеки України» та їх впровадження у
наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Мельником В. І.
дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правові засади організації
та функціонування системи економічної безпеки України» отримані на основі
ґрунтовного аналізу та вивчення адміністративно-правових засад організації та
функціонування системи економічної безпеки України мають високу наукову
цінність та аргументовано характер і використовувалися при здійсненні
досліджень у рамках науково-дослідницьких робіт «Концепція нової інформаційної

моделі державного управління фінансовою системою України» (номер державної реєстрації 0118U003582) та «Розробка «Концепції запровадження державної системи контролю за залученням та ефективним використанням міжнародної технічної допомоги в Україні на 2021-2025 рр.» (номер державної реєстрації 012071U004895), які розробляються в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

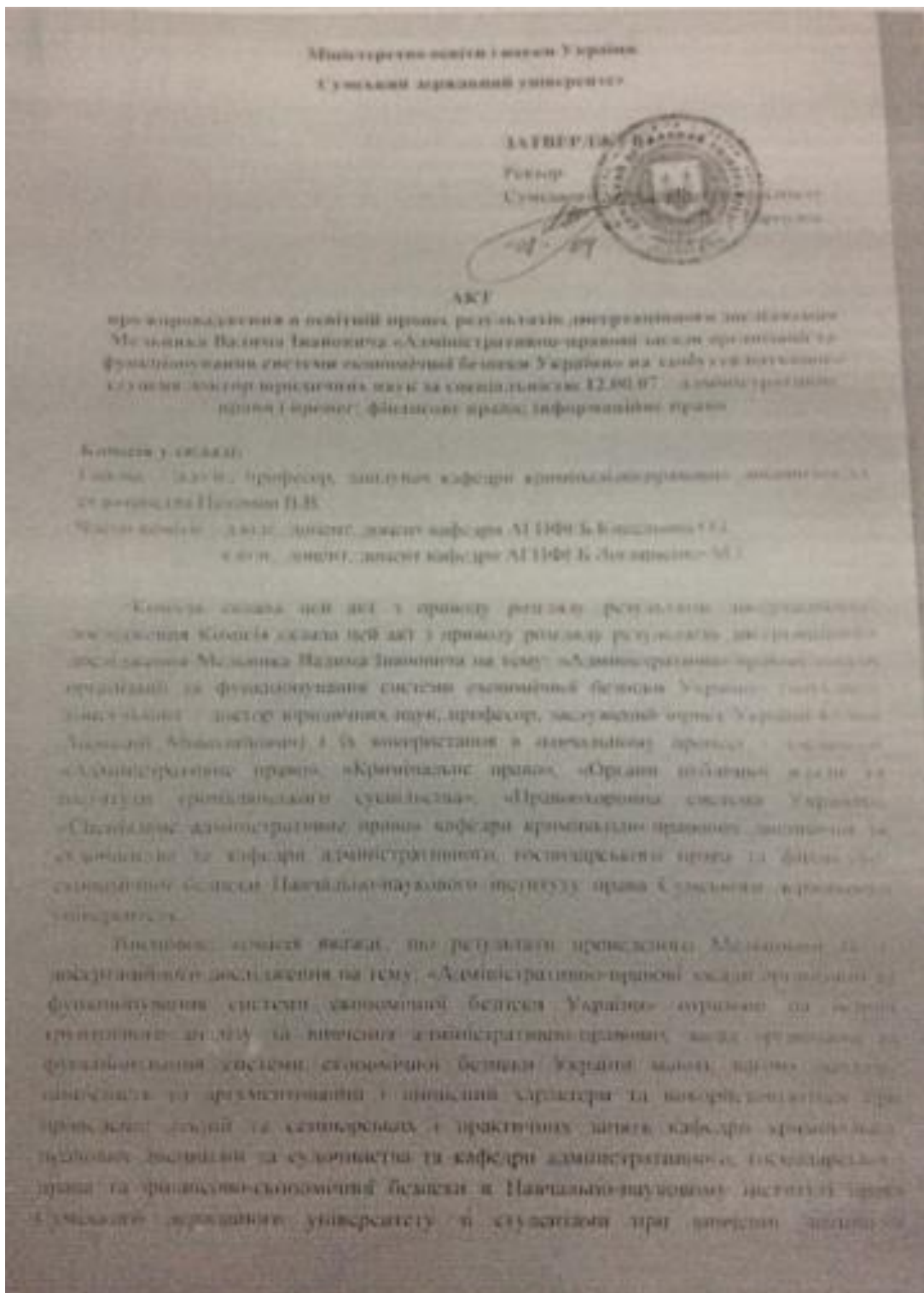
Члени комісії

В.В. Пахомов

О.І. Кресельна

М.І. Логвиненко

«Адміністративне право», «Кримінальне право», «Органи публічної влади та інститути громадянського суспільства», «Правоохоронна система України», «Спеціальне адміністративне право».

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії
Члени комісії

Three handwritten signatures in black ink, stacked vertically. The top signature is the most legible, appearing to be 'В.В. Пахомов'. The middle signature is 'О.І. Кисельова' and the bottom one is 'М.І. Логвищенко'.

В.В. Пахомов
О.І. Кисельова
М.І. Логвищенко

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
(ДФС)**

Львівська т.п., 5, м. Київ-53, МСП 04053, тел.: (044) 481-41-78
www.fisc.gov.ua; fbs@fisc.gov.ua Код ЄДРПОУ 30201997

№ _____ На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про використання результатів дисертаційного дослідження докторанта
Навчально-наукового інституту права Сумського державного
університету**

**Мельника Вадима Івановича на тему «Адміністративно-правові засади
організації та функціонування системи економічної безпеки України»
поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове
право; інформаційне право у правозастосовну діяльність
Державної фіскальної служби України**

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертаційного дослідження Мельника Вадима Івановича на тему: «Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України» поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук використовуються у правозастосовній діяльності Державної фіскальної служби України.

Зокрема при: а) узагальненні нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Державної фіскальної служби України; б) перегляді методів діяльності підрозділів Державної фіскальної служби України направлених на викриття злочинів підслідних податковій міліції; в) визначенні ефективності роботи структурних підрозділів ДФС України щодо боротьби з економічною злочинністю; г) запровадження нових механізмів в діяльності підрозділів ДФС України та посилення аналітичної складової при виявленні правопорушників; д) розробці нормативно-

К
Державна фіскальна служба України
16397/99-99-07-01-17 від 01.04.2021

правового забезпечення для запровадження сучасних методик кримінального аналізу щодо протидії проявам економічної злочинності.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Мельника Вадима Івановича на тему: «Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України» забезпечило розширення науково-методичного інструментарію та удосконалення практичних аспектів роботи під час реалізації окремих процедур із підвищення рівня ефективності організації та функціонування Державної фіскальної служби України як суб'єкта аналізованої дисертантом системи.

Результати дисертаційного дослідження Мельника Вадима Івановича на тему: «Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України» мають належний теоретичний рівень і практичну спрямованість та сприятимуть підвищенню рівня ефективності діяльності органів Державної фіскальної служби України як суб'єктів системи економічної безпеки України.

Заступник Голови Державної
фіскальної служби України

Ігор ОРЛЕНКО

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики
01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-28-07, факс: 255-25-91

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
Мельника Вадима Івановича
на тему: **«Адміністративно-правові засади організації та функціонування
системи економічної безпеки України»**
в законотворчій діяльності

Основні результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження Мельника В. І. на тему «Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України» використовуються в роботі Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики під час розробки та опрацювання законопроектів, спрямованих на вдосконалення законодавства щодо підвищення рівня ефективності організації та функціонування системи економічної безпеки України.

Результати дисертаційного дослідження мають належний теоретичний рівень та практичну направленість, а саме при а) розробці проектів законодавчих актів, які регулюють діяльність центральних органів виконавчої влади, контролюючих та правоохоронних органів, що забезпечують економічну безпеку України; б) перегляді форм взаємодії між цими органами при організації та проведенні спільних заходів направлених на захист національних економічних інтересів; в) визначенні рівня правового забезпечення економічної безпеки України та ефективності діяльності центральних органів виконавчої влади, контролюючих та правоохоронних органів які забезпечують економічну безпеку України, щодо виконання ними своїх повноважень пов'язаних з захистом економіки України.

Ключові теоретичні положення та аналітико-інструментальні здобутки

зазначеної наукової праці було взято до уваги при опрацюванні низки законопроектів, стосовно яких Комітет було визначено головним, саме:

- Проект Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» (№ 1208 від 30.08.2019 р.);
- Проект Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» (№ 1208-2 від 18.09.2019 р.);
- Проект Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» (№ 3087-д від 02.07.2020 р.)

Голова Комітету

Д.О. Гетманцев

ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: ГЕТМАНЦЕВ ДАНИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ
Сертифікат: 2B6C7DF9A3891DA1040000006743D0087F6A301
Дійсний до: 17.07.2021 23:59:59

Апарат Верховної Ради України
№ 20д9/10-2021/137343 від 21.04.2021

484856